

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BANKALARIN KAMUOYU TARAFINDAN
FİNANSAL DENETİMİ

(Doktora Tezi)

Mustafa İME

İstanbul, 1985

İ Ç İ N D E K İ L E R

SAYFA

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İŞLETME OLARAK BANKALARIN ÖZELLİKLERİ	4
1.1. Banka İşletmelerinde Hedefler ve Planlama ..	4
1.2. Banka İşletmelerinde Denetimin Gereği ve Biçimi	10
1.2.1. Kamunun Özel İlgisi	10
1.2.2. Bankalarda Dış Denetim	15
1.2.2.1. Bağımsız Denetçiler	15
1.2.2.2. Kamusal Denetçiler	15
1.2.3. Bankalarda İç Denetim	16
1.2.3.1. Banka Müfettişleri	17
1.2.3.2. Denetçiler	20
1.3. Bankalar Açısından Kamuyu Aydınlatma İlkesinin Türkiye'deki Gelişimi	21
1.4. Türk Bankacılığında Kamuyu Aydınlatma İlkesinin Uygulanışı	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANKA İŞLETMELERİNİN HESAP VERDİĞİ MUHATAPLAR ...	27
2.1. Yönetim	30
2.2. Pay Sahipleri	34
2.3. Çalışanlar	39
2.4. Kredi Alanlar	45
2.5. Mevduat Sahipleri	47
2.6. Bankalara Borç Verenler	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BANKALARDA KAMUYA BİLGİ VERME ARAÇLARI (RAPORLAR)	55
3.1. Genel Olarak Raporlar	55
3.1.1. Dış Raporlar	56
3.1.2. İşletme Sahiplerine Veya Ortaklara Verilen Raporlar	56
3.1.3. İç Raporlar	56

	<u>SAYFA</u>
3.2. Raporlama İlkeleri	57
3.3. Kamuya Açıklanan Finansal Raporlar	64
3.3.1. Bilanço	65
3.3.1.1. Banka Bilançolarının Özellikleri	68
3.3.1.2. Aylık Bilanço İzleme Formu ile Mevduat ve Kredi Cetvelleri	71
3.3.1.3. Üç Aylık Hesap Özetleri	75
3.3.1.4. SPK'da Bilanço Özellikleri ..	82
3.3.2. Gelir Tablosu (K/Z Hesabı)	83
3.3.2.1. Bankalarda Tip Kâr Zarar Hesabı ve İçeriği	86
3.3.2.2. SPK Tâbi Kuruluşlarda Kâr Zarar Hesabı (Gelir Tablosu).	91
3.3.3. Yıllık Faaliyet Raporu	92
3.3.4. Denetçi ve Denetleme Kurulu Raporları.	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MUHATAPLARIN BANKAYI DEĞERLEME KRİTERLERİ	100
4.1. Bankaların Politikaları	101
4.1.1. Likidite Politikası	101
4.1.1.1. Bankalarda Likiditenin Önemi.	101
4.1.1.2. Bankalarda Likiditenin Yönetimi	109
4.1.1.3. Bankalarda Likiditenin Ölçülmesi	112
4.1.2. Kredi Riski Politikası	120
4.1.2.1. Kredi Riskinin Tanımı ve Önemi	120
4.1.2.2. Kredi Riskinin Yönetimi	125
4.1.2.3. Kredi Riskinin Ölçülmesi	130
4.1.3. Faiz Oranı Politikası	137
4.1.3.1. Bankalarda Faizin Önemi	137
4.1.3.2. Spred'in (Faiz Oranı Farkı'nın) Yönetimi	139
4.1.3.3. Faiz Oranı Politikasının Ölçülmesi	141

	<u>SAYFA</u>
4.1.4. Kârlılık Politikası	149
4.1.4.1. Bankalarda Kârlılığın Önemi	149
4.1.4.2. Bankalarda Kârlılığın Yönetimi	150
4.1.4.3. Bankalarda Kârlılığın Ölçülmesi	160
4.1.5. Sermaye Politikası	171
4.1.5.1. Bankalarda Sermayenin Fonksiyonları	171
4.1.5.2. Sermaye Politikasının Yönetimi	176
4.1.5.3. Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi	184
4.2. Ekonomik Ortam	187
4.3. Hukuki Ortam	191
4.3.1. Kuruluş Döneminde Kontrol ve Denetimler	191
4.3.2. Faaliyet Döneminde Kontrol ve Denetimler	193
Ö Z E T ve S O N U Ç	195
Y A R A R L A N I L A N K A Y N A K L A R.....	209
E K L E R.....	218

G İ R İ Ő

Modern toplumlarda bankalar ekonomide geniş bir alana yayılan fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Bankalar ile aynı faaliyet alanındaki diğer işletmeler arasında sınırlar gün geçtikçe ortadan kalkmaktadır.

Bankalar mevduat kabul etmek ve bunu faiz marjı ile borç vermek suretiyle gelir elde etmek, ayrıca çok çeşitli finansal hizmetlerden komisyon ve ücret sağlamak amacıyla kurulmuş işletmelerdir. Bu işletmelerin kurulmasındaki temel amaçlar çok çeşitli olmakla birlikte genel amaç daima yatırılmış sermayeye istenen gelirin sağlanmasıdır.

Bankalar, ekonomik alanda "para akışına yön veren" kuruluşlar olarak diğer işletmelerden çok farklı ve geniş bir etkinliğe sahiptirler. Özellikle sermaye piyasası gelişmemiş ülkelerde bankalar "finansal piyasaların" büyük bölümünü oluşturmaktadırlar. Bankalar, hem devletin hem de bütün işletmeler ile kişilerin menfaatlerini yakından ilgilendiren faaliyetleri sürdürmekte olduklarından bir türden kamu hizmeti görürler.

Bir ülkedeki bankacılık sisteminin, ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını etkilemesi, kaydi para yaratma ve azaltma gücüne sahip olması, ekonomik istikrarı etkileyerek enflasyonist baskıların şiddetlenmesi veya ekonomik durgunluğun artması sonucunu yaratabilmesi, sonradan geri ödeme sorunları çıkarabilecek büyük oranlarda yabancı sermaye kullanması, bankanın başarısızlığının tüm ekonomiye bunalım şeklinde yansımaları gibi nedenlerden dolayı devlet tarafından denetimi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Devletin müdahalesi ile birlikte bankalarda kamuyu aydınlatma ilkesi gündeme gelmektedir. Kamuyu aydınlatma, işletme yönetiminin, işletmenin durumu ve ekonomik faaliyeti konusunda verilen bilgilerin, yapılan açıklamaların tümüdür.

Biçimsel anlamda kamuyu aydınlatma, işletme ile ilgili bilgilerin, açıklamaların yayınlanması ve ilan edilmesi, maddi anlamda kamuyu aydınlatma, finansal tabloların standart örnek- lere göre hazırlanması, içindeki bilgilerin doğruluğunun sağ- lanması anlamında kullanılmaktadır.

Kamuya bilgi vermek aracı olarak da raporlar kullanılı- maktadır. Raporlar, yönetime işletme ile ilgili çeşitli çıkar gruplarına yeterli anlamlı ve gerekli bilgileri sunar ve elde- ki bilgi ve verilere dayanarak işletme hakkında yorumda bulun- malarını sağlarlar.

Çalışmamızın temelini, bankaların finansal tabloları ve bu tabloların iç ve dış denetçiler aracılığı ile denetlenmesin- den ve doğruluklarının kabul edilmesinden sonra finansal dene- timinin yapılması teşkil etmektedir.

Bankaların finansal raporlarında, banka yönetiminin pi- yasa kararları, kâr ve zarar hesabı sonucu, varlık ile borçla- rın bileşimi ve kaynakların durumu yansıtılmaktadır. Bankaları denetlemeye yetkili birçok düzenleyici kuruluş, finansal tab- loları banka bir güçlkle karşılaştığı zaman ona uyarıda bulun- mak üzere kullanırlar. Düzenleyici kuruluşlar öncelikle banka- nın aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık finansal tabloların- dan elde edilen anahtar finansal oranlara dayanan "erken uyarı" sistemleri kurmuşlardır.

Türkiye'de bankalar "Aylık bilanço izleme formu ile mevduat ve kredi cetvelleri"ni, "Üç aylık hesap özetlerini "bilanço" ve "Kâr Zarar hesabı"nı tespit edilmiş örneğe uygun olarak hazırlayıp ilgili yerlere vermektedirler. Ayrıca dönem sonlarında faaliyet raporları hazırlayıp genel kurula sunmak- tadırlar. Faaliyet raporlarında genellikle, ortaklara hitaben yazılmış bir yazı, bilanço ve kâr ve zarar hesabı, yıllık faa- liyetlerin açıklandığı bir bölüm, şubeler ile yönetici perso-

nel hakkında açıklamalar ve denetçi ya da denetleme kurulu raporları yer almaktadır. Bunun yanında son zamanlarda yabancı bankalarda bağımsız denetçi raporları da görülmeye başlanmıştır.

Bankalar üzerinde kamuoyunun finansal denetimi konusu dört bölümde incelenmiştir.

Birinci bölümde, banka işletmelerinin, başlıca özellikleri ile bankaların iç ve dış denetimine ilişkin genel açıklama yapılmıştır.

İkinci bölümde banka işletmelerini finansal yönden analiz edenler 6 grup; yönetim, pay sahipleri, çalışanlar, kredi alanlar, mevduat sahipleri ve bankalara borç verenler olarak sınıflandırılmış ve banka ile bunların aralarındaki ilişkiler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde bankaların finansal tablolar (raporları) ele alınmış ve bunlarda olması gereken nitelikler tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde ise, bankaların finansal yönden analizinin yapılmasında kullanılabilecek kriterler ortaya konmuş ve değerlendirme yöntemleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde ise çalışmaların bir değerlendirmesi yapılmış, finansal yönden zorlukla karşılaşan bankaları daha önceden tespit edebilmek için bazı finansal oranlar önerilmiştir.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

1. İŞLETME OLARAK BANKALARIN ÖZELLİKLERİ

1.1. Banka İşletmelerinde Hedefler ve Planlama

Modern toplumlarda bankalar, ekonomide geniş bir alana yayılan fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Bankalar ile aynı faaliyet alanındaki diğer işletmeler arasında sınırlar gün geçtikçe ortadan kalkmaktadır. Her ülkenin sosyal ve ekonomik özelliklerine, ekonomi politikasına, bankacılık yasalarına ve iş hayatına yerleşmiş olan gelenek ve görenekleri ile çeşitli faktörlere göre banka işletmelerinin özellikleri ülkeden ülkeye değişmektedir (1).

Ekonominin duyarlı kesimlerinden birini oluşturan bankalar, ulusal ve uluslararası düzeyde önemi tartışılmayan kendine özgü finansal kuruluşlardır. "Banka ve Bankacılık İşlemleri" yasalarımızın tanımlarının verilmesine özel çaba gösterilmemiş kavramları arasında yer alır (2).

Bankalar Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'de de banka tanımına yer verilmemiştir. TTK'nu 727. maddesindeki "banka tabirinden maksat, bankalar kanunu hükümlerine tabi müesseselerdir" cümlesinin de banka için tanım sayılmayacağı bellidir.

Bankalar mevduat kabul etmek ve bunu faiz marjı ile borç vermek sureti ile kazanç elde etmek, ayrıca yapacağı çok

(1) Gürbüz, Hasan; Banka İşletmelerinde Rantabilite Denetimi ve Türk Tatbi-katı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975, s. 4. Ulutan Burhan; Bankacılığın Tekamülü, Ankara, 1957, s. 6. Avrupa Ekonomik Topluluğunda Bankacılık Alanındaki Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı, T. İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Yayını, Ankara, s. 89.

(2) Yüksel, Ali Sait; Bankacılık Hukuku, 2. Baskı, Trabzon, 1982, s. 1.

çeşitli finansal hizmetlerden komisyon ve ücret sağlamak amacı ile kurulmuş ticari işletmelerdir (3).

Ekonomik anlamda bankalar, "ekonomiye banknot ve kaydi para gibi ödeme araçları sağlayan, nakdi sermaye ve sermayeyi temsil eden haklarla ilgili ticareti alışılmış meslek olarak sürdüren ve özellikle -nakit kullanmaksızın yürüten- başkaca ödeme işlemlerini yapan, özel ya da kamu işletmeleri"dirler (4).

Bankalar Hakkındaki 70 sayılı kanun hükmünde kararname "milli banka" tanımına yer vermiştir. (70 s. BHKHK, m. 3/1). Bu tarife göre, Türk kanunlarına göre kurulan, sermayesi Türk Parası olarak konulan ve sermayesinin çoğunluğu ile yönetim ve denetimi Türklere ait olan bankalara "Milli Banka" denmektedir (5).

(3) Nikita D. Labonov; Wells Fargo Bank International, Banka Nedir, Ne Yapar?, Para Dergisi, s. 9, Şubat 1982, s. 38.

Özellikle bankacılık hukuku açısından, "halkın derhal kullanmak istemediği paraları mevduat şeklinde toplayarak büyük sermayeleri oluşturan ve bunları başkalarına ödünç vermek suretiyle kredi ve benzeri işlemleri ticari bir iş ve sanat olarak yapmaya yasal olarak yetkili kılınan kuruluşlardır" biçiminde tanımlar da verilmektedir.

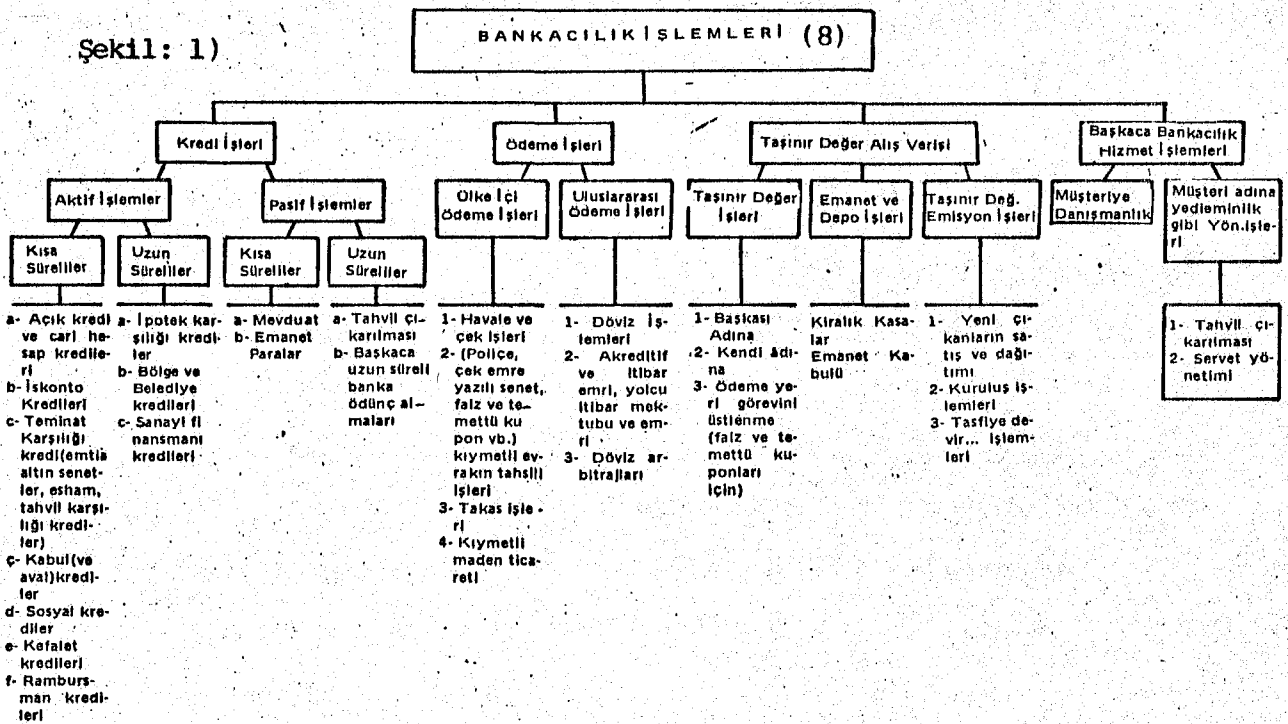
Gürbüz, Banka İş. Den. s. 4; Eli Shapiro, Ezra Salamon and W.L. White, Money and Banking, 5. Baskı, New York, Holt. Rinehart and Winston Inc. 1968, s. 81; Ergin, Ferudun; Para Siyaseti, 2. Baskı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No: 247, İstanbul, 1969, s. 116; Yüksel, Bankacılık, s. 1; Ulutan, a.g.k., s. 6; Tesal, D. Reşat; Banka Hukuku, Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, Yayın No: 343-576, İstanbul 1980, s. 10.

(4) Yüksel, Bankacılık, s. 1; Erem, Faruk/Altıok, Akın/Tandoğan, Haluk, Bankalar Kanunu Şerhi, Ankara, 1971, s. 2; Yabancı Memleketlerin Bankalar Kanunları, T. Bankalar Birliği Yayın No: 17, s. 27.

(5) Yüksel, Bankacılık, s. 1; Erem (Altıok/Tandoğan, a.g.k., s. 5; Gelişmiş bazı ülkelerin banka tarifleri ise şöyledir: ABD New York Eyaleti Bankacılık Kanunu, Bankayı "tröst şirketleri dışında kalan ve emre yazılı senetleri, tediye emirlerini, poliçeleri ve diğer borç senetlerini iskonto ve ciro etmeye, mevduat kabul etmeye, gayrimenkul ve şahsi teminat karşılığında ödünç para vermeye ve külçe altın ve gümüş, ecnebi paralar ve kambiyo senetleri, poliçe ve tahvil alıp satmaya yetkili bir kurum" diye tarif etmektedir (Erem/Altıok/Tandoğan, a.g.k., s. 2). Fransız Bankacılık Kanununa göre "Kendi hesaplarını, iskonto işlemlerinde, kredi işlemlerinde veya mali işlemlerde kullanılmak üzere halktan mevduat veya başka şekilde para kabul etmeyi meslek edinmiş teşebbüs veya müesseseler banka addolunur" şeklinde bir tarif vermiştir. (Yabancı Memleketlerin Bankalar Kanunları, a.g.k., s. 27), Batı Almanya Kredi İşleri Kanunu'na göre "İş hacmi, ticari biçimde düzenlenmiş bir işletmeyi gerekli kılacak tarzda banka işlemleri yapan işletmeler"i banka ya da kredi işleri kuruluşları olarak tanımlamıştır. (Yüksel, Bankacılık, s. 11, Erem/Altıok/Tandoğan, a.g.k., s. 1; Akpınar, Turgut; Batı Almanya Kredi İşleri Kanunu, T. Bankalar Birliği Yayın No: 42, Ankara, 1971, s. 3.

Bankaların hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için aşağıdaki tabloda görülen işlemlerin bir kısmını ya da tamamını yapmaları gerekmektedir. Bazı ülkelerin bankalarla ilgili yasalarında, banka tanımı verilmemişse de banka işlemlerinin tanımına rastlanılmaktadır (6). Banka işlemlerini üç ana gruba ayırabiliriz: Mevduat toplama, kredi dağıtımı ve ücreti karşılığında bankacılık hizmetleri yapma (7).

Şekil: 1)

Banka işletmelerinde hedefler genel ekonomi açısından belirlenebilir. Bankalarda hedef, kısa vadeli ve uzun vadeli olmak üzere iki aşamada ele alınabilir. Kısa vadeli hedefler, bankaların yıllık bütçe ya da iş programlarında belirlenir. Yıllık bütçeler bir araya getirilerek uzun vadeli hedefler saplanır. Uzun vadeli planlarda, bankanın dış kaynaklarının bileşiminin nasıl olacağı, mevduatın ne kadar arttırılabileceği, plasmanlarda hangi yörelere ve sektörlerle ağırlık vereceği, bu

(6) Yüksel, Bankacılık, s. 2.

(7) Koantz, Harold/Fulmer, Robert M.; A practical Introduction To Business, Richard D. Irwin, Inc. Third Edition, 1981, s. 162-163.

(8) Yüksel, Bankacılık, s. 3.

işlerin yapılmasındaki personel politikalarının ne olacağı belirlenir ve rakamlar arasında uyum sağlanır. Banka işletmelerinin hedeflerinin belirlenmesinde yönetim kurulunun telkin ve insiyatifleri önemli rol oynamaktadır. Yönetim kurulunun teklifi üzerine ortaklar genel kurulunun kararı hedefleri belirlemektedir (9).

Demek ki, uzun vadede, banka hangi müşteri ve piyasalara hizmet vereceğini belirlemelidir. Bu karar çok dikkatli verilmelidir., çünkü planlamanın bu bölümünde verilen kararların etkisi, gelecekteki uzun bir süre boyunca, bankanın performansı üzerinde görülecektir. Banka daha sonra, ilgili fiyatları ve mukavele şartlarını belirlemeli ve böylece, girmeye karar verdiği piyasalarda bir komisyoncu olarak ortaya çıkmalıdır. Çeşitli kredi piyasalarının ve müşteri sınıflarının geçerliliğini belirledikten sonra, kredi sınıflarının sayısı hakkında en iyi kararı vermelidir.

Bilgilerin toplanması ve koordine edilmesiyle görevli kişi, iyi bir politikacı ve planlamacı olmalıdır. Bankaya ait tahminlerde çok değerli bazı bilgiler bulunmasına rağmen, planlamacı, dahili güçlerin karşılıklı etkileşimini yenmeli ve ortaya, gerçekçi ve değerli bir plan çıkarmalıdır.

Bir plana olan ihtiyacın yanısıra, bu planın kontrol amacıyla kullanılması da gerekmektedir.

(9) Eyüpgiller, Servet; Çağdaş Banka İşletmeciliği, Ankara, 1979, s. 29-30. Thompson, Thomas W.; Berry Leonard L.; Davidson, Philip H.; Banking Tomorrow, New York, Von Mostrand Reinhold Company, 1978, s. 22. Güven, Özcan; Bankalarda Fon Kullanma ve Yönetimi, İzmir, 1981, s. 143.

Üst yönetimin üyeleri, planları yaparken, uzun vade ufkunda değişiklikler olacağını bilmektedirler. Kârlar, bazen planlananın üzerinde bazen altında olabileceği gibi kredi dönemi boyunca, risk, değişecektir. Kredi alanlardan bir kısmı, bazen piyasa dışına itilecek, başka zamanlarda ise, rahatlıkla borç verilecektir. Bununla birlikte, bu gibi şeyler, planın tabiatını değiştirmez. Bir belirsizlik dünyasında, bu, istenilen sonuçlara ulaşılabileceği manasına gelmez ve bunun içindir ki, kısa vadeli planlar veya hedeflerde de kontrol gereklidir.

Bankanın, mümkün olduğu kadar çok geri besleme etkisine (feed-back) ihtiyacı vardır. Geri besleme, şu sorulara cevap sağlar: Kredi talebinde büyüme başarılabilir mi? Kredi sınıfları, olması gerektiği kadar kârlı mıdır? Kredi sınıflarının belirlenmesinde, banka, aşırı kısıtlayıcı olmuş ve böylece uygun müşterileri kaybetmiş midir? Riskler, beklenenden daha büyük müdür?

Uzun vadeli plan, kısa vadeli çalışmalara gerekli bilgiler vermekle kalmaz; aynı zamanda, takip edilecek bir yol sağlar. Hakiki sonuçlar beklenen sonuçlarla karşılaştırılır ve tahminlerin gerçekleşip gerçekleşmediği kontrol edilir.

Uzun vadeli plan, kısa vadeli planlamada kullanılması gereken önemli ön bilgileri sağlamaktadır. Aynı zamanda, planın gerçekleşmesi üzerinde bir kontrol aracı olmaktadır. Bankanın uzun ve kısa vadeli çabaları, tamamen iç içe olmalıdır. Kısa vadede, bilinen risk için, bankanın pay senedi fiyatlarının arttırılması, uzun vadede bankanın pay senedi fiyatlarının arttırılması ile tutarlı olmalıdır.

Banka işletmeleri bazen de yalnızca kâr dışında daha başka amaçlara da yöneltiler. Milli bankaların özellikle mali amaçlara hizmet için kullanılması ya da holding bankaların, holdinglerin amaçlarının gerçekleşmesinde finansal kaynak sağlama fonksiyonu üstlenmeleri gibi. Bu tür bankalar ilk amaçları kâr sağlamak olan büyük müteşebbis grupların tamamlayıcı kaynağı olarak görülmektedirler. Kuşkusuz holding içindeki üye kuruluşlara kaynak sağlama fonksiyonu yanında bu bankaların da kârlı çalışabilecekleri bellidir (10).

Buna karşılık bankalar hedeflerini seçerlerken devletin belirlediği hedefleri de gözönünde bulundurmalarıdır. Devletin çizdiği hedefler Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (BBYKP) belirlenmiştir (11).

Bu hedeflerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Bankaların mevduat kabulünde uygulayacakları faizlere ekonomik konjonktürün gerektirdiği yön verilmelidir.

- Mevduat munzam karşılığı sisteminin basitliğini koruması esas olmak üzere bankaların mevduat munzam karşılıklarını zamanında ve tam olarak tesis etmeleri sağlanacak, ayrıca mevduat munzam karşılık ve disponibilitate oranları, etkin bir para politikası aracı kullanılacaktır.

- Reeskont faiz oranları, banka sistemi kaynaklarını plan öncelikleri doğrultusunda yönlendirme ve ekonomide likiditeyi kontrol etme ilkeleri doğrultusunda belirlenecektir.

- Tercihli kredi sistemi tedricen genel sisteme entegre edilerek, bu krediler için uygulanan faiz hadlerinin istisnai haller dışında enflasyon oranının altına düşmemesi hedef alınacaktır.

(10) Nikita, a.g.m., s. 38.

(11) BBYKP, 23 Temmuz 1984 tarih ve 18467 Sayılı Resmi Gazete, s. 23.

- Orta ve uzun vadeli kredi uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

- Gerçekçi faiz oranlarının uygulanması, aracılık faaliyetlerinin etkinleştirilmesi, vergilendirme ve teşvik sisteminin reorganizasyonu yoluyla mevduat ve kredi faizi arasındaki farkın azaltılmasına çalışılacaktır.

- Mevduat yanında diğer menkul kıymetlere yatırımda bulunma imkânları genişletilecektir.

- Devlet bankalarının kaynaklarının arttırılması ve yatırımlarda etkin şekilde kullanılması sağlanacaktır.

1.2. Banka İşletmelerinde Denetimin Gereği ve Biçimi

1.2.1. Kamunun Özel İlgisi

Bankalar, ekonomik alanda "para akışına yön veren" kuruluşlar olarak diğer işletmelerden çok farklı ve geniş bir etkinliğe sahiptirler.

Sermaye piyasası gelişmemiş ülkelerde bankalar finansal piyasaların en büyük bölümünü oluşturmaktadırlar. Bundan dolayı bankalar, hem devletin hem de bütün işletmeler ile kişilerin menfaatlerini yakından ilgilendiren faaliyetleri sürdürmekte olduklarından bir tür kamu hizmeti gördükleri kabul edilmektedir (12). Kamu hizmeti gören kuruluşlara da devletin çeşitli şekillerde müdahalesi bir zorunluluk olmaktadır (13).

Toplumda ve ekonomik hayatta bir mevduat ve ticaret bankasının iflası, başka dallardaki işletmelerin iflasından daha

(12) Yüksel, Bankacılık, s. 2.

(13) Akpınar Dr. Turgut, Bankalar ve Devlet Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 55, Ankara, 1966, s. 1 vd.

ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Çoğunlukla banka iflasları pek çok kişiyi olumsuz bir biçimde etkilemekte ve toplumun uzun dönemli ekonomik canlılığını tehlikeye sokabilmektedir.

Yapılmış olan birkaç araştırmada banka iflaslarının temel nedenleri şöylece belirlenmiştir: Kredilerin bankanın yöneticileri ve sahipleri tarafından kullanılması, emanet edilen paraların kötüye kullanılması gibi nedenlerle kredilerin genel olarak kötü yönetilmesi ve banka memurlarının diğer olumsuz uygulamaları. Ayrıca yukarıdaki faktörler dışında milli ve yöresel ekonomik koşullardaki süratli değişiklikler de iflaslara yol açtığı belirlenmiştir (14).

Bir ülkedeki bankacılık sistemi; ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını etkilemesi, kaydi para (banka parası) yaratma ve azaltma gücüne sahip olması, ekonomik istikrarı etkileyerek enflasyonist baskıların şiddetlenmesine veya ekonomik durgunluğun artmasını sağlayabilmesi, kendi sermayesinden çok birikim sahiplerinden mevduat ve diğer isimler altında topladıkları fonlarla faaliyetlerini sürdürmesi, başarısızlığının dar bir çerçevede kalmayarak tüm ekonomiye bunalım şeklinde yansımaları gibi nedenlerle bankalar üzerinde devlet denetimi kaçınılmaz hale gelmiştir. Ayrıca devletin uygulayacağı para politikasında bankaların payının çok büyük olması bu denetimin daha da artmasını sağlamıştır (15).

Bankalara devletin müdahalesi, "koruyucu", "yön verici", "istikrar sağlayıcı", "bankaların ekonomiye hakim güçler haline gelmesini önleyici" amaçlarla yapılmaktadır (16).

(14) William L. Scott and Peters Rose; "Bankalarda İflas Sorununun Yeniden İncelenmesi" Çev. Mustafa İme, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 1, İstanbul, 1984, s. 419-420.

(15) Akgüç, Öztin; "Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetimi ve Gözetimi" İSO Yayın No: 10, İstanbul, 1982, s. 1.

(16) Akpınar, a.g.k., s. 3, Akgüç, Öztin; a.g.k., s. 3.

Bunun da temel aracı kamuyu aydınlatma ilkesinin gerçekleştirilmesidir. Günlük yayın dilinde zaman zaman şeffaf bankacılık" sloganı ile birlikte gündeme getirilen kamuyu aydınlatma ilkesi, çağdaş kapitalizmin önemli bir sorunu olarak ortaya çıkmış, uzun bir süreç sonunda gelişmiş ve bugün birçok batı ülkesinin yasalarına bir prensip olarak girmiş bulunmaktadır (17).

Kamuyu aydınlatma, işletme yönetiminin, işletmenin durumu ve ekonomik faaliyeti konusunda verilen bilgilerin, yapılan açıklamaların tümüdür. Bu ilke özellikle pay sahipliği ile yöneticiliğin ayrıldığı ve giderek ekonomide daha önemli yere sahip olan anonim ortaklıklarda önemlidir. Kamuyu aydınlatma kavramı kaynağını anonim ortaklıklar yasalarında bulmuş ve bu hukuki organizasyona paralel olarak gelişmiş, çerçevesi oluşmuştur (18).

Kamuyu aydınlatma ilkesi ile erişilmek istenen amaçlar çerçevesinde bu ilkenin sınırlarını daha açık olarak belirlemek mümkündür: Kamuyu aydınlatma ilkesi, ortaklık pay sahipliği ve alacaklıların menfaatlerini korumaya ve haklarını bilinçli ve etkili bir şekilde kullanmaya yardım eder, gelecekteki pay sahipleri alacaklıların ve sermaye piyasasının diğer ilgililerinin aldatılmalarını önleyerek, onların ortaklık yararına kazanılmalarını sağlar. Böylelikle kamuyu aydınlatma özel ekonomik gücün milli ekonominin gereklerine ve faydasına uygun çalışmasını gerçekleştiren, gerek iç ve gerek dış denetimi kapsamı içine alan ilkelerin tümünü anlatmaktadır (19).

Kamuyu aydınlatma ilkesinin gerçekleşebilmesi iki şekilde olmaktadır (20).

(17) Tekinalp, Ünal; Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri, Kamuyu Aydınlatma İlkesi, 2. Bası, I.U. Hukuk Fakültesi Yayını No: 589, İstanbul, 1979, s. 53.

(18) Tekinalp, "Anonim Ortaklığın....."; s. 16.

(19) Tekinalp, Ünal; "İşletme İlgililerinin Finansal Bilgi Elde Etme Hakkı" Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Ağustos, Kasım 1980, S. 21-22, s. 15-16. Tekinalp, "Anonim Ortaklığın", s. 53.

(20) Tekinalp, "Anonim Ortaklığın", s. 51-54.

1. Biçimsel anlamda kamuyu aydınlatma: Bu kavram ile anlatılmak istenen işletme ile ilgili bilgilerin, açıklamaların yayınlanması ve ilan edilmesidir. Kuşkusuz bunlar gelişigüzel açıklanan ve yayınlanan bilgiler değildir. Burada kastedilen işletmenin finansal tabloları, özellikle bilanço, kâr ve zarar hesabı ile yıllık raporun kamuya açıklanmasıdır.

2. Maddi anlamda kamuyu aydınlatma: İşletmenin finansal tablolarının yalnızca kamuya açıklanması kamuyu aydınlatma ilkesi bakımından yeterli değildir. Bu finansal tablolar aynı zamanda belli standart örneklerle göre hazırlanmalı ve kamuya açıklanmalıdır. Finansal tabloların hazırlanışı sırasında uyulan ilkelerin, değerlendirme metodlarının yıllar arası karşılaştırmayı kolaylaştırması da gerekir. Burada önemli sorun, açıklanan finansal tabloların içindeki bilgilerin doğru olmasıdır. Finansal tabloların içindeki bilgilerin doğru olmaması halinde, bu tabloların belli bir standart örneklerle uygun olarak hazırlanıp yayınlanması ile ulaşılmak istenen amaçları gerçekleştirmek mümkün değildir.

Kamuyu aydınlatma bakımından finansal tabloların yayınlanması da yeterli olmamakta, zaman ve dönem de önem taşımaktadır. Pay sahibinin bilgi alma ihtiyacı, payların değerini tam ve doğru olarak belirleyebilme isteminden doğar. O ortaklık payları her an için borsada veya borsa dışında alınıp satılmakta olduğuna göre, payların değerini etkileyebilecek önemli bilgilerin açıklanmasında yarar vardır (21).

Denetim çeşitli amaçlara ulaşmak için yapılabilir. Amaçlara göre denetim çalışmaları; mali tabloların denetimi, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi ve özel amaçlı denetimler olmak üzere dört ana bölüme ayrılabilir (22).

(21) Kabaalioğlu, Haluk A.; Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Finansal Bilgi Alma Hakkı, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, s. 21-22, Ağustos-Kasım 1980, s. 43.

(22) Gürbüz, Hasan; Muhasebe Denetimi I. Kamu ve Halk İşletmeciliği Enstitüsü Yayın No: 19, İstanbul 1982, s. 9.

Muhasebe denetimi mesleğinin gelişmiş olduğu ülkelerde en yaygın uygulama alanı bulan denetim biçimi mali tabloların denetimidir. Bu denetimin amacı denetlenen işletmenin hazırlamış olduğu mali tabloların, işletmenin gerçek durumunu ve faaliyet sonuçlarını,

- Doğru ve dürüst
- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak,
- Yasaların emrettiği şekilde yansıtıp yansıtmadığını tespit etmektir.

Uygunluk denetiminin amacı, denetlenen bankanın personeli tarafından yapılan işlemlerde bazı yetkili organlarca konulmuş olan belli usul ve kurallara ne derece uyulduğunun araştırılmasıdır.

Faaliyet denetimi ve yönetim denetimi, bir bankanın amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını ve ekonomik işleyip işlemediğini araştırmak amacıyla, banka politikalarını ve bunların uygulama sonuçlarını değerlendirme ve yönetime tavsiyelerde bulunma çalışmalarıdır.

Özel amaçlı denetimler, belli bir konuda belli bir karar birimine ayrıntılı bilgi sağlamak ve önerilerde bulunmak amacıyla bir bankanın hesaplarını, mali tablolarını ve bunların dayandığı belgeleri incelemektir.

Bankalardaki denetimleri, denetimi yapan kişi ya da kuruluşların durumuna göre iç denetim ve dış denetim olarak da sınıflandırabiliriz (23).

(23) Aysan A. Mustafa; Muhasebede Denetleme İlkeleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1615, İstanbul, 1971, s. 32.

1.2.2. Bankalarda Dış Denetim

Bankaların dış denetimi; Bağımsız denetçiler ve kamusal denetçiler aracılığı ile yapılır. Ülkemizde muhasebe mesleği, kanuni dayanaktan yoksun olduğu için bankalarda dış denetim devlet organları tarafından yapılmaktadır (24).

1.2.2.1. Bağımsız Denetçiler

Denetlenen işletme ve banka ile işçi işveren ilişkisi bulunmayan, işletme ve bankanın nicel verilerini denetleyen denetçilerdir. Denetim uygulamasında bağımsız denetçiler, ABD'de "Diplomalı Kamu Muhasipleri" İngiltere'de "Fermanlı Muhasipler ve Diplomalı Muhasipler", Almanya'da "İktisat Murakıpları" ve Fransa'da "Hesap Uzmanları"dır (25). Ülkemizde bağımsız muhasebe uzmanlığı kanunu çıkmadığından bu alanda büyük bir boşluk vardır. Kanun olmamasına rağmen bazı yabancı bankalar kendi ülkelerindeki alışkanlığı devam ettirip ülkemizde de hesaplarını "auditing" adı altında bağımsız uzman kuruluşlara kontrol ettirmektedirler (26).

Kamusal Denetçiler:

Kamusal bir örgüte bağlı olarak çalışan denetçilerdir. Çeşitli devlet kurumları içinde kurulmuş olan denetim birimleri, kamusal ve özel işletmelerin yasalara, yönetmeliklere, devletin ekonomik politikasına ve kamu yararına uygun olarak çalışıp çalışmadıklarını izler ve denetlerler (27).

(24) Aysan; Denetleme, s. 33, Gürbüz; Denetleme.. s. 16.

(25) Stettler, Howard F.; "Denetçi Bağımsızlığının Kuvvetlendirilmesi Üzerine İki Öneri" (Çev. Doç. Dr. Tuğrul Dirimtekin), Bursa İktisadi İdari Bilimler fakültesi Dergisi, C. I. Mart 1963, S. 1, s. 78 vd.

(26) Arap Türk Bankası Faaliyet Raporu.

(27) Gürbüz; Denetleme, s. 18.

Özel kesimdeki bankaları kamu adına denetlemeye yetkili kamusal denetçileri şöyle sıralayabiliriz.

- a) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Bankalar Yeminli Murakıpları
- b) Maliye ve Gümrük Bakanlığı
 - Teftiş kurulu müfettişleri
 - Hesap uzmanları
- c) Başbakanlık teftiş kurulu üyeleri (devlet bankaları için)
- d) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müfettişleri
- e) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
 - Çalışma müfettişleri
 - İş müfettişleri
- f) Diğerleri

1.2.3. Bankalarda İç Denetim

"İç denetim; yönetime hizmet etmek amacıyla bir örgütteki muhasebe, mali ve diğer faaliyetleri gözden geçirmek için yapılan bağımsız bir değerlendirme faaliyetidir. Diğer kontrollerin etkinliğini ölçen ve değerlendiren bir yönetsel kontroldür" (28).

Bankalarda iç kontrol sistemi, işletme varlıklarını korumak ve muhasebe verilerinde hata ve hileleri önlemek amacıyla geliştirilmiş, daha sonra kontrol sistemi içine işletmelerin diğer faaliyetleri de girmiştir (29).

Bugünkü anlamıyla iç kontrol sistemi;

- İşletme varlıklarını korumak ve her türlü kayıpları önlemek,
- Muhasebe verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak,

(28) Gürbüz, Denetim... s. 39, Aysan, Denetleme İlkeleri , s. 32-33. Tarif Amerikan İç Denetçiler Enstitüsünün Tarifidir. Ayrıca İngiltere ve Galler Fermanlı Muhasipler Enstitüsü ise iç denetimi kısaca şöyle tanımlamaktadır: "İç denetim, özel olarak görevlendirilmiş bir personel tarafından bir işletme içinde yapılan faaliyetlerin ve kayıtların gözden geçirilmesidir".

(29) Gérard Salato-Alain Ghez; Muhasebenin Denetimi, Çev. Nusret Beygo-Cevdet Yalçın, Ankara, 1974, s. 18.

- İşletme faaliyetlerinin etkinliğini geliştirmek,
- Yönetim politikalarına bağlılığı özendirme şeklini almıştır.

İşletme örgütü içinde denetim yapmak üzere görevlendirilmiş olan, işletme personeline denetçi denir.

Ayrıca aynı BHKHK'nin 27. maddesi Bankaların, işlemlerinin bankacılık ilkelerine ve mevzuatına uygunluğunu denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş çalıştırmalarını zorunlu hale getirmiştir.

1.2.3.1. Banka Müfettişleri

Bankalar, kendi bünyelerinde oluşturdukları teftiş kurullarında çalışan müfettişler aracılığıyla iç denetimi yapmaktadırlar.

Genelde banka yöneticisi, bankanın dikkatsizliğinden dolayı ortaya çıkabilecek kayıpların yanında yasaların ihlalinde doğacak zararlardan da şahsen sorumludur. Yöneticiler gözetimlerini, yönetim faaliyetlerini önceden görme, banka hesap ve kayıtlarını inceleyerek, banka varlıklarının niteliğini muhafaza etme sorumluluklarından dolayı geleneksel olarak sürdürürler. Bununla beraber bu incelemelerin derecesi bankadan bankaya ve ülkeden ülkeye farklıdır. Bazı incelemeler hayli geniş olurken bazıları mevcut nakitleri hesaplama veya bankanın ana yardımcı defterlerini değerlemekle sınırlıdır. Bazı teftişler haberli yapılırken bazıları aniden yapılır (30).

(30) Solaş, Çiğdem; Bankalarda İç Denetim ve Türkiye Uygulaması, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1978, s. 162-286.

Yöneticilerin kontrolleri genelde Yönetim Kurulunun karar vermesine ve banka düzenleyici otoritelerinin istemlerine göre yapılmaktadır.

Planlama süreci, hesapların kontrolü gibi muhasebecinin, hesap kontrolü prosedürünün ölçüsünün belirlenmesini, incelenmesi gereken hesapları ve teftiş zamanlamasını gerektirir.

Planlama sürecindeki ilk adım teftiş alanını tanımlamaktır. Yönetim herhangi bir işe ek olarak belirli alanlarda hesap kontrolü çalışması isteyebilir. Özgül isteklerin yokluğunda, müfettiş (veya teftiş heyeti) ortaklaşa teftiş alanını belirlemelidir (31).

Buna ek olarak, iç ve dış denetçiler arasındaki yapılacak olan sorumluluk paylaşımı maximum etkinliği sağlama açısından gereklidir (32).

Yönetimin kontrolleri genellikle habersiz yapılmaktadır. Teftişin günü her ne kadar yönetimin üyesi olmayan yöneticilerce bilinebilir veya tesbit edilebilirse de banka yönetimi veya çalışanları tarafından öğrenilmesi mümkün olmamalıdır. Teftiş gününü programlarken gözönünde tutulması gereken çeşitli unsurları şöylece sıralayabiliriz: 1) banka işleyişinin düşünceleri, 2) düzenleyici teftiş programları, 3) tatil programları ve 4) tatiller.

(31) Solaş, Çiğdem; a.g.k., s. 214.

(32) Herrick, a.g.k., s. 302.

İç ve dış denetimin aynı anda yapılması banka yönetimi ve çalışanlar tarafından hoş karşılanmayacağından bir arada yapılmasından kaçınma bakımından bu alanda bu koordinasyon gerekli olmaktadır. Her ne kadar teftişlerin yakın programlanmasından kaçınmak her zaman mümkün değilse de, banka düzenleyici kuruluşları böylesi çelişkileri en aza indirmek için müfettişlerle birlikte uyum içinde çalışırlar.

Belirli "anahtar" bireyler bilgi verecekleri veya banka içinde diğer kaynaklardan hazır olmayan bilgiye yön verdiğinden teftiş sırasında anahtar bireylerin hazır olmaları genellikle önemlidir. Bu nedenlerle, anahtar bireyin yokluğu teftişi engellemese de daha az etkin bir teftişle sonuçlanabilir. Bu problem müfettiş tarafından, banka memurlarının ve anahtar personelin tatil programlarını dikkatlice tekrar gözden geçirilmeleriyle en aza indirilebilir. Bununla birlikte tersi bir görüşe göre, eğer, anahtar bireyler yoksa müfettişin varolan düzensizlikleri ortaya daha iyi çıkarma şansı bulunacağı doğrudur.

Finansal tabloların sunulduklarındaki doğruluk hakkında fikir oluşturmak üzere, genel kabul görmüş hesap kontrolü standartları biçimlendirilmiştir. Yönetim iç kontrol sistemini, raporları veya incelenmesi gereken rakamları belirleyebilir. Bununla birlikte etkin bir sistemin varlığı veya yokluğu teftişin alanı ile genellikle doğrudan ilgili değildir (33).

Müfettiş, düzensiz olarak kaydedilmiş bir işlem bulursa uygun tavır alınmalıdır. Dürüst hataların uygun personel veya banka yönetimi ile tartışılması şarttır. Böylece sadece hata düzeltilmekle kalmaz, gelecekte aynı tür hataların olması önlenir. Dürüst olmayan uygulamalarda ortaya çıkan hatalar ciddi şekilde ele alınmalıdır. Müfettiş suçlamada bulunurken dikkat-

li olmalı, hatalı rakamları üst yönetime (üst yönetim içerilmediği sürece) heyet üyeleri dışındaki anahtar kişilere veya her ikisine de rapor etmelidir. Banka bu tür rakamları düzenleyici otoritelere de iletmelidir (34).

1.2.3.2. Denetçiler

TTK. m. 347, Anonim Şirketlerde 1'den az olmamak üzere en fazla 5 adet Murakıp (Denetçi) bulunur demektedir.

Denetçiler 1'den fazla ise bir kurul oluştururlar.

Denetçilerin görevleri TTK m. 359'da şöyle sıralanmaktadır.

a) Şirketin yönetim kurulu üyeleri ile işbirliği ederek bilançonun tanzim şeklini tayin etmek.

b) Şirketin faaliyetleri hakkında bilgi edinmek ve gereken kayıtların tutulmasını sağlamak maksadıyla altı ayda bir defa şirketin defterlerini incelemek.

c) Üç aydan fazla ara verilmemek şartıyla sık sık ve an-sızın şirket veznesini teftiş etmek.

ç) En az ayda bir defa şirketin defterlerini inceleyerek rehin veya teminat olarak ya da emanet olarak bırakılan değerlerin mevcut olup olmadığının tesbitinin yapılması.

d) Esas sözleşmede pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına çağrılmaları ile ilgili şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek ve incelemek.

e) Bütçe ve bilançoyu denetlemek.

f) Tasfiye faaliyetlerine nezaret etmek.

g) Yönetim Kurulu'nun ihmali halinde adi ve fevkalâde genel kurul toplantıya çağırarak.

h) Genel Kurul toplantısında hazır bulunmak.

i) Yönetim Kurulu'nun yasa ve ana sözleşme hükümlerine uyduklarını denetlemek ve nezaret etmek.

(34) Herrick, a.g.k., s. 304.

Bankalar ile ilgili 70 s. KHK'ne banka denetçileri ile ilgili TTK hükümlerine ilave olarak bazı yenilikler getirmiştir. Bankalarda en az 2 denetçinin bulunması ve denetçilerin yüksek öğrenim görmüş ve bankacılık konusunda bilgi ve tecrübe sahibi kimselerden seçilmelerini şart koşturmuş (70 s. BHKHK m. 25). Ayrıca banka denetçilerinin görevleri biraz daha artırılarak, yıllık raporlardan, başka 3 ayda bir yasalara ve 70 s. BHKHK'ye ilişkin rapor düzenleyerek 1 ay içinde Yönetim Kurulu ile Maliye Bakanlığı'na göndermeleri zorunlu kılınmıştır.

1.3. Bankalar Açısından Kamuyu Aydınlatma İlkesinin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'deki mevcut yasal düzenleme içinde bankalar, sigorta şirketleri, sermaye piyasası kanununa tâbi kurumlar ile kamu iktisadi teşekkülleri dışındaki işletmeler, hukuki organizasyon yapısı ne olursa olsun finansal tablolarını kamuya açıklamak zorunda değildirler. Kamuyu aydınlatma ilkesi Türk hukukunda yeterli bir şekilde düzenlenmemiştir (35).

Finansal tablolar ile ilgili yasal çerçeveyi düzenlemiş bulunan Ticaret Kanunu, tabloların kamuya ilân edilmesini ve açıklanmasını öngörmemiştir. Ancak düzenlenen bazı özel kanunlar, kapsamlarına giren işletme türleri için finansal tabloların kamuya açıklanmasını zorunlu hale getirmişlerdir. TTK'nun yasal çerçevesi genel olarak kamuya açıklama kavramına yabancıdır. Ancak bazı durumlarda TTK finansal tabloların yayınlanmasını zorunlu kılmıştır. Örneğin; tahvil çıkarmak iste-

(35) Karacan, Ali İhsan; Bankaların Kamuya Açıklanan Mali Tabloları, İstanbul, 1983, s. 74; Tekinalp, Anonim Ortaklığın, s. 80; Tekinalp/Poroy/Çamoğlu; Ortaklıklar Hukuku, 1 Cilt, 2. Bası, İstanbul, 19... s. 479. İmregün, Oğuz; Anonim Ortaklıklar, 3. Bası, İstanbul, s. 244; Domaniç, Hayri; Anonim Şirketler, İstanbul, 1978, s. 866; Tekil Fahiman; Şirketler Hukuku, 2. Cilt, İstanbul, 1976, s. 460; Karayalçın, Yaşar; Bilanço Hukuku, Ankara, 1979, s. ...; Doğanay İsmail; Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 5. Cilt, Ankara, 1974; s. 810; Kabaalioğlu, a.g.m., s. 27.

yen bir anonim ortaklık, kendisi tarafından tasdik edilmiş bilançosunu kamuya açıklamak zorundadır (TTK. m. 425). Ticaret şirketlerinin birleşmesinde de, birleşen şirketlerin her biri aralarında tesbit edilecek bir örneğe göre düzenlenmiş bilançosunu kamuya açıklamak zorundadır (TTK. m. 149).

Diğer yandan; Vergi Usul Kanunu da vergi matrahının tesbitine yönelik olarak varlıkların, borçların ve öz sermayenin değerlemesi esaslarını belirlemiştir. Ancak; VUK bir bilanço şemasına ve özellikle Kâr/Zarar (Gelir) tablosu kavramına sahip olmadığı gibi, kamuya açıklama konusunda da bir hüküm içermemektedir.

- 30.5.1933 tarih ve 2243 sayılı "Mevduatı Koruma Kanunu" yürürlüğe girene kadar bankaların finansal tablolarının kamuya açıklanması Türk Ticaret Kanunu'nun genel esaslarına göre yapılmaktaydı. Türk Ticaret Kanunu ise; finansal tabloların kamuya açıklanmasını zorunlu tutmadığı gibi standart formüller ile şeklini de belirlememiştir (36).

- 2243 sayılı "Mevduatı Koruma Kanunu"nun 14. maddesi ile bankalar, bilançolarını Maliye ve İktisat Bakanlıklarınca ortaklaşa hazırlanan tip formülere uygun olarak hazırlarlar. Bankalar yıllık bilanço ile kâr ve zarar hesaplarını idare meclisi ve murakıp raporlarıyla birlikte genel kurullarının toplanma tarihinden itibaren bir ay içinde Maliye Bakanlığı'na verirler ve bilançoları aynı süre içinde biri Resmi Gazete olmak üzere en az iki gazete ile kamuya açıklarlardı.

- 2999 sayılı kanunun 32 ve 33. maddeleri halen yürürlükte olan ve finansal tabloların kamuya açıklanma esaslarını düzenleyen 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 51 ve 52. maddelerine kaynak olmuştur. 2999 sayılı Kanun döneminde kamuya açıklan-

(36) İmreğün, Mevduatı Koruma Bakımından Bankalara Devlet Müdahalesi, İstanbul, 1957, s. 75-78.

nan bilanço kâr ve zarar hesabı büyük ölçüde değişikliğe uğramadan zamanımıza kadar kullanılagelmiştir. Bu kanunda finansal tabloların kamuya açıklanması esaslarını düzenlemiştir (37).

1981 yılından itibaren bankalar, Maliye Bakanlığı tarafından yeniden belirlenen tip bilanço ve kâr/zarar hesaplarına uygun olarak finansal tablolarını hazırlamaya başlamışlardır (38).

Türkiye'de ilk kamuyu aydınlatma ile ilgili uygulama 1936 yılında yürürlüğe giren "Mevduatı Koruma Kanunu" ile bankalarda başlamıştır. Daha sonra 1936 yılında yürürlüğe giren 2999 sayılı "Bankalar Kanunu" ile bu uygulama devam edip günümüze kadar gelmiştir. 70 sayılı BHKHK mevduat kabul eden bankaların finansal tablolarını belli tip formülere göre hazırlanmalarını ve kamuya açıklanmalarını zorunlu tutmuştur. Banka işletmeleri ilgili yasalarca hazırlanmış olan bilançoları ile kâr/zarar cetvellerinin denetçilerince onaylı birer örneğini genel kurullarının toplandığı tarihten itibaren bir ay içinde yönetim kurul ve denetçilerinin raporları ile birlikte Maliye ve Ticaret Bakanlıkları ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na vermek ve Resmi Gazete ile yurt çapında yayın yapan bir gazete ile ilan etmek zorundadırlar. Bankalar, bilanço ve kâr/zarar hesaplarını tespit edilen forma uygun olarak hazırlamak zorundadırlar (39).

- (37) Maliye Bakanlığı; Ticaret Bakanlığı ile T.C. Merkez Bankası ve Türkiye Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak kamuya açıklanan finansal tablolar ile ilgili belirlediği esasları (Talimat ve izahnameyi) 5.11.1959 tarih ve 5283-11/4465 sayılı yazısı ile bankalara duyurmuştur. Altıok/Erem/Tandoğan, a.g.k., s. 351 vd.
- (38) Maliye Bakanlığı, T. Bankalar birliği'ne gönderdiği 24.10.1980 tarih 5283-11/74308 sayılı yazısı ile üç aylık hesap özetleri ile yayınlanacak bilanço ve kâr/zarar hesaplarının tip formüllerini belirlemiş ve 25.12.1980 tarih 5283-11/89990 sayılı bir açıklama yazısı göndermiştir.
- (39) İmregün, Oğuz; Mevduatı Koruma Bakımından Bankalara Devlet Müdahalesi, İstanbul, 1957, s. 75-76; Yücel, Göksel; Bankaların Topluma Açıklanan Finansal Tabloları, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl 17, s. 1 Ocak 1980, s. 70 Sayılı BHKHK. m. 51, 52, 53, 54, 55, 56.

1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun 58. maddesi bilançonun Resmi Gazete'de yayınlanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca kanunun 63. maddesi ile her hafta sonu itibarıyla bankanın hesap durumunu gösteren bir özet bültenin Resmi Gazete ile yayınlanması da gerekmektedir.

21.12.1959 yılında yürürlüğe giren 7397 sayılı Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun'un 39. maddesi Sigorta Şirketlerinin finansal tablolarının kamuya açıklanışı ile ilgilidir. Sigorta şirketlerinin bilanço ve kâr/zarar hesapları belli tip bir formüle göre hazırlanır. Bu formüllerlerin şekli Ticaret Bakanlığı tarafından Maliye Bakanlığı'nın görüşü alınarak hazırlanır. Bu finansal tabloların şirket genel kurul toplantılarında tasdikinden itibaren 1 ay içinde en az iki gazete ile kamuya açıklamaları zorunludur. Bilanço ile kâr/zarar hesaplarının ilanı sigorta şirketinin Türkiye dahilindeki merkezlerinin bulunduğu yerde gazete ile yapılır.

Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sigorta şirketleri de finansal tablolarını merkezlerinin finansal tabloları ile birlikte düzenler ve kamuya açıklarlar (40).

KİT'leri yeniden düzenleme komisyon çalışmaları çerçevesinde 1968 yılında tamamlayarak İktisadi Devlet Teşekkülleri için zorunlu özel sektör için isteğe bağlı bir "Tekdüzen Hesap Planı" teklif edilmiştir. Aslında ilk "Tekdüzen Hesap Planı" teklif ve çalışması, 1965 yılında bu konudaki bir eserle yapılmıştı (41).

(40) Pekiner, Kamuran; Sigorta İşletmeciliği, İ.Ü. İşletme Fakültesi, Yayın No: 6B, İstanbul, 1971, s.

(41) Yazıcı, Mehmet; Türk İşletmelerinin Tekdüzen Hesap Çerçevesi, İstanbul 1965.

Genel Kurulca kabul edilip kesin şeklini alan bilanço, kâr/zarar hesabı ile denetim kurulu raporu standart forma uygun olarak Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi ile en az iki gazetede ilan edilmek zorundadır (42).

1.4. Türk Bankacılığında Kamuyu Aydınlatma İlkesinin Uygulanışı

Türkiye Bankalar Birliği tarafından yerine getirilmektedir. Bilindiği gibi Bankalar Birliği bankalar ile devlet ve diğer kuruluşlar arasındaki ilişkileri düzenlemek, bankacılık mesleğinin gerektirdiği tarzda çalışmalarını sağlamak, bankalar arasındaki haksız rekabeti önlemek amacıyla kurulmuştur.

Türkiye'de yabancı bankalar dahil, bankaların mesleki örgütü olan Türkiye Bankalar Birliği bankaların finansal tablolarını her yıl bir arada Türkçe ve İngilizce olarak "Bankalarımızın yılı sonu Bilanço ve Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkında Bilgiler" yayınlanmaktadır (43).

Bu yayınlarda Türk Bankacılığı ile ilgili olarak aşağıdaki istatistikî bilgiler kamuya açıklanmaktadır:

- Türkiye'de mevcut bankaların isimleri, yönetici ve merkezlerinin adresleri,
- Bankaların istihdam ettikleri personel sayısı,
- Bankaların şube ve şanj bürosu sayısı,
- Bankaların şubelerinin illere ve yurt dışında ülkelere göre dağılımı,

(42) SPK, md. 16.

(43) T. Bankalar Birliğinin 1, 7, 11, 16, 21, 23, 25, 26, 27, 31, 33, 39, 43, 50, 56, 59, 72, 75, 77, 85, 96, 107, 117, 121, 125, 132, 135, no.lu yayınları.

- Mevduat bankalarının bir arada bilanço ile kâr ve zarar hesapları,
- T.C. Merkez Bankası'nın bilanço ile kâr ve zarar hesabı,
- Kalkınma ve Yatırım Bankalarının bilanço ile kâr ve zarar hesapları,
- Tasarruf mevduatının gruplar ve hesap sayıları itibarıyla tasnifi,
- Bölgeler itibarıyla mevduat,
- Bölgeler itibarıyla krediler,
- Kredilerin sektörler itibarıyla dağılımı;
- Bankaların öz kaynaklarıyla mevduat ve krediler toplamı,
- Maliyet ve randıman hesapları.

T. Bankalar Birliği'nin bankaların finansal tablolarını bir arada yayınlaması bu tabloları inceleyenlere yararlı olmakta, mukayese imkânları sağlamakta ve bu çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu kamuya açıklama yasal bir zorunluk olarak yapılmadığından yayınlanan finansal tabloların tip formülleri herhangi bir yasa hükmü ile belirlenmemiştir.

Türkiye Bankalar Birliği'nce kamuya açıklanan bilanço ile kâr ve zarar hesabı "yasal" bir zorunluk olarak kamuya açıklanan bilanço ile kâr ve zarar hesabı" ile hemen hemen aynıdır. Ancak ana bilanço kalemlerinin alt kalemleri kaldırılmakta, mevduatın vadeli-vadesiz ayrımı verilmemekte ve kullanılmayan "raporlar" kalemi yer almamaktadır. Kâr ve zarar hesabında bazı tali kalemler verilmemektedir (44).

(44) T. Bankalar Birliği'nin kamuya bilgi açıklamasının asıl yetersizliği, bu bilgilerin yayınlandığı kitabın geniş halk kitlelerine ulaşamamasındadır.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

2. BANKA İŞLETMELERİNİN HESAP VERDİĞİ MUHATAPLAR

* İşletmeler ile ilgili çıkar çevreleri, işletme hakkında bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu çevrelerin bilgi ihtiyaçları işletmelerin finansal tablolarının yayınlanması ile karşılanabilir.

Banka işletmeleri ile ilgili çıkar çevreleri diğer işletmelere göre çok daha geniştir. Çünkü, bugünkü ekonomik ortamda bankaların işlevleri arttığı gibi hemen hemen bütün insanlar banka ile iş ilişkisi içerisine girmektedirler. Banka ile ilişki arttıkça onu daha iyi tanımayı amaçlayan grupların bir analist gibi bankaları incelemeye, tahlil etmeye yönelecekleri bellidir. Onların bu eğilimlerini karşılıksız bırakmamak ve onlara gerekli bilgileri sağlamak da bankalara düşen bir görev olmaktadır. Bankaların finansal tablolarının kamuya açıklanmasının yöneldiği çıkar grupları, ülkelerin bankacılık yasaları ile bankacılık sektörünün durumuna göre değişmektedir. Bankalar ile ilgili çıkar gruplarını şöyle sınıflandırabiliriz:

1) Denetim Organları, 2) Bankanın yönetim organı, 3) Mevduat sahipleri, 4) Bankanın kredi müşterileri, 5) Bankanın ortakları, 6) Birikimlerini değerlendirmek isteyen sermayedarlar (kısa süreli yatırımcılar), 7) Bankada çalışan personel ve personelin bağlı olduğu sendika, 8) Kamu otoriteleri, 9) Araştırmacılar ve Araştırma kurumları (45).

Diğer bir görüşe göre ise banka işletmelerinin hesap verdiği muhataplar şöyle sınıflandırılmaktadır (46).

(45) Çömlekçi Ferruh; Banka Finansal Durum Tablolarının Analizi, ESADER, Akgüç, Öztin, Banka Bilançolarının Analizi, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, s. 7, s. 77-79. Reed, W. Edward; Commercial Bank Management, Harper and Row, 1963, s. 63-64, Karacan, a.g.k., s. 85-92.

(46) Hans-Dieter Deppe; Bank betriebliches lesebech, Stuttgart, 1978, "Grundfragen der Rechnungslegung Westdeutscher Bankbetriebeim Interessengegensatz der Beteiligten" Gerhard Emmerich, s. 115-126 (Çev. Niyazi Berk).

Önce muhataplar ikiye ayrılmaktadır: 1) İç muhataplar: Banka içinde hesap verilen muhataplardır. Bu muhataplar Genel Kurul ve Denetleme Kurulu'dur. Yönetim bunlara hesap vermek zorundadır. 2) Dış muhataplar: Bu muhatapların birincisi finansal ilişkili olanlar, diğeri ise finansal ilişkisi olmayanlardır. Finansal ilişkili olanlar: a) Ortaklar, b) Mevduat sahipleri, c) Kredi alanlar, ç) Çalışanlar, d) Maliye, şeklinde sınıflandırılmaktadır. Finansal ilişkisi olmayanlar: Merkez Bankası ve Sermaye Piyasası Kurulu'dur. Gelişmiş ülkelerde Mevduat Sigorta Kurumu finansal ilişkisi olmayan muhataplar arasında yer almaktadır. Muhatapların kararlarını risk üstlenme etkilediğinden, finansal ilişkisi olanları İşletme riskini üstlenen ve üstlenmeyen muhataplar olarak da sınıflandırmak mümkündür.

Banka işletmelerinin hesap verdiği muhatapları "7 grup banka analisti" şeklinde sınıflandırmaya tabi tutan bir görüş daha vardır (47). Bu 7 grup banka analistleri şunlardır: Yöneticiler, mevduat sahipleri, kredi alanlar, uzun süreli yatırımcılar, kısa süreli yatırımcılar, bankaya kredi verenler ve çalışanlar. Bu gruplar büyük işletmeleri, diğer bankaları hükümetleri, ortaklıkları ve kendi ilgi alanlarını temsil etmektedirler.

Aşağıdaki Tablo, 7 türle ifade ettiğimiz banka analistlerinin kendi açılarından ağırlıklı öneme sahip politikalar ile diğer faktörleri (etmenleri) kapsayan bir görüşü yansıtmaktadır.

Birlikte ele alındığında tabloda görülen 10 etmen bankanın bir bütün olarak değerlendirilmesini öngörmektedir. Bu çerçevede olmak üzere şu beş politika; likidite, kredi riski, faiz oranı, kârlılık ve sermaye politikaları bankanın temel

(47) Herrick, Tracy G.; Bank Analyst's Handbook, John Wiley and Sons, 1978, s. 5.

7 GRUPLU AYIRIMA GÖRE BANKA ANALİSTLERİ AÇISINDAN BANKA DEĞERLERİNİN & AĞIRLIKLI ÖNEM SIRASI

	Likidite Politikası	Kredi Riski Politikası	Faiz Politikası	Kârlılık Politikası	Sermaye Politikası	Gelecekteki Ekonomik Ortam	Hukuki Ortam	Yönetim Stratejisi	Yönetim Kontrolü	Muhasebe Uygulamalarının Denetlemesi	Toplam
Yönetim	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	100
Mevduat Sahipleri	50	20	5	5	5	1	1	1	1	7	100
Kredi Alanlar	5	50	20	5	1	15	1	1	1	1	100
Kısa süreli Yatırımcılar	2	30	30	2	2	30	1	1	1	1	100
Uzun süreli Yatırımcılar	5	5	5	50	5	5	5	15	3	2	100
Borç Verenler	30	10	5	20	20	5	1	1	1	7	100
Çalışanlar	1	1	1	15	1	1	1	50	20	1	100
	103	126	76	107	44	75	24	79	39	29	

Kaynak: Herrick, G. Tracy; Bank Analyst's Handbook, s. 7.

politikaları sayılmaktadır ve bunları hesaplamak da sorun olmamaktadır. Buna karşılık bir bankayı değerlendirme temelinin şekillendirilmesinde kullanılan 5 etmen; gelecekteki ekonomik ortam, yasal (hukuki) ortam, yönetim stratejisi, yönetimin kontrolü ve bankanın muhasebe uygulamalarının değerlendirilmesi kolay olmamaktadır (48). Çalışmamızda banka ile ilgilenen çıkar çevreleri altı grup banka analisti şeklinde gruplandırılmış olup, her grup hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

2.1. Yönetim

Yönetim süreci, bu süreci işleten gruplar açısından ele alındığında üç tür yönetimden söz edilebilir. "Aile yönetimi", "Siyasal yönetim" ve "Profesyonel yönetim" (49).

Bir işletme yönetiminde, sahipliğin, temel politik karar organlarının ve yönetim üst kademesinin belli bir ailenin fertlerinden oluşması halinde "aile yönetimi"den veya belirli siyasal eğilim ve ilişkilere sahip olanlar tarafından yönlendirilmesinde "siyasal yönetim"den ve yöneticilerin daha çok uzmanlık ve yetenek ilkelerine göre seçilmelerinde "profesyonel yönetim"den söz edilmektedir (50). Türkiye'deki banka yönetimlerinde bu üç tür yönetimin örnekleri görülebilir. Bankalar açısından her yönetim türünün kendine özgü üstünlükleri olmasına rağmen profesyonel yönetime ağırlık veren bankaların başarı oranlarının diğerlerine göre çok yüksek olduğu belirtilebilir (51).

Yöneticiler, hedeflerini başkalarını çalıştırarak gerçekleştirirler. Örgütte birçok kişilerin çabalarının bir araya getirilmesi söz konusudur. Bankada bir örgüt olduğuna göre, birçok kişi belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya

(48) Herrick, a.g.k., s. 6.

(49) Koçer, Tamer; İşletme Yöneticiliği, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayın No: 132, İstanbul, 1982, s. 5.

(50) Koçer, a.g.k., s. 6.

(51) Örneğin, T. İş Bankası vs.

gelmiştir. Bankalarda yönetimden, bankanın tümünü ilgilendiren kararları almaya yetkili olan genel müdür, yönetim kurulu, genel müdür yardımcıları yani üst düzey yönetici kadro anlaşılır. Bütün kararlar genel müdür veya vekili tarafından onaylanmadan yürürlüğe konamaz.

Bankalarda yönetim kurulu ve başkanı (genellikle genel müdür), planlardan ve politika oluşturulmasından sorumludur. Bankayı bir bütün olarak ilgilendiren kararlar genel müdür, genel müdür yardımcıları ve diğer bölümlerdeki yöneticiler tarafından alınır. Banka içinde işler, her yöneticinin kendisine bırakılmış bir faaliyet dalında belirli yetkiye sahip kılınacak şekilde düzenlenir. Üst düzeydeki yöneticiler bütün kararları almaya zaman bulamazlar. Bundan dolayı bankalarda daha aşağı düzeylerde ve belirli görevlerle sorumlu kılınmış diğer yöneticilerden de yararlanılır (52).

Banka yönetimi kararları elde ettiği bilgiler ışığında alır. Bu bilgilerin önemli bir kısmı banka yönetim örgütü çatısı içinde elde edilebilir. Politika ve emirler daha aşağı düzeydeki yöneticilere iletilir. Karşılığında, alt basamaklardaki yöneticilerden kendilerine verilen görevlerin nasıl yapıldığını açıklayan raporlar gelir. Bu haberleşme yolları olmadan bankalarda etkili bir yönetim kurulamaz (53).

Modern banka yöneticileri, banka yönetimi dışında çeşitli gruplara karşı sorumlu olduğunun bilincindedirler. Mevduat sahipleri, daha yüksek gelir elde etmeyi ve istedikleri anda mevduatlarını geriye alabilmeyi isterler. Kredi alanlar, daha düşük faizle daha çok kredi almayı, pay sahipleri (ortaklar), devamlı ve yüksek gelir elde etmeyi veya bankayı amaçları doğrultusunda kullanmayı isterler. Bankaya borç verenler, bankadan yüksek, devamlı gelir elde etmeyi veya bankayı

(52) Moore, Carl L./Jaedicke, Robert K.; Yönetim Muhasebesi, Çeviren Alpaslan Peker, İstanbul, 1980, s. 3; Karacan, a.g.k., s. 20-21.

(53) Moore/Jaedicke, a.g.k., s. 7.

kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı ayrıca kredinin vadesinde geri ödenmesini isterler. Çalışanlar, bankayı ekme kapısı olarak görürler, uygun gelir ve gelecek güvencesinin sağlanmasını beklerler. Müşteriler, iyi ve kaliteli hizmeti uygun fiyatlarla sağlamayı isterler. Bankanın içinde bulunduğu toplum ve diğer bankalar, banka ile iyi komşuluk ilişkileri içerisinde olmayı beklerler. Bundan başka, diğer çeşitli gruplar kendilerine gereken önemin verilmesini beklemektedirler. Bankalarda her grubun kendi menfaatlerine, bu menfaatler ancak bütün grupların menfaatleri ile uyumlaştırılabilirdiği takdirde en iyi biçimde hizmet edebileceği ortaya çıkmaktadır. Kârın en çoğa çıkarılması amacı, toplumsal ve yasal bakımlardan kabul edilmiş sınırlar içinde, yönetim tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır (54).

Banka yönetimi, grupların menfaatlerini koruma ve dengeleme işlevlerini, politikalar ve diğer etmenleri gözönünde bulundurarak gerçekleştirebilmektedir. Burada sözü edilen politikalar, likidite, kredi riski, kârlılık, faiz oranı ve sermaye politikalarıdır. Diğer etmenler ise; gelecekteki ekonomik ortam, hukuki ortam, yönetimin stratejisi, yönetimin kontrolü, bankanın piyasa değeridir. Bu politikalar ile etmenler menfaat gruplarından her birini ortaklaşa ya da ayrı ayrı ilgilendirmektedir. Yönetim, menfaat gruplarının banka ile ilişkilerini muhafaza edebilmek, bankanın faaliyetinin devamını sağlamak, politikalar ile diğer etmenlerin her birine gereken önemi vermek zorundadır (55). Bankalarla finansal menfaat ilişkisi içerisinde bulunan grupların değerlendirme ölçülerindeki farklı hedef ve amaçlara rağmen, bankanın ödeme yeteneğinin ne yönde gelişeceği ve gelecekteki kârları durumuna önem verirler.

Banka yöneticileri; banka kaynaklarını kullanırken, muhasebeden derlenen ayrıntılı faaliyet istatistikleri, toplam

(54) Moore/Jaedicke, a.g.k., s. 7-8, Oluç, Mehmet; İşletme Organizasyonu ve Yönetimi, İstanbul, 1978, s. 38.

(55) Herrick, a.g.k., s. 7; Serin Necdet; Bankacılık Sisteminin Tam Bir Reforma İhtiyacı Vardır, Para Dergisi, Temmuz, 1982, S. 14, s. 17.

giderler ve toplam gelirler ile ilgili bilgiler ve bankanın pazar olanakları yanında bankanın her biriminin faaliyetleri hakkında özel verilerden yararlanma durumundadırlar (56).

Finansal tablolar bu açıdan banka yöneticilerinin, ehliyetlerini ortaya koyma ve sorumluluktan arınma aracıdırlar. Yöneticiler, finansal tabloları hazırlarken kendi işlerini kolaylaştırdıkları gibi karar alma sürecini de hızlandırmış olurlar (57).

Ortaklar çevresinden gelmeyen profesyonel yöneticiler kârlılık yanında ve özellikle likidite politikasına öncelik tanırırlar. Onların eğilimleri borçların artmasına engel olan kredi değerliliğini reddetmeyen kredi riski politikası doğrultusundadır.

Genel müdür, yönetime faiz oranı politikasında bazı yetkiler verir, gelecekteki faiz oranları beklentilerinden faydalanmaları için fon kullanımı ve kaynak portföylerini düzenlemelerine izin verir. Ancak bunlar genellikle ani ve beklenmeyen kayıplara yol açmayacak sınırlandırılmış faiz oranı spekülasyonunda tolerans gösterirler. Politikalar ve programların etkin bir şekilde sürdürülmesi ve ani kayıplardan kaçınmak için kontroller yöneticiler açısından büyük önem taşımaktadır. Genel müdürler sorumluları ve düzenleyicileri tatmin edecek kadar sermaye sağlamakla ilgilenirler fakat bu sermayedarları hoşnut etmeyecek ölçüde değildir (58).

Gelecekteki ekonomik ortam da, yöneticilerin ilgi alanındadır. Gelecekteki gelişmeler nakit politikaları rasyonelliğini gerektirmekte olduğundan muhtemelen kuruldaki durumlarını muhafaza edeceklerdir.

(56) Troeblood, Robert M.; Ortaklara ve İşletme Dışı Diğer Kişi ve Kurumlara Sunulan Bilgiler, "10. Uluslararası Muhasebeciler Kongresi, 1972" Çev. Yılmaz Benligiray, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No: 155/97, Eskişehir 1976, s. 83.

(57) Herrick, a.g.k., s. 8.

(58) Herrick, a.g.k., s. 8.

2.2. Pay Sahipleri

Pay sahipleri, bekledikleri geliri sağlamak amacı ile yatırmış oldukları sermayelerini riske sokmayı göze alan gruplardır. Kamu sermayesi ile kurulan bankalarda hedef, ekonomiye daha yararlı, plan hedeflerini gerçekleştirici bir plasman ve kaynak yaratma ve mali amaçlara hizmettir. Ancak bunlar da özel bankalar gibi daha geniş kitlelere hitabetmeyi, daha fazla yatırım sağlamayı amaç edinmekle birlikte, önde gelen görevlerinin, emanet edilen paraların, uygun görülen faizi ile birlikte geri ödeme yeteneklerinin korunması olduğunun bilincindedirler (59).

Banka pay senetlerine yatırım yapanları, "etkili" (ya da "uzun süreli") yatırımcılar ve "etkisiz" (ya da "kısa süreli") yatırımcılar olarak ikiye ayırmak mümkündür (60).

Etkisiz yatırımcılar, bankanın likiditesi ve toplum içindeki yeri ile pay senetlerinin piyasa değeri için ilgilendirirler. Ayrıca, bankanın ayrıntılı faaliyet sonuçlarından çok genel ve karşılaştırmalı verilere ilgi duyarlar. Bunlar için ellerindeki pay senetlerini en iyi şekilde değerlendirip gelir elde etme ön plandadır.

Etkili yatırımcılar ise, bankanın sermayesinin belirli bir kısmına sahip olurlar ve onu kontrol etme imkânını ellerinde tutarlar. Bunlar bankanın birçok işleri ile yakından ilgilendirirler. Bankanın politikasının belirlenmesinde etkili oldukları gibi ellerindeki pay senetlerinin piyasa değeri yanında bankanın kendisi ile de ilgilendirirler. Etkili yatırımcıların banka

(59) Labonov, a.g.m., s. 38.

(60) Trueblood, a.g.k., s. 80.

hakkında aldığı kararlar çok önemlidir. Bu kararları alırken ya da kararlarda seçim yaparken bazı temel bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu bilgileri bankada yönetici olarak ya da etkili görevlerde buldukları için kolayca elde edebilirler (61).

Bankanın kârlılığı, etkili yatırımcıyı yakından ilgilendirdiği gibi genel politikasını da yakından ilgilendirir. Yönetim, hünerini etkisiz yatırımcıdan çok, etkili yatırımcıya gösterme durumundadır. Etkili yatırımcılar elde ettiği bilgilerle yönetimin kararlarına şekil ve yön vermeyi amaçlarlar. Bundan dolayı da etkisiz yatırımcıdan daha fazla etkili yatırımcılar banka hakkında ayrıntılı bilgi isteyeceklerdir.

Ancak etkili yatırımcıların, banka üzerindeki aşırı denetim ve bankayı çıkarları çevresinde kullanmasının önüne geçmek için de önlemler alınmaktadır (62). Yasalarımızda da bu doğrultuda önlemler vardır.

Bu çerçevede olarak bankalarda;

- Ortak sayısının 100'den az olmaması,

- Pay senetlerinin tamamının ada yazılı olması, nakit karşılığı çıkarılması, itibari değerlerinin 100.000,- ₺'yi geçmemesi ve menkul kıymetler ve kambiyo borsalarına kote edilmesi gereklidir.

Borsaya kayıt olan banka pay senetleri kolayca el değiştirebilmektedir. Tasarruf sahipleri, bankanın yatırım yapmak için elverişli olup olmadığına finansal tabloları inceleyerek karar vereceklerdir. Bu yüzden gelecekte banka pay senetlerine yatırım yapmayı düşünenlere yardımcı olmak üzere finansal

(61) Trueblood, a.g.m., s. 81.

(62) Ayrıntılar için; Yüksel, Ali Sait; Para Kredi Dergisi

tabloların yayınlanmasında yarar vardır. Ayrıca, yatırımcıların iktisadi ve mali durumu iyi olan işletmelerin ve kuruluşların pay senetlerine ilgi gösterecekleri de bir gerçektir (63).

- Sermayelerinin, en az % 75'inin gerçek kişilere veya şahıs şirketleriyle sermayedeki payları % 10'u aşmamak şartıyla pay senetleri ada yazılı ve ortaklarının en az % 51'i gerçek kişi olan sermaye şirketlerine ait olması,

- Sermayenin % 10 ve daha fazlasını temsil eden veya bir kişiye ait sermaye payının bu oranı aşması sonucunu veren pay senedi devirleri Maliye Bakanlığı'nın iznine bağlıdır. Ayrıca banka sermayesinin % 10 ve daha fazlasına sahip olan ortaklarda, müflis olmama veya yüz kızartıcı suçlardan mahkumiyeti bulunmama şartları aranmaktadır. Bu şartların yerine getirilmemesi halinde ortaklar ancak temettü alma hakkından yararlanacaklar, başka haklardan yararlanmayacaklardır (70 S. BHKHK, m. 5 ve 18.8.1983 tarih ve 18139 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 1 nolu tebliğ). Yine 70 S. BHKHK'nın geçici 2. maddesine göre 27.7.1983 tarihinden itibaren 2 yıl içinde kararnamenin 5. maddesindeki şartlara uygun hale getirilmeyen bankaların ortakları paylar karşılığı yalnız temettü almaya hak kazanırlar. Bunlara ilişkin diğer ortaklık hakları 22.7.1985 tarihinden itibaren KHK hükmüne uygunluk sağlanıncaya kadar tasarruf mevduatı sigorta fonu tarafından kullanılması hükmü getirilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi son düzenlemeler bankalarda pay sahipliğini yaygınlaştırma ve banka sahipliğini genişletme doğrultusundadır. Genişleyen pay sahipliği için eskisinden daha fazla doğru finansal bilgi ve belgelere ihtiyaç duyulacaktır.

(63) Çömlekçi, a.g.m., s. 148.

Öte yandan banka yönetiminden ayrılan ve çoğunlukla genel kurul toplantılarına bile katılmayan pay sahipleri için finansal tabloların yayınlanması çok önemli ve zorunludur. Bu zorunluluk aslında yalnız küçük pay sahipleri için değil tüm pay sahipleri için söz konusudur. Pay sahipleri, bankanın kazanma gücü ve temettü dağıtımı ile yakından ilgilenirler, finansal tablolardaki bilgilerden yararlanarak bankadaki mevcut yatırımlarını muhafaza etme ya da arttırıp azaltma kararı ile payları hakkında karara varacaklardır (64).

Sermaye piyasasında, en kârlı yatırım alanını arayan tasarruf sahibi, sermayesini yatıracığı işletmenin iktisadi ve mali durumunun sağlam olmasını, yüksek kâr yanında tasarrufunun tehlikeye girmemesini ister. Bu nedenle mevcut yatırım alternatiflerini ve bu alternatifler içerisindeki mevcut işletmeleri kendi ölçülerine göre değerlendirir. Bunun için de güvenilir bilgilere ihtiyacı vardır.

Sermaye Piyasası Kanunu (SPK), küçük yatırımcıları koruyucu kâr dağıtım esasları benimsemiştir. Buna göre, pay senetleri halka arz yoluyla satılan anonim ortaklıkların ana sözleşmelerinde birinci temettü oranının belirlenmesi zorunludur. Bu oran kurul tarafından belirlenecek orandan aşağı olamaz (SPK, m. 15/1). Kurul, kanunun bu hükmünü 26.12.1982 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğ ile somut hale getirmiştir. Buna göre, "Birinci tertip temettü oranı, uzun vadeli devlet iç borçlanma tahvillerinin ilgili hesap döneminin son günündeki faiz oranıdır. Ancak, ödenmiş sermaye üzerinden hesaplanacak bu birinci temettü tutarı, hesap dönemi net kârından vergi ve benzeri yükümlülükler düşüldükten sonra bulunan dağıtılabilir kârın yüzde yetmişbeşinden fazla olamaz, dağıtılabilir kârın yüzde yetmişbeşi devlet tahvilleri faizlerine göre hesaplanan temettü tutarının altında kaldığı takdirde, temettü olarak bu meblağ dağıtılır".

(64) Herrick, a.g.k., s. 13-15, Trueblood, a.g.k., s. 80-82, Çömlekçi, a.g.m., s. 147.

Anonim şirketlerde, kâr payı dağıtımı hakkında karar verme yetkisi genel kurula aittir. Genel kurul, önce kanunun emredici hükümlerine uymak, sonra ana sözleşmenin -kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan- hükümlerini uygulamak ve her halde takdir yetkisini objektif iyi niyet kurallarına uyarak kullanmak zorundadır (65).

Anonim şirketlerde ve bankalarda pay sahiplerinin kâr payı alma hakları, genel kurul tarafından bilançonun tasdik edilmesi ile kesinleşmektedir. Dağıtılabılır safi kârın pay sahiplerine ait kâr payı halini alabilmesi için genel kurulun ayrıca dağıtılmasına karar vermiş olması gerekir. Bilançonun tasdiki kararı verilmeden kâr payı dağıtımı kararı verilemez. Genel kurul kâr paylarının ödenme tarihini tespit edebileceği gibi bu yetkiyi yönetim kuruluna da bırakabilir. Yönetim kurulu tarih tespit etmez veya bu tarihi uzağa atarsa, kâr payı sahipleri, şirket aleyhine "ifa" davası açabilirler ve makul tarihten itibaren gecikme faizi ödenmesini talep edebilirler (66).

Bankalarda ve anonim şirketlerde, bilanço hukukuna aykırı davranışlar dolayısıyla alacaklılar ve pay sahipleri zarar görebilirler. Bilançonun hazırlanması yönetim kurulunun, incelenmesi denetim kurulunun, kabul edilmesi ve kâr payının dağıtılmasına karar verilmesi genel kurulun görevidir. Gerçek olmayan kâr payı dağıtılmasından ilk planda yönetim kurulu ve denetçiler sorumlu olurlar (T.K. 336, m. 2.359). Ancak kuruluş döneminde yöneticilerin cezai sorumluluğu kabul edildiği halde (T.K. 305, 407, 308), bilanço hukukuna aykırı bilançolar düzenleme ve gerçek olmayan kâr payı dağıtılması dolayısıyla yöneticilerin cezai sorumluluğu hakkında açık hüküm konulmamıştır (67).

(65) Karayalçın, Yaşar; Bilanço Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 133, Ankara 1979, s. 83.

(66) Karayalçın, a.g.k., s. 85.

(67) Karayalçın, a.g.k., s. 88.

2.3. Çalışanlar

Bankayı değerlendirenler içerisinde önem verilen grupların başında çalışanlar gelmektedir. Onların değerlemeleri, diğer analistlere göre bankanın sorunlarına daha fazla zaman ayırmalarından dolayı çok önem taşımaktadır. Çalışanlar kendi gelecekleri açısından banka ile diğer gruplara nazaran daha çok ilgilenmektedirler. Çalışanların, çalışmalarını bankanın mevduatının büyüklüğü, yöneticilerin itibarı, bankanın borçlarının çok olması, banka pay sahiplerinin iyi ve zengin olması pek yakından ilgilendirmez. Onların banka ile olan ilişkileri genellikle kişiseldir (68).

İşletmelerde ve bankalarda çalışanlar, emeklerini bir ücret karşılığında işverene kiralaayanlardır. Çalışanlar, çalıştıkları kuruluşun ekonomik ve mali durumunu kendi iş güvenliği ve geleceği açısından yakından artan bir ilgi ile izleyeceklerdir (69).

Bankada çalışanlar en çok yönetimin stratejisi ile ilgilenirler. Bankayı kendi çalışmalarını arttırıcı ve özendirici bir yer olarak görürler. Onlar açısından bankanın geleceği kendi gelecekleridir. Kârlı çalışan ve devamlı gelişen bir banka kendi kişisel gelişmeleri açısından da çok önem taşımaktadır. Çalışanlar, çalıştıkları bankanın stratejisini yakından takip ederler. Hedeflerin gerçekleşmesinde banka stratejileri etkin olmaktadır. Çalışanlar genellikle hedeflerdeki sapmalardan haberdardırlar. Yönetim tarafından bunun nasıl açıklanacağını bilmek isterler. Daha iyi stratejilerin bu hedefleri gerçekleştireceğinden ümitlidirler (70).

Çalışanlar için ikinci önemli nokta yönetimin kontrolleridir. Bu kontroller çalışanların işlerindeki yönetilen ve

(68) Herrick, a.g.k., s. 15.

(69) Kennedy, Mc Mullen, a.g.k., s. 25, Tekinalp, a.g.k., s. 36.

(70) Herrick, a.g.k., s. 15.

Hintekhuber, Hans H.; Stratejik İşletme Yönetimi (Çev. Lale Uraz), İstanbul, 1984, s. 142.

gözden geçirilen bütün yolları kapsamaktadır. Etkin kontrollara sahip bankalar çalışanların ihtiyaç ve hünerlerinden anlayan gözetimcilere ihtiyaç duyarlar. Bu bankalar, çalışanların çalışma düzeylerini çok hızlı bir şekilde ölçebilen ve bunları iş derecelerine göre ayırabilen ve sınıflandırabilen yeteneklere sahiptir. Böylece yönetimin kontrolleri, çalışanların çabalarını büyük ölçüde tanımlayarak bankanın faaliyetlerinin aksa-madan istenen amaçlara uygun bir şekilde yürütülebilmesini sağlayacaktır (71).

Çalışanlar bankanın kârlılık politikasına büyük ilgi duyarlar, bu politika bankanın yönetim stratejisi ile yakından ilgili olup stratejinin ölçüldüğü başarı anlamını taşımaktadır. Kârlılık uzun süreli bir değerlendirmenin temelini oluşturur. Bu politika, bankanın, birçok çalışanın başarmayı istediği sorunları çözme ve istenen sonuca ulaşabilme bakımından yeterli kaynaklara sahip olunup olunmadığını belirler.

Demokrasiye geçiş sürecine paralel olarak ülkemizdeki sosyal gelişmeler, sendikalaşma, toplu sözleşme hareketlerinin alacağı hız ve aşama, bankaların personel maliyetleri ile produktivitesine yaşam koşulu olarak eğilmelerini zorunlu kılacaktır (72).

Bankalar personeli değerlendirirken, personel başına sağlanan mevduat personel başına verilen kredi, bir birimlik personel masrafının bankaya getirisi, personel başına yılda elde edilen ortalama gelir seviyelerini gözönünde bulundururlar.

Tüm ekonomi ve bankalarda istihdam edilen işgücündeki değişimleri yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda verilmiştir.

(71) Herrick, a.g.k., s. 16.

(72) 3. Plan döneminde Bankacılık ve Başlıca Bankalar, s. 113; Gürmen, M. Yener; "Türkiye Bankacılığının 1978 yılında sayısal görünümü ve bankalarda çalışanlar", s. 12.

Tabloda görüldüğü gibi bankada çalışanların miktarı tüm ekonomideki çalışanlara göre oldukça küçüktür. Buna rağmen istihdamdaki yıllar itibarıyla artış ekonomideki artıştan daha fazladır.

	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
İşgücü					
1. Sivil işgücü arzı	16.905,2	17.182,6	17.621,0	18.081,3	17.773
2. Sivil işgücü talebi	15.238,6	15.231,3	15.367,9	15.457,0	15.577
Bankalardaki İşgücü Talebi					
Kadın	44.801	86.068	46.576	47.127	47.333
Erkek	<u>83.119</u>	<u>85.082</u>	<u>86.138</u>	<u>90.599</u>	<u>93.060</u>
T O P L A M	127.920	131.150	132.717	137.726	140.393

Kaynak: DPT.

Bankada çalışanlar gelirlerinin en az ekonomideki ücret seviyesinde olmasını istemişler; Ücretlerini arttırmak için bir araya gelerek sendikalar kurmuşlardır. Sendikalar aracılığı ile çalışanlar güçlenmiş, banka gelirlerinden daha fazla pay almak için çalışmalarda bulunmuşlardır. Özellikle sendika hareketlerinin serbest olduğu 1980 yılına kadar toplu sözleşmelerle çalışanlar banka gelirleri içerisindeki paylarını arttırmışlardır. Ek: 1'de seçilmiş 30 banka ile ilgili personel giderlerinin toplam gelirler içerisindeki payını gösteren tabloda görüldüğü gibi 1979 yılında toplam banka gelirleri içerisindeki personel giderleri payı % 46'ya kadar yükselmiştir. Ancak toplu sözleşmelerin sınırlandırıldığı 1980 yılından itibaren bu pay düşmeye başlamıştır. 1980 yılında % 39.1, 1981 yılında % 25.8, 1982 yılında % 20.9'a 1983 yılında % 17,5'e kadar düşmüştür. Ayrıca Ek: 1'deki tabloda görüldüğü gibi küçük bankaların personel giderlerinin payı fazla, büyük bankaların payı daha azdır.

Ek: 2'deki seçilmiş 30 bankanın ortalama aylık ücret seviyeleri verilmiştir. Burada ise payın azalmasına karşılık aylık ücretlerin yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllar itibarıyla ücret seviyeleri ile artış oranları verilmiştir.

	<u>1978</u>	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
Ortalama Ücretler	11.570	15.510	36.120	55.720	88.270	109.621
Artış oranı %	58.5	59.9	95.1	54.2	58.4	24.2

Sendikaların etkin olduğu dönemlerde toplu sözleşme yapmış olan bankalarda ücret seviyeleri diğer bankalara oranla daha yüksektir (73).

Bankaların temel kaynağı olan tasarruf mevduatı bankalar açısından büyük önem taşımaktadır. Mevduat kabulü pasif bir bankacılık hizmeti sayılsa bile bunda, aktif bankacılık faaliyet ve hizmetlerinin yanısıra, personelin performansı çok etkili olmaktadır. Bu bakımdan tüm bankaların personelinin bankalar açısından ortaya koydukları performans yönünden değerlendirmek gerekmektedir (74).

Bu açıdan baktığımız zaman, personelin yıllar itibarıyla personel başına bankaya çektikleri mevduat yönünden banka tarafından değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Ek: 3'deki Tablo'da 30 seçilmiş bankanın yıllar itibarıyla personel başına mevduat miktarları verilmiştir. Tabloda görüleceği gibi personel başına mevduat miktarı küçük bankalarla mahalli bankalarda çok az büyük bankalarda oldukça fazladır. 1978 yılında 2.389.000 lira olan mevduat miktarı, 1979 yılında 3.607.000 ₺, 1980 yılında 6.160.000 ₺, 1981 yılında 11.375.000 ₺ iken 1982 yılında 20.194.000 ₺'ya, 1983 yılında 23.768.000,- ₺'ya yükselmiştir.

(73) 3. Plan Döneminde Bankacılık, s. 110.

(74) 3. Plan Döneminde Bankacılık, s. 113.

Banka personelinin topladıkları kaynaklara göre değerlendirmenin yanında, kaynakların büyük ölçüde kullanımı ile oluşan krediler bakımından incelenmesi ve karşılaştırılması banka açısından gerekli olmaktadır (75).

Banka personelinin performansı mevduat toplamada yüksek olabilir ama bunun kullanımı açısından yeterli değilse bu toplanan mevduat banka için sorun olabilir. Ek: 4'deki Tablo'da seçilmiş 30 bankanın personel başına yılda kullandıkları ortalama kredi miktarlarının seyrini görmek mümkündür. 1978 yılında 1.931.000 ₺ olan kredi miktarı 1979 yılında 2.744.000 ₺'ya, 1980 yılında 4.480.000 ₺'ya, 1981 yılında 9.312.000 ₺, 1982 yılında ise 12.816.000,- ₺'ya, 1983 yılında 17.933.000,- ₺'ya yükselmiştir. Ayrıca personel başına kullandırılan kredi miktarı küçük ve mahalli bankalarda oldukça az, büyük ve büyüme çabasındaki bankalarda oldukça yüksektir.

Banka personelinin üretkenliği herhangi bir bankanın diğer bankalara göre elde edeceği başarıyı yakından etkilemektedir. Bunu iyi bilen banka yönetimi personel üretkenliğini arttıracak yollara başvurmaya ve personel seçiminde daha titiz davranmaya başlamışlardır. Personel üretkenliğini, bir birim personel masrafına karşılık elde edilen gayrisafi gelir olarak da, toplam gelirler bölü toplam personel masrafları şeklinde alabilir (76).

Ek: 5'deki seçilmiş 30 bankanın yıllar itibarıyla personel masrafları üretkenlikleri görülmektedir. 1970 yılında 2.53 iken, 1979'da 2.34. 1980'de 3.03. 1981'de 4.68 olmuş, 1982 yılında 6.22'ye, 1983 yılında ise 7.24'e yükselmiştir. Bazı bankalarda personel masrafları üretkenlikleri çok yüksektir. Bunun sebebi, düşük ücretle personel çalıştırma olduğu gibi bazı bankaların perso-

(75) 3. Plan Döneminde Bankacılık, s. 114.

(76) 3. Plan Döneminde Bankacılık, s. 113.

nel prodüktivitesine gereken önemi vermeleridir (77). Ayrıca son yıllardaki toplu sözleşme imkânlarının ortadan kalkması bankalarda personel prodüktivitesinin yükselmesini sağlamıştır.

Bankalar açısından personel başına elde edilen yıllık ortalama gelir de önem taşımaktadır (78).

Ek: 6'daki tabloda seçilmiş 30 bankanın yıllar itibarıyla personel başına elde edilen ortalama yıllık gelir miktarları görülmektedir. Personel başına gelir arttıkça banka daha kârlı duruma geçmekte, diğer bankalara göre üstünlükler sağlamaktadır. 1978 yılında 351.000,- ₺ olan yıllık ortalama gelir miktarı, 1979 yılında 534.000,- ₺'ya, 1980 yılında 1.249.000,- ₺'ya, 1981 yılında 3.085.000,- ₺'ya yükselmiş, 1982 yılında 5.770.000,- ₺, 1983 yılında 8.783.000,- ₺ olmuştur.

(77) Düşük ücretle personel çalıştıran bankalar arasında Devlet bankaları ile mahalli bankalar sayılabilir. Prodüktiviteye önem veren bankalar; Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası, Pamukbank, Yapı Kredi Bankası, T. İş Bankası, Osmanlı Bankası, Akbank sayılabilir.

(78) 3. Plan Döneminde Bankacılık, s. 114.

2.4. Kredi Alanlar

Kredi alanlar bankayı fon kaynağı ve kredi maliyetlerini düşük tutabilecekleri bir kuruluş olarak görürler. Bankalar, ihtiyacı olduğu zaman kolayca kredi temin edebileceğini düşünenler için temel kaynaktır. Bu alandaki Devlet müdahalesi sınırlı olan ülkelerde, bankaların müşterilerine yükledikleri faiz oranı, geniş ölçüde rekabetçi ortamda belirlenir. Ancak kredi alanlar bankanın faiz politikası kadar, kredi riski politikası ile de yakından ilgilenirler. Ayrıca kredi alanlar için önemli etkenlerden biri de gelecekteki ekonomik ortamdır (79).

Bankanın kredi riski politikası, kredi alanlar için önem taşır. Bu politika bankanın kredi alanlarının krediye yaraşırılığını hangi yönlerden değerlendirdiğini ortaya koyar.

Liberal anlamda kredi alanların kredi değerliliğini belirleyen banka, bu amaçla kredi alanlara puan verirler. Bu türde kredi politikasına sahip banka yüksek riskli kredi arayışı içerisinde olabilir, ya da ortalama kredi riskini ifade eden düşük faiz oranlarından kredi verebilir. Banka yüksek kredi kayıplarıyla karşılaştığı zaman diğer bankalara göre daha düşük kârlılıkla çalıştığını anlayabilir. Bu koşulların hepsi, banka açısından kayıpları kredi alanı açısından da kazancı yansıtacaktır. Son 30 yılın deneyimine göre birçok kredi isteklisi bu anlamda kredi riski politikaları ile çalışan bankaları tercih eğilimindedirler. Çünkü bu politikada kredi maliyeti, diğer bankalara göre daha düşük olacaktır. Kredi alanlar sıkı para politikası izleyen

(79) Herrick, a.g.k., s. 10. Çömlekçi, a.g.m., s. 148.

bankalardan kaçınma eğilimindedirler. Bu bankalar verdikleri kredilere görelî olarak yüksek fiyat biçerler ve kredi riskini daha yüksek değerlendirme ihtiyacını duyarlar (80).

Kredi alanlar bankaların faiz politikaları ile de yakından ilgilenmektedirler. Bu politika, bir bankanın fonlarının maliyetiyle bu fonların kullanımından sağlanacak gelirler arasında ne tür denge kurulduğunu ortaya koyar. Zaman zaman önemli olayların etkilerinden kaçınamayan yaşayan bankalar kâr üzerindeki şiddetli baskılardan kurtulmak üzere borç verme maliyetini arttırmaya gitmiş olabileceklerdir. Böylece faiz oranı politikası bir bankanın kredi riski politikasının sürekliliğinin bir göstergesi olmaktadır.

Gelecekteki ekonomik ortamdan beklentiler kredi alanlar ve bankalar açısından önem taşımaktadır. Batılı ülkelerde çoğu ekonomistler ile kredi alanlar ve bankaların temel varsayımları, devingen bir ekonomik istikrar modelinin uygulanacağı aşırı işsizlik ve yüksek enflasyonla karşılaşılmayacağı doğrultusundadır. Ancak bu ülkelerde de son yıllarda bu fikirlerde önemli ölçüde değişiklikler olmuştur. Enflasyon ve işsizlik hızla artmış ve bunun sonucu gelişmelerden tüm gruplar etkilenmiştir (81).

Bankalar enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde kredi riskinin artmasından dolayı faiz oranlarında yükselmeyi zorunlu görmüşlerdir. Bu politikalar ile ilgili değişiklikler Ek: 7'de seçilmiş 30 bankanın yıllar itibariyle ortalama kredi maliyetlerini gösteren tabloda görmek mümkündür. 1979 yılında %

(80) Herrick, a.g.k., s. 11.

(81) Herrick, a.g.k., s. 11.

14.5 olan ortalama kredi maliyetleri, 1980 yılında % 20.4 'e, 1981'de % 28.3'e, 1982 yılında ise % 34.6'ya, 1983 yılında 35.14'e yükselmiştir.

Bankaların gelir kaynaklarının başında gelen faiz komisyon gelirleri de politikaları yansıtmada önemli bir göstergedir. Ek: 8'deki tabloda seçilmiş 30 bankanın yıllar itibariyle toplam gelirler içerisindeki faiz ve komisyon gelirlerinin payları görülmektedir. Bu oranlar yıllar itibariyle bankaların izledikleri kredi faiz politikası ile her bankanın izlediği politikayı yansıtmaktadır. 1977 yılında % 71.2 olan ortalama oran, 1978 yılında % 86.9, 1979 yılında % 64.1'e düşmüş, 1980 yılında tekrar % 67.9'a 1981 yılında % 71.1'e, 1982 yılında % 73.1'e, 1983 yılında 70.7 olmuştur.

2.5. Mevduat Sahipleri

Mevduat sahipleri bankalara, fonlarının güvenliğini sağlayan ve onlara faiz kazandıran bir araç olarak bakarlar. Mevduat sahiplerini bankaya çeken faktörler arasında banka şubelerinin rahatlığı, bankaya karşı duyulan kişisel ilgi de yer almaktadır. Özellikle son yıllarda mevduatın güvenliği sorununa duyulan geleneksel ilgi artmıştır. Türkiye'de ise Merkez Bankası uygulamaları ile mevduat sahiplerinin zararları nispeten önlenmektedir. Batılı ülkelerde ise mevduat sahipleri son 40 yılın banka birleşmeleri ile bu alandaki başarısızlık banka iflaslarından, Mevduat Sigorta Kurumlarının işlevlerini iyi yürütmelerinden dolayı pek fazla zarar görmemişlerdir (82).

Mevduat sahipleri bir bankanın likidite politikasıyla çok yakından ilgilenmektedirler. Mevduat sahipleri, likidite politikasının ne anlama geldiğini bilmeseyse bile, emanet olarak

(82) Herrick, a.g.k., s. 8-9.

verdiği fonların bankalarca kolay ve çabuk nakte çevrilebilir varlıklara yatırıldığından emin olma arzusundadırlar.

Bankaların likidite politikası genellikle büyük mevduat sahiplerinin istekleri doğrultusunda oluşmaktadır. Çünkü büyük mevduat sahipleri emanet ettikleri fonların güvencesini ve talep ettikleri anda ya da vadesinin sona erdiği tarihte, kesin olarak geriye alabileceğinden emin olmayı isterler.

Mevduat sahiplerinin önem verdiği ilgi alanlarından biri de kredi riski politikasıdır. Mevduat sahipleri, bankaların kredi risklerine özen gösterirler. Kredi riski çerçevesinde gelirleri azaltıcı faktör olarak, kredi kayıpları ve taşınır değer kayıpları önemli yer alır. Yüksek kredi kayıpları gelirleri ortadan kaldırır.

Mevduat sahipleri büyük kârları ve büyük kredi kayıpları olan banka yerine kârı da kredi kaybı da az olan bankayı tercih etme eğilimi gösterirler.

Mevduat sahipleri, bankaların muhasebe sistemleri ile değerlendirme usullerini de bilmek isterler. Onlar muhasebe tekniklerine, banka yönetiminin, finansal yönetimin etkinlik derecesi ve yönetim stratejisinin temel göstergesi olarak bakarlara. Muhasebe bankaların temel dilidir. Mevduat sahipleri, muhasebe ilkelerine göre değerlendirilen rakamlara, banka hakkında finansal verileri gerçekçi bir şekilde anlatan bir bilgi kaynağı olarak bakacaklardır.

Mevduat sahipleri, okuma yazma bilmeyen eğitim görmemiş bir kişiden yüksek düzeyde eğitim görmüş kişilere, şahıs işletmelerinden dev işletmelere hatta holdinglere, özel hukuk kişilerinden kamu tüzel kişilerine ve resmi kuruluşlara kadar

uzanan oldukça geniş bir gruptan oluşmaktadır (83). Bu grupların oldukça değişik düzeylerde bankalarla ilgili bilgi ihtiyaçları olacaktır. Açıklanan bilgilerin bu grupların ihtiyacını karşılaması oldukça zordur. Mevduat sahiplerinin genel olarak değerlendirdikleri, bankanın likidite politikasını, kredi riski politikasını ve muhasebe sistem ve değerlendirme usullerini yansıtan bilgilerin bankalarca verilmesinde büyük yarar vardır.

Yıllar itibariyle Bankalardaki Mevduat Hesap Adetleri

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Resmi	118.012	115.539	127.886	131.247	138.352	140.669
Ticari	1.257.828	1.560.840	1.901.698	2.099.429	2.296.182	2.398.160
Bankalar	19.162	32.861	32.408	31.814	26.209	25.684
Tasarruf	22.736.282	26.301.244	26.013.994	27.312.372	29.076.271	29.056.061
Diğer	-	48.190	59.111	73.298	84.117	80.567
TOPLAM	24.131.284	26.104.674	28.135.097	29.648.160	31.621.131	31.701.441

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ortalama olarak yılda bir milyonun üzerinde mevduat sahibi bankalarda hesap açtırmaktadır. Bu duruma göre 1983 yılı itibariyle 29 milyonun üzerinde mevduat hesabı bulunmaktadır. Mevcut 29 milyon hesap sahibi bankaların durumu ile yakından ilgilenmektedir. Yine mevduat sahibi tasarrufunu diğer kullanım alanlarında kullanma yerine bankada mevduat olarak tutmayı tercih etmiş ve bankalardan birine yatırmıştır. Bankalara yatırılan mevduatın karşılığında bankaca mevduat sahiplerine bir kira (faiz) ödenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllar itibariyle mevduatlara ödenen ortalama faiz oranları görülmektedir.

(83) Karacan, a.g.k., s. 366.

Bankaların kamuya açıklanan finansal tablolarından derlenen bilgilere göre; faiz oranlarının yetkili merciler tarafından belirlendiği yıllarda mevduat sahiplerinin faiz gelirleri düşüktür. Serbest faiz politikasının uygulanmaya başladığı tarihlerden itibaren faiz gelirleri yükselmeye başlamıştır. 1977 yılında % 11, 1978 yılında % 9, 1979 yılında % 13, 1980 yılında % 19, 1981 yılında % 27, 1982 yılında ise % 36 olmuştur. Faiz oranlarının yükselmeye başlaması, tasarrufları bankalara çekmeye başlamış, tasarruf sahipleri hangi bankayı tercih edeyim sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Tasarruf sahibinin bankalar arasında bağımsız ve rasyonel tercih yapabilmesi yani tasarruf sahibinin banka tarafından kazanılabilmesi yukarıda belirtildiği gibi bazı politikalar ile faktörlere bağlıdır.

Tasarruf sahiplerinin kararlarını verip paralarını herhangi bir bankaya yatırmaları ile iş bitmez. Bankaya parasını yatıran tasarruf sahibi, bankanın likidite durumunun yeterli olmasını ve istediği zaman parasını geri ödeyebilme yeteneğinin bulunmasını da bekler ve parasının geriye ödenmeme riskinin olmamasını ister (84).

Mevduat sahipleri, bankanın ekonomik durumu ve büyüme potansiyelinden ziyade bankanın finansal sağlamlığı ile ilgilenirler. Bankanın kârlılığı ve reel varlıkları ile mevduatlarını uzun süreli olarak yatıranlar yakından ilgilenirler,; kısa süreli yatıranlar ise sadece rahat hareket tarzı bakımından ya başladığı tarihlerden itibaren faiz gelirleri yükselmeye başlamıştır. Ek Tablo 9'da görüldüğü gibi 1977 yılında % 8.4, 1978 yılında % 8.9, 1979 yılında % 16, 1980 yılında % 14.5, 1981 yılında % 23.3, 1982 yılında ise % 36.6 olmuştur. Faiz oranlarının yükselmeye başlaması, tasarrufları bankalara çekmeye başlamış, tasarruf sahipleri hangi

(84) Çömlekçi, a.g.m., s. 148.

Bankalar açısından mevduat çok önemlidir; bunu toplamak ve iyi değerlendirmek zorundadır. Ayrıca bankaların mevduat sahiplerine vereceği faizi kazanmaları gerekmektedir. Ek: 10'da, seçilmiş 30 bankanın yıllar itibariyle mevduat sahiplerine ödenen faiz ve komisyonların toplam gelirler içerisindeki payları verilmiştir. 1977 yılında % 33.3 olan bu pay, 1978 yılında % 32, 1979 yılında % 32.1, 1980 yılında % 32.7, 1981 yılında % 48.5, 1982 yılında % 57.3, 1983 yılında ise % 60 olmuştur. Bu rakamlar bankaların son yıllarda daha yüksek maliyetle mevduat derlediklerini göstermektedir.

2.6. Bankalara Borç Verenler

Borç verenler, bankalara kısa süreli değerli kâğıt, sermaye değerli kâğıt, her türden belge karşılığı ve altın karşılığı kredi verenleri kapsamaktadır. Borç verenler, paydaş olma ölçüsünde bu taşınır değerlerin ticaretini yapanlar olmadığı için burada vadesine kadar taşınır değer sahipleri olarak görünürler. Ayrıca gelecekteki bir vade gününde bankanın borcunu ödeyip ödeyemeyeceği ile de ilgilienirler (85).

Borç verenleri bankaların likidite durumu yakından ilgilendirmesine rağmen bu ilgi mevduat sahipleri kadar değildir. Bunlar, ayrıca bankaların sermaye politikaları ile de yakından ilgilienmektedirler. Bu grup, sermaye politikasına bağlı olarak kârlılık politikası ile krediyi geri alabilmenin bir yolu olduğu için ilgilienirler ve kredi riski politikası da onları bankanın uzun dönemde kârlılığının devam etmesi yönünden ilgilendirir.

(85) Herrick, a.g.k., s. 14.

T.C. Merkez Bankası bankalara kredi veren bir kuruluş olarak bankaları çok yakından takip etmektedir. Her ay bankalardan "aylık bilanço izleme formu ile eklerini", üç ayda bir "üç aylık hesap vaziyetlerini" ve her yıl sonunda "bilanço ve kâr zarar hesapları ile denetçi raporlarını" almaktadır.

Merkez Bankası, bankalara iki şekilde kredi vermektedir. Birincisi belli özellikler taşıyan senetleri reeskonta kabul etmesi, ikincisi avans karşılığı kredi vermesidir. (86).

- Bu finansman yöntemlerinden birisi belli özellikler taşıyan senetleri reeskonta kabul etmektir (87).

- Diğer bir kredileme yöntemi ise avans işlemleridir. Merkez Bankası reeskonta kabul ettiği senetler karşılığında avans da verebilmektedir. Diğer yandan Devlet Tahvilleriyle, borsada kayıtlı sağlam tahviller karşılığında borsa değerlerinin en çok % 80'i oranında ve 120 gün vade ile bankalara avans verebilir.

Gayrimenkul alım satımı ile ilgili senet ve vesikalar reeskonta kabul edilmemekte ve avans verilmemektedir. Diğer yandan pay senedi karşılığında avans verilmemekle birlikte altın karşılığında verilmesi mümkündür (88).

(86) Tuğçetin, Talat/Kurt, İbrahim: Bankaların Merkez Bankası ile İlişkileri, Ankara, 1977, s. 20 vd.

Artun Tuncay; T.C. Merkez Bankası ve Ticaret Bankacılığı İlişkileri, Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Mart 1979, s.

(87) Merkez Bankası Kanunu, m. 45, 46, 48.

(88) Merkez Bankası Kanunu, m. 56, 53.

Merkez Bankası reeskont işlemlerinde, reeskonta tevdi edilen senetler karşılığında muayyen bir lîmit içinde kredi açılmakta, vadesinden önce senetler iade edilerek bu senet tutarlarının ödenmesi istenilmektedir (89).

Ayrıca bankalar ithalat ve ihracat işlemlerindeki aracılık faaliyetlerinden dolayı Merkez Bankası ile çeşitli ilişkilerde bulunmaktadır.

İthalat yönetmelikleri ithalatı yapacak kişi veya firmaların ithalat bedellerinin belli bir oranını teminat olarak Merkez Bankası'na yatırmasını öngörmektedir. İthalata aracılık eden bankalar bu teminatları ilgiliden tahsil edip Merkez Bankası'na devretmekle yükümlüdürler (90).

Çeşitli ödeme şekillerine göre mal bedelleri müşterilerden tahsil edilerek Merkez Bankası'na bankalar tarafından transfer edilmektedir. Ayrıca bankalar dövizli mevduat sahiplerinin yurt dışına yapacakları havaleler ile çek ve benzeri yabancı para üzerinden yapılan ödemeleri Merkez Bankası aracılığı ile yapmaktadırlar (91).

İhracat işlemlerinde de ödeme ile ilgili işleri Merkez Bankası Aracılığı ile bankalar yürütmektedirler.

Faiz farkı iade fonundan dolayı Merkez Bankası ile bankalar arasında finansal bir ilişki de doğmaktadır. Faiz

(89) Tarkan, a.g.k., s. 103, Tuğçetin-Kurt; a.g.k., s. 20.

(90) Bkz. 1983 yılı İthalat Rejimi Kararı ve İthalat Yönetmeliği (R.G. 5.1.1983/17919).

(91) İthalattaki çeşitli ödeme şekilleri için Bkz. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 17 Sayılı Karara İlişkin Sari: III No: 13 İthalat Tebliği.

farkı iadesi uygulaması belirli alanlarda kredi kullananlara ve krediyi kullandıran bankaya kredi maliyetlerini düşürmek amacıyla belirli oranlarda faiz iadesi yapılmasını öngören, 6/10649 sayılı karar ile başlamış bir uygulamadır (92).

Fonun kaynağı 7/1118, 7/1198 ve 7/5822 sayılı Bakanlar Kurulu Kararlarına göre bütçe kaynaklarından karşılanmakta iken 7/14687 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan faiz farkı iade fonundan yapılan iadeler, 8/5756 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve buna ilişkin olarak T.C. Merkez Bankası tarafından çıkarılan tebliğlere göre yürütülmektedir. Bankalar bu fona belirli oranda katılmakta fondan da kullandıkları kredilere göre iadeler almaktadırlar.

(92) Taşdelen, Servet; Faiz Farkı İadesi Uygulaması, T. Bankalar Birliği Yayını No: 108. Tarihsiz ve Yersiz.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

3. BANKALARDA KAMUYA BİLGİ VERME ARAÇLARI (Raporlar)

3.1. Genel Olarak Raporlar

Doğru kararları almak, karar verme sırasında, elde edilebilen bilgilere bağlıdır. Bilgilerin önemli bir kısmı örgüt çatısı içerisinde elde edilebilir. Politika ve emirler daha aşağı düzeydeki yöneticilere aktarılır. Karşılığında alt kademe yöneticilerinden aktarılan ve verilen görevlerin nasıl gerçekleştirildiğini konu edinen raporlar gelir.

Aktarılan raporların önemli bir bölümünü muhasebe servisinin gönderdiği raporlar oluşturur. Bu servisin işlevi, işletmenin bir dönem boyunca ortaya çıkan finansal kayıtları tutmak ve bunlardan yararlanarak kamuya açıklanacak finansal raporları hazırlamaktır. İşletmelerin tepe yönetimi yayınlanan bu raporlardan sorumludur. Raporların içeriği işletme ile ilgilenenlerin kararlarını etkilediğinden, yönetim, faaliyetleri ile finansal yapı arasında dengeli bir ilişkinin kurulmasına çaba harcayacaktır (93).

İşletmelerin bilgi verme amacıyla düzenledikleri raporlar çok değişik şekillerde sınıflandırılabilir.

Bir sınıflandırmaya göre bu raporlar üçe ayrılmaktadır (94):

a- Dış raporlar; b- İşletme sahibine veya ortaklara verilen raporlar; c- İç raporlar.

(93) J. Moore/ Jaediche, a.g.k., s. 7, 17.
Peker, a.g.k., s. 37.

Gönenli, Atila; Finansal Durum Tabloları, İstanbul, 1967, s. 4-27.
Givemli, Oktay; İşletmelerde Finans Yönetimi (Varlıkların Yönetimi), Cilt I, İstanbul, 1984.

(94) Glenn A. Welsch, İşletme Bütçeleri, s. 569.

3.1.1. Dış Raporlar

Devlet kuruluşlarına, kredi verenlere, araştırma bürolarına ve işletme dışı ilgililere verilen raporlardır. Bu raporlar genellikle çok kapsamlı olup işletmelerdeki ve bankalardaki raporlama faaliyetleri içinde önemli yer tutarlar. Çok masraflı olmaları yanında yönetimin zamanının çoğu bunlara ayrılmaktadır.

3.1.2. İşletme Sahiplerine veya Ortaklara Verilen Raporlar

İşletme pay sahiplerine veya ortaklara verilen raporlar: Bu raporlar geleneksel yıllık raporlar ile özel sorunları açıklayıcı raporlardır. Genel kabul görmüş muhasebe prensipleri çerçevesinde hazırlanırlar.

3.1.3. İç Raporlar

İç raporlar; yalnızca işletme ya da banka içinde kullanılmak üzere hazırlanan raporlardır. Bu raporlara hizmete özel raporlar da denilmektedir. Bu raporların genel kabul görmüş ilkeler doğrultusunda olmayıp yönetime hizmet edecek şekilde hazırlanmaları gerekmektedir:

Bu raporları da kendi içinde;

- a) İstatistik raporları,
- b) Özel raporlar
- c) Performans raporları olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Biz bu çalışmamızda banka ile ilgili raporları önce

- Banka dışına verilen raporlar,
- Banka içinde kalan raporlar,
- Banka denetim raporları

olarak sınıflandıracaktır. Sonuncu gruptaki bu raporları da finansal raporlar ve bilgi veren raporlar olarak iki ana gruba ayırmak mümkündür.

Banka dışına verilen raporlar; ülkemizde genellikle bilanço ve kâr/zarar hesaplarının yanında, birçok istatistik bilgisini kamu yönetimi mercilerine belirli dönemlerde gönderdikleri raporlar ya da tablolarıdır. Bu tabloların sayısı Türkiye'deki bankalarda yılda ortalama 175 kadar olduğu ileri sürülmektedir (95).

Dışarıya verilen raporlar, hem bilgi veren hem de finansal durumu gösteren raporlardır.

Banka içinde de yönetime yardımcı olmak üzere birçok raporlar düzenlenmektedir.

Denetim raporlarını ise; iç denetim raporları, dış denetim raporları (bağımsız denetçi raporları), finansal denetim raporları olarak ayırabiliriz.

Çalışmamızın temelini, bankaların finansal tabloları ile bilgi verici tablolarının iç ve dış deneticiler aracılığı ile denetlenmesi ve doğrulukları kabul edildikten sonra finansal denetiminin yapılması teşkil etmektedir.

3.2. Raporlama İlkeleri

Finansal muhasebe ve raporlama, temel olarak ortaklık finansal durumu, net kârı hesaplamak ve sonuçları işletme dı-

(95) Karacan, a.g.k., s. 33.

şındaki ilgili grupları oluşturan yatırımcılara, yatırım yapmak isteyenlere, kredi vereceklere, diğer ilgili kişi ve kuruluşlara verilebilecek raporlar biçiminde hazırlamakla yükümlüdür. Finansal muhasebe ve ilgili raporların, "genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri"ne göre hazırlanması gerekir. Bu bilgileri kullanacak olanlar, gerçekte işletme dışındadırlar ve kendilerine sunulan bilgiler üzerinde herhangi bir denetleme gücüne sahip değillerdir. Bundan dolayı, neyin nasıl raporlanacağı hakkında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine dayanma zorunlu olmaktadır (96).

Kamuya yeterli bilgiyi sağlama istemi muhasebe kuram ve uygulamasında önemli bir yere sahiptir. Kavram, finansal raporlamanın tüm alanını kapsayacak kadar genişlemiş ve çeşitli grupların artan çabalarıyla kuvvetlenmektedir. Yeterli bilginin özü finansal muhasebenin hedeflerine bağlıdır. Hedefler, finansal muhasebenin amaç ve sınırlarını belirler. Muhasebenin rasyonel gelişimi, iyi anlaşılır, açıkça nitelenebilen ve genellikle kabul edilmiş hedefleri gerektirir. Birçok gruplar muhasebenin hedeflerini tayin etmeyi denemişlerdir. Kâr amacı güden işletmelerin finansal tabloları ile ilgili 10 hedefin geliştirildiği Trueblood Komitesi'nin raporu en son denemeyi temsil etmektedir (97).

-
- (96) Bierman, Harold Jr./Drebin, Allan R.; Financial Accounting: An Introduction, WB. Saunders Company, 1978, London, s. 3-9.
Moore, Carl L./Jaedicke, Robert K.; Yönetim Muhasebesi, Çeviren, Peker, Alpaslan, İstanbul, 1980, s. 60.
- (97) Buzby, Stephen L.; "The Nature of Adequate Disclosure", The Journal of Accountancy, April 1974, s. 39.
Trueblood, Robert M.; "Ortaklara ve İşletme Dışı Diğer Kişi ve Kurumlara Sunulan Bilgiler", "10. Uluslararası Muhasebeciler Kongresi, 1972" Çev. Yılmaz Benligiray, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, No: 155/97, Eskişehir, 1976, s. 70.

İşletmeler ile yakın ilişkide bulunanların sayısı arttıkça, bunlar işletmenin finansal ve ekonomik durumu ile faaliyet sonuçlarına ilişkin muhasebe verilerine ve her zamankinden daha çok ayrıntılı bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar (98). Bunda en önemli faktör şüphesiz günümüz işletmelerinin özel mülkiyete konu teşkil etmelerine rağmen, kamusal ya da toplumsal bir nitelik de kazanmış olmalarıdır. Kavuşulan bu toplumsal niteliğin gelişimini şöylece özetleyebiliriz. Kapitalist temele dayalı ekonomik sistemin mal ve hizmet üreten işletmelerin günümüzde mülkiyet temelinde önemli bir değişiklik olmuş, anonim şirket şeklindeki hukuki organizasyon yapısının sağladığı kolaylıklardan da faydalanılarak, mülkiyet önemli ölçüde küçük pay sahipleri yolu ile geniş bir tabana yayılmış, yöneticilik ve sahiplik ayrılmıştır. İşletmelerin böylesi bir geniş mülkiyet tabanına dayanması onlara kamusal bir özellik kazandırmıştır.

Bilgileri kullanan çevreler kaynakların dağılımı sürecinin bir parçasıdırlar ve maliyet/fayda dengesinin oluşmasında rol oynarlar. Bütün kullanıcı gruplar güvenilir bilgiler isterler ve ölçülebilir bilgileri elde etmeyi amaçlarlar. Bununla beraber, farklı kullanıcılar ihtiyaçlarının derecelerine göre farklı bilgi düzeylerinde karar almak zorundadırlar, bu nedenle de bilgi ihtiyaçları değişiktir (99). İşletme yöneticisi için gerekli olan bilginin kapsamı ile borçlu

(98) RAO, J. Kailas; An Evaluation and Empricial Study of the Disclosure of Accounting Policies In Published Financial Statements, Doctoral Discetation Completed at the University of Oklahoma Inc., 1974.

(99) Trueblood, a.g.k., s. 76.

WALKER, R. John; Bankaların karar işlemlerinde maliyetler, banka hizmetlerinin fiyatlamasında maliyetleme yöntemleri, (Çev. Dr. Feryal Orhon), İstanbul, 1984, s. 31.

Bu açıklamaların ışığında raporlarla yeterli derecede kamuyu aydınlatma aşağıdaki 5 sorunun cevabının araştırılması ile belirlenebilir: Bilgi kimin için açıklanmalıdır? Bilginin amacı nedir? Ne kadar bilgi açıklanmalıdır? Bilgi nasıl açıklanmalıdır? Bilgi ne zaman açıklanmalıdır? (101).

Finansal tablolarda, klasik bilgilerin yanında genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ışığında aşağıdaki bilgilerin verilmesinin yararlı olacağını ileri sürenler de vardır.

- Firmanın insan gücü kaynaklarının tablolarında gösterilmesi (102).

- Firma yönetiminin, yönetsel tahmin ve bekleyişlerinin raporlanması (103).

- Firma faaliyetlerinin ekolojik etkilerinin sonucu ortaya çıkan maliyetlerin raporlanması (104).

- Çevre kirlenmesi ve bu nedenle ortaya çıkan maliyetlerin raporlanması ve tablolarında gösterilmesi (105).

1970'li yılların ortalarında izlenen aşırı fiyat yükselmeleri nedeniyle, "fiyat düzeyi değişmesi" sorunu gündün güne artan bir şekilde dikkatleri üzerine toplamaya başlamış-

(101) Buzby, a.g.m., s. 40-45.

(102) Albayrak, İsmail Hakkı; Beşeri Kaynaklar Muhasebesi ve Kıdem Tazminatı Maliyeti, İstanbul 1982, s.

(103) Birnberg, Jacob C./ Dopuch, Nicholas; A Conceptual Approach to the Framework for Disclosure, The Journal of Accountancy, February 1963, s. 57.

(104) Parker, James E.; Accounting and Ecology: A Perspective, The Journal of Accountancy, January, 1971, s. 41-46.

(105) Arıkan, Türkan; Çevre Kirlenmesi Muhasebesi, Yönetim, (Ocak-Şubat 1976), Yıl 1, Sayı 3.

tır. Bu konu ile ilgili önerilen üç çözüm yöntemini şöyle sıralayabiliriz (106).

1. Tarihsel maliyetleri bütünüyle terk edip yenileme maliyeti kavramı uygulamak,

2. Cari gelirlerle cari maliyetleri karşılaştırmak olanağı veren yöntemleri kullanmak,

3. Tarihsel maliyet temeline dayalı finansal verileri, yayınlanmış bir kısım indeksler kullanarak ayarlamak (Ayarlanmış tarihsel maliyet yöntemi).

Bu üç çözüm yönteminden en çok taraftar toplayanı, tarihsel maliyete dayalı finansal verilerin, yayınlanmış bir kısım indekslerle ayarlanması yöntemidir (107).

Raporların düzenleme nedenlerini oluşturan kamuyu aydınlatma, finansal tablolar ve bilgi verici tablolar aracılığı ile yapılmaktadır. Bilanço ve gelir tablosu ya da kâr ve zarar tablosu geleneksel finansal tabloları oluşturmaktadırlar. Kamuyu aydınlatma ilkesinin geliştiği ülkelerde özellikle, ABD'de dağıtılmamış kârlar ve kâr dağıtım tabloları da geleneksel tablolar arasında yer almaktadırlar. Ayrıca finansal durumdaki değişmeler" veya "Fonların kaynak ve kullanım" tablosu ile "öz sermaye değişiklik tablosu"nun kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır (108).

(106) Moore, Carl L./Jaedicke, Robert K.; Yönetim Muhasebesi, Çeviren, Alpaslan Peker, İstanbul 1980, s. 151-164.

(107) Uman, Nuri; Enflasyon Muhasebesi, Boğaziçi Üniversitesi Yayın No: 155, İstanbul 1979, s. 32-36.

(108) Koltveit, James M.; Accounting for Banks, Matthew Bender, 1983, s. 2-1/2-16.

Buzby, a.g.m., s. 42.

Finansal tabloların birden fazla yıla ait olmak üzere en az geçmiş birkaç yılı kapsayacak şekilde yayınlanmaları, bu tablolardan yararlanacak olanlara daha yararlı olacak ve karar almalarını kolaylaştıracaktır. Ayrıca finansal tabloların yalnız yıl sonlarında değil imkânlar ölçüsünde üçer veya altışar aylık dönemler sonunda da kamuya açıklanması yoluna gidilmesinde yarar vardır (109).

Muhasebe verilerinin kamuyu aydınlatmada daha yararlı olabilmesi için bu verilerin gecikmeden yeterli zaman süresi içinde yapılması gerekmektedir. Zamanında yapılan açıklama ile değerlendirme yapma ve karar alabilme süreci kolaylaşacaktır (110).

Kamuya açıklama konusunda en önemli ilkelere birisi de açıklanan bilgilerin muhasebe ilkelerine uygunluğunun ve doğruluğunun sağlanmasıdır. Hazırlanan finansal tabloların sorumluluğu işletme yöneticilerine aittir. Bağımsız denetçilerin görüşleri bu raporlarda finansal tablo ve diğer açıklamaların "genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri"ne göre doğru olarak hazırlanmış olduğunu beyandan ibarettir. Bu tür beyanlar finansal tabloların açıklık ve resmiyet kazanmasını sağlamaktadır (111). Ülkemizde de kamuya açıklanan finansal tabloların serbest hesap uzmanı ya da yetkili muhasebe uzmanı tarafından onaylanması ya da tasdik edilmesi gerekmektedir. Kamu açısından bu onayın yeri ve önemi büyüktür (112).

(109) Ferman, a.g.k., s. 237.

(110) Buzby, a.g.m., s. 45.

(111) Moore/Jaedicke, a.g.k., s. 60.

(112) Ferman, a.g.k., s. 237.

3.3. Kamuya Açıklanan Finansal Raporlar

Bu bölümde, bankaların tüm işlem ve politikalarının yansıtıktıkları finansal tablolar ile finansal tabloları oluşturma yollarını inceleyeceğiz. Önce kamuya açıklanan bilanço, ana hatları ile, sonra bankaların kullandıkları K/Z hesabı incelenecektir. Bankaların tip bilançosuna ulaşınca kadar ilgili yerlere gönderilen "aylık bilançosu incelenmiş, sonra Sermaye Piyasası Kanununa tabi kuruluşların Tip Bilançosu incelenmiştir. Aynı sıra ile Gelir Tablosu (Kâr ve Zarar Hesabı) incelenmiştir.

İşletmelerin ve kurumların Finansal Tabloları ile ilgili yasal çerçeveyi TTK düzenlemektedir. Diğer yandan Vergi Usul Kanunu Vergi Matrahının tesbitine yönelik olarak, varlıkların borçların ve öz sermayenin değerlendirme esaslarını belirlemektedir.

Banka düzenleyicileri, ilk olarak bankalarda mevduat sahiplerinin parasının güvenliğini sağlamayı daha sonra likidite ile yüksek bir sermaye/varlık oranı ararlar. Belli bir noktanın altında sermaye varlık oranına sahip bankanın sermayesini arttırması istenir ve gerekirse bankacılık faaliyetine son verilmeye zorlanırlar.

Diğer yandan ortaklar, yatırımlarının geriye dönüşünü en çoğa çıkarmakla ilgilenirler ve genellikle en az sermaye yatırımını tercih ederler. Bu yüzden banka yönetimi iki farklı ve çoğunlukla çelişen durumlarla karşı karşıya bulunmakta, mevduat sahiplerinin güvenliğini sağlarken ortakların yatırımının geri dönüşünü en çoğa çıkarmaktadır.

Bazen banka ortakları, yönetim veya her ikisi, maliyeti dikkate almadan mevduat elde etmeye önem vererek daha hızlı büyümeyi sağlamak için kısa dönem kazançlarına öncelik verebilirler. Bu hareket çoğunlukla bankanın sermaye durumunu zayıflatır, bu da düzenleyicilerin yeni sermaye arttırımı yapmaları için bankayı zorlamaları ile sonuçlanabilir.

Finansal tablolarda banka yönetiminin piyasa kararları, faaliyetler farklarının sonuçları, varlık ile borçların bileşimi ve kaynakların durumu yansıtılmaktadır.

Birçok banka düzenleyici kuruluşları finansal tabloları, banka finansal bir güçle karşılaştığı zaman onu ikaz etmek için kullanırlar. Düzenleyici kuruluşlar öncelikle bankanın 3 aylık, 6 aylık ve yıllık finansal tablolarından elde edilen anahtar finansal oranlara dayanan erken uyarı sistemleri kurmuşlardır. Bankaların finansal verileri, herhangi bir endüstriden daha geniş ve daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir(112-a).

3.3.1. Bilanço

Temel özellikleri itibariyle bilançolar işletme ya da kurum için düzenlenirler ve belirli bir andaki durumu gösterirler. Varlıklar ile bu varlıkların hangi kaynaklardan nasıl karşılandığını gösterir, faaliyet sonuçlarını verir ve muhasebe kural ve ilkelerine uygun olarak hazırlanır. Muhasebe uygulamasında yaygın bir eleştiri konusu bilançolarda bilgilerin sunulmuş şekli ya da kalemlerin sıralanışıdır. Mali raporlama tekniğinin önemli bir özelliği benzer cins unsurların aynı grupta toplanarak sunulmasıdır. Nitekim muhasebe uygulamasında, bilançoda varlıklar likiditesine göre yer almaktadır. Yani işletme aktifleri kısa vadeli (cari aktifler, dönen değerler) ile uzun vadeli ve sabit (duran) değerler

(112-a) Mason, John M.; Financial Management of Commercial Banks, Warren Gorman and Lamont, New York, 1981, s. 7-20.

olarak gruplandırılarak bilanço ile okuyuculara sunulmamaktadır. Aynı şey borçlar için de söz konusudur. Aktiflerin ve pasiflerin bu şekilde gruplanması ve ara toplamlar ile sunulması hem muhasebe ilkelerine uygundur, hem de bilançoda yer alan bilgilerin değerlendirilmesini kolaylaştırarak bu mali tablonun faydasını çoğaltır. Varlık ve borçların likiditelerine göre gruplanması ve öz sermayenin ayrı gösterimi önemlidir. Ancak, bu konu kadar önemli olmayan bir olgu grupların sırasındadır. Yani gruplar hem aktif hem pasifte en likitten en az likite veya bunun tersi olarak en az likitten en likite doğru sıralanırken pasifte bunun tersi olan bir gösterim biçimi benimsenebilir. Bunun şeklini işletmelerin özellikleri ülkenin muhasebe uygulaması belirleyecektir (113).

Bilançonun genel kabul görmüş muhasebe kavramı ve ilkelerine uygun biçimde hazırlanması yanında aşağıdaki ilkelere de uygun olması gerekmektedir (114).

- Doğruluk ilkesine uygunluk: Bilançonun muhasebe kayıtlarına uygun olarak çıkarılması, tamamen onlara dayanmış olmasıdır.

- Açıklık ilkesine uygunluk: Bilançonun kolayca anlaşılabilmesi için tereddüte yer vermeyecek hesap isimlerinin kullanılmasıdır.

(113) Durmuş, Ahmet Hayri: Mali Tablolar Tahlili, İstanbul 1981, s. 6. Yazıcı, Mehmet: Bilanço Kuramları ve Çözümlenmeleri, İstanbul 1974, s. 4. ; Güven (Sihay) Jale/Sevilengül, Orhan: Genel Muhasebe, III. baskı, Ankara 1981, s.19. ; Yüksel Ali Sait: Para Bulma ve Yatırım, III. Baskı, İstanbul 1982, s. 11. ; Akgüç, Öztin: Mali Tablolar Analizi, İstanbul 1979, s. 16. ; Bursal, Nasuhi: Muhasebe-Maliyet Finansal Kontrol Konuları, İstanbul 1976, s. 66. ; Arkun, Osman Fikret: Bilanço ve Kar/Zarar, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul 1970, s. 8. ; Bkz. Aysan, Denetleme, s. 85-86, 149-153, Gönenli a.g.e., s. 70-71.

(114) Durmuş, a.g.e., s. 21-22, Yüksel, Ahmet: "Finansal Tablo Bilgilerinin Yararlılığını Belirleyen Nitelikler", İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 2, Kasım 1983, s. 189.

- Biçimde birlik ilkesine uygunluk, her hesap döneminde hazırlanan bilançoların biçimi açısından birbirine uymasıdır. Burada bilançonun dış yapısı, başlıkları, iç bölümlerler hatta hesap isimleri her yıl aynı olmalıdır. Biçimde birlik sağlanırsa, bilançoları karşılaştırma ve bu yolla analiz daha tutarlı ve sağlıklı olur.

- Değerlemede birlik ilkesine uygunluk, her dönem, değerlemede aynı ölçek ve yöntemlerin kullanılması, değerlemede birlik ilkesine uygunluğu oluşturur.

- Tarafsız ve eksiksiz olma ilkesine uygunluk:

Şekli anlamda kamuya açıklama ya da kamuyu aydınlatma ilkesine yabancı olan TTK sistematiği zorunlu olarak maddi anlamda kamuya açıklama ilkesine de yabancısıdır. Mali tabloların kamuya açıklanmasını düzenlemeyen yasal bir çerçevenin mali tablolarla ilgili tip formüllerler öngörmesi de olanaksızdır. Zaten TTK'da açık olarak bilanço ve kâr-zarar hesabı ile ilgili olarak bir tip formüller tesbit etmemiştir. Ancak Tekinalp TTK'nun 459-471, maddelerindeki bilanço kavramlarına ve "bilançonun ticari esaslar gereğince eksiksiz, açık ve kolay anlaşılır bir şekilde" düzenleneceğini öngören TTK m. 75'e dayanarak TTK'nu sistematiğinin bir bilanço şeması olmasa bile bir bilanço düzeni kurduğunu ileriye sürmüştür. Hatta TTK kalemlerin sırasında da belirli bir ilkeye bağlamıştır. Bu sıra, aktif kısımda, nakde çevrilmesi en güç olandan en kolay olana, pasif tarafta ise ortaklığa en sıkı şekilde bağlı olandan, bağlı olmayana doğrudur (115).

(115) Tekinalp, a.g.k., s. 152 vd.

Tekinalp'a göre TTK'nun öngördüğü asgari bilanço şeması aşağıdaki gibidir (116).

Aktif	Pasif
1. Ödenmemiş Sermaye (TTK m. 463/1)	1. Esas Sermaye (TTK m. 463/1)
2. Gayrimenkuller, binalar, enerji santralleri, makinalar, nakil vasıtaları, alet ve edevat gibi devamlı surette işletmede kullanılan tesisler (TTK m. 460/1).	2. Yedek Akçeler: a) Kanuni Yedek Akçeler (TTK m. 466) b) İhtiyari Yedek Akçe (TTK m. 463/1)
3. Haklar, imtiyazlar, ihtira beratları, hususi imal ve istihsal usulleri, ruhsatnameler, markalar ve bunlara benzer sair kıymetler (TTK m. 461/2).	3. Karşılıklar: a) İtfa (TTK m. 463/1, 460/3) b) Yenileme (TTK m. 463/1, 460/3) c) Yardım ve hayır ve benzeri işler için (TTK m. 468, 469/3)
4. Hammaddeler, işlenmiş ve yarı işlenmiş eşya, emtia ve satılık diğer mallar (TTK m. 461/1)	4. Borçlar (TTK m. 464/1) ve Tahviller (TTK m. 465).
5. Kıymetli Evrak: a) Borsada rayici olanlar (TTK m. 462/1) b) Borsada rayici olmayanlar (TTK m. 464/2)	
6. Hazırlık Devresi Faizleri (TTK m. 471)	
7. Varsayımsal aktifler, Kuruluş, tesisat ve teşkilat masrafları (TTK m. 459); Disagio, (TTK m. 464/2).	

3.3.1.1. Banka Bilançolarının Özellikleri

Bankalar, aç üyelik hesap özetleri ile aylık bilanço izleme formu ile eklerini Maliye Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na göndermek zorundadırlar. Bu tabloların toplamı şeklinde olan bilançoda durum biraz daha farklıdır. 70 s. BHKHK'nin 54. maddesine göre bankalar bilançoları ile kâr ve zarar cetvellerinin denetçilerce onaylı birer örneğini, genel kurullarının toplandığı tarihten itibaren

(116) Tekinalp, a.g.k., s. 155, Tablo: 1.

bir ay içinde yönetim kurulu ve denetçilerinin raporları ile birlikte Maliye ve Ticaret Bakanlıkları ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na vermek ve Resmi Gazete ve yurt çapında yayın yapan bir gazete ile ilan etmek zorundadırlar. Bundan önce yalnız bilanço ile kâr ve zarar cetvellerinin yayınlanması öngörülürken, yeni uygulamada denetçi raporları da yayın kapsamına alınmış buna yönetim kurulu raporları da eklenmiştir. Ekte sunulmuş olan 3 nolu formüllerdeki şekli saptanmış olan bilanço formüllerdeki şekline uygun olarak hazırlanacak ve yayınlanacaktır. Talimat ve izahnameye göre formüllerde tesbit olunan asli ve tali hesap isimleri değiştirilemez, birleştirilemez ve yeni hesaplar ihdas edilemez. Ayrıca tabloları hiçbir hesap çıkarılmaksızın örneğe uygun olarak yayınlanır. Yayınlanan tablolarda formülere kıyasla bir hesabın karşısında rakam bulunmaması, bankada o hesaba geçirilecek mahiyette bir işlemin mevcut olmadığıнын beyanı olarak kabul edilmektedir. Bankalar formülerden daha ayrıntılı bilgiyi de yayınlayamazlar (117).

Mevduat ve ticaret bankaları, Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan tip formülere uygun olarak bilanço ile kâr ve zarar hesabını hazırlamak ve bunu kamuya açıklamak yani gazetelerle ilan etmek zorundadırlar. Aynı zamanda kamu yönetiminin tip formülere uyulması konusunda çok tutucu davrandığı, ilgili hesapların birleştirilemeyeceği ve yeni hesapların ihdas edilemeyeceği de belirtilebilir. Bu, tip mali tabloların hazırlanmasında tablolardaki hesapların içeriğinin saptanmasında faydalanılması gereken ve bir kısmı kendilerine uyulması zorunlu olan, bir kısmı ise yalnızca yol gösterici olmaktan öteye geçmeyen unsurlar vardır. Bunların kısaca belirtilmesi gerekir:

(117) Açıklama: Maliye Bakanlığının 25.12.1980 tarih ve 5283-11/89.990 sayılı "Açıklama" yazısı

- Bankalar Kanunu'nun bazı hükümleri tip mali tablolar ve banka muhasebe hesaplarının içermesi gereken asgari çerçeveyi düzenlemiştir. Tip mali tablolar hazırlanırken bu yasa hükümleri kamu yönetimince gözönüne alınmışlardır. Örneğin; Bankalar Kanunu'nun 51. maddesi uyarınca, bankaların iştiraklerine açmış oldukları krediler ile iştiraklerine yatırdıkları sermayenin Bankalar Kanunu'nun 39 ve 48. maddelerine göre tasnif edilmiş durumunun bilançolarında diğer işlemlerinden ayrı gösterilmesi zorunludur. Aynı şekilde Bankalar Kanunu'nun 26. maddesine göre; bankalar, hesaplarında resmi mevduatı, ticari mevduatı, bankalar mevduatını, tasarruf mevduatını ve diğer mevduatı yekdiğerinden ayırmaya ve bunları vadeli ve vadesiz olarak sınıflandırmaya mecburdurlar.

- "Açıklama" ile "Talimat ve İzahname" bu tablolardaki bazı hesapların içeriğini ve muhasebeleştirme esaslarını ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Tip mali tablolar düzenlenirken bu esaslara uygun davranmak yasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. "Açıklama" ile "Talimat ve İzahname" nin söz konusu hükümleri yeri geldikçe açıklanacaktır. Ayrıca 3 aylık hesap vaziyeti de bu konuda gözönüne alınması gereken ayrıntıyı ihtiva etmektedir.

- Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu yıl sonu bilançosu ile kâr ve zarar hesabının düzenlenmesi konusunda ihtiyari ve zorunlu olan bazı hükümler getirmişlerdir. Tip mali tabloların hazırlanmasında, bu hükümlerden zorunlu olanlara uyulması yasal bir mükellefiyettir.

- Yasal çerçevesi çizilmemiş konularda bankacılık usul ve teamülleri ile ilgili bankanın işletme politikası ve muhasebe sistemi tip mali tabloların hazırlanmasında içerik ve muhasebeleştirme konusunu belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkacaktır. Bankalar Kanunu m. 60'da bu konuya

değınmektedir. Diğer yandan konuya ilişkin olarak gerek Maliye Bakanlığı'nın düzenleyici yazıları gerekse T. Bankalar Birliği'nin mesleki tanzim kararları dikkate alınmaktadır. Ekte yıllar itibariyle kullanılan tip bilanço örnekleri verilmiştir.

Yukarıda sıralanan unsurların Türk Mevduat Bankacılığında kamuya açıklanan mali tabloların hazırlanışı uygulamasını nasıl etkilediği ve belirlediği yanında şekil ve içeriği ana hatlarıyla ortaya konulacaktır.

3.3.1.2. Aylık Bilanço İzleme Formu ile Mevduat ve Kredi Cetvelleri

Bankalar her ayın sonu itibarıyla aylık bilanço izleme formu ile eklerini Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Maliye Bakanlığı ve T. Bankalar Birliği'ne göndermek zorundadırlar. Bu belgeleri göndermeyen banka yöneticileri ile yanlış bilgi veren yöneticiler hakkında ilgili ve fiile katılma derecelerine göre altı aydan iki yıla kadar hapis ve 500.000,- TL'dan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılırlar denmektedir (70 s. BHKHK m. 77/2).

Aylık bilanço izleme formu bilanço ile kâr ve zarar hesabının birleşimi şeklinde hazırlanmıştır. Ayrıca bazı ana hesaplar hakkında açıklayıcı ek formlar verilmiştir. Bu ekler şunlardan ibarettir.

- Ek. 1: Sermaye hesaplarının açıklamalarını vermektedir.
- Ek. 2: Bankalar hesaplarının açıklamalarını vermektedir.
- Ek. 3: Menkul değerler cüzdanıyla ilgili açıklamaları vermektedir.

lanan bilançolardan bir bankanın kaynaklarının ne kadarının döner değerlere ne kadar kısmının duran değerlere (bağlı) yatırıldığını saptamak mümkün değildir.

Aynı şey aktifler kadar olmasa bile borçlar için de söz konusudur. Kârın bilançoda dağıtılmadan ve zararın aktifte yer alması ile borçların vadelerine göre gruplanmamış olması nedenleriyle varlıkların ne kadarını öz kaynak ne kadarının yabancı kaynakla finanse edildiğini, yabancı kaynakların ne kadarının kısa ne kadarının uzun vadeli olduğunu bilançodan görmek mümkün değildir.

Kamuya açıklanan bilançolarda önemli şekli bir sorun bu tabloların açıklanış amaçları ve yöneldiği gruplardan doğmaktadır. Kamuya açıklanan mali tablolar kamu yönetiminin bilgi sağlama ihtiyaçlarına yönelik olamaz. Çünkü kamu yönetimi karar alabilmek için hem daha ayrıntılı bilgilere gereksinme duymaktadır hem de bunları istediği zamanda ve istediği genişlikte temin etme olanağına sahiptir. Buna rağmen kamu yönetimi karar alabilmek için hem daha ayrıntılı bilgilere gereksinme duymaktadır hem de bunları istediği zamanda ve istediği genişlikte temin etme olanağına sahiptir. Buna rağmen kamu yönetimi bankaların bazı yasal hükümlere uyma durumunu kamuya açıklanan bilançodan takib etmek istemiştir.

Kamu açısından önemli olan iştiraklere ne kadar kredi açılmış olduğudur. Kamu yönetiminin bir kısım özelliklere sahip olan iştiraklere açılan kredileri yasalarla sınırlamış ise bunların bilançoda gösterilmesini sağlayıp diğerlerine açılan krediler "sair müşteriler" gibi bir hesap içinde gizlenmesini anlamak olanaksızdır. Kamu yönetimi bankaların yasalara uymasını sağlamak ve bu uyulma durumunu izlemek istiyor ise bunun yolu kamuya açıklanan bilançolar değildir. Bunu isterse kendi bilgi ihtiyaçları için ayrıntılı bilgiler isteyerek sağ-

Üç aylık hesap özetleri de bankalarda bilanço ile kâr ve zarar hesabının birleştirilmesi şeklindedir. Üç aylık hesap özetlerinin son dördüncü üç aylık olanı aynı zamanda bilanço ile kâr ve zarar hesabını vermektedir.

Üç aylık hesap özetleri Genel Müdür ile Genel Muhasebe Müdürü veya sorumlu muhasebeci tarafından imza edilmiş ve mevcutsa denetçiler tarafından onaylanmış olması gerekmektedir.

Üç aylık hesap özetinde aktif hesaplar 9 sahife halinde yirmi beş hesapta toplanmıştır. Ayrıca özelliğine göre her ana hesabın ayrıntıları verilmektedir. Pasif hesaplar ise 6 sahife halinde onyedii ana hesapta toplanmıştır. Ayrıca en sonda nazın hesaplar yardımcı hesapları ile birlikte ayrıntılı olarak verilmektedir.

Aktif hesaplarda, XXIII geçici ve aracı hesaplar aynı zamanda kâr zarar hesabının giderler bölümünü vermektedir.

Pasif hesaplarda ise XVI geçici ve aracı hesaplar kâr ve zarar hesabının gelirler bölümünü vermektedir.

Ekte üç aylık hesap özetleri formülerleri görülmektedir. Aylık bilançoizleme formunda hesaplarla ilgili açıklamalar verildiği için burada ayrıca hesapların açıklamasına girilmemiştir.

2999 sayılı kanun döneminde kullanılan tip bilanço ile 7129 sayılı kanun döneminde 1980 yılına kullanılan tip bilanço formu 1980 yılında yapılan değişiklikler doğrultusunda yeniden hazırlanan tip bilanço formu karşılaştırmalar yapabilmek için ekte verilmiştir.

Bu tip bilançolar incelendiğinde 1936 yılından beri yayınlanan bilançolarda çok büyük ve köklü değişiklikler yapılmadığını görebiliriz.

1984 yılı sonuna kadar kullanılacak olan, sonra 1985 yılı sonuna kadar kullanılmasına karar verilen tip bilanço (Formüller No. 3) ile ilgili tespit olunan bazı hususlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Türk mevduat bankacılığı uygulamasında da bilançonun sunulmasında varlık ve borçlar likiditesine göre gruplanarak açıklanmamışlardır.

Aktif ödenmemiş sermaye gibi gerçek bir varlık olmayan bir unsurla başlamaktadır. Diğer yandan kısa vadeli kredilerle orta ve uzun vadeli krediler aynı bilanço hesabında yer almaktadır. Diğer yandan vade, kalan vade olarak değil açılış vadesi itibarıyla yapılan bir tanımlamaya dayanmaktadır. Aynı bilanço kalemi likiditelerine göre farklı unsurları bir araya toplaması yanısıra, varlıklar bilançoda âdeta gelişigüzel sıralanmışlardır.

Aynı düzensizlik bilançonun pasifi için de söz konusudur. Pasif taraf kayıtlı sermaye ve ihtiyat akçeleri ile başlamaktadır. Diğer pasif unsurları (mevduat, T.C. Merkez Bankası, tahviller, muhtelif alacaklılar, ödeme emirleri, talep olunmamış kıymetler, diğer pasifler) ise bilançoda vadelerine göre kısa ve uzun vadeli olarak gruplanmamışlardır. Pasif tarafın son kalemi ise kârdır.

Görüldüğü gibi uygulamada bilanço kalemleri muhasebe ilkeleri gözönüne alınmadan bilançoya serpiştirilmiştir. Ne aktif ne de pasifte varlık ve borçlar likiditesine göre gruplandırılmadığı gibi aynı bilanço kalemi bile likidite bakımından çok farklı unsurları içermektedir. Bu nedenle kamuya açık-

- Ek. 4-a: Krediler kesimler itibarıyla ve vadeler şeklinde açıklanmaktadır.
- Ek. 4-b: Kredilerin kesimsel ve vadeler itibarıyla dağılımı verilmektedir.
- Ek. 5-a: İştirakler kesimler itibarıyla verilmektedir.
- Ek. 5-b: İştirakler sektörler itibarıyla dağılımını vermektedir.
- Ek. 6-a: Mevduat'ın vadeleri ve mevduat sahiplerinin durumu hakkında bilgileri vermektedir.
- Ek. 6-b: Mevduat'ın akım gelişmeleri şeklinde durumunu vermektedir.
- Ek. 7 : Özel hesapları kapsamaktadır. Bunlar transfer emirleri, ithalat teminatları, diğer şeklinde sıralanmaktadır.

"Açıklama" ile "Talimat ile İzahnamede" aylık bilanço izleme formu ile ilgili açıklamalar verilmiştir. Bu açıklamalar çerçevesinde form düzenlenip ilgili yerlere gönderilmektedir. Aylık bilanço izleme formunun ilk üç aylık toplamı üç aylık hesap özetlerinin hazırlanmasına temel teşkil etmektedir. Ekte bu form verilmiştir.

3.3.1.3. Üç Aylık Hesap Özetleri

Bankalar Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonu itibarıyla "Formüler N: 1"e göre tanzim edecekleri hesap özetlerini, tanzim tarihini takip eden iki ay içinde Maliye ve Ticaret Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına göndermek zorundadırlar.

Aylık bilanço izleme formunda olduğu gibi üç aylık hesap özetleri de zamanında gönderilmedikleri ya da yanlış bilgi verildikleri taktirde aynı şartlara tabidir.

layabilir ya da mevcut denetim organları ile takip eder ki zaten takip edilmektedir.

Cari yıl ve geçmiş yıllar zararları bir varlık olarak bilançonun aktifinde yer almaktadır. Zararın varlık unsuru olarak bilançonun aktifinde gösterilmesi açıklama ilkelerine uymamaktadır. Zarar varlıklarda meydana gelen bir azalmayı göstermektedir. Bu nedenle, zararın bilançoda denklik sağlamak amacıyla aktifte gösterilmesi hem işletmenin varlıklarını ve dolayısıyla özsermayesinin olduğundan fazla olarak bilançoda gösterilmesi sonucunu doğuracaktır. Belki dikkatli bir okuyucu zarar aktifte yer alsa bile bunun pasifte özsermayeden düşülmesi gereken bir kavram olduğunu bilebilecektir. Ancak sunulma ilkeleri açısından yöntem savunulamaz.

Zararlarda olduğu gibi diğer şekli bir sorun ödenmemiş sermayenin bir varlık olarak bilançonun aktifinde yer almasıdır. Ödenmemiş sermaye Ticaret Kanunu'nun da etkisi ile aktif tarafta yer alan ilk unsur olarak tip bilançoda yer almıştır. Muhasebe ilkeleri açısından ödenmemiş sermayenin pasifte kayıtlı sermayeden düşülen bir unsur olarak sunulması işletmenin gerçek sermayesini ilk bakışta görebilme olanağı sağlayacağından faydalı bir gösterim şeklidir.

Kâr bilançoda dağıtılmadan yer almaktadır. Bu uygulama işletmenin kısa vadeli borçlarının olduğundan az olarak bilançoda gösterilmesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, bu konuda bankalar arasında da bir yeknesaklık mevcut değildir. Bazı bankalar kârdan ödenecek kurumlar ve mali denge vergilerini muhtelif alacaklılar içinde gösterirler iken diğer kısmının bu yolu izlemediklerini faaliyet raporlarında görmekteyiz.

Kârın bilançoda bir unsur olarak yer almasının nedeni kanımızca yalnızca, Ticaret Kanunu uyarınca kâr dağıtımına ge-

nel kurul tarafından karar verilmesi ve kârın fiilen dağıtımının ertesi yılın ilk üç ayı içinde toplanacak genel kuruldan sonra mümkün olması olmamalıdır. Bilançoyu 31.12. ya da yıl sonu itibarı ile tastik eden genel kurul aynı anda kârın dağıtım şeklini de kararlaştırmaktadır. Bu nedenle bilançoda gösterilen kâr aslında aynı tarih itibarıyla dağıtılmış olmaktadır. Ticaret Kanunu'nun bu sistematiği aynı Kanunun 457'inci maddesinde yer alan "safi kazanç yıllık bilançoya göre hesap ve tespit olunur" hükmü ile çelişmektedir. Gerek dönem kârını yıl sonu ve yıl başı öz sermaye kıyaslaması ile tespit eden vergi yasaları gerekse Ticaret Kanunu'nun yukarıdaki hükmü bir bakıma bu yasaların gelir tablosu bir yana kâr-zarar hesabı kavramına bile yabancı olmalarına dayanmaktadır. Buradan hareketle uygulamada muhasebe ilkelerine uygun olmayan bir gösterim şekline ulaşılmış ve uygulamada ısrarla savunulan bir sunulma olmuştur (118).

Kârın bilançoda dağıtılmadan yer alması sonucu işletmenin kısa süreli borçlarının olduğundan az görünmesinin yanı sıra, ihtiyat akçeleri de bir önceki yıl kârının eklenmiş kısmıyla ya da muhasebe ilkeleri uyarınca bir önceki yıl sonu bakiyeleriyle bilançoda yer almaktadır.

Nazım hesaplar şarta bağlı borçlar ve hakları göstermektedir. Tip formüler bilanço toplamının hemen altında yer almakta ve bu toplama eklenerek genel toplama ulaşılmaktadır. Bu ise nazım hesapların bilanço toplamına dahil olduğu intibasını yaratmaktadır. Böylesi bir işlem tarzı aynı nitelikte ol-

(118) Bankaların kredi müşterilerinden Bankalar Kanunu m. 46 uyarınca aldıkları hesap vaziyetinde de kârın dağıtım şekli ancak bilanço ekinde verilebilmiştir. Bankaların Açacakları Krediler için Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları Semineri, T. Bankalar Birliği Yayını, No: 20, Ankara, 1963.

mayan iki unsurun toplanması olup matematik kurallarına aykırı olduğu gibi bilanço toplamını da bu gerçek olmayan unsurlar tutarınca kabartmakta bu toplamdan değerlendirme yaparak hüküm çıkarmak isteyen kişileri de yanıltabilecek bir özellik taşımaktadır.

Bankalarda nazım hesaplarda yer alan unsurların hemen hepsi ciro kefalet, tahsil senetleri gibi şarta bağlı borç unsurlarıdır. Şarta bağlı borçların gerçek borçlar arasında gösterilmemesi ise muhasebenin önemli şartlarından birisidir. Muhasebe bilgisi olanların uygulamadaki sunuş tarzına rağmen bu tür şarta bağlı unsurları gerçek unsurlardan kolaylıkla ayırabileceği ve bu nedenle de böyle bir şekli sorunun çok önemli olmadığı da düşünülebilir. Ancak, bilançoju inceleyecek olanların fazla bir külfete katlanmadan durumu hemen görebilmeleri, bilançonun sunuluşunun ana amacı olmalıdır ve bilançoju okuyarak açıklanan bilgilerden yararlanmak isteyen bu tür grupların muhasebeyi bilmeleri zorunlu değildir (119).

Nazım hesaplarla ilgili sorun yalnızca şekli değildir. Bu tür hesapların kapsamı ve bazı şarta bağlı unsurların bilanço bünyesine dahil edildiği görülmüştür. Böylesi unsurların bilanço toplamına sokulması işletmenin alacak ve borçlarını sıhhatli olarak belirlemeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle bu unsurları bilançoju ek bilgi olarak açıklamak analize yardımcı olabilecek bir açıklama tarzıdır (120).

Kredi müşterileri için T.C. Merkez Bankası'ndan talep edilen faiz farkı iadeleri aktifte ve pasifte olmak üzere karşılıklı olarak yer almaktadır. Söz konusu unsur banka için ne

(119) Aysan: Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mayıs 1964.

(120) Gönenli: a.g.k., s. 71.

gerçek ne de şarta bağlı bir borç ve haktır. Banka ilgili meblağın T.C. Merkez Bankası'ndan alını müşteriye verilmesinde yalnız aracıdır. Faiz farkı taleplerinin muhasebe dışı kalması da arzulanır bir uygulama olmadığından bilanço bünyesinden çıkarılarak nazım hesaplarında yer alması bugünkü uygulamaya kıyasla daha uygun bir gösterim şekli olacaktır.

Diğer nazım hesaplar çoğunlukla büyük tutarlara ulaşmakta ve bu hesabın hangi unsurlardan meydana geldiğini okuyucunun mevcut uygulamada görmesi olanaksızdır. Ayrıca, bu hesabın içinde "Şubeler Sermayesi", "Hisse Senetlerimiz", "İdare Meclisi Üyelerinin T.C. Merkez Bankası'ndaki Hisse Senetleri" gibi işletme açısından şarta bağlı bir borç ve alacak olmayan unsurlar yer almaktadır. Şüphesiz bu unsurlar muhasebe kayıtlarında izlenebilir ancak, bu unsurlar işletme dışı grup ve kişileri ilgilendirmemektedir. Defterikebir bakiyelerinin karşılıklı sıralanmasını mali tablo çıkarmakla eşdeğer tutan Türk muhasebe uygulamasının sonucu olarak bu unsurlar nazım hesaplarda yer almaktadır.

Bankaların bilançolarında "Diğer Aktifler" ve "Diğer Pasifler" gibi bilanço unsurları çok büyük tutarlara ulaşmaktadır

Uygulamada kasa geniş anlamda kullanılmakla beraber bazı unsurlar kasa kapsamı dışında bırakılmaktadır. Geniş anlamda kasa içinde düşünülen damga ve posta pulları çoğunlukla ayniyat mevcutları içinde yer almaktadır

Muhasebe ilkeleri açısından özel amaçlarla kullanılması kısıtlanmış uygulamadaki adıyla bloke paraların kasaya dahil edilmemesi gerekir (121).

(121) Aysan: Denetleme, s. 168-169.

Kasa fazla ve eksikleri bir süre bir hesapta muhafaza edilmekte ve farklar gelir veya giderlere aktarılmaktadır. Bunlarla ilgili karar ne olursa olsun, bilançoda gösterilecek kasada, elde mevcut fiili paraların toplamı yer almaktadır (122).

İlkelere uymayan diğer bir uygulama sabit kıymetler ile ilgilidir. 3 aylık hesap hülasasına göre inşa halindeki binalar sabit kıymetler içinde yer almaktadır. Ancak uygulamada bazı bankalarda inşa halindeki binalar muvakkat hesaplar içinde yer almakta ve bilançoda diğer aktifler içinde bir unsur olarak sunulmaktadır. İlkeler uyarınca inşa halindeki binalar maliyet bedeli üzerinden sabit kıymetler içinde yer almalı ve özelliklerini açıkça belirtecek başlıklarla bilançoda gösterilmelidir (123).

Sabit kıymetlere ilişkin bir sorun bazı bankalara gayrimenullerin dönem kârını tesbit amacıyla yeniden değerlendirilerek bilançooya geçirilmesidir.

İştirakler şeklindeki yatırımlar maliyet bedeli ile bilançoda yer almaktadır. Taahhüt edilmekle beraber henüz ödenmemiş kısmı ise Nazım Hesaplarda izlenmektedir. İştirak edilen firmaların pay senetlerinin piyasa değerleri maliyet bedelinden farklı olabilir. Bu farklılık ya piyasa değerinin maliyet bedelinden yüksek veya daha düşük olması şeklinde olabilir. Bilanço ve eklerinde iştiraklerin piyasa değeri yer almamaktadır. İştiraklerin muhasebeleştirilme ve bilançooya geçirilme şekli ilkelere uygun olmakla birlikte şekli bir sorun olarak piyasa değerlerinin de bilançooya veya eklerinde kamuya açıklanması açıklama ilkeleri açısından yararlı olacaktır.

(122) Aysan: Denetleme, s. 169.

(123) Aysan: Denetleme, s. 192, Gönenli, a.g.k., s. 79.

Diğer yandan yine bazı bankalar bilanço kârı tesbit amacıyla iştiraklerini yeniden değerlemektedirler.

Peşin ödenmiş giderler ile gelecek döneme ait giderler Türk Muhasebe uygulamasında yaygın olan bir şekilde diğer aktifler içinde yer almakta ve özelliği bilançoya aksetmemektedir (124). Bu özellik mevduat bankacılığı uygulamasında da kendisini göstermektedir.

Alacak bakiye veren Borçlu Cari Hesap ve Avans şeklindeki kredilerin bu bakiyeleri yıl sonunda ticari mevduatın alacağı bu hesapların borcu ile ticari mevduata aktarılmakta ve ertesi yılın ilk günü ters kayıtla bu bakiyeler kredi hesaplarına aktarılmaktadır. İlk bakışta bu uygulama muhasebe ilkelerine aykırı gibi görülmektedir. Ancak, kredi müşterilerinin aynı banka nezdinde yine cari hesap şeklinde çalışan ticari mevduat hesapları da mevcuttur. Banka uygulamasında çeşitli nedenlerle kredi müşterilerinin borç bakiye ve alacak bakiye veren nitelikli hesapları ayrılmıştır. Aslında kural bir kişinin bir banka nezdinde bir tek cari hesabı olmasıdır. Borç bakiye veren kredi hesapları şu veya bu nedenle alacak bakiyesi verebilir. Bu alacak bakiyelerinin yıl sonunda ticari mevduat içinde bilançoda yer almasının mahzuru olmayabilir.

Türk muhasebe uygulamasında bilançolar hesap formunda olup rapor şeklindeki bilançolar mevcut değildir. Rapor tipi bilançolarda işletme sermayesi ve bundaki değişiklikler hakkında daha açık bilgi verilmektedir (125). Türk mevduat bankacılığı uygulamasında bilançolar hesap şeklindedir

(124) Aysan: Denetleme, s. 188, Gönenli a.g.k., s. 77.

(125) Aysan: Denetleme, s. 153, Gönenli, a.g.k., s. 71.

ve rapor şekline kıyasla bankalar için daha uygundur, ayrıca yabancı ülkelerdeki tip bilanço formülleri de hesap şeklindedir.

Daha önce açıklandığı gibi ödenmemiş sermaye ve zarar bir varlık unsuru olarak aktifte yer alırken kâr dağıtılmadan sunulmaktadır. Karşılıklar bilanço kalemi öz sermaye unsuru sayılabilecek yedek niteliğindeki karşılıkları da ihtiva etmektedir. Bilançonun öz sermaye bölümüne ait unsurların bilançoya böylesi gelişi güzel serpiştirilmesi ve kârın dağıtılmadan bilançoda gösterilmesi işletmenin öz sermaye toplamının bilançodan okunabilmesini olanaksız kılmaktadır.

Mevduat ile ilgili bölümde açıklandığı gibi ekonomideki dış ödeme güçlüklerine paralel olarak çoğalan ve vazalan Döviz Çevrilebilir Tl Mevduat hesaplarının tutarlarını bilançodan görmek mümkün değildir. Buna karşın Döviz Tevdiatı ayrı bir bilanço kalemi haline getirilmiştir. Ekte üç aylık hesap özetleri verilmiştir.

3.3.1.4. SPK'da Bilanço Özellikleri

S.P.K.'nun 13.2.1983 tarihinde yayınlanan "Standart Mali Tablo ve Raporlara İlişkin Esaslar" tebliğinde, Ortaklar ve Aracı Kurumlar için biri ayrıntılı diğeri özet şeklinde olmak üzere tip iki bilanço örneği verilmiştir. Ayrıntılı tip bilanço Sermaye Piyasası Kurulu'na verilerek yayınlanmayacaktır. Özet tip bilanço ise ayrıntılı bilançonun özeti şeklindedir. Bu bilanço Ticaret Sicili Gazetesi ile 2 gazetede yayınlanmak için kullanılacaktır.

S.P.K. tabi Anonim Ortaklıklar ile Aracı Kurumlar aşığıda örneği verilen ayrıntılı tip bilanço genel kurul

toplantılarını izleyen 30 gün içerisinde verilen şekle uygun olarak düzenleyip Sermaye Piyasası Kurulu'na göndermek zorundadırlar. Tip bilançonun Aktif kısmı, dönen varlıklar, duran varlıklar ve diğer varlıklar olarak incelemeye elverişli bir şekilde üç ana bölüme ayrılmıştır. Dönen varlıklar da 3 ana hesap ve 28 tali hesap bulunmaktadır. Duran varlıklarda ise 11 ana hesap ve 24 tali hesap bulunmaktadır. Diğer varlıklarda ise 2 ana hesap yer almaktadır.

Pasif kısmı, kısa vadeli yabancı kaynaklar orta ve uzun vadeli kaynaklar olmak üzere 4 bölüme ayrılmıştır. Aktif ve Pasifin bu ayırımı ile bilanço incelenmeye hazır hale gelmektedir. Ayrıca bilanço ile ilgili gerekli dipnotlar aşağıda verilmektedir. Aktif ve Pasif toplamlarından sonra Nazım hesaplar verilmiştir.

Ayrıntılı bilanço, kurum ile ilgili bilgileri vermekte ve kurumun değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

S.P.K. tabii ortaklıklar ile aracı kurumlar ilanlarda kullanılmak üzere bir de özet bilanço düzenlemektedirler. Özet bilanço ayrıntılı bilançonun özeti şeklinde olup tali hesaplar çıkarılmıştır. Bu bilançoda incelemeye elverişli ve kolayca anlaşılabilir şekildedir. Ayrıntılı ve özet tip bilanço örneği ekte verilmiştir.

3.3.2. Gelir Tablosu (K/Z Hesabı)

Kâr ve zarar hesabını esas alarak bir kurumun belirli bir hesap dönemindeki işletme kâr zararının oluşumu ile kurum kâr zararının oluşumu ve dağıtım biçimini sistemli bir düzen içinde gösteren çizelgeye gelir tablosu denir (126).

((126) Durmuş, Mali Tablolar Analizi, s. 64.

İşletme kârı, işletme gelirleri ile işletme giderleri arasındaki olumlu farktır.

İşletme giderleri, kurumun bir hesap dönemi içinde amacına uygun veya uygun olmadan tükettiği mal, hizmet ve öteki değerlerin para ile ifadesidir.

İşletme gelirleri ise üretilen mal ve hizmet satışı dolayısıyla bir hesap dönemi içinde kuruma giren değerler ile bunlar dışında satış ve başka yolla öz sermayeyi çoğaltacak tarzdaki değer girişlerinin para ile ifadesidir.

Kurum kârı gelirler ile giderler arasındaki olumlu farktır. Gelir tablosu kurum kârının dağıtım biçimini, ortakların ve devletin payını ve kurumda kalacak olan kısmı göstermektedir.

Gelir Tablosunun tek düzen bir biçimi yoktur. Gelir Tablosu işletme içi ve işletme dışı amaçlarla düzenlenir (127). Ayrıca hazırlanış amaçlarına göre fark olabileceği gibi, kurumun türüne göre de değişebilir. Gelir Tablolarında, biçim, sıralama ve kapsam bakımından birlik ve beraberlik yoktur. Genellikle gelir tabloları için kabul edilmiş biçim "Çok Basamaklı Gelir Tablosu" biçimindedir (128).

Gelir tabloları ile kâr zarar hesabı arasındaki ilişkilere gelince: Gelir Tablosu kural olarak kâr ve zarar hesabından düzenlenir. Sonuçtaki kâr rakamı her iki düzenleme şeklinde de aynı olmalıdır. Bu nedenle gelir tablosuna, kâr zarar

(127) Aysan, Mustafa: XI. Muhasebe Kongresi Bildirisi, İstanbul, 1969, s. 143.

(128) Durmuş, Mali Tablolar, s. 67.

hesabının yeni bir görüşle düzenlenmiş şekli olarak bakılabılır (129).

Bazı yasaların etkisi ile ülkemizde kâr-zarar bildirimini yeterince gelişmemiştir. Örneğin Ticaret Kanunu kâr ve zarar hesabına bütünüyle yabancıdır. İşletmenin cari yıl faaliyet sonucunun yani safi kazancının bilançoya göre belirleneceği düzenlemiştir. Diğer yandan ülkemiz muhasebe uygulaması en yoğun şekilde vergi kanunlarının hegemonyası altındadır. Vergi kanunları uyarınca ticari kazancın tesbitinde öz sermayedeki değişmeler temelinden hareket edilmekte ve bu da kâr-zarar tablolarının bir finansal rapor özelliği kazanmasını önlemiştir. Bu uygulama içinde kâr-zarar bildirimleri, defteri-kebir hesabının bir kopyasının ilgililere ulaştırılmasından öteye geçememiştir. Gelir tabloları modern uygulamalarda en az bilanço hatta ondan daha önemli bir finansal rapor özelliği kazanmıştır (130).

Türkiye'de İktisadi Devlet Teşekkülleri, sigorta şirketleri, bankalar ve SPK tabi kuruluşlar dışında hiçbir kuruluş ve kurum için Tip Gelir Tablosu (Kâr/Zarar hesabı) tespit edilmiş değildir.

Türkiye Bankalar Birliği tarafından 1963 yılında hazırlanan "Bankaların Açacağı Krediler İçin Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti" formunda ilk gelir tablosu örneği verilmiştir (131).

(129) Sarıkamış, Cevat: I. Muhasebe Kongresi, İstanbul, 1969, s. 94.

(130) Aysan: Denetleme, s. 216 ve (XI. Muhasebe Kongresi) içinde, s. 150.

(131) Bankalar Birliği Yayın No: 20 "Bankaların Alacakları Krediler için Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları", Ankara, 1963, s. 12.

Kâr zararı bilançoya geçirme ile ilgili bazı hükümler dışında T.T.K.'da kâr/zarar hesabının şekli ve hazırlanması ile ilgili hükümlere rastlamak mümkün değildir.

V.U.K.'da vergi matrahının tesbitine yönelik olarak varlıkların, borçların ve öz sermayenin değerlendirilmesi ile ilgili hükümler bulunmaktadır. V.U.K.'ne bir bilanço ne de Gelir Tablosu (K/Z hesabı) kavramına sahip değildir.

3.3.2.1. Bankalarda Tip Kâr Zarar Hesabı ve İçeriği

Kâr ve zarar ya da gelir tablosu faaliyetlerin olumlu veya olumsuz sonucunu belirtecek ve aydınlatacak bir şekilde düzenlenmiş hasılat ve bu hasılatla uygulanabilecek olan maliyet bilgilerinden ibarettir. Bu tablonun ihtiva edeceği ayrıntı ve düzeni işletmenin ve karşılanacak gereksinimin mahiyetine göre tayin edilebilir (132).

Bankaların kamuya açıklanan kâr ve zarar hesabı "hesap" formunda düzenlenmiş olup sol sütunda geniş anlamda maliyet unsurlarını ihtiva eden "borç" ve sağ sütunda dönem "hasılatını" gösteren "alacak" taraflardan oluşmaktadır. Kâr ve zarar hesabın bu şekilde bir gösterimi yerine "... yılı kâr ve zarar tablosu" başlığını taşıması "borç" deyimi yerine "masraflar" ya da "Giderler" deyiminin "alacak" deyimi yerine ise "hasılat" ya da "Gelirler" deyiminin kullanılması daha uygun olurdu.

(132) Paton, William-Dixon, Robert; Muhasebenin Temelleri, Çev. Mustafa B. Aysan, İstanbul, 1964, s. 107.

Kâr ve zarar hesabının borç tarafı geniş anlamda bankanın ilgili faaliyet dönemine ilişkin masraflarını göstermektedir. Masraf ise bilindiği gibi belirli bir dönemin hasılatına uygulanabilen maliyet toplamı olarak tanımlanabilir (133). Kontrol ve raporlama amaçları açısından masraflar başlıca üç şekilde tasnif edilebilir (134).

i. Yapılan masrafın türüne göre, masraflar hammadde, işçilik, amortisman, aydınlatma, kira, ulaştırma, faiz, vergi gibi sınıflandırılabilir.

ii. Masraflar gerçekleştirilmesi için sarfedildikleri amaç ve fonksiyonlara göre satın alma, imalat, idare, satış, muhasebe gibi sınıflandırılabilirler.

iii. Bir başka sınıflama tarzı işletmelerin kuruluş yapısına dayanır ve çeşitli departmanların sorumluluklarını gösterir.

Uygulamada masraflar çeşitli sınıflandırma şekillerini bir arada kullanabilirler. Bankaların tip kâr ve zarar hesabı incelendiğinde birden fazla tasnif esasının benimsenmiş olduğu gözlenmektedir. Ancak, banka kâr zarar hesaplarında masrafların temel olarak "giderler" ve "zararlar" şeklinde iki ana unsurdan oluştuğunu ifade edebiliriz. Gider, işletme faaliyetlerinin devamını teminen, öz sermayeyi azaltıcı ya da öz sermayeyi koruyup idame ettirici nitelikte olmak üzere peşin bedelle ya da borçlanmak suretiyle iktisap edilip işletme tarafından üretimin gerçekleşmesi amacıyla tüketilmiş bulunan mal ve hizmetlerin miktar ve fiyat faktörlerine bağlı olarak

(133) Paton-Dixon, a.g.k., s. 99.

(134) Paton-Dixon, a.g.k., s. 103. Ayrıca bkz. Hiçşamaz, Mazhar; Maliyet Muhasebesine Giriş, Ankara, 1972. s. 68.

belirtilen parasal toplamıdır (135). Zarar ise işletmenin varlık unsurlarında kesin olarak meydana gelen değer azalışlarını ifade etmektedir (136). Ancak zararın bu anlamı ile dönemin nihai sonucu olan, giderlerin gelirleri aşan kısmı ile karıştırmamak gerekir.

Kâr ve zarar hesabının alacak tarafı geniş anlamda bankanın ilgili faaliyet dönemine ilişkin hasılatını göstermektedir. Hasılat ise "gelir" ile "kâr" unsurlarından oluşmaktadır. Ancak çoğu kez "gelir" deyiimi bu ikisini birden kavrar şekilde kullanılmaktadır. Çoğu kez "hasılat" ile "gelir" birbirine karıştırılmaktadır. Hasılat "brüt" bir kavramdır. Buna karşılık gelir net bir kavramdır (137).

Gelirin tanımlanması, ölçülmesi ve belirlenmesi muhasebenin oldukça çetin ve tartışmalı konularından birisini oluşturur (138). Diğer yandan gelirin belirlenmesi ile varlıkların değerlendirilmesi birbiriyle çok yakından ilişkili konulardır. Gelir kavramı "vergi hukuku" kitaplarında "hasılat" kavramı yerine sonuç olan "kâr" kavramı ile ilgilenmektedirler (139).

-
- (135) Hiçşmaz, Maliyet Muhasebesine giriş, s. 69. Ayrıca bkz. Kohler, Eric.: A Dictionary for Accountants, Prentice-Hall, 1970, s. 182, Estes, Ralph, Dictionary of Accounting: The MIT Press, 1981, s. 47.
- (136) Hiçşmaz, Maliyet Muhasebesine Giriş, s. 33-36, Kohler, a.g.k., s. 272, Estes: a.g.k., s. 79.
- (137) Bierman-Harold, Drebin, Allan Ro., Financial Accounting, Third Edition, Halt-Saunders International Editions, 1978, s. 83.
- (138) Bierman-Drebin: a.g.k., Chapter 5. Accountants International Study Group, Revenue Recognition, 1978, Anderson, James A.: A Comparative Analysis of Selected Income Measurement Theories in Financial Accounting, American Accounting Association, 1976. Edwards, Edgar-Bell, Philip The Theory and Measurement of Business Income, University of California Press, 1961. İjiri Yuri: Theory of Accounting Measurement, American Accounting Association, 1975. Sterling, Robert R.: Theory of the Measurement of Enterprise Income, University Press of Kansas, 1970.
- (139) Özbalcı Yılmaz; Gelir Vergisi, s. 5 vd. Paklar, Selahaddin: Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Uygulaması, İstanbul, 1982, s. 31. vd.

Mevduat bankaları uygulamasında da kâr-zarar bildirimleri bir finansal rapor özelliği kazanamamıştır. Hatta bu bildirim "Kâr ve Zarar Tablosu" ismini bile alamamış, "Kâr ve Zarar Hesabı" adı altında Defterikebir bakiyelerinin karşılıklı sıralanması şeklinde Kamuya açıklanmıştır. Örneğin ABD'de bankaların kâr ve zarar bildirimleri bir finansal rapor özelliği kazanan gelir tablosu şeklinde "Kâr ve Zarar ile Temettüleri Raporu" adı altında sunulmaktadır (140). Ülkemiz bankalarında işletme içi bilgi ihtiyaçları için de olsa gelir tablosu şeklinde bir kâr-zarar bildirimini kullanılması yoktur. Bankalarımız yıllık kâr-zarar bildirimlerinde bu şekilden faydalanabilirler. Diğer ülkelerde yaygın olarak kullanılan gelir tablosu işletmenin faaliyet sonuçlarını daha belirli ve anlaşılır bir şekilde sunulmasını sağlaması nedeniyle geleneksel iki taraflı hesap şekline kıyasla üstünlüklere sahiptir. Bu tablo, hasılat unsurundan başlayacak ve masraf unsurlarını hasılat ve masraf unsurları yan yana değil de yukarıdan aşağıya sunulmuş olacaktır (141).

Fakat mevduat bankalarının kamuya açıklanan kâr-zarar bildirimleri ile ilgili olarak asıl sorun bildirim hesap şekli ya da gelir tablosu şeklinde olması konusunda değildir. Kâr-zarar bildirimleri yeterli açıklık ve ayrıntıyı ihtiva eder şekilde yayınlanmış olsa idi hesap tipi bildirim doğurduğu sorunlar bir ölçüde giderilmiş olacak idi.

"Diğer masraf ve zararlar" ile "muhtelif kârlar" başlığı altında mahiyeti bilinmeyen ve büyük tutar ile oranlara ulaşan bilgiler açıklanmaktadır. Bunun sonucu işletmenin cari faaliyeti ile ilgisi olmayan birtakım gelir unsurları sakla-

(140) Garcia, F.L.; Bir Banka Raporu Nasıl Tahlil Edilir? (çev. Yüksel Koç), Ankara, 1968, s. 125-128.

(141) Aysan; Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mayıs 1984. s. 3.

narak işletmenin gerçek cari faaliyet gelirini saptama olanağı ortadan kaldırılmıştır. Bir bankada yedek akçelerin yıl sonunda kâr-zarar hesabının olumsuz sonucunu gizlemek amacıyla muhtelif kârlar hesabına alındığı belirlenmiştir. Elbette ihtiyat akçeleri faaliyet yılı zararını karşılama da kullanılabilecektir. İhtiyat akçelerini muhtelif kârlara alarak zararı azaltma yerine zarar bilançoda öz sermaye bölümünde düşülen bir kalem olarak yer alacaktır. Ayrıca aynı yıl amortisman ayrılmama ve tasfiye olunacak tahsili kabil olmayan alacaklara faiz yürütülmesini okuyucunun bilebilmesine olanak yoktur. Bütün bu olgular kâr-zarar hesabında gerekli ayrıntıyı ihtiva eder şekilde açıklanmış olsa idi, hesap tipi sunulmanın olumsuz etkileri en azından bir mali analizci tarafından aşılabilirdi. Bu nedenle temel sorun kâr-zarar hesabının ana birkaç masraf ve hasılat unsuru ile kamuya açıklanması bu tablonun yararlığını azaltmakta âdeta yok etmektedir.

Bankalarda gelirin tesbiti sanayi ve ticaret işletmelerinde olduğu gibi önemli sorunlar doğurmamaktadır. Sanayi işletmelerinde üretimin doğurduğu çapraşık problemler ile ticaret işletmelerinde emtia hareketlerinin doğurduğu değerlendirme ve maliyet tesbiti banka işletmelerinde ortaya çıkmamaktadır. Banka hizmetleri ve verilen krediler karşılığında hasılatın sağlanmasında genel olarak tahakkuk yöntemi kullanılmaktadır. Bu nedenle bankalarda stokların değerlemesi, üretilen ve satılan emtianın maliyetlerinin tesbiti ve sabit kıymetler ile emtianın işletme faaliyetlerinde önemli yeri olmaması nedeniyle fiyat değişmelerinin doğurduğu sorunlar da büyük ölçüde yoktur. Gelir ve gider unsurlarının yeterli ayrıntıyı ihtiva eder şekilde yayınlanmaması nedeniyle bankalar kamuya cari yıl faaliyet sonuçları hakkında gerçek olmayan bilgiler sunabilme olanağına kavuşabilmektedir.

Bu açıdan bakılınca, ülkemiz bankalarında zararlı bir sonuç ilan etmeme yolunda yoğun bir eğilimin bulunduğu görülmektedir. Bunun için başvurulan yöntemler ise hem sınırlı sayıdadır hem de çok bilinir yöntemlerdir. Bu yöntemlerden birisi, muhasebede dönemsellik ilkesinde sapmalara dayanmaktadır. Bu amaçla çeşitli gider hesapları yapılması gereken reeskontlar yapılmayarak olduğundan az gösterilmektedir. Bu konuda vadeli tasarruf mevduat hesapları en kolay kullanım alanı bulan hesaplardır. Bir ikinci yöntem varlıkların değerlemesinden geçmektedir. Bu yöntemde gayrimenkuller ve iştirakler gibi kalemler maliyet bedelini aşan bir bedelle bilançoya geçirilerek aradaki fark gelirler hesabına alınmaktadır. Buna bağlı bir olayda bankanın amortisman ve karşılık politikasıdır. Uygun karşılık ve amortisman ayrılmaması da dönem sonucunu saptırmaktadır. Bu konudaki bir diğer yöntem gelir hesaplarının şişirilmesidir. Bu amaçla banka için şüpheli bir alacak haline gelmesine rağmen genellikle tahsili gecikmiş alacaklara faiz yürütülmektedir. Diğer bir yöntem banka ile ilişkisi bulunan şirketler topluluğu arasında muvazaalı mal ve hizmet alım satımlarıdır. Ekte tip K/Z hesabı formu verilmiştir.

3.3.2.2. SPK Tabi Kuruluşlarda Kâr Zarar Hesabı (Gelir Tablosu)

SPK tabi ortaklıklar ve aracı kuruluşlar için sermaye piyasası kurulu ayrıntılı ve özet olmak üzere iki tip örnek gelir tablosu tespit etmiştir.

Ayrıntılı gelir tablosu ile özet gelir tablosu "çok basamaklı gelir tablosu" biçiminde düzenlenmişlerdir. Ayrıca basamaklardaki hesapların her biri için detay hesaplar verilmiştir. Diğer işletmelerin kullandıkları gelir tablolarından daha ayrıntılı ve incelemeye elverişli durumdadır.

SPK tabi ortaklıklar ve aracı kurumlar için ayrı ayrı düzenlenmiş ve içerik ile biçimi kurul tarafından tespit edilmiştir. SPK tabi ortaklıklar ile aracı kuruluşlar ayrıntılı gelir tablolarını sermaye piyasası kuruluşuna göndermek zorundadırlar. Tip ayrıntılı gelir tablosu örneği iktisadi devlet teşekküllerini yeniden düzenleme komisyonunun gelir tablosu örneğine benzemesine rağmen ondan daha ayrıntılı ve incelemelerde kullanılabilir niteliktedir.

SPK tabi ortaklıklar ile aracı kuruluşlar için ayrı ayrı özet tip gelir tablosu örneği verilmiştir. Ayrıca ortaklıkların özet tip gelir tablosunda sanayi işletmeleri ile hizmet sektörü işletmeleri için ve ticari işletmeler için olmak üzere iki ayrı şekilde düzenlenmiştir. Özet tip gelir tablosu bilanço ile birlikte ticaret sicili gazetesi ile Türkiye çapında yayın yapan 2 gazetede ilan edilmektedir. Ekte SPK'taki kuruluşlar için kullanılan Gelir Tablosu verilmiştir.

3.3.3. Yıllık Faaliyet Raporu

Mevduat ve ticaret bankaları, özel kanunlardaki hükümler dışında Anonim Şirket olarak kurulmak zorundadırlar. Anonim şirketlerde ise, aile anonim şirketleri bir tarafa bırakılırsa, yönetici ile pay sahipleri birbirlerinden ayrılmıştır. Anonim şirketin pay sahipleri yüksek kademedeki yöneticiler sınıfını teşkil eden yönetim kurulunu seçer. Yönetim kurulu da otoritesini, kendi tayin ettiği görevlilere devreder. Yönetici pay sahibi ayrımının ortaya çıkması yöneticilerin pay sahiplerine şirketin faaliyetleri ve faaliyet sonuçları hakkında sorumlu olmaları ve bu nedenle hesap vermeleri olgusunu da beraberinde getirmiştir. Yöneticiler yalnızca pay sahiplerine değil topluma karşı da sorumludurlar. Yöneticiler pay sa-

hiplerine ve topluma karşı olan sorumluluklarının hesabını yıllık raporları kamuya açıklayarak verirler (142).

Bir şirket tarafından yayınlanan en önemli kamuya bilgi verme aracı onun yıllık raporudur (143).

İşletmenin faaliyeti, faaliyet sonuçları ve mali durumu hakkında pay sahiplerine bilgi sağlayan yıllık raporların şekil ve kapsamını; şirketlerin büyüklüğü, yöneticilerin eğitim düzeyleri ile kişilikleri, pay sahiplerinin eğitim durumları, mensup oldukları sosyo ekonomik durum ve yasaların düzenlemesi belirleyecektir (144).

Faaliyet raporlarının şekil ve kapsamı ne olursa olsun pay sahipleri ile diğer inceleyicilere yıl faaliyetleri ve sonucu üzerinde tam bilgi vermelidir (145).

Yönetim Kurulunun raporu ile yıllık raporda şirketin yıl faaliyetleri ve faaliyet sonuçları hakkında açıklama yapılır. Yönetim kurulu raporu genellikle aşağıdaki açıklamaları ihtiva eder (146).

(142) Çömlekçi, Ferruh, Yıllık Rapor ve Yatırım analizi, s. 11-12.

(143) Nightingirl, S.D.: The Annual Report and Publicity, Accountancy, Vol. LXXVIII, Number 887, (July 1967) s. 474-476.

(144) Çömlekçi, s. 11-32. Nightingirl, a.g.k., s. 474-476. Arıkan, Türkan: Yıllık Faaliyet Raporları Nasıl Düzenlenebilir? Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl 2 Sayı 2, (Kasım 1975), s. 76-85. Karacan, A. İhsan: Kamuya Açıklama Açısından Faaliyet Raporları Üzerine Bir İnceleme, Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, Aralık 1981.

(145) Nightingirl, s. 475.

(146) Çömlekçi, Yıllık Rapor, s. 20-32.

1. Dünyadaki politik, ekonomik, sosyal vd. gelişmeler,
2. Ülkedeki politik ekonomik, sosyal vd. olanlar ve gelişmeler,
3. Şirkete ait mali tablolar. Bilanço ile kâr ve zarar tablolarının yanısıra, fonların kaynak ve kullanılışları (fon-akım) tablosu, dağıtılmamış kârlar tablosu, kâr dağıtım tablosu gibi tablolarda yıllık raporda yer alabilir. Hatta çoğunlukla faaliyet yılına ait bu mali tabloların açıklanılması ile yetinilmeyip, birden fazla yıla ait mali durum ile faaliyet sonuçlarının özeti de yıllık raporlarda yer almaktadır.
4. Yıl mali tablolarının yayınlanması yanısıra, şirketin yıl içindeki üretim faaliyetleri, üretilen mal ve hizmet ile mali tablolarda yer alan kalemlerin ayrıntılı açıklaması yapılabilir. Bu açıklamada grafik, şekil, fotoğraf, tablolar gibi açıklamaları çekiçi kılacak araçlar da kullanılabilir.

Yıllık rapor ayrıca firmanın işlem ve hesaplarının usul ve mevzuata, açıklanan mali tabloların kayıtlara ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun olduğunu yetkili bir ağızdan açıklayan murakıplar (denetçiler) raporunu da ihtiva eder (147).

Özel kanunlarla getirilen hükümler hariç Anonim Şirket olarak kurulması zorunlu olan mevduat ve ticaret bankalarının faaliyetlerini düzenleyen yasalar yıllık raporlar ile ilgili olarak bazı hükümler taşımaktadır.

Yönetim kurulu iş yılına ait bilanço-yu kanun hükümleri gereğince düzenlemek ve genel kurul toplantısından en az on

beş gün önce pay sahiplerinin tetkikine sunmak zorundadır (TTK m. 325). Yönetim kurulu bu bilançodan başka şirketin ticari, mali ve iktisadi durumunu ve yapılan muamelelerin özeti gösterir bir rapor tanzimine ve dağıtılacak kazanç miktarı ile yedek akçe miktarının belirlenmesine dair teklifi hazırlamak zorundadır. Rapor ve teklif, genel kurul toplantısından en az onbeş gün önce pay sahiplerinin tetkikine sunulur (TTK m. 327). Yönetim kurulu kâr dağıtım teklifini kanun ve esas sözleşme hükümlerine uygun olarak hazırlamakla mükelleftir.

Murakıplar Yönetim Kurulu ile işbirliği yaparak bilançonun tanzim şeklini tayin ve şirketin bütçesi ile bilançosunu murakebe etmek zorundadırlar (TTK m. 353). Murakıplar ayrıca her yıl sonunda şirketin hal ve durumuna, yönetim kurulunun düzenlediği bilançoya ve sair hesaplar ile dağıtılmasını teklif ettiği kazançlara ilişkin yönetim kurulunun vereceği rapor ve diğer evraklar hakkında mütalaalarını ihtiva eden bir raporu genel kurula vermek zorundadırlar. Murakıpların bu raporu olmadan genel kurul bilanço hakkında karar veremez (TTK m. 354).

Kâr ve zarar hesabı, bilanço, yıllık rapor ve safi kazancın nasıl dağıtılacağı hususundaki teklifler, murakıplar tarafından verilecek raporla birlikte genel kurulun olağan toplantısından en az onbeş gün önce şirketin merkez ve şubelerinde pay sahiplerinin emrine amade kalır. Her pay sahibi ücretsiz olarak bilanço ile kâr ve zarar hesabının bir örneğini isteyebilir (TTK. m. 362).

TTK'nun yukarıdaki hükümleri yıllık rapora oldukça dar bir çerçeve vermiştir. Buna, Yıllık Rapor şirketin ticari, mali ve ekonomik durumu ile yapılan muamelelerin özeti gösteren ve yönetim kurulu tarafından hazırlanan bir belgedir. Uygulamada, daha önce de açıklandığı gibi yıllık rapor denildi-

ğinde bunun anlamı, yönetim kurulunun bu raporunun yanısıra finansal tablolar (bilanço, kâr ve zarar hesabı, kâr dağıtım öneri tablosu hazırlanması ve pay sahiplerine açıklanması zorunlu tablolardır) ile murakıplar raporunu da içermektedir.

a) Yıllık faaliyet raporunun açıkladığı finansal bilgiler

Bu bölümde finansal tablolarda gözüken finansal sonuçları açıklamada yıllık rapordan elde edilen bütün finansal bilgilerle bu bilgilerin kullanımları arasında ilişki incelenecektir. Bölüm genellikle muhasebecinin görüşü ve denetlenmeden önceki durumu gösterir. Bununla birlikte son zamanlardaki yıllık raporlarda bu bölümün yeniden gözden geçiriminin önemini irdeleyen ve bir bütün olarak finansal tabloların açıklanmasını izlemektedir. Son yıllarda birçok banka yönetimi finansal işlemler hakkında görüşünü bir sayfalık özet bilgiden yıllık gelişmelerin analizine doğru genişletmiş durumdadır. Bölüm genellikle son yıllardaki kârlardaki eğilimi, kârların unsurlarını, kredi işlemleri ve kredi kayıpları ve taşınır değer portföyünü -finansal tabloların diğer bölümlerinde olduğu gibi- gözden geçirir. Bu yıllık raporun yıl içindeki en yararlı kısımlarını gösterir (148).

b) Yan finansal bilgiler

Bu bölüm tarihsel finansal bilgilerin ve belki de bankayı ilgilendiren finansal bilgilerin en yararlı kullanılabilir kaynaklarını içerir. Genellikle önceki beş yıla ait gelir tabloları ve bilançoları gösterir. Ayrıca bilançodaki her kaleme ait ortalamaları ve varlıklar üzerindeki ortalama verimleri ve kaynaklar üzerindeki giderleri içermektedir. Bölüm yine bilançoğu ilgilendiren ayrıntılı bilgiyi taşınır değerle-

(148) Herrick, s. 24.

rin süresi, bankanın pay senetlerinin değerini olduğu gibi kredi kayıplarının ayrıntılarını da gösterir (149).

c) Şubelerin yerleri, Şubelerin yerleşim planı ve Yönetici personelin isimleri

Bu bölüm banka inançları stratejisinin kamu tarafından tanınmasını sağlayacak personelin isim ve unvanlarını gösterir. Ayrıca bankanın çeşitli finansal alanlardaki göstergesinin varlığını ortaya koyar. Örgütü götüren yönetimin felsefesinin her yerde bulunmayan kişilerin sorumluluk ve yetişmişliklerinin dikkatli bir incelemesidir. Bu da bankanın nasıl yönetildiği hakkında bilgi verir (150).

d) Yıllık faaliyetlerin açıklandığı bölüm

Birçok yıllık rapor yıl boyunca bankanın faaliyetlerini tanıtan ve banka hakkında yapısal bir yazı olarak hizmet eden bir bölümü içerir. Genellikle bu tartışma söz gelimi bankanın uluslararası işlemleri, müşteriye karşı taahhütleri ya da planlama gibi konular üzerine kurulur.

Yıllık raporun bu bölümü birçok resim, yeni rakamlar ve genellikle bankacıdan çok halkla ilişkileri görevlisi tarafından kaleme alınır.

Birkaç yılı içeren yıllık raporların tekrar ele alınmasıyla bankanın ısrarlı bir imajı yansıtılır. Bu bilgi bankanın kendi durumunu irdeleyen ya da ümit ve fantazilerle dolu finansal tabloları karşılaştırmada yararlı olur (151).

(149) Herrick, s. 26.

(150) Herrick, s. 27.

(151) Herrick, s. 27.

Bu bölüm yine bankanın yeni ve süregelen programları hakkındaki tanımlayıcı bilgiler içermesiyle yararlı olur. Yeni programlar bankanın birçok bölümlerinden gelen sorumlu kişilerle oluşturulmuş, özel amaca hizmet eden komite tarafından yapılır. Bunlar genellikle genel yönetimin değiştirmeyi arzu ettiği bankacılık alanlarını irdelerler.

e) Ortaklara yazılan mektup

Bu mektup genellikle yönetim kurulu başkanı tarafından ve bazen bankanın belli başlı yöneticilerinin imzasını taşıyan bir mektuptur. Yönetici tarafından yazılan bu mektup banka analistine en yakın döküman niteliğinde ve bu kişinin düşüncesini seçilmiş ve önemli kabul ettiği bilgileri ve açıklama tarzını yansıtan bir belgedir. Bu nedenlerle paydaş mektubu bir bankanın genel olarak düşünülmesine özel bir görüş getirmektedir.

Paydaşa yazılan bu tipik mektup finansal ufukların bir tekrarını anlatan bankanın finansal performansının özet görüşü ile başlar. Daha sonra ülkenin son yıllardaki ekonomik gelişmelerinin bankacılık sektöründeki eğilimlerini ve bunların gücünün seçilmiş ölçülerini ortaya koyar. Bu mektup bir ya da daha fazla konu üzerindeki, örneğin bankanın tanınması, onanması ve felsefesi ile ilgili bir görüş sunmaktadır. Aslında mektubun bu polemik kısmı dikkatle okunmalıdır. Çünkü burada bankanın genel yöneticisinin tek başına görüşleri yer alır. Mektubun bu kısmında yönetici denetlenmiş rakamların ve iyi yollarla tanımlanmış geçmiş olayların desteğinde hareket etmez, aksine başkanın en iyi durumda olmasıyla ilgili endişeleri anlatmaktadır.

Banka analistleri genel yöneticinin sorunlara yaklaşım tarzını en çok değer verdiği konuları ele alışını ve reklamcı bir yaklaşımla yeteneğini nasıl kullandığını kendi yolları ile test eder. Bu gözlem şekli banka analistinin yönetimi değerlendirmesinde önemli bir kısmı oluşturur. Mektubun son kısmı genellikle optimizm, gelecek ya da kadrolama ile ilgili özet bir selamla ile biter (152).

3.3.4. Denetçi ve Denetleme Kurulu Raporları

Denetçiler TTK m. 354'e göre her yıl sonunda şirketin hal ve durumuna yönetim kurulunun tanzim ettiği bilançoya ve diğer hesaplara ve dağıtılmasını teklif ettiği kârlara ait yönetim kurulunun verdiği yıllık faaliyet raporu ile ilgili bir raporu genel kurula vermekle mükelleftirler.

TTK, yalnız denetçilerin görevlerini sıralamış rapor vermekle görevli olduklarını belirtmiştir. Raporun şekli ve özellikleri belirtilmemiştir.

Denetçilerin raporu olmadan Genel Kurul'un bilanço hakkında karar veremeyeceği TTK m. 354'te belirtmiştir.

Bankalarda da denetçi raporu TTK'daki şekline benzer şekilde düzenlenmekteydi. Ancak 70 s. BHKHK konuda yeni bazı yükümlülükler getirmiştir.

"Denetçiler Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre banka genel kuruluna hitaben verilen yıllık rapordan başka yılbaşından itibaren her 3 ayda bir bankanın bu kanun hükmünde kararname ve diğer mevzuat karşısındaki durumuna ilişkin bir rapor düzenlemek ve düzenledikleri raporları ait olduğu dönemi izleyen 1 ay içinde banka yönetim kuruluna ve Maliye Bakanlığına göndermekle yükümlüdürler" (70 s. BHKHK m. 26). Burada rapordan söz edilmekte fakat asgari bulunması gereken hususlar belirtilmemektedir.

SPK tâbi kuruluşların denetçileri, tip şekli verilen denetçi raporunu hazırlayıp SPK'na göndermek zorundadırlar. Ayrıca denetçi raporu TTK öngördüğü bütün koşulları taşımalıdır. Bunlar, önce genel kurula verilmekte genel kurul tarafından kabul edildikten sonra yayınlanmak üzere SPK'na gönderilmektedir. Ekte SPK'na tâbi kuruluşların denetçileri tarafından hazırlanacak form denetçi raporu verilmiştir.

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

4. MUHATAPLARIN BANKAYI DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ

Muhataplar bankayı değerlendirirken en az aşağıda sayılan 10 ölçüte göre bankanın finansal yapısını ayrıntılı bir şekilde incelemektedirler. Bu kriterlerden beş tanesi bankaların finansal politikalarını kapsamaktadır. Bunlar, finansal politikalar, likidite politikası, kredi riski politikası, faiz oranı politikası, kârlılık politikası ve sermaye politikasından ibarettir. Diğer kriterler ise; gelecekteki ekonomik ortam, hukuki ortam, yönetim stratejileri, yönetim kontrolleri, muhasebe uygulamalarıdır. Bu kriterlerden gelecekteki ekonomik ortam finansmanla bağlantısından dolayı kısaca incelenmiştir. Hukuki ortam da ana hatlarıyla incelenmiş, ayrıca her bölümde ilgili konulara değinilmiştir. Bunların yanında yönetim stratejileri konusuna finansmanla çok yakından ilişkili olmadığı için girilmemiştir. Yönetim kontrollerine de ayrıntıları ile girilmemiş, kısaca ilgili bölümlerde değinilmiştir. En son kriter olan bankanın muhasebe uygulamalarına raporlar bölümünde değinilmiş, nasıl olması gerektiği vurgulanmıştır.

Bankaları analiz edenler, yönetimin gelecekle ilgili kararların isabeti bakımından finansal yönetim sürecinde zaman serilerinden de yararlanabilirler. Bankaların finansal yönetim süreci, aktifleri, pasifleri ve banka için yabancı olan riskleri içermektedir. Bundan dolayı banka yönetim süreci çok değişkenlidir. Mevduatlar, krediler, faiz oranları gibi değişkenler belli bir zaman süresi ile yatırım ve diğer değişkenlerle ilişkili olduğundan bankaların finansal yönetim süreci dinamik bir nitelik taşımaktadır. Bankaların finansal davranışının dinamik niteliğini incelemede çok değişkenli zaman serileri analizi yararlı olmaktadır (153).

(153) Cramer, H. Robert/Millev, B. Robert; Multivariate Time Series Analysis of Bank Financial Behavior, Journal of Financial And Quantitative Analysis, December, 1978, s. 1003-1017.

Bankanın ilk beş politikası (finansal yönetim süreci) eldeki verilerden yararlanılarak incelenebildiği ve belirli sonuçlar çıkarılabildiği halde, ekonomik ortam, hukuki ortam, yönetim stratejileri, yönetim kontrolleri ve bankanın muhasebe uygulamalarının değerlendirilmesi tam olarak yapılamaz, ancak belirli yorumlar elde edilebilir.

4.1. Bankaların Politikaları

Bankaların finansal yönden analizini yaparken bankaların izledikleri şu beş politikanın ayrıntıları ile incelenmesi gerekmektedir. Bu politikalardan likidite politikası, bankaya fon sağlama yollarını açıklar, kredi riski politikası, ana para ödemeleri ile faizlerinin geri ödenmesinin emniyete alınması konusunu inceler, faiz oranı politikası, faiz oranı dağılımının ne olması gerektiğini açıklar. Kârlılık politikası, bankaların kârları ile varlıklarının arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Sermaye politikası, bankanın sermaye yapısının oluşturulmasındaki yöntemleri araştırmaktadır.

Aşağıda bu politikaları etkileyen faktörler, politikaların yönetimi ve ölçülmesi ayrıntılı olarak incelenmiştir.

4.1.1. Likidite Politikası

4.1.1.1. Bankalarda Likiditenin Önemi

Likidite, işletmenin belirli bir zamanda ödenmesi gereken borçlarını aksaksızca ödeyebilme yeteneğini belirtir ve bu yeteneğin, işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü sürece korunması gerekir. Bankalarda da likidite, varlıkların nakide yakınlığını esas alan, tüm koşullarda mevduat sahiplerinin mevduatlarını geri verebilmek için yeterli fonun elde tutulması an-

lamına gelir. Likidite bankalarla ilişkide bulunanlara büyük güvence sağlar (154).

Gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde, bankaların faaliyetlerini basiretli ölçüler içinde yürütmelerini sağlamaya yönelik denetim teknikleri uygulanır. Bu denetim tekniklerinin başında likidite ve ödeme gücü oranlarının saptanması yer almaktadır. Likidite oranı, bankaların kısa süreli yükümlülükleri karşılayacak yeterli likit değerler bulunup bulunmadığını, ödeme gücü oranı da, bankanın öz sermayesiyle yüklendiği riskler arasında denge olup olmadığını ölçmede kullanılan oranlardır. Batı Avrupa ülkelerinde, likidite oranlarının denetim organlarınca şu şekillerden bir ya da birkaçı şeklinde belirlendiği görülmektedir (155):

- Bankaların likit değerleriyle kısa süreli yükümlülükleri arasında asgari oranın belirlenmesi,
- Likit değerlerle bankanın tüm yükümlülükleri arasında asgari bir oranın belirlenmesi,
- Bankaların farklı, yükümlülük kategorileri için farklı oranlarda likid değer bulundurma zorunluluğu,
- Bankaların likit değerleri ve Merkez Bankası'nda mobilize edebilecekleri varlıkları toplamıyla, kısa süreli yükümlülükleri arasında asgari oranın belirlenmesi,
- Bankaların öz kaynak ile orta ve uzun süreli kaynakların toplamıyla, orta ve uzun süreli kredileri arasında asgari bir oranın aranması şeklinde görülmektedir.

(154) Yüksel, Ali Sait; Parabulma ve Yatırım - İşletmelerde Sermaye Yönetimi, İstanbul, 1982, 3. Baskı, s. 30. Akgüç, Öztin; Banka Bilançolarının Analizi, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl 3, Şubat, 1977, 1, sayı 7, s. 79.

(155) Akgüç, Öztin; Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetimi ve Gözetimi, ISO Yayın No: 10, İstanbul, 1982, s. 180-182.

Bankalarda ödeme gücü ile ilgili oranlar ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermesine rağmen en çok uygulananları şöyle sıralayabiliriz:

- Açılan kredilerle iştirakler toplamının, bankanın öz sermayesinin belirli katını aşmaması,

- Bankanın öz sermayesinin, açılan kredilerle verilen garantiler toplamına oranının belirli bir düzeyin altına düşmemesi.

Batı uygarlığının dikkate değer başarılarından biri bankalara olan güvendir. Söz gelimi ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya'da durum böyledir. Güven toplumun "fakir, zengin, liberal, muhafazakar" ayırımı olmaksızın tüm düzeylerinde hissedilir. Belki de bu batı toplumunun kaderini kontrol etme yeteneğindeki başarıyı yansıtmaktadır (156). Bu güvenin temeli bankaların likidite politikalarındaki başarıya dayanır.

Bankaların likidite politikalarını yakından ilgilendiren bir uygulama şekli olan kanuni karşılık sistemi hemen hemen bütün batı Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. Para politikası uygulamaları, kanuni karşılık oranlarını saptama yoluyla, bankaların kullanabilecekleri fon hacmini ve bankaların para yaratabilme güçlerini ellerinde tutmaktadırlar. Son yıllarda Belçika, Hollanda ve Danimarka'da zorunlu karşılık uygulaması sistemi yürürlükten kaldırmıştır. Buna karşılık Fransa 1971 yılından beri mevduatın yanı sıra, kredilere de kanuni karşılık uygulamıştır. İtalya'da ise mevduatın veya kredilerin ayrıldığı, istisnai olarak bir önceki döneme göre artışlara uygulandığı görülmektedir (157).

(156) Herrick, a.g.k., s. 124.

(157) Akgüç; Batı Avrupa Ülkelerinde, s. 177-178.

Türkiye'de ise mevduat sahibinin güvenliğinin sağlanması, diğer bir deyişle parasını geri alma olanağının sürekli korunması amacıyla, genel anlamda getirilmiş; kuruluşun, kurucu ve ortakların, yönetici ve personelin belirli nitelikte olmasını düzenleyen kurallar yanında, salt finansmana ilişkin genel kabul görmüş ilkeler; likiditesi zayıf değerlere plasmanın daraltılması, riskin dağılımı ve zorunlu likidite tutmayı düzenleyen kurallar benimsenmiştir.

Yasalarımızda zorunlu olarak likidite tutmayı sağlamaya yönelik kuralların başında kanuni ihtiyatların (70 s. BHKHK m. 32, TTK md. 466/1 ve 2/3) devlet tahviline yatırılması gelmektedir.

Bununla beraber, bankaların ödenmiş sermaye ve ihtiyatları tutarında taşınmaz edinebilecekleri gözönünde tutulduğunda, mevduat kaynağının kanuni ihtiyatlar tutarındaki bölümünün devlet tahvili biçiminde güvence altına alındığı da söylenebilir.

Umumi disponibilite, bankaların bazı taahhütlerine, özellikle mevduata karşı bulundurmak zorunda oldukları kasa mevcudu ile her an nakde çevrilebilir serbest devlet tahvili tutarı arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Kanuni ihtiyatlar karşılığı tahviller ve benzeri gibi, kullanımı kısıtlı devlet tahvilleri ve bankalararası mevduat, bu rasyoda dikkate alınmamaktadır. Umumi disponibilite yeni yürürlüğe konan % 10 oranı mevduat sahibi yönünden bir likidite güvencesi oluşturmaktadır.

Bankacılıkta diğer bir likidite güvencesi mevduat munzam karşılığıdır.

Mevduat munzam karşılığı uygulaması, asli görev olarak, kredi çoğaltanının etkisinin daraltılıp genişletilmesi amacıyla para politikasının bir aracı olarak yerleşmiştir. Aynı zamanda mevduat sahibinin bankadaki parasını her an geri alabilmesi yönünden de büyük bir güvence sağlamaktadır.

Kaynakların, likiditesi zayıf aktiflere plasmanının sınırlandırılmasına ilişkin ilkeler yasalarımızda kendi pay senetlerini satınalma ve emtia ticareti yapma yasağı, sermayenin ve mevduatın yabancı ülkelerde kullanılmasının izne bağlı olması, taşınmazlara ve iştiraklere yatırımın kısıtlanması, olarak özetlenebilir.

Bu ilkelerden sapmalar ancak ülkenin ekonomik kalkınması bakımından kamunun önem ve öncelik verdiği kesimlerde iş yapan kuruluşlar ile kurulmasına kamunun da katıldığı kuruluşlara yapılacak sermaye yatırımları için söz konusudur.

Bankaların taşınmaz mal yapımı ya da ticareti ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilere kredi açmaları yasaklanmıştır. Ayrıca belirli öncelikli kredi türleri ve kamu işleriyle ilgili teminat mektupları dışında, kredinin taşınmaz mal ipoteline bağlanması, banka mensuplarının, yönetici ve denetçilerin bankadan kredi almaları, veya menfaat bağı ile bağlı oldukları kişi ve kuruluşlara kredi ve kefalet verilmesini sağlamaları da mutlak olarak yasaklanmıştır.

Bu önlemler yanında riskin dağılımını gerçekleştirerek mevduatın güvencesini sağlamaya yönelik en önemli ilke ise, bir kişiye (gerçek ya da tüzel) doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bir bankaca verilebilecek kredinin büyüklüğüne sınır konulmasıdır.

Riskin dağılımı sağlanarak kredilerin geri alınabilirliğini güvenceye almaya, diğer bir deyişle kaynak kullanımını düzenleyerek mevduatın emniyetini ve geri ödenebilirliğini sağlamaya yönelik bu ilkedan de, ülke ekonomisinin ihtiyaçları göz önünde tutularak belirli fedakârlıklar yapılmış ve bu amaçla söz konusu ilkedan sapılmasında büyük sakınca görülmemiştir.

Bu tür sapmalara, en belirgin örnek olarak 28 sayılı KHK. ile teminat mektupları konusunda sağlanan aşırı kolaylık gösterilebilir.

Teminat mektubu başlangıçta bir nakit çıkışını gerektirmeksizin bankaya önemli komisyon geliri sağlayan, bankacılık deyimi ile "gayri nakdi risk" ya da hizmet işlemi niteliğini taşımaktadır. Teminat mektubunun, randıman ve likiditeye ilişkin bu iki önemli özelliği, kredi taleplerinin banka karar organlarınınca nakdi krediler kadar özenle değerlendirilmemesine yol açmaktadır.

Bu niteliği nedeniyle yasalar açısından Yurdumuzda başlangıçta nakdi risklerden farklı görünmeyen gayri nakdi risklerin, 28 sayılı KHK. ile nakdi kredilere göre 1/4 ve 1/10 gibi önemli oranlarda daha az riskli imiş gibi işleme tabi tutulması öngörülmüş ve bu alandaki emniyet rasyosunun bir unsuru olan özkaynağın, takviyesinin özendirilmesi gibi sağlam bir yöntem yerine, emniyet katsayısının küçültülmesi gibi kolay ve tehlikeli bir yol benimsenmiştir.

19 Aralık 1983 tarih ve 18256 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Umumi Disponibilite Hakkında" I sayılı tebliğde, umumi disponibilite oranı % 10 olarak belirlenmiş ve oranda disponibil sayılan değerler açıklanmıştır.

19 Aralık 1983 tarih ve 18256 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Mevduat Munzam Karşılıkları" hakkında tebliğde mevduat munzam karşılıkları % 25 olarak belirlenmiştir. Bu özel bazı durumlar için % 15 ve % 20' olarak saptanmıştır.

Türkiye'de bankalar 1980'lere kadar fazla hesap yapan bir sektör değildi. 1982'de bu hesapsızlık likidite sorunundan dolayı daha da artmıştır. Uygulamada kredi faizleri hesaplara borç kaydedildiğinden yani para çıkışı gerektirmediği için firmalar ödemede acele etmiyor, yüksek faizle kredi alıyorlardı. Buna karşılık bankalar kredi verilirken bazı yükümlülükleri yerine getirmek zorundaydılar. Bunlardan ilki Gider Vergisi'nin kredinin verildiğinden sonraki ay yatırılması, ikincisi faiz farkı iadesi fonlarının Merkez Bankası'na yatırılmasıdır. Bankalarda önemli nakit çıkışlarından biri de aylık personel giderleridir. Bu arada, mevduatların vadelerinin kısalması da bankalardan önemli nakit çıkışlarına sebep olmaktadır. Vadeler dolduğunda mevduat sahipleri hem mevduat hem de faizini çekmektedirler. Ayrıca mevduatlar arttıkça buna bağlı olarak Merkez Bankası'na yatacak mevduat munzam karşılıkları da artmaktadır. Bunların hepsinin bankalarda nakit çıkışlarını arttırıcı etkisi vardır.

Bankalarda nakit girişleri ise; mevduatlar, verilen kredilerden geriye dönmeler, kredi faizleri, yapılan işlerden alınan komisyonlar, ücretler vs. dir. Son yıllarda kredilerden geriye dönüşler donmuş durumdadır. Bundan dolayı bankalara likidite yönetiminde en önemli kaynak olan mevduat girişleri kalmaktadır, bu da özellikle Temmuz 1980'den sonra faizlerle yakından ilgilidir. Mevduatların büyük iki banka Ziraat Bankası ya da İş Bankası yerine küçük bankalara gitmesi, ancak yüksek faizle mümkün olabilecektir. Bundan dolayı küçük bankalar daha çok faiz vererek mevduat toplamak zorunda kalmışlardır. Bankalar likidite sorununu çözmek için mevduatlara

can simidi gibi sarılmışlardır. Bunun da yolu büyük ölçüde yüksek faizlerden geçmiştir. Bu bankalar mevduat toplayamamış olsalardı nakit çıkışlarını karşılayamayacaklar, çok önemli sorunlarla karşı karşıya bulunacaklardı. Buna bağlı olarak bankaların finansal dengeleri bozulmuş güç durumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Finansal dengenin kurulması ve durumlarının düzeltilmesi ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname'de alınacak tedbirler sıralanmıştır.

70 s. BHKHK'de Mali Bünye'nin Kuvvetlendirilmesi başlığı altında bankaların likidite yönünden zorluklarla karşılaşmaları halinde alınacak tedbirler sıralanmaktadır (70 s. BHKHK m. 63).

Denetlemeler sırasında bir bankanın mali bünyesinin ciddi şekilde zayıflamakta olduğunun tespit edilmesi halinde, Maliye Bakanlığı, uygun bir süre vererek banka yönetiminden:

- Sermayenin arttırılmasını veya sermayenin ödenmeyen kısmının tahsilini,
- Kâr dağıtılmamasını, tahsilinde tehlike görülen alacaklar için karşılık ayrılmasını,
- Masrafların kısılmasını, yeni personel alımının durdurulmasını,
- Risk doğurucu işlemlerden kaçınılmasını, plasmanların durdurulmasını veya sınırlandırılmasını,
- Mali bünyenin güçlendirilmesi için benzeri diğer tedbirlerin alınmasını isteyebilir.

Bankalar yeminli murakıplarınca yapılan incelemeler sonucunda mali bünyenin taahhütleri karşılayamayacak derecede zayıflamış bulunduğu veya bu durumun gerçekleşmek üzere olduğu tespit olunan bir bankanın; yönetimini geçici olarak

yeni bir yönetim kuruluna veya bir bankaya ya da birden fazla bankanın iştirak edeceği bir konsorsiyuma tevdi ederek:

- Likiditesinin güçlendirilmesi amacıyla iştirak ve gayrimenkuller gibi duran varlıklarının kısmen veya tamamen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından satın alınmasına,

- Kanuni karşılık yükümlülüklerinin, cezai faizlerini de kaldırmak suretiyle ertelenmesine,

- Hazine'ye, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına, T.C. Merkez Bankası'na ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna olan borçları ile alacaklarını mahsup ve tahkim ile gerektiğinde bunları Hazine iştiraki olarak banka sermayesine dönüştürmeye, bu işlemlerin gerektirdiği meblağları bütçeye gelir ve ödenek kaydetmeye,

- Mali bünyenin takviyesi için gerekli göreceği tedbirleri almaya Maliye Bakanı yetkilidir.

BHKHK'de bir bankanın likiditesinin ölçülmesi ile ilgili hüküm bulunmamasına karşılık, likiditesi kötüleşen bankalara uygulanacak kurallar belirlenmektedir.

4.1.1.2. Bankalarda Likiditenin Yönetimi

Bankalarda likidite yönetiminin 5 yolu vardır. Bu yöntemlerden bir tanesi ya da hepsi birden kullanılabilir. Bu yolları şöyle sıralayabiliriz: a) Varlıkların kendi kendini likidite etme yaklaşımı, b) Varlıkların paraya dönüştürülme yaklaşımı, c) Yeni fonlar bulma yaklaşımı, ç) Kredilerden geriye dönmeler, d) Merkez Bankası kredileri (158).

(158) Herrick, a.g.k., s. 127.

a) Varlıkların kendi kendini likidite etme yaklaşımı:

Bu yöntem, fonların bir likidite kaynağı olarak yeniden bankaya dönmesini araştırır. Yeni borç almalar ve taşınır değerlerin vadesinde bedellerinin tahsili suretiyle gerçekleşir. Burada likidite bankaya olan yükümlülüklerin kendi kendine likiditasyonu yoluyla sağlanır. Bu yaklaşım İngiltere'de özellikle 18. YY.da "Real Bills Doctrine" ya da 19. YY.da ABD'de "Commercial Loan Theory" olarak anılmaktaydı (159).

b) Varlıkların paraya dönüştürülebilmesi:

Likiditenin "aktarılabirlik" (shifability) yaklaşımı olarak bilinmektedir. Bir bankanın kendi alacakları ile taşınır değerlerini diğer bankalara ya da açık piyasaya satma yeteneğini göstermektedir. Likiditeye bu şekilde yaklaşım bankanın toplam varlıklarının güncel piyasa değeriyle değerlendirilmesini yansıtmaktadır. Bu likidite anlayışı 20. YY'ın başlarında gelişmeye başlamıştır. Aynı dönemde banka kredileri, büyük sanayi işletmelerine, ev ipoteklerine ve bireylere uzun süreli borç şeklini almıştır. Bu kredi türlerinin hepsi tüccarlara açılan kredilerden daha uzun süreli idi ve bankaların likiditelerini muhafaza etmelerini zorlaştırmaktaydı (160). Bu krediden dolayı zor durumda kalan banka aynı şartlarla bu krediyi başka bir banka ya da kuruluşa devredebilme imkânını bulabilmektedir.

c) Yeni fonlar sağlanması:

Son iki yüzyıldan beri likidite üzerindeki tartışmaların çoğu varlıkların nakde yakınlılığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Varlıklar, kayıtlarda bulunan, ya da varolan varlıklar

(159) Herrick, a.g.k., s. 128.

(160) Herrick, s. 129.

olarak bankanın defterlerinde gözüken borç ve taşınır değerlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, 1960'lı yılların sonlarına doğru bankalar fonları çekmek amacıyla yeni bir likidite yaklaşımı geliştirmişlerdir (161).

Batılı ülkelerde bankalar ile tasarruf sandıkları, tasarruf mevduatlarını çekmek için yoğun rekabete girmişlerdir. Rekabetin görüntüsü bu fonlar için ödenebilecek faiz oranlarına yansımıştır. Tasarruf sandıklarının bu konuda avantajları vardır. Bazı ülkelerde yeni fon sağlanması için bankalara bazı hukuki kolaylıklar ve yurt dışı işlemlerinde üstünlükler sağlanmıştır. Söz gelimi finansal piyasalarda gerçekte önemsiz olabilecek yerlerden fon sağlama imkânları bunu göstermektedir. Likiditeye uygulanan bu yaklaşım bankanın itibarıyla yakından ilişkilidir. İtibarlar büyük ölçüde finansal topluluğun beklentileri doğrultusunda belirlenir. Uluslararası itibarlar açısından ise az sayıda banka bu yaklaşımı benimser (162).

Likidite yönetiminin temel sorunu arzu edilen likidin zamanında karşılanmamasıdır. Eğer, yatırımcı beklentileri, büyük mevduat sahiplerinin eğilimleriyle çakıştırılmazsa ve sağlanacak kaynakların temin edilme olasılığı azalıyorsa, likidite sorunu büyüyecektir.

ç) Borç alanların düzenli gelir akışı yaklaşımı

Likiditeye gelir akışı yaklaşımı borçların yapısından doğan kendi kendine likitleşmesi anlamına gelmektedir. Bu da borç alanın gelirlerindeki düzenle ilgilidir. Bu yaklaşıma "Beklenen Gelir Doktrini" adı verilmekte ve bir bankanın müşterilerinin finansal sağlamlığını temel almaktadır (163).

(161) Akgüç, Banka bilançolarının analizi, s. 79.

(162) Herrick, a.g.k., s. 130.

(163) Herrick, a.g.k., s. 130.

Borç alanlar faiz yüklerini karşılayacak oranda kâr sağladıklarında ancak bankanın likit gereksinimlerine cevap verebilirler.

Bu analiz likiditeye dolaysız bir yaklaşımı ortaya koymaz ve bunun için de bankanın kendi varlıkları üzerine değil, borçlananlarının durumlarına ilişkin varsayımlar üzerine kurulur.

Belirtilmesi gereken likiditenin güvenden daha çok şeyleri içerdiği ve kuşkusuz nakde yakınlığı temel aldığı gerçeğidir.

d) Merkez Bankası kredileri:

Merkez Bankaları, yasaların ve uygulamanın kendisine tanıdığı olanaklar ölçüsünde, bankaları finansal yönden desteklemekte ve kredileri yönlendirmek amacıyla bu kuruluşlara çeşitli şekillerde krediler vermektedirler.

Likiditesi zayıflamaya yüz tutan bankalar Merkez Bankası'ndan kredi alarak likiditelerini düzeltmektedirler. Merkez Bankası bankalara sınırsız kredi açmamaktadır. Ödemelerde zorlukla karşılaşılan bankaları çok yakından takip eden Merkez Bankaları hemen ilgili bankayı uyararak yönetimden likiditeyi düzeltme tedbirlerini almasını ister. Bu tedbirleri almayan bankaların düzenleyici kuruluşlarca bankacılık faaliyetlerine son verilebilir.

4.1.1.3. Bankalarda likiditenin ölçülmesi

Bütün bu politikaların ne oranda uygulandığı, belirli ölçüt ve yöntemlerle saptanır.

a) Menkul Kıymetlerin Ortalama Vadesi

Bankanın menkul kıymetleri, süreleri ve türlerine göre sınıflandırılır ve ortalama vadeleri araştırılır. Sonuçlar, geçmiş yılların vade ortalamaları ile karşılaştırılır (164).

Likidite açısından menkul kıymet türlerinin yüzde olarak ağırlıkları yanında, mevcut menkul kıymetlerinin; yüksek kalite, kısa vade, süratle paraya çevrilebilme, bankaya gelir sağlama özelliklerinin bulunması da sıralanabilir (165).

Bankalarda genellikle menkul kıymetler portföyünde, devlet tahvilleri, kısa süreli hazine bonoları, her an paraya çevrilme garantisine sahip yüksek kaliteli özel kesim tahvilleri ve mevduat munzam karşılıkları bulunmaktadır. Bunların dışında gelişmiş ülkelerde, diğer bankalarca kabul edilmiş poliçeler, tanınmış kredi değerliliği, yüksek işletmelerin çıkartmış oldukları kısa vadeli bonolar, menkul değer aracılarna açılmış kısa süreli krediler ile görece olarak kısa süreli menkul değerler de sayılabilir (166).

Bankaların elinde bulunan menkul kıymetlerin analizinde; menkul kıymetlerin önce vadeleri itibariyle tasnif edilmeleri sonra bu vadelerin bir yıla kadar olanlarının toplam menkul kıymetler içerisindeki payının araştırılması gerekir.

Menkul kıymetler kolayca nakte dönüştürülebildiği için toplam bankanın mevduatlarına oranlanır. Önce bu oranlar, daha sonra oranlardaki yıllar itibariyle artış ve azalışlar incelenir. Aşağıdaki tabloda iki bankaya ait oranlar hesaplanmıştır.

(164) Herrick, a.g.k., s. 137.

(165) Akgüç, Öztin; "Banka Bilançolarının Analizi", s. 80.

(166) Reed, a.g.k., s. 140.

Pamukbank A.Ş. Menkul Kıymetler Mevduat Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Menkul Kıymetler	332	620	1.118	350	474
Mevduatlar	55.100	33.364	84.615	110.315	127.130
Menkul Kıy/Mevduat. (%)	2.2	1.8	1.3	0.3	0.3

İş Bankası A.Ş. Menkul Kıymetler Mevduat Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Menkul Kıymetler	10.973	16.734	30.998	73.689	88.874
Mevduatlar	108.365	166.073	320.242	567.480	743.422
Menkul Kıy/Mevduat. (%)	10.1	10.1	9.6	12.9	11.9

İki bankanın menkul kıymetlerin mevduatlara oranını karşılaştırdığımızda Pamukbank'ın oranlarının İş Bankası'na göre çok düşük olduğu görülmektedir. Bu durum ise; oranın küçüklüğünden menkul kıymetlere yatırımın az olduğunu, menkul kıymetlerin likidite olarak kullanılamayacağını göstermektedir.

b) Kredilerin mevduatlara ve aktif toplamına oranı

Bu oran, likiditeye aktiflerin satışa elverişliliğinin ölçüsü şeklinde bir yaklaşımdır. Oran büyüdükçe aktiflerden kullanılan krediler artmakta buna bağlı olarak da menkul kıymetlerin payı azalmaktadır. Yüksek bir oran bankalarda düşük likidite, düşük bir oranda yüksek likiditeye sebep olur. Likidite açısından mevduatların bileşimi kadar kredilerin bileşimi de önemlidir (167).

(167) Akgüç, Banka Bilançolarının Analizi, s. 81.

Aşağıda iki bankaya ait kredilerin mevduatlara oranı ve aktiflere oranı verilmiştir.

Pamukbank A.Ş. Kredilerin Mevduatlara ve aktif Toplamına Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Krediler	9.838	21.714	59.871	66.771	72.323
Mevduatlar	15.100	33.364	84.615	110.315	127.130
Aktif Toplamı	24.862	52.919	117.368	153.761	178.674
Kredi/Mevduatlar (%)	65	65	70.7	60.5	56.8
Krediler/Aktif top. (%)	39.5	41.0	51.0	43.4	40.4

İş Bankası A.Ş. Kredilerin Mevduatlara ve Aktif Toplamına Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Krediler	75.941	115.828	223.965	406.702	54.999
Mevduatlar	108.365	166.073	320.242	567.480	743.422
Aktif Toplamı	165.024	237.587	429.279	783.751	1.080.789
Krediler/Mevduatlar (%)	70.0	69.7	69.9	71.6	74.6
Krediler/Aktif top. (%)	46.0	48.7	52.1	51.8	51.3

Her iki bankanın yıllar itibariyle kredi mevduat oranını karşılaştırdığımızda, küçük bankanın ekonomik faktörlerden çok etkilendiğini, oranda dalgalanmaların bulunduğunu, büyük bankada ise bunun az olduğunu söyleyebiliriz. Küçük bankaların kredi mevduat oranınının küçük olması mevduatların kredi vermede değil başka ihtiyaçlar için kullanıldığını göstermektedir. Aynı zamanda kredilerin azlığı, bankaların krediler aracılığı ile sağlayacağı gelirin düşmesine ve geriye dönen krediler ile kredi faizlerinin likidite aracı olma özelliğini azaltacaktır.

Kredilerin aktif toplamına oranı yüksek olan bankanın düşük olan bankadan daha iyi likidite imkânı elde edebileceğini söyleyebiliriz.

c) Likidite Oranları

Bankaların likiditesi, taahhütlerini, özellikle mevduat sahiplerinden gelen talepleri derhal, gecikmeksizin karşılamaları açısından büyük öneme sahiptir. Diğer bir deyişle; bankalar, her an karşılaşılabilecekleri tediye taleplerini derhal yerine getirebilmek için likiditesi yüksek değerler (kıymet kaybına uğramadan süratle paraya çevrilebilen iktisadi kıymetleri) bulundurmaları zorundadırlar (168).

Bankaların likidite durumlarının değerlendirilmesinde, vadesiz veya kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama güçlerini incelerken şu oranlar kullanılabilir (169).

Nakit oranı (para durumu rasyosu): Bankanın derhal paraya çevrilebilir değerlerinin, bankanın vadesiz ve çok kısa vadeli yükümlülüklerine oranlanması suretiyle bulunur.

Nakit oranı:
$$\frac{\text{Derhal paraya çevrilebilir değerler}}{\text{Vadesiz ve çok kısa vadeli borçlar}}$$

Likidite oranı veya katsayısı: Nakit oranından daha geniş bir kavram olup, bankanın nakit mevcudu ve süratle paraya çevrilebilen değerleriyle vadesiz ve kısa vadeli borçlarını karşılaştırmaktadır.

Likidite oranı:
$$\frac{\text{Derhal ve süratle paraya çevrilebilen değerler}}{\text{Vadesiz ve kısa vadeli borçlar}}$$

(168) Akgüç, Banka Bilançolarının Analizi, s. 79.

(169) Akgüç, Banka Bilançolarının Analizi, s. 80. Akdoğan, Nalan; "Banka İşletmelerinde Finansal Tablolar ve Analizi", s. 35 vd.

Bu oranın ne olması gerektiği konusunda kesin bir şey olmamasına rağmen birçok ülkede asgari oranlar tespit edilmiştir (170). Örneğin: Hollanda'da bu oran % 30, Japonya'da ise % 30 ve dahayüksek olması istenmektedir.

Bankaların yayınlanan bilançolarındaki verilerinden istifade ederek gerçek nakit oranı ile likidite oranını hesaplamak mümkün değildir. Ancak banka yönetimi ve bankaları denetleyen yeminli murakıplar bu oranları hesaplama imkânına sahiptirler.

Pamukbank A.Ş. Yıllar İtibariyle Nakit
ve Likidite Oranları

	1979	1980	1981	1982	1983
Likidite Oranı	$\frac{6.547.985}{20.708.384}$ = 0.32	$\frac{18.582.023}{37.312.973}$ = 0.498	$\frac{43.265.805}{49.200.827}$ = 0.55	$\frac{62.390.863}{97.712.279}$ = 0.64	$\frac{70.165.010}{124.389.758}$ = 0.56
Nakit Oranı	$\frac{3.740.611}{20.708.384}$ = 0.18	$\frac{17.088.040}{37.212.873}$ = 0.46	$\frac{34.084.865}{79.200.827}$ = 0.43	$\frac{49.844.230}{97.712.279}$ = 0.57	$\frac{50.615.679}{124.389.758}$ = 0.41

Pamukbank'ın yıllar itibarıyla nakit oranında olumlu gelişmeler olmuştur. 1979 yılında % 18 olan oran 1983 yılında % 41'ne yükselmiştir. Likidite oranında da olumlu gelişmeler göze çarpmaktadır. 1979 yılında % 32 olan oran 1983 yılında % 56'ya yükselmiştir. Bu banka açısından oldukça iyi olarak yorumlanabilir.

(170) Hollanda'da Banka (Çev. Ragıp Hanyal) s. 111, Japonya'da Bankacılık Sistemi, (Çev. Raif Olgun) s. 58.

d) Likidite ölçümünde dikkate alınacak diğer faktörler

Likidite analizlerinde yukarıdaki oranlar bir görüş vermesine rağmen bu yeterli değildir. Likidite analizlerini aşağıdaki faktörler etkilemektedir (171).

- Mevduatın bileşimi: Bankalardaki mevduatın bileşimi; tasarruf, ticari, bankalar ve resmi mevduat ile bunların vade leri de bankaların likidite durumunu etkilemektedir. Mevduatının önemli bir bölümü vadesiz mevduatlardan oluşan banka daha fazla likit aracı bulundurmaya zorundadır.

Pamukbank A.Ş. nin Yıllar İtibariyle Mevduatların Bileşimi

	1979	1980	1981	1982	1983
Tasarruf mevduatı %	34.13	45.40	53.81	50.61	47.35
Ticari mevduat %	53.30	41.98	36.05	36.56	35.00
Bankalar mevduatı %	11.66	12.54	10.12	12.80	17.61
Resmi mevduatı %	0.81	0.04	0.01	0.02	0.02
Diğer mevduatlar %		0.01			

Pamukbank A.Ş.'nin Yıllar İtibariyle Vadeli ve Vadesiz Mevduat Oranları

	1979	1980	1981	1982	1983
Vadesiz %	81.47	68.40	53.65	55.90	63.36
Vadeli %	<u>18.53</u>	<u>31.60</u>	<u>46.35</u>	<u>44.10</u>	<u>36.64</u>
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Pamukbank'ın 1979 yılında vadesiz mevduatları % 81.47 olduğu için daha fazla likit araç bulundurmaya zorundadır. Bu

(171) Akgüç, Banka Bilanço Analizi, s. 80. vd.

oran 1982 yılında % 55.9, 1983 yılında ise % 63.36 olmuştur. Ayrıca 1979 yılında % 34.13 olan tasarruf mevduatları oranı 1983 yılında % 47.85'e yükselmiştir. Likidite açısından bu oranlar iyidir.

- Mevduattaki gelişmeler: Mevduatı devamlı ve kararlı bir şekilde gelişen bankalar daha düşük bir likidite oranı ile çalışabilirler.

Pamukbank A.Ş. Mevduattaki Gelişmeler ((000) ₺)

	1979	1980	1981	1982	1983
Tasarruf Mevd.	5.159.229	15.149.901	45.534.932	55.824.987	60.191.177
Ticari Mevd.	8.057.200	14.008.935	30.500.644	40.333.823	44.505.285
Bankalar Mevd.	1.762.667	4.193.717	8.650.901	14.118.762	22.389.296
Resmi Mevd.	121.434	13.171	9.370	24.073	20.998
Diğer Mevd.	15.245	3.963	9.502	13.598	23.508
	15.115.776	33.369.689	84.615.349	110.315.244	127.130.264
		% 121	% 151	% 30	% 15

1979 yılından itibaren çok hızlı artan mevduatlar 1981 yılından itibaren daha az artmaya başlamıştır. Bankanın mevduat artış hızının azalması bankanın daha fazla likit araçla çalışmasını zorunlu hale getirmektedir. Bunun yanında tasarruf mevduatı artışlarının diğerlerinden fazla olması bankayı biraz olsun likidite yönünden rahatlatılabilir.

- Kredi talepleri ve kullanılmamış kredi miktarları: Bankalar ellerinde daima kredi taleplerini karşılayacak kadar likit aracı bulundurlar. Kredi talebi incelenip verilme kararı alınan ve kullanılmayan krediler de bankanın likit araçlarını bağlayıcı bir faktördür.

- Kredilerin kalitesi: Bankaların kredileri kaliteli geri dönmeme riski az ve kısa süreli iseler; bankanın likidite oranının düşük olması banka açısından bir sorun yaratmayabilir.

- Merkez bankası kredilerinin kullanılmamış kısmı ve Merkez Bankası uygulamaları: Bir bankanın Merkez Bankası kredilerinin tamamı kullanılmamış ve bankanın elinde reeskonta ve avansa kabul edilecek menkul kıymetler varsa; daha düşük bir likidite oranı ile çalışabilir. Merkez Bankası'nın uygulamaları da bankaların likidite oranını yakından ilgilendirmektedir.

4.1.2. Kredi Riski Politikası

4.1.2.1. Kredi Riskinin Tanımı ve Önemi

Piyasa ekonomisinin tipik işareti belirsizliktir. Piyasada planların her zaman gerçeğe uymaması ve olayların yeni sürprizler getireceği olasılığı vardır. Kredi riski, kredi faizinin ödenmesinin gecikmesi ya da çeşitli kredi kayıplarının ortaya çıkması sonucunu doğurur.

Kredi riskinin üstlenilmesi bankaların genel işlevlerine girer. Bir bankanın kredi risklerine nasıl yaklaşacağı onun en önemli politikasını oluşturur. Bankaların risk üstlenmedeki istekliliği tarih boyunca piyasa ekonomisine temel bir hizmeti ortaya koyar. Söz gelimi 14. YY. İtalyan şehir devletlerinde bankacılığın gelişmesi ve borç para verme işlemleri çok fazla ödün veren insanların ticari enerjilerine bir doruk kazandırmıştır. O çağlarda bile bankacılık iş genişlemesinin motoru durumunda idi. Bu genişlemenin kaçınılmaz bir yaptırımı bankacılıkta borçtan doğan kayıplardır. Bu dönemdeki tüccarların ya da herhangi bir dönemde yaşayanların haberleşmesi kayıplar üzerinde dikkate alınacak bir ilgiyi gösterir. Ortaya

çıkan kayıplar tüccar ve bankacılar için sürpriz olmuştur. Savaşların ortaya çıkması, yağmalanan kervanlar, batan gemiler, hükümet ihtilalleri borçların geriye ödenmesi yükümlülüklerin yerine getirilme esnasındaki temelleri değiştirmiştir. 16. yüzyılda başarılı bir Alman bankacısı olan Jacob Fugger İngiltere'nin borçlarından sorumlu tutulan İngiltere Kralı'na diz çöktürmüştür. O günden bugüne kadar kredi riskindeki değişiklik isimlerin dışında yok denecek kadar azdır (172).

Banka işletmeciliğinin temelinde kredi risklerini üstlenme değil daha çok değerlendirme yatmaktadır. Fark çok önemlidir. Çünkü riskleri değerlendirme bir yetenektir ve kredi risklerini üstlenip üstlenmeme bir yönetim kararıdır. Banka risklerini doğru olarak değerlendiremezse, diğer işlemlerinde de zorluklarla karşılaşır. Bunun sonucu olarak mevduat derlenmesi zorlaşır, kredi arayanlar, elverişli başka seçeneklere yönelirler ve yatırımcılar bankanın pay senetleri ile kıymetli evraklarını, çeklerini vs. ciro yoluyla almada isteksiz davranırlar (173).

Son zamanlarda kredi risk kararlarına temel teşkil edecek bankanın 4 varlık türü üzerinde ayrı ayrı incelemeler yapılmaktadır. Bu varlıklar; krediler, taşınır değerler, döviz işlemleri ve küçük yatırımlardır. Bütün varlıklar gerçi bir bankanın burada belirtilen 4 varlık demetini içeriyorsa da bir dereceye kadar kredi riskini kapsarlar (174).

Riskin dağılımı, bir bankanın gerçek ve tüzel kişilere en fazla ne miktar kredi açabileceğini ifade eder.

(172) Herrick, a.g.k., s. 145.

(173) Sinkey, F. Joseph; "Identifying "Problem" Banks" Journal of Money, Credit and Banking Vol. 10, No: 2 (May 1978), s. 184-193.

Akgüç; Kredi Taleplerinin, s. 3.

Tekok, Osman; Finansal Yönetim: Finansal Planlama-Yatırım Politikası, Ankara, 1980, s. 62-64.

(174) Herrick, a.g.k., s. 146.

Gelişmiş batı ülkelerinin bankacılık yasalarında veya bankacılık uygulamalarında ve geleneklerinde banka kredilerinin yayılmasını sağlamak suretiyle bir yandan geniş kitlelerin banka kredilerinden yararlanmasına imkân vermek, diğer yandan da banka kaynaklarının az sayıda firmalara kanalize olmasını önlemek ve riski dağıtmak maksadıyla bir bankanın kredi müşterilerine açacağı kredilerde şu sınırlandırmalar görülmektedir (175).

- Bir bankanın bir kredi müşterisine açabileceği azami kredi tutarının, bankanın öz sermayesinin belirli bir oranı ile sınırlandırılması şeklindedir.

- Açılabilir büyük kredilerin toplamının bankanın öz sermayesinin belirli bir oranını veya katını aşmaması, bir bankanın belirli kredi müşterisi ile çalışmaması, bankaların belirli firmaların özel kredi kurumu olması önlenmeye çalışılmaktadır.

- Gelişmiş ülkelerin birçoğunda bankalar belirli büyüklüğün üzerinde açtıkları kredileri Merkez Bankası'na bildirmek zorunluluğunda olup, Merkez Bankaları, risk santralizasyonu örgütünde toplanan bilgileri, bankalara aktarmak yoluyla, belirli kişi ve firmalar üzerinde aşırı risk toplanmasını önlemeye çalışmakta, ayrıca kullandıkları kredilerin tutarı artmış, riski yükselmiş firmalar konusunda bankaları uyarmakta, hatta bazı ülkelerde bankalardan aldıkları kredilerin toplamı belirli sınırları aşan firmaların yeni krediler alabilmesi Merkez Bankası'nın onayına tabi tutulmaktadır.

- Banka kaynaklarının ekonominin öncelikli yörelerine transferini kolaylaştırmak ve kamu kesimi finansman açıklarını kapatmak maksadıyla birçok ülkelerde portföy sınırlamala-

(175) Akgüç, Batı Avrupa Ülkelerinde, s. 182.

rına başvurulmaktadır. Bu işlemler aşağıdaki uygulamalar şeklinde yansımaktadır (176).

- Bankaların, mevduatın veya artan mevduatın belirli bir kısmını uzmanlaşmış kredi kuruluşlarının çıkardıkları tahvillere yatırma mecburiyetinde olmaları,

- Bankanın öz sermayesi ile aktif toplamının arasında asgari bir oranın belirlenmesi,

- Bankanın öz sermayesi ile risk derecesine göre düzeltilmiş aktif toplamı arasında minimum oranın belirlenmesi,

- Bankanın öz sermayesi ile kısa süreli yükümlülükleri arasında minimum bir oranın aranması,

- Bankaların kredi hacmi ile öz sermayeleri arasında belirli bir oranın aranması,

- Bankanın öz sermayesi ile döviz pozisyonu tutarı arasında oranın belirlenmesi şeklinde olabilmektedir.

Birçok ülkede uygulanan riski azaltıcı tedbirlerin hemen hepsi BHKHK'de Genel Kredi Sınırları başlığı altında yer almaktadır (Md. 38, 39, 40, 41). Bu tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

a) Bir bankanın vereceği nakdi krediler ve satın alacağı tahvil ve benzeri menkul kıymetlerin tutarı ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayri nakdi kredilerin toplamı öz kaynakların 20 katını aşamaz.

b) Bir banka gerçek ya da tüzel bir kişiye nakit, mal, kefalet ve teminat şekil ve mahiyetinde veya herhangi bir şekil ve surette kendi öz kaynakları toplamının % 10'undan

fazla kredi veremez, kefaletlerini kabul edemez veya tahvil ve benzeri menkul kıymetlerini satın alamaz.

c) Kalkınma planı yıllık programları doğrultusunda bu oran % 25'e kadar arttırılabilir.

d) Kalkınma planı doğrultusunda verilecek büyük kredilerde bu oran banka öz kaynakları toplamının % 75'ini, 5 büyük kredinin tutarı banka öz kaynaklarının 3 katını ve büyük kredilerin toplamı banka öz kaynakları toplamının 10 katını aşamaz.

e) Bir bankanın dolaylı kredi ilişkisi içinde bulunan gerçek ve tüzel kişilerin tümüne açacağı kredilerin toplamı banka özkaynaklarının toplamından fazla olamaz.

f) Gayri nakdi krediler bu maddenin uygulanmasında % 40 oranında nazara alınır. Bu oran her bankanın riskin en az % 15'ini üstlenmesi ve katılan banka sayısının 3'den az olmaması şartıyla, konsorsiyum suretiyle verilecek teminat mektuplarında % 20'dir.

İştirakler ile ilgili sınırlar ise şöyledir:

- Sermayelerinin % 15 ve daha fazlasına sahip olduğu ortaklık ve kuruluşlara, bunların kefaletiyle diğer gerçek ve tüzel kişilere, vereceği kredilerin toplamı banka özkaynaklarının 3 katını ve herhalde toplam kredilerin % 15'ini aşamaz.

Banka ortakları ve mensuplarına açılacak kredilerde sınırlar ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Bir bankanın sermayesinin % 5 ve daha fazlasına sahip olan ortaklarına ve bunlarla dolaylı kredi kapsamına giren gerçek ve tüzel kişilere vereceği kredilerin toplamı banka öz kaynaklarının ve her halde toplam kredilerin % 5'ini geçemez.

- Bankalar; yönetim kurulu başkanı ve üyeleri ile genel müdür ve genel müdür yardımcılara kredi açmaya yetkili diğer mensuplarına ve bunlarla dolaylı kredi kapsamına giren gerçek ve tüzel kişilere, bunların eş ve çocuklarına ve bankanın kurmuş olduğu dernek, vakıf ve sandıklar ile sendikalara kredi açamazlar.

Bankaların kredi açma yetkileri de (BHKHK'de m. 44)de riski azaltıcı şekilde belirlenmiştir. Teminat karşılığı kredilerde:

- 10 milyon liraya kadar olanlar genel müdürlüklerce ya da kendilerine verilen yetki içerisinde bölge ve şube müdürlüklerince,

- 100 milyon liraya kadar olan krediler genel müdürlüğün yazılı önerisi ve kredi komitesi kararı ile,

-100 milyon liradan fazla olanlar, genel müdürlüğün yazılı önerisi üzerine yönetim kurulu kararı ile açılabilir.

Taahhüde dayanan ve tek imza karşılığında verilen açık krediler:

- 1 milyon liraya kadar olanları genel müdürlüklerce veya yönetim kurulunca verilen yetki ile bölge ve şube müdürlüklerince,

- 10 milyon liraya kadar olanları genel müdürlüğün yazılı önerisi üzerine kredi komitesi kararı ile,

- 10 milyon liradan fazla krediler genel müdürlüğün yazılı önerisi ve yönetim kurulu kararı ile açılabilir.

4.1.2.2. Kredi Riskinin Yönetimi

Bankalar, kredi risklerini iki genel politikaya göre yönetebilirler. a) Riski en aza indirmek (Minimal Risk Politi-

kası), b) Riske bir fiyat biçme (Risk fiyatlaması). Her iki yaklaşım da kredi risklerinin değerlemesinde belirli bir yeteneği gerekli kılar. İki politika arasında farklılık, bankalar tarafından kullanılan risk değerlendirme yönteminden ileri gelir. Risk dağıtımı ise, bu iki politikanın karışımıdır. Bankalar, kontrol altındaki kredi riskinin varolan sorunlarının basit ve etkin bir şekilde çözümlenebilmesi için krediler taşınır değerler ve yatırım portföylerini çeşitlendirirler. Bununla birlikte yaklaşım büyük bireysel kredi risklerini üstlenme ya da daha az önem taşıyan risk fiyatı primlerini üstlenme gibi durumlarda yanlışlıklara neden olabilir (177).

a) Minimal (Aza indirgenmiş) risk yönetimi

Minimal risk yaklaşımı yöntemi, bilançonun aktif kısmını, krediler, taşınır değerler ve diğer varlıklar olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. İlk grup, varlıkların itibari değer üzerinden kazanılacağı ya da öz sermaye yatırımları açısından yatırımların bir dönem üzerinden belirli bir verim sağlayacağı konusunda hiç şüphe götürmeyen kredileri kapsamaktadır. İkinci grup, kredinin para olarak geri dönemeyebileceği ya da bir öz varlık yatırımına iyi bir verim sağlayamayabileceği bütün kredi risk değerlendirmelerini kapsamaktadır.

Minimal risk yaklaşımı, bankaların son kırk yıl süresince kullandıkları geleneksel politikayı oluşturur. Bu yaklaşıma ortam hazırlayan faktörler banka ve bankerlere 1930'lu yılların bunalımlı dönemlerine rastlamaktadır. Bir karşıt önlem olarak kredi uygulamalarının niteliği üzerinde dikkatlice durmak gerekir. Bu önlemlerin sonunda kredilerin birçoğu ya çalışma dışı kökenli ya da artık kurtarılamaz niteliktedir. Ancak yeni krediler ve/veya yenilenmiş krediler bankanın aynı

(177) Herrick, a.g.k., s. 148.

iş değerleme kriterine dayandırılmıştır. Bankalar çeşitli risk derecelerinin ve kredi değerliliğinin en iyi sınırlarına ulaşma konusunda kendilerini güvenli hissetmemişlerdir. Ödenmeyeceği önceden tahmin edilen krediler gerçekte ödenememiş, aynı durum özellikle mahalli idarelerin taşınır değerlerinde de görülmüştür (178).

Minimal risk yaklaşımında ek kredi riskinin bu testinin karakterle başlaması önem taşımaktadır. Morgan'ın bütün teminatlara sahip olması halinde bile karakteri olmayan bir kişiye tek bir kuruşunu dahi vermeyeceği ifade edilmiştir. Geçmişteki uygulamalar bankerlerin bu risk değerlendirme unsuru üzerinde nasıl önemle durduklarını göstermektedir (179).

Kredilerde minimal risk yaklaşımı bankacıların gerekli hallerde sağlam bir inandırma aracı olarak yardımcı bir arkadaş, bir danışman ya da bir tavsiye sahibi olarak hareket etmesini gerektirir. Bu biçimsel olmayan ilişki işlerin yürütülmesinde iyi ilişkilerin korunmasını sağlar, ancak örgüt yönetimine karşı bir baskı unsuru olduğu eklenmelidir. Bunun ötesinde bir banka kredi riskine minimal risk yaklaşımından bakılacak olursa onun çabası herhangi bir kaybın ortaya çıkmasını önlemek şeklinde düşünmek gerekir. Kredilerin geri dönmemesini düşünmektense, zamanında önlem almak daha akılcıdır. Bankacı için bu kredi riski yaklaşımıyla ve müşterilerine belirli bir yön vererek bir kaybın ortaya çıkması halinde kişisel başarısızlığı hissetmesi de doğal olacaktır. Bankacılar için kayıpları önleme konusundaki psikolojik teşvikler riski minimize edecek bir stratejiye yönelmeleri konusunda önemli bir davranış biçimi sağlayacaktır.

(178) Herrick, a.g.k., s. 147.

(179) Herrick, a.g.k., s. 148.

Minimal risk yaklaşımının etkisi, bir banka için tamamen bilinen alanlarla sınırlı eylemleri koruma eğilimindedir. Bankacılığın yeni alanları alışılmış bankacılık faaliyet alanlarından daha büyük belirsizlikler taşır. Bu geleneksel faaliyet alanının dışına doğru atılacak bilgi ve iletişim adımı işletme ya da hükümetin diğer kurulu alanlarındaki bankacılık işlemlerinin yıllar boyu sağladığı değeri azaltacaktır. Minimal risk yaklaşımının kendi felsefesi içinde yarattığı önemli sınırlamalara karşın birçok banka bu kredi riski politikasını kullanarak uzun dönemden beri başarılarını sürdürmektedir.

b) Risk fiyatlaması (Riske fiyat biçme) yöntemi

Risk fiyatlaması, kredi riskine karşı son yıllarda bir alternatif yaklaşım olarak geliştirilmiştir. Risk fiyatlaması bir borcun maliyetinin risk kısmının derecelendirilmesine ilişkin çalışmalar yapar. Küçük bir riskin bulunduğu kredi için yüklenilen faiz oranı büyük risk taşıyan kredinin faiz oranından daha düşük olacaktır. Son yıllarda bu yaklaşım, minimal risk yaklaşımıyla kredi analizinin dikkat çektiği temel yöntemler üzerinde geçerlilik kazanırken sonuçları daha ileri aşamalara iletmektedir.

Risk fiyatlama yaklaşımı, bankacılık faaliyetinin normal bir kısmı olarak riskin bütün derecelerine, uygulamada bankanın varlıklarına, alacaklarına, taşınır değerlerine ve yatırımlarına beyaz ve gri olarak bakmakta ve bütün bunları yasal ve değerli varlıklar olarak kabul etmektedir. Büyük gelir beklenen krediler büyük kayıp riskini de taşırlar. Ancak bu varlıklar banka için kârla birlikte kendi risklerini karşılayacak daha yüksek faiz gelirini kazanacak şekilde fiyatlanması beklenir. Risk fiyatlaması uygun şekilde yapıldığında, kredi riskinin bütün türlerinden oluşan varlıklar ban-

kaya yaklaşık olarak aynı kârı sağlayacağını gösterecektir (180).

Uzun bir süre boyunca başarılı bir şekilde işlemesi için risk fiyatlama yaklaşımı üç koşulu gerektirmektedir (181). Birincisi, bir bankanın varlık portföyünde çok sayıda varlığın bulunması koşuludur. Risk fiyatlamasının temelinde; bankacının, herhangi bir kredi, taşınır değer ya da yatırımı kurtarma çabalarında yerine getirilecek koşulları azaltma ya da başarısızlığı önleme konusunda nelere ihtiyaç duyacağını bilmemesine karşın bu zorlukların geniş bir portföyde ortaya çıkabileceği olasılığı konusunda iyi ve gerçekçi fikirlere sahip olması yatmaktadır. Söz gelimi, bir bankanın kendi portföyünde orta-risk kategorisinde 5 bin ticari kredi tuttuğunu düşünelim. Banka bu kategoriye ait kredilerin % 1.5'unu belirli bir zorluk içerisinde bulunmasını bekleyecektir. Bununla birlikte; portföyde yalnızca 36 adet kredi söz konusu olduğunda, zorluk çıkma olasılığı açısından % 1.5'un üstüne ek olarak riskin konacağı ortaya çıkacaktır. Eğer, bu kredilerden bir tanesi zorluk içinde ise, risk kategorisi % 3 dolaylarında olacaktır (36 kredi içerisinde 1 tane kötü kredi bulunma olasılığı). Küçük bir kredi portföyü risk fiyatlaması açısından yöneticiyi güç duruma sokabilir. Ancak, birkaç benzer risk kategorisi olduğunda bu örtülemeyecek bir güçlük değildir.

İkincisi, bankanın esaslı ve analitik hüner taşıyan personele duyduğu ihtiyaçtır. Birçok dereceden risk değerlendirme süreci bir ya da iki kişilik kredi departmanının kolayca

(180) Earley S. James/ Euans R. Gary; "The Problem is Bank Liability Management" Challenge; January-February 1982, s. 54-56.

(181) Herrick, a.g.k., s. 150.

ele alacağı bir görev değildir. Risk fiyatlama kalıbının geliştirilmesi bir banka için temel istatistik işlemler yapmasını içerir. Bunun ötesinde risk fiyatlama kalıbı (biçimi) bir banka için uygun olabilirken diğeri için uygunluk taşıyamaz. Risk fiyatlama kalıbı, banka için bir kredinin, taşınır değerlerin ya da yatırımın fiyatlanması konusunda özgül bir rehber özelliği taşır.

Bu risk fiyatlama kalıbı belli bir bankanın, müşteri ile devam eden kişisel iş ilişkileri konusunda sahip olduğu bir ayrıcalığı yansıtır.

Üçüncüsü, bankanın cari tahmin yeteneğine sahip olmasına duyulan gereksinimdir. Risk fiyatlaması gelecekle ilgili olup, kredi piyasaları, işletme eylemleri, borçluların davranışları ve hatta barış ya da savaş olasılığının gelecekteki koşullarının tam ve doğru varsayımları ile ilgilidir. Söz gelimi, bir ülke ya da bölgedeki ekonomik ve politik belirsizlik sonucu ortaya çıkan olumsuz faaliyetler kredinin geri ödenmesini tehlikeye sokarsa, kredilerin risk fiyatlaması, taşınır değerler ve yatırımlar olarak elde tuttuğu temel varlıklara ek bir risk primi getirecektir. Diğer bir bakış açısı, kolay para piyasası koşulları tam istihdam ve yüksek düzeydeki işletme kârları 1970 ya da 1975'lerdeki finansal koşullara benzeyen durumlarda daha düşük risk primleri içerirler.

4.1.2.3. Kredi Riskinin Ölçülmesi

Bir kredi müşterisine belirli bir süre için verilecek belirli tutardaki kredinin taşıdığı riskin saptanmasına ait çalışmalar kredi riski değerlemesidir. Her kredi, enflasyon riski ve geri ödenmeme riski olmak üzere iki tür risk taşımaktadır. Enflasyon riski banka ve ona benzer daha ziyade yüksek

borçlarla faaliyetini sürdüren kuruluşlar için çok önemli olmayabilir. Ancak geri dönmeme riski bankalar için gerçek riski oluşturmaktadır. Kredilerin geriye dönmeme riski şu faktörlerden ileri gelebilmektedir (182).

- Geleceğin tahmin edilememesi,
- Doğal afetler,
- Kredi verilen kurumun üretmiş olduğu mal ve hizmete talebin düşmesi,
- Kredi alan kurumun rekabet imkânlarının zayıflaması,
- Genel ekonomik hayattaki gelişmelerin, kurumların satış ve kârlarını olumsuz yönde etkilemesi,
- Hükümet kararlarının, kurum faaliyetini etkilemesi,
- Mevsimlik dalgalanmaların kurum ve işletmeyi etkilemesi,
- Kredi alan kurum ve işletmenin genel yönetim hataları,
- Kredi alanla ilgili kişisel faktörler
- Kredi alan kurum ve işletmenin tepe yönetimindeki uyumsuzluklar,
- Uluslararası uyumsuzluklar sonucu kurum ve işletmelerin zarara uğraması
- Diğer faktörler

Bankalarda, varlıkların birleşiminden ileri gelen işleyiş riski ile artan borçlarından (mevduat ve diğer borçlar) doğan finansal risk birbiriyle yakından ilgilidir. Finansal riskin yönetim tarafından, banka şeklinde olmayan işletmelerden daha sıkı bir şekilde kontrol edilmesi gerekmektedir. Ban-

(182). Akgüç, Öztin; Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, 4. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 266, Ankara 1984, s. 2.

ka bilançosunun aktif ve pasif kısımlarından doğan risk düzenli istatistiki tekniklerle ölçülemeyecek kadar ince ve zordur (183).

a) Birinci Test

Eskiden kredi değerliliğinin ölçülmesinde, ilgilinin karakteri ödeme yeteneği ve sermayesi gibi faktörler gözönünde tutulup bu faktörler içerisinde kişinin karakterine en fazla önem verilmekteydi.

Ancak iyi karakter bir bankacının bakış açısından öznel bir değerlendirme olamaz. Geçmişteki incelemeci ve uygulamacıların görüşleri, bir işletmenin kredi değerliliğinin belirlenmesinde iki sorunun açıklığa kavuşturulması şeklinde idi: a) Kredi değerliliğini hangi faktörler etkiler ve bu faktörler nasıl değerlendirilmelidir? Amerikan literatüründe bu sorular kredilerin farklı C'leri ile açıklanmaktadır (184).: Character (Ödeme isteği), Capacity (Kapasite - Ödeme yeteneği), Capital (Finansal Güç) ve zaman zaman Conditions (Ekonomik Çerçeve Koşulları) ve Collateral (Yasal Güvence) kelimeleri ile anlatılmaktadır. Bu kelimelerde risk sınıfının oluşturulması hakkında görüşlerden biri de Beckmann'a aittir. Yazar burada çok sayıdaki "C"lerle tanımlanan kelimelerin kullanılması ile istatistiki yöntemlere başvurmadan işletme rizikosunun belirlenebileceğini ileri sürmektedir (185).

Karakter + Kapasite + Kapital = İyi kredi değerliliği

Karakter + Kapasite + Yetersiz Sermaye = Az kredi değerliliği

(183) Harter/Magen; a.g.k., s. 783-784.

(184) Herrick, a.g.k., s. 148.

(185) Günter Weinrich; Stenerung des Kreditgeschäft durch risikoklassen, Gabler Verlag Wiesbaden 1978, s. 41-42. (Çev. Niyazi Berk); Günter; Berkmann' tarafından C'ler kuralı olarak geliştirilen bu konuya kitabında geniş yer vermektedir. Akgüç, Kredi Taleplerinin Değerlemesi, s. 76.

Kapasite + Kapital + Bozuk karakter = Şüpheli kredi riski
 Karakter + Kapasite - Kapital = Sınırlı başarı
 Kapasite + Kapital - Karakter = Tehlikeli Risk
 Karakter + Kapital - Kapasite = Düşük kredi değerliliği
 Kapital - Karakter - Kapasite = Riskin Açıkça Görünmesi
 Karakter - Kapital - Kapasite = Düşük Kredi Riski
 Kapasite - Karakter - Kapital = Hileli (Dolandırıcı) Kredi Riski

Bu görüşlerin değeri kredi uzmanı için bilanço rakamlarının analizi bakımından görülmektedir. Diğer yöntemlerden farklı olarak burada oranlar belirlenmekte ve kullanılmaktadır. Ama kredi uzmanının hangi oranlara dayanarak karar vereceği hâlâ cevapsız bulunmaktadır. Bu bir işletme ya da bir hükümetin şahıs a da yönetiminin hiç zorluk çekmeden düzenli olarak taahhütlerini karşıladığını ortaya koyan bir kayıttır. Zararların azaltılması istenen durumlar olmasına karşın, bunlar deprem, su baskını ya da amansız ölüm gibi kredi alanının kontrolü dışında olağan dışı koşullar nedeniyle her zaman ortaya çıkabilirler. Bu nedenle karakter orijinal sözleşmenin koşullarını tamamen yerine getirme konusunda bir çabanın gösterilmesi halinde önem kazanır.

b) İkinci Test

Kredi değerliliğinin ikinci testi bir kredinin ya da diğer bir tahvilin geri ödenmesi ya da gelecekte iyi bir verim gösteren bir öz varlık yatırımının kapasitesi ile ilgilidir. Kredi veren ya da yatırımda bulunan banka için fonların verimini gösteren kapasite gelir ya da kârlarla ölçülen işletme başarısına ait kayıtlar üzerine kuruludur. Finansal kayıtlar genelde bilanço ve gelir tablolarını kapsamaktadır. Bu enformasyon bir kredinin ya da bir yatırımın sağlam iş uygulamaları üzerine kurulu olduğu ve kredinin geri ödenebileceği ya da makul bir verim sağlanabileceği sorusunun

tarihsel yaklaşımı içerisinde incelenmektedir (186). Bu kredi riskinin işletme yönüne Cash Flow (Nakit akışı) gösterimleri (projeksiyonları) yönünden bakmakta ve kredi alanın işlemlerinin etkin bir şekilde yapılıp yapılmadığı ya da hükümet için uygun bir vergi kaynağı olup olmadığı üzerinde yeterli bir piyasanın varlığını araştıran bilgileri incelemektedir (187).

c) Üçüncü Test

Kredi değerliliğinin üçüncü testi bir işletmenin paydaş özsermayesine ve uzun süreli borçlarına dayanan uzun süreli sermayesidir. Gerçi uygun ölçülerde alınmayan vergi geliri aynı başlık altında kullanılabilirse dahi sermaye, hükümet kredileri için açıklayıcı bir ifade değildir. Sermaye bir organizasyonda uzun süreli baz üzerinden elde tutulan fonları temsil etmekte ve kelimenin gerçek anlamında sermaye bir örgütün yararına belli bir riskten plase edilmiş fonları göstermektedir. Bu fonlar bir örgütü destekleyici mahiyettedir. Başarısız olduğu zaman öz sermaye sahipleri en son olarak tazmin edilirler. Bankalar, kendi sermayelerini büyük boyutlarda organizasyonlara borç verme konusuna ilgi duyarlar. Sermaye, kolayca aşınmayacak (erozyona uğramayacak) örgütün geleceği için sürekli taahhüdü temsil eder. Bu taahhüt bankalar için önemlidir. Özel önem verilmesi gereken bir diğer faktör, bir kredinin geri ödenmesi ya da bir yatırımın minimal risk yaklaşımının başarılı olarak işlemlerini olanaklı kılmasıdır. Kredi alanın organizasyon yapısının iyi oluşturulması finansal riskin kontrol altına alınmasında bir disiplin unsurudur. Bir organizasyona bankacının etkisi bir yönetim kurulu üyesinin etkisine benzetilebilir. Birçok durumda bankacının etkisi bir

(186) Buser, A. Stephen, "Efficient Risk/Return Management in Commercial Banking" Journal of Bank Research, Winter 1980, s. 235-247.

(187) Herrick, a.g.k., s. 148.

yönetim kurulu üyesinden daha fazla olduğundan söz edilmektedir, çünkü üyelerin birçoğu örgütlerde yaşayacakları ve gözlemleyecekleri önemli yatırımlara sahip olmayacaklardır. Bankalar ödünç verilmiş ya da yatırılmış büyük kredilere hemen her zaman sahiptirler.

Türkiye'deki bankacılık sisteminin yurt dışına verdikleri teminat mektuplarından dolayı büyük riski vardır. Bankaların kredi riskleri incelenirken kredilerin risklerinin yanında teminat mektuplarından dolayı da bir risk sınıflaması yapıp ona göre kredi riskleri incelenmelidir (188).

Bankaların açmış olduğu kredilerin tümü değişik ölçülerde olmakla beraber geri ödenmeme riski taşır. Bu nedenle açılmış olan krediler, bankalar için olası bir zarar kaynağı öz sermaye de zararlar için bir karşılık teşkil ettiğine göre bankaların risk durumları analiz edilirken, kredi tutarı ile öz sermaye arasında ilişki kurulmasında yarar vardır. Bu ilişki kredilerin öz sermayenin katları şeklinde ifade edilmektedir (189).

Pamukbank A.Ş. krediler Öz Sermaye Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Krediler	9.838	21.714	59.871	66.771	72.323
Öz Sermaye	967	1.580	2.703	6.992	6.961
Krediler/Öz Sermaye	10.1	13.7	22.1	9.5	10.4

(188) Uras, Güngör; "Bankacılığımızın Bugünkü Durumu ve Temel Sorunları" Açık Oturum, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, s. 6, Haziran 1984 s. 19.

(189) Akgüç, Banka Bilançolarının Analizi, s. 87.

İş Bankası A.Ş. Krediler Öz Sermaye Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Krediler	75.941	115.828	223.965	406.702	554.999
Öz Sermaye	3.069	4.859	6.448	32.754	63.966
Krediler/Özsermaye	24.7	25.9	34.7	12.4	8.7

70 s. BHKHK'nin 38. maddesiyle açılacak krediler toplamı öz sermayenin 20 katını geçemez şeklinde bir sınırlama getirilmiştir. Buna bağlı olarak bütün bankaların öz sermayelerini arttırmaları zorunlu hale gelmiştir. 1982'de bankalar sermaye arttırımına gitmişlerdir. Yukarıda görüldüğü gibi, büyük bankanın katsayısı yıllar itibariyle normal bir seyir takip ettiği halde küçük bankada aşırı dalgalanmalar göze çarpmaktadır.

Pamukbank A.Ş. Yıllar İtibariyle Kredi Kayıpları Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
<u>Kredi kayıpları</u> =	<u>92.132</u>	<u>415.871</u>	<u>1.513.746</u>	<u>4.346.763</u>	<u>9.040.650</u>
Krediler	9.838.708	4.714.126	59780279	66771911	72322942
	= 0.01	= 0.02	= 0.03	= 0.07	= 0.13

Yukarıdaki tabloda yıllar itibariyle kredi kayıplarının kredilere oranı görülmektedir. 1979 yılında 0.01 olan bu oran 1983 yılında 0.13'e yükselmiştir. Bu da bankanın kredi riski politikasının son yıllarda değiştiğini daha düşük standartlı kredileri verdiğini ve tahsilde zorlukla karşılaştığını göstermektedir. Aslında bankaların kredi kayıpları finansal tablolarında görülenlerden çok daha fazla olmasına rağmen tahsil edilemez krediler çeşitli muhasebe

usulleri ile krediler içerisinde gösterilmekte, faiz tahakkuk ettirilmektedir (190).

Kredi riskinin ikinci ölçme usulü, kredilerin ya da yatırım yapılan tahvillerin bankaya iyi bir verim sağlamasıdır. Bankaların yayınladıkları verilerden istifade ederek, banka için yeterli kârlılığı sağlayan krediler ile tahvillerin geriye dönmesi garantisi olanların incelenmesi olanağı yoktur. Buna rağmen kredi veren bankanın fonlarının verimini gösteren kapasite, gelir ya da kârlarla ölçülen faaliyet başarısını ortaya koyan bir yöntem olduğundan yöneticiler tarafından kolayca uygulanabilir.

Pamukbank A.Ş. Krediler Aktif Toplamı Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Krediler	9.838	21.714	59.871	66.771	72.323
Aktif toplamı	24.862	52.919	117.368	153.761	178.673
Krediler/Aktif top. %	39.5	41.0	51.0	43.4	40.4

Yıllar itibariyle krediler aktif toplamındaki gelişme ilk üç yılda artmaya başlamış ve 1981 yılında % 51'i bulmuştur. Bunun üzerine sermaye arttırımına gidilmiş, oran yeniden % 40.4'de indirilmiştir. Banka açısından iyidir.

4.1.3. Faiz Oranı Politikası

4.1.3.1. Bankalarda Faizin Önemi

Bankalar faiz oranlarıyla, diğer bir deyişle vade üzerinden paranın kullanım fiyatıyla yakından ilgilienirler.

(190) Akgüç, Öztin; Para Piyasasındaki Son Gelişmeler ve 1 Temmuz Bankacılığı". Açık Oturum, Para Dergisi, Temmuz 1982, s. 14-25.

Faiz oranları bankalara hem maliyet hem de fiyat yükler. "Fonların maliyeti"ni ifade eden fonları belli bir faiz oranından satın alırken, "fiyatı"nı ifade eden fonları bir banka faiz oranından borç verirler. Aradaki fark bankanın kârını oluşturan "faiz oranı spread"idir (191).

Faiz oranı durumlarını ele almada bankaların birçok seçenekleri vardır. Ellerindeki fonları birleştirerek faiz oranı spreadini epey durağan kılabilir, mevcut ve gelecekteki kazançların artacağı umuduyla spreadin dengesini bozabilirler. İkinci faaliyet bankayı, finansal piyasaların geleceği hakkında tahminde bulunacak veya -spekülasyon yapacak- duruma sokar.

Faiz oranlarında spreadi merkezi strateji yapmanın banka için önemi büyüktür. Bunun merkezinde, kârın potansiyel kaynağı olarak tüm iş çevresi ile ilgilenilmesi direktifi yatar. Bununla beraber birçok bankacı kendi işlerine, müşterilerinin programlarını yürütmelerine veya işlerini ilerletmelerine yardımcı olan bir hizmet yeteneği olarak bakarlar. Birçok kredi verme memuru kendi ilerlemelerinin aslında, eldeki müşterilere krediler ekleyerek veya yeni müşteriler elde ederek ek kredi hacmine ulaşmak yetenekleriyle doğrudan orantılı olduğu düşüncesindedirler. Birçok bankadaki kredi memurları diğer kurumlardaki satıcılarla aynı görevi yapan kişiler olarak görülebilirler.

Banka yönetimi öncelikle faiz oranı politikalarındaki yayılmaların aktif olduğunu bilmeli, önemini görmeli, bu stratejiye dönüşmeden önce gerekli tedbirleri almalıdır.

(191) Herrick, a.g.k., s. 163.

4.1.3.2. SPRED'in (Faiz Oranı Farkı)Yönetimi

Spred, varlıklar arasındaki tahvil ve kredilerin faiz oranlarını, pasifteki çeşitli mevduat faiz oranlarıyla uyumlaştırılarak yönetilir. Spred yönetiminde iki konudan birincisi bankanın kredileri artan fon maliyeti temelinde mi fiyatlandıracağı, ikincisi ise bankanın faiz getiren varlıklarını ve kredilere yüklenen faizin olgunlaşmasını nasıl uyumlaştıracağıdır. Bu iki konu genellikle birçok bankada tartışılmaz. Fakat faiz oranı politikasını doğrudan etkileyen kararların verilmesinde temel oluşturur.

a) Artan Fiyatlama

Artan maliyetler bazında fiyatlama, bankanın her ek kredi için dengeleyici fon elde etmede bütün faiz maliyetlerini kapsayabilecek yeterlilikte sprede sahip olduğu hakkında emin olduğu zaman ortaya çıkar. Kredilerin fiyatı fonların artan maliyetine göre belirlenir ki böylece spred piyasa faiz oranlarındaki değişimler boyunca durağan kalır. Kredilerin ve tahvillerin arttırılmasıyla, bankanın varlıklarını desteklemek için fon maliyetinin üzerinde epey sabit bir yüzdeli "fiyat yükselmesi" de olacaktır. Buna benzer olarak durgun kredi talebi döneminde kredilerin ve tahvillerin azaltılması buna orantılı olarak azalmış fonların maliyetiyle paralel kılınacaktır.

Bazı bankalar fonların ortalama maliyetine fiyatlamasının bazı olarak bakarlar. Bileşkeler genellikle, faiz maliyetlerine hiçbir şey eklemeyen serbest faizli vadeli mevduatları, epey düşük maliyetli olan vadesiz mevduattan ve genellikle diğer fon kaynaklarının üzerinde oranlarda para piyasalarından ve Merkez Bankası kaynaklarından elde edilen fonları içerirler.

Eğer bankalar bu üç fon kaynağının ortalaması oranında ekleme yaparlarsa ortalama fon maliyetleri bazında fiyatlama artan fiyatlardan hiçbir pratik farklılık göstermeyecek veya çok az gösterecektir. Fakat uygulamada bu üç kaynak böylesi bir bazda uygun değildir. Son yıllarda ek fonların büyük bir bölümü sadece para piyasalarında prim oranında elverişli olmuştur. Bu artan fon maliyetlerinin ortalama fon maliyetlerinin üzerinde olduğu anlamına gelir. Böylece ortalama fon maliyetlerine dayalı fiyatlama eldeki sprede uygun olmayacaktır.

b) Faiz Oranı Duyarlılığı

Banka faiz oranı politikasını ilgilendiren ikinci mesele varlıkların ve kredilerinin faiz oranı duyarlılığının dengelediği yoldur. Tüm kredi ve varlıkların duyarlılığını dengede tutan bir banka, piyasa faiz oranlarındaki değişimleri karşılayabilecek bir durumdadır. Bu yolla faiz oranlarındaki değişimler tamamen müşteriye aktarılır. Böylece bankanın durumu faiz oranlarındaki değişimlere karşı nötr'dür ve banka ne bir fayda sağlar ne de faiz oranlarındaki değişimlerle cezalandırılır.

Söz gelişi fonların faiz oranları yükselirse ve banka kredilerini faiz oranlarında bu değişimlere bağladıysa bankanın bu kredilerden elde edeceği net faiz gelirindeki spread daha yüksek bir fiyatlama bazını yansıtmak için yükselecektir. Bu durumda banka temel olarak bir komisyoncu gibi davranmaktadır. Bu örneği daha ileri götürdüğümüz takdirde eğer kredinin vadesi gelmişse bankanın fonları varlıklarından ayrılır ve aynı zamanda banka borçlusunun toplam borçlarının vadesi dolar. Banka krediyi kaldırabileceği gibi krediyi ve parapiyasası senedini yenileyebilir.

Hiçbir banka böylesi basit bir davranışta bulunmaz. Bir bankanın varlıkları, tahviller yanında diğer birçok para piyasası araçlarını ve kredilerini kapsar ve borçların geniş bir çeşitliliği vardır. Küçük ölçekli bankaların bile her gün veya haftada vadesi gelen kredileri ve senetleri vardır. Büyük bankalarda finansman karmaşıktır ve hiç kimse bireysel muameleleri hesaplayamaz. Bununla beraber, uyumlaştırılmış faiz oranı duyarlılığı para yönetimi ve faiz oranı politikasına temel rehber sağlar.

c) Faiz Oranı Spekülasyonu

Birçok banka, varlıkların ve borçların faiz oranı duyarlılığını dengelememiştir. Bu bankalar faiz oranlarının geleceği üzerine eksik bir tahminle faaliyet gösteriyorlardır ve herhangi bir spekülasyona benzer olarak bu faaliyet potansiyeli risk ve ödüller taşır.

Aslında, spekülasyon iş dünyasının kanuni kısmıdır. Bu ayrıca gelecek dönem boyunca iş gelişmeleri hakkında alınacak tavrı da kapsar. En geniş anlamıyla spekülasyon kapitalist sistemin başlıca kısmını oluşturur. Spekülasyonun, ilgi çekmeyen ve birçok bankanın kendi işlerine uygulandığı zaman karşı çıktıkları kısmı her zaman lehlerine dönmemesidir. Bazı zamanlarda piyasalar büyümeyiz, fiyatlar artmaz ve faiz oranları her zaman bankanın tahminleri doğrultusunda hareket etmez.

4.1.3.3. Faiz Oranı Politikasının Ölçülmesi

Bir banka analisti, faiz oranı politikaları üzerine bir banka içerisinde ortaya çıkacak tüm tartışmaları bilemez. Eğer banka analisti, bu tartışmaları dinlemese bile her zaman banka politikasını açık bir şekilde anlayamayabilir. Bundan öte, eğer bir politikacı görüşmelerden elde edilmiş ol-

sa bile bu her zaman politikanın pratiğe kayacağı ölçüde kesin olmayabilir.

a) Faiz oranı spreadi

Bir banka analizcisinin bankanın faiz oranı politikasını kavraması için en iyi yol, faiz oranı spreadinde stratejinin sonuçlarını gözlemesidir.

Yıllar itibariyle ticaret bankalarda ortalama faiz oranı spreadleri

	1979	1980	1981	1982	1983
Kredi faiz oranları	15.0	20.5	30.5	35.0	35.9
Mevduat faiz oranları	10.6	14.5	23.3	36.6	37.7
Faiz oranı spreadi	+ 4.4	+ 5.0	+ 7.2	- 1.6	- 1.8

Tabloda faiz oranı spreadinin 1982 yılından sonra eksi çıkması ticaret bankalarının serbest faiz politikasına ayak uyduramamalarından ileri geldiği söylenebilir. Aynı zamanda kredilerden bankaya dönüşlerin azalması, bankanın kredileri yenileyerek gelirlerinin arttırılmasını da önler (192).

Pamukbank A.Ş.'ni yıllar itibariyle faiz oranı spreadleri

	1979	1980	1981	1982	1983
Kredi faiz oranı (%)	12.7	19.2	32.6	35.7	34.5
Mevduat faiz oranı (%)	12.5	13.9	28.9	47.8	51.7
Faiz oranı spreadi (%)	0.2	5.3	3.7	- 12.1	- 17.2

(192) Kahya, Hayri: Bankaların Birleştirilmesi, Sanayi Dünyası, s. 24, Aralık 1982, s. 7.

İş Bankası A.Ş.'nin Yıllar İtibariyle
Faiz Oranı Spredleri

	1979	1980	1981	1982	1983
Kredi faiz oranı (%)	12.9	19.2	39.3	32.3	37.8
Mevduat Faiz oranı (%)	11.8	17.1	26.4	33.4	39.1
Faiz oranı spredi (%)	1.1	2.1	12.9	- 1.1	- 1.3

Büyük bankanın kredi mevduat faiz oranlarında aşırı dalgalanmalar olmazken küçük bankada aşırı dalgalanmalar görülmektedir. Faiz oranı spredi ise, büyük bankada normal bir seyir küçük bankada aşırı dalgalanmalar göstermektedir. Serbest faiz uygulamasına geçildiği Temmuz 1980'den sonra spread düşmeye, 1982'den sonra da eksi bakiye vermeye başlamıştır. Küçük bankada spread oranı eksi % 17.2'ye kadar yükselmiştir. Bu durum küçük bankanın likiditesini düzeltmek amacıyla mevduatları çekmek için büyük bankadan daha yüksek faiz verdiğini ortaya koymaktadır.

Bütün bunlar Türkiye'de faiz politikasının, Temmuz 1980'den sonraki serbest faiz uygulamasıyla gündeme geldiğini, bankacılık sektörünün ise bu duruma uyum sağlamaya çalıştıklarını göstermektedir.

b) Varlıkların ve borçların vadelerinin kıyaslanması

Bir banka analizcisi spreddeki kesin değişimlerin örneğin ortalama fiyatlandırma tekniklerinin kullanımından mı varlıklar ve borçlar arasındaki ortalama olgunluk farklılıklarından mı meydana geldiği hakkında sadece genel bir bilgi geliştirebilir. Kredi fiyatlandırması portföy yönetiminden değişik bir ele alış olmasından dolayı eğer bir banka analizcisi banka yönetiminin politikasında değişiklik

c) Spred Elastikiyeti

Spred elastikiyeti, ortalama faiz getiren varlıklar üzerindeki faiz oranlarındaki değişimin ortalama faiz ödenen fonlar üzerindeki faiz oranlarındaki değişimi ölçen oran olarak ifade edilir. Spred elastikiyeti; faiz oranı spredinden elde edilmesi mümkün olmayan faiz oranı politikasını ölçmede yardımcı olur. Faiz oranı politikasını belirleyen tüm faktörlerin etkisini özetler (193).

Faiz oranlarını değiştirme döneminde eğer elastikiyet sabit kalacaksa, faiz oranları muhakkak değişim göstermelidir. Değişen faiz oranlarının bulunduğu bir dünyada, piyasa faiz oranlarındaki değişimler ve bankalarca yüklenilmiş veya kabul edilmiş oranlardaki değişimler elastikiyet değişimi etrafında ölçülebilecektir. Spred elastikiyeti banka faiz oranı politikasının bir göstergesidir ve bu özellik onu banka analizcisi için kullanışlı bir araç haline getirir.

Temmuz bankacılığına kadar geçen uzun sürede düşük faiz oranlarıyla çalışmaya alışmış olan bankalar, bu dönemde yüksek bir enflasyon oranına karşın düşük faiz oranları % 5'lerle toplanan mevduata karşı % 30'lara varan kredi verme olanakları ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (194). 1980 Temmuzundan sonra Türk halkının faize karşı davranış yapısı değişmiştir. Bunun sonucunda, ister ek gelir isterse tamamıyla faiz geliriyle geçinmek durumunda olan bir davranış kalıbı doğmuştur. Herkes elindeki malını, mülkünü, altınını paraya çevirip bankaya ya da bankere yatırarak gelir elde etme olanaklarına kavuşmuştur. Bankacılık sistemi, kendini birdenbire faizin getirdiği hareketli bir ortamda bulmuştur.

(193) Herrick, a.g.k., s. 171-173.

(194) Ülken, Yüksel; "Para Piyasasındaki Son Gelişmeler ve 1 Temmuz Bankacılığı" Para Dergisi, 1982, s. 28.

O zamana kadar Türkiye'deki hizmet sektörleri içinde riski en az gibi görünen bankacılık sektörü için risk gündeme gelmiştir.

1980 Temmuzuna gelindiğinde bankacılık sisteminde görünüşte bir reform ya da devrim sayılabilecek değişiklikler olmuştur. Önce mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. Ayrıca, Bankalar Birliği tarafından faizleri sınırlandırıcı tedbirlerin alınması da yasaklanmıştır. Buna rağmen bankalar kendi aralarında "centilmenlik anlaşması" ile faizlerde sınırlamalar getirmeye çalışmışlardır.

Makro düzeyde faizi finans sektörü değil ekonominin kendisi ödemektedir. Bundan dolayı ekonomideki optimal faiz oranının oluşmasında, reel ekonomik büyümenin ve reel kârlılığın rolü büyüktür. Bunun dışında belirlenen faiz oranları gerçek faiz oranlarını yansıtmaktan uzaktır (195).

Bu dönemde ortaya çıkan yüksek faiz uygulaması bankalar açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunların başlıcalarını şöylece sıralayabiliriz:

Ek: 9'da görüldüğü gibi 1977 yılında % 14 olan ortalama mevduat faizleri, 1978'de % 16, 1979'da % 14, 1980'de % 22.5, 1981'de % 30, 1982'de % 36,6, 1983'de % 38 olmuştur.

Bu faiz oranları gerçek mevduat faiz oranlarını yansıtmaktan uzaktır. Çünkü, vadeli tasarruf mevduatına verilecek faiz oranları aşağıda görüldüğü gibi ortalama faiz oranlarından çok yüksektir.

(195) Merih, Kutlu; "Banka Sisteminde Bunalım ve Optimal Faiz Sorunu" Yeni İş Dünyası, s. 41, Mart 1983, s. 16.

MEVDUAT FAİZ ORANLARINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

(Yıllık %)

Mevduat Faizleri	19.12.1983'den				
	Önceki Durum	19.12.1983	24.2.1984	15.3.1984	10.5.1984
1) Vadesiz	20	5	5	5	5
2) İhbarlı Vadesiz					
a) 1 ay ihbarlı	-	-	43	43	35
b) 3 ay ihbarlı	-	49	49	49	52
3) Vadeli Mevduat					
a) 5 ay - 1 yıl	35	47	47	-	-
b) 1 yıl vadeli	40	45	45	45	45
c) 6 ay vadeli	-	-	-	47	48
4) 6 aydan 1 Yıla Kadar Aylık Faiz Ödemeli	30	-	-	-	-
5) 1 Yıl Vadeli Aylık Faiz Ödemeli	34	-	-	-	-
6) 3'er Aylık Faiz Ödemeli					
a) 6 ay Vadeli	-	42	42	42	43
b) 1 yıl vadeli	-	38	38	38	38

Not: 1) Bankalar mevduatı serbesttir.

2) 19.12.1983 tarihinde yayınlanan Tebliğ ile Resmi ve Ticaret Mevduata da vadelerine göre faiz verilmesi olanağı getirilmiştir.

Kredi faiz oranları da mevduat faiz oranlarına bağlı olarak artmıştır. Ek Tablo 7'de görüldüğü gibi 1979 yılında % 14.5 alan ortalama kredi faiz oranı 1980'de % 20.4, 1981'de % 28.3, 1982'de % 34.6, 1983 yılında ise % 35.1 olmuştur.

Bu oranlar 30 bankaya ait ortalama rakamlardır. Gerçek kredi faiz oranları bu oranlardan çok daha yüksektir.

Kredi Faiz Oranlarında Yapılan Değişiklikler

	<u>15.6.1983</u>	<u>19.12.1983</u>
1) Kısa vadeli krediler		
a) Genel olarak	32	48.5
b) İhracat	26.5 - 30	30
c) Tarım kredi		24.25
2) Orta vadeli krediler		
a) Genel olarak	34	50.5
b) Teşvik belgelir kre.	19-36	19.5-30
c) Tarım kredileri		26.5

Faiz oranlarını serbest bırakılması ile bankaların toplam gelirleri içerisinde faiz gelirlerinin payları da yıllar itibariyle artmıştır.

Ek Tablo 10'da görüldüğü gibi, yıllar itibariyle 30 bankada faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı aşağıdaki gibi olmuştur.

<u>Yıllar</u>	<u>Faiz Gelirlerinin Payı (%)</u>
1977	33.3
1978	32.0
1979	32.1
1980	32.7
1981	48.5
1982	57.3
1983	60.0

1980 yılında % 32.7 olan oran serbest faiz uygulamasından sonra % 60'a kadar yükselmiştir.

Kredi faiz oranlarının serbest bırakılması ile bankaların gelirleri içerisinde kredilerden elde edilen faiz gelirleri de artmıştır.

Ek Tablo 8'de görüldüğü gibi;

Yıllar itibariyle 30 bankada kredilerden elde edilen
Gelirlerin Payları

<u>Yıllar</u>	<u>Kredi Faiz Gelirlerinin Toplam Gelirlerdeki Payı (%)</u>
1977	71.2
1978	68.9
1979	64.1
1980	67.9
1981	71.1
1982	73.1
1983	70.7

Serbest faiz uygulaması ile 1979 yılında % 64.1 oran, 1980 yılından sonra % 70'lerin üzerine çıkmıştır.

Bankalar likidite durumlarını koruyabilmek için kredilerden geriye dönüşler ile kredi faizlerine ağırlık vermeye başlamışlardır. Ancak kredilerdeki donma ve enflasyondan dolayı faiz spredindeki düşüklük bankaları zor durumda bırakmıştır. Bunun üzerine bankalar likidite durumlarını düzeltmek için daha fazla faiz vererek mevduat toplamaya başlamışlardır. Bu da bankalar arasında bir yarışını doğurmuştur. Oligopolistik (kaynak) yapıya sahip olan bankacılık kesiminde uzun dönemli rekabetin yaşanması zordur. Küçük bankalar büyük bankalar yönünde politika izlemeleri ya da tasfiye olmaları gerekiyordu. Durum böyle de gerçekleşti. Önce bankerler, daha sonra bu politikayı izlemeyen küçük bankalar iflas etmeye başladılar (196).

Genel olarak mevduat faiz haddi, mevduat talebini piyasa faiz haddinden daha fazla etkilemedikçe enflasyon koşullarında monopol durumdaki bankanın mevduat yaratma hacmi-

(196) Hisarbank, İstanbul Bankası ve diğerleri.

ni azaltacak, dolayısıyla banka kâr azalması ile karşı karşıya kalacaktır. Serbest rekabet şartlarının geçerli olduğu ve bankacılık monopollerinin bulunmadığı bir ortamda mevduata verilen faiz oranları monopol bankacılıktan daha yüksek olacağı için Merkez Bankası'nın para basması halinde gelirler daha yükselecektir (197).

4.2.4. Kârlılık Politikası

4.1.4.1. Bankalarda Kârlılığın Önemi

Kârlılık ile sermaye politikaları bir birimi tamamladıkları gibi bir bankanın büyümesini nasıl sağladığını da açıklarlar.

En basit anlamda kârlılık, kârların bir bankanın kullandığı fonlarına oranıdır. Bu bir bankanın yatırımlarının kullanılmasındaki başarısını ölçer. Kârlılık, banka yönetiminin kontrolü altındaki kaynakların verimlilik yeteneğinin bir göstergesi, bankanın değişik faaliyetlerine ait iş etkinliğinin temel işareti, bankanın kârlarını arttırma yeteneğinin önemli bir ölçüsüdür. Bu nedenlerle kârlılık bankaların en önemli başarı göstergesine ve bankaların kapitalist doğasının anlaşılmasına temel teşkil eder (198).

Yeni kurulan bankaların kârlılık durumlarını, bankacılık yasalarının, şubeleşmenin, mevduat toplama miktarının, piyasa payını nasıl etkilediği konularında araştırmalar da yapılmaktadır (199).

(197) Stiegel, Jerem J; Infcation, Bank Prolits and Government Seiqniorage Revenue, May 1981, Vol. 71, No. 2, s. 352-355.

(198) Herrick, a.g.k., s. 177.

(199) Savage, T. Donald: "Branch Banking Laws, Deposits Market Share and Prolitability of New Banks", Journal of Bank Research, Winter, 1982, s. 200-206.

4.1.4.2. Bankalarda Kârlılığın Yönetimi

Muhasebe açısından, kullanılan fonların bir ölçüsü olan kârlılık oranı, kâr ve varlıkların unsurlarını kontrol ederek yönetilebilir. Bu oranın yönetimi yalnızca tek bir etmene dikkat çekilmesiyle kontrol edilemez, aksine iki etmenin birlikte hareket etmesi ile anlam kazanır. Söz gelimi bir etmendeki artış -kârlarda- ki artış oranı arttırırken, -varlıklarda- ki artış oranı azaltabilmektedir (200).

Kârlılığın yönetilmesi bir örgütün yönetilmesinin temel göstergesi değildir. Bu tek tek hedeflere ulaşmak için meselâ pay başına kârların arttırılması ya da varlıkların arttırılması gibi daha kolay olacaktır. Bunun ötesinde kârlılık tek başına nadiren bilgi verme niteliği taşırken kâr ve kârlılıklar kamuya daha ayrıntılı bilgi verme işlevi görürler. Kârlılık banka raporlarında ayrıntıya inmeden incelenmektedir.

Etkili kârlılık yönetimi için, kârların yüksek olduğu dönemlerde borç kayıpları karşılıklarının fazla ayrılması, kârların düşük olduğu dönemlerde başlayıp bu karşılıkların az ayrılması yolu izlenebilir.

Bankalarda kârlılığın yönetiminde "Gelir düzleme" denilen bu yol bankaların istikrarlı bir kârlılık politikası izlemelerinde yardımcı bir araçtır (201).

Diğer işletmelerde olduğu gibi, bankalarda da kârlılık oranlarını hesaplamak amaç değildir. Hesaplanan bu oran-

(200) Herrick, a.g.k., s. 177.

(201) Scheirer, H. James; "Income Smoothing: An Analysis in the Banking Industry", Journal of Bank Research, Summer 1981, s. 119-123.

lar çeşitli amaçlara hizmet edebilen araçlardır. Bankalarda kârlılık oranları, başlıca şu amaçlara hizmet etmektedirler (202).

- a) Kârlılık oranları ile bankanın genel kârlılığı ölçülmektedir.
- b) Kârlılık oranları ile aynı zamanda bankanın bir şubesinin veya servisinin kârlılığı ölçülebilmektedir.
- c) Kârlılık oranları, bankanın faaliyetlerinin yönetime denetlenmesinde kullanılabilir.
- ç) Bankanın varlıklarını ve finansal yapısını planlamada kârlılık oranları çok yararlı olmaktadır.
- d) Kârlılık oranları yatırım planlamasında kullanılabilir.
- e) Alternatif karar verme durumlarında kârlılık oranları yardımcı olmaktadır.
- f) Kârlılık oranları, faiz haddini ve bankacılık hizmetlerinden alınan ücret ve komisyonları tespit etmede kullanılabilir.

Çalışmamızda kârlılık oranları, banka faaliyetlerinin analiz aracı olarak kullanılacaktır. Bu açıdan kârlılık oranlarına şu bakış açılarını getirebiliriz.

Kârlılık oranı kurulurken oranın paydasına konulacak olan sermaye türü analizin amacına bağlıdır (203).

Analizin amacı, bankanın fon bulma faaliyetini değerlemek ise kârlılık oranının paydasına bankanın kaynaklarına

(202) Moore/Jaedicke, a.g.k., s. 9.

(203) Myer, John M., Financial Statement Analysis, 3. Baskı, New Jersey, Prentice Hall Inc. 1961, s. 188.

göre sermaye türleri yer almalıdır. Sermaye kaynaklarına göre hesaplanan kârlılık oranları, uzun süreli kaynakların kârlılığı ve öz sermaye kârlılığıdır.

Analizin amacı, banka yönetiminin emrindeki sermayeyi kullanmadaki etkinliğini değerlemek ise, kurulacak kârlılık oranının paydasında, kullanım biçimine göre sermaye türleri yer almalıdır.

Kârlılığın, özel ilgi ve bakış açısı kazanmasında, kilit bir hedef olarak muhafaza edilmesinde yönetimde iç yönlendirmeler önem kazanmaktadır. Aktif kârlılığı, kârlılığın temel ölçüsüdür. Çünkü bu geniş ölçüde bankanın fonlarını nasıl kullandığını ortaya koyar. Burada aktif kârlılığı, öz sermaye kârlılığı ile sermaye oranının çarpılması suretiyle bulunabilmektedir (204).

Aktif Kârlılığı: Öz Sermaye Kârlılığı x Sermaye Oranı

$$\frac{\text{Kâr}}{\text{Varlıklar}} : \frac{\text{Kâr}}{\text{Öz Sermaye}} \times \frac{\text{Öz Sermaye}}{\text{Varlıklar}}$$

Varlıklara göre hesaplanan kârlılık oranları, işletme kârlılığı ile tüm sermaye kârlılığıdır. Bir bankanın plasman faaliyetindeki etkinliği en iyi şekilde bankanın "işletme kârlılığı" ile ölçülebilir (205).

Analizin amacı, bankanın tüm faaliyetlerinin kârlılığını değerlemek ise tüm sermaye kârlılığı ile öz sermaye kârlılığı kullanılabilir. Bir bankanın kârlılığı, kârın, varlıklar toplamı veya öz sermaye toplamı oranlarında anlamını bulur (206).

(204) Herrick, a.g.k., s. 178.

(205) Gürbüz, Banka İşletmesinde Rantabilite, s. 147.

(206) Kennedy/Mc.Mullen, a.g.e., s. 865.

Banka işletmelerinde kârlılığın yönetilmesinde hangi faktörlerden nasıl yararlanacağını şöyle sıralayabiliriz (207).

- a) Bankanın tüm sermaye kârlılığı,
- b) Bankanın finansal kaldıracı,
- c) Bankanın vergi yükü,

a) Bankanın Tüm Sermaye Kârlılığı

Bankanın tüm sermaye kârlılığı, banka varlıklarının kazanç gücünü gösteren oran olup incelenen bankanın sürüm kârlılığı ve varlıklarının dönüş hızının fonksiyonudur. Şu şekilde formüle edebiliriz.

$$\frac{\text{Vergi ve faizden önceki kâr}}{\text{Toplam Gelirler}} \cdot \frac{\text{Toplam Gelirler}}{\text{Toplam Varlıklar}} = \text{Tüm sermaye Kârlılığı} \\ \text{(Sermaye)}$$

Denklemdaki birinci oran, bankanın sürüm kârlılığı olup, bankanın elde ettiği gelirlerden sağladığı safi kârı gösterir. İkinci oran, bankanın toplam varlıklarının dönüşüm hızı olup, bankaların varlıklarının ne derece etkin kullanıldığını göstermektedir (208).

Bankanın tüm sermaye kârlılığı, bankanın sürüm kârlılığı ve varlıklarının dönüşüm hızı olmak üzere iki ana faktörün fonksiyonudur. Bu iki faktör arasında çeşitli kombinasyonlar ile farklı tüm sermaye kârlılığı seviyelerine ulaşılabilir. Aynı tüm sermaye kârlılığı oranına, çok sayıda, dönüşüm hızı ve sürüm kârlılığı kombinasyonları ile varılabilir (209).

(207) Gürbüz, Banka İşletmelerinde Rantabilite, s. 175.

(208) Kennedy/McMulleln, a.g.e., s. 865.

(209) Lynch, Richard M.; Accounting for Management Planning and control, New York, McGraw Hill Book, 1967, s. 328.

Toplam Gelirler	(VFÖK) Vergi Faiz Önc. Kâr	Tüm Sermaye
<u>Toplam Aktifler</u>	<u>Toplam Gelirler %</u>	<u>Kârlılığı %</u>
0.50	20.0	10
1.00	10.0	10
1.25	8.0	10
1.50	6.7	10
1.00	5.0	10
2.50	4.0	10
3.00	3.3	10

Tüm sermaye kârlılığına etki eden faktörler, yukarıda dönüş hızı ve sürüm kârlılığı olarak iki ana gruba ayrılmış ve bunlar arasındaki ilişki matematiksel ifade olarak verilmiştir. Aslında bu iki faktör de kendi içinde pek çok alt faktörlerin etkisi altındadır.

Dupont şemasının bankalara uygulanışı için öneriler geliştiren yazarlar vardır (210).

Dupont şeması bankaya uygulanması ile, bankanın kârlılığına etki eden faktörlerin genel bir görünümü elde edilmiş olur. Bu şema yardımıyla analizciler ve bankaları inceleyenler standart kârlılık oranları ile gerçek kârlılık oranları arasındaki farka sebep olan etmenleri kolayca görebilirler. Banka yönetimi, bankanın faaliyetini bu şema yardımı ile izleyerek zamanında gerekli düzeltmeleri kolayca alma imkânına sahip olur.

(210) Bilindiği gibi Amerika'da Du Pont firması, tüm sermaye kârlılığına etki eden bütün faktörleri ve bu faktörlerle arasındaki ilişkileri gösteren bir şema dizisi geliştirmiştir. Bu şemalar yardımıyla yöneticiler kârlılığa etki eden faktörleri kolayca bulmakta ve düzeltici tedbirlere süratle gidebilmektedirler. 1919 yılından bu yana gizli olarak kullanılan bu şema dizisi, 1949 yılında Du Pont firmasının veznedarı T.C. Devis tarafından bir konferansta açıklanmıştır. Kısa zamanda Amerika'da büyük bir rağbet gören şema diğer işletmelerce de geliştirilerek kârlılığın denetlenmesinde başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. Gürbüz, Banka İşletmelerinde Rantabilite, s. 174.

Gerek tüm sermaye kârlılığında gerekse Du Pont şemasında görüldüğü gibi, bankanın tüm sermaye kârlılığı üç şekilde arttırılabilir (211):

- Bankanın gelirlerini arttırarak
- Bankanın giderlerini azaltarak
- Banka varlıklarını optimal bir seviyede tutarak.

b) Bankanın Finansman Kaldıracı

Finansal kaldıraç, banka için gerekli fonları, borçlarla karşılamak ve bu fonları daha kârlı alanlarda kullanmak suretiyle bankanın öz sermaye kârlılığının arttırılmasıdır (212).

Finansal kaldıraç, banka işletmeleri için başkalarının paralarını borç alıp çalıştırdıklarından hayati önem taşımaktadır. Bankaların öz sermayeleri azdır, faaliyetlerinin büyük bir kısmını mevduatlarla sürdürürler.

Banka işletmelerinde finansal kaldıraç etkisinin kârlılık üzerindeki arttırım oranını şöyle hesaplayabiliriz (213).

$$Ke : \frac{1}{Sy} \cdot \frac{(Kb-F)}{Kb}$$

Ke: Kaldıraç Etkisi

Sy: Sermaye yapısı (Öz Sermaye/Tüm Sermaye)

Kb: Brüt kâr

f: Faiz

Bankanın toplam sermayesi içinde dış kaynakların, özellikle mevduatların oranı arttıkça yani öz sermayenin

(211) Reed, a.g.k., s. 516-518.

(212) Eric L. Kohler; A Dictionary For Accountants, 4. B. New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1970, s. 263. Yüksel, Ali Sait; Para Bulma ve Yatırım, 3. Baskı, İstanbul, 1982, s. 78-82.

(213) Yüksel; Para Bulma ve Yatırım, s. 80.

oranı azaldıkça, $1/Sy$ oranı büyüdükçe finansal kaldıraçın öz sermaye kârlılığı üzerindeki etkisi artmaktadır (214).

Bankalarda finansal kaldıraçın öz sermaye kârlılığı üzerine etkisini bir örnek yardımıyla şöyle açıklayabiliriz.

Toplam sermayesi 12 milyar ₺ olan X bankası, faaliyet dönemi sonunda 500 milyon ₺ vergi ve faizden önce kâr elde etmiş olsun. Mevduata verilen faiz, ikramiye ve komisyon giderleri ortalama olarak % 10 olduğunu varsayalım. Bu şartlar altında X bankasının mevduat kullanımının öz sermaye kârlılığı üzerine etkisi aşağıdaki Tablo 'da kolaylıkla izlenebilmektedir (215).

Öz sermaye oranı	1.00	0.90	0.80	0.70	0.60	0.50	0.40	0.30	0.20	0.10	0.00
Brüt Kar	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500
Faiz giderleri	0	20	40	60	80	100	120	140	160	180	200
Kaldıraç etkisi	1	1.06	1.25	1.25	1.40	1.60	1.90	2.39	2.40	6.40	0.

Yukarıdaki örnekte faiz oranını tüm sermaye kârlılığının altında aldık. Oysa bazen bu oran tüm sermaye kârlılığının üzerinde de olabilir. O zaman aşırı borçlanmanın etkileri Tabloda görülebilmektedir.

Toplam sermayesi 1 milyar ₺ olan Y bankası yılda ortalama olarak 250 milyon ₺ brüt kâr elde etmektedir. Borçları için ödenen faiz % 30 olduğuna göre Finansal kaldıraç etkisi nereye kadar göstermekte olduğunu nereden itibaren zarar etmeye başlamaktadır, onu görebiliriz.

(214) Robinson, A.g.k., s. 386-397.

(215) Gürbüz, Banka İşletmelerinde Rantabilite, s. 182.

Öz sermaye oranı	1.00	0.90	0.80	0.70	0.60	0.50	0.40	0.30	0.20	0.10	0.00
Brüt Kâr	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
Faiz giderleri	0	30	60	90	120	150	180	210	240	270	300
Kaldıraç Etkisi	1	0.98	0.95	0.91	0.86	0.80	0.70	0.53	0.20	-0.00	-0.00

Finansal kaldıraçın öz sermaye kârlılığı üzerine olumlu veya olumsuz yönde etkileri olmaktadır. Bu etkinin yönünü, bankanın vergi ve faiz öncesi kârı ile dış kaynaklara ödenen faiz giderleri arasındaki fark belirlemektedir.

- Bankanın vergi ve faizden önceki kârı, dış kaynaklara ödenen faizden büyük olabilir. Bu olumlu farka "borçtan yararlanma" denir. Bu durumda finansal kaldıraç, bankanın öz sermaye kârlılığını arttırır.

- Bankanın vergi ve faiz öncesi kârı, dış kaynaklar için ödenen faizlere eşit olabilir. Bu durumda finansal kaldıraçın bankanın öz sermayesi kârlılığına etkisi yoktur.

- Bankanın vergi ve faiz öncesi kârı, dış kaynaklara ödenen faizlerden düşük olabilir. Bu durumda finansal kaldıraç olumsuz yönde işler, bankanın öz sermaye kârlılığını düşürebilir.

Buraya kadar incelediğimiz genel anlamda ve tüm işletmeler için kaldıraç etkisidir. İşletmelerin genel amaçları mal ve hizmet üretmektir. Bu üretimi gerçekleştirirken borçların öz sermayeyi arttırım etkisinden istifade edebilirler. Bankalarda ise amaç faiz marjı ile kâr elde etmektir. Öz sermayesi yanında fonları toplamak ve bunlara faiz vermek, fonları dağıtmak ve bunlardan faiz geliri elde etmektir. Öyleyse bankalarda, fonların toplanması ve dağıtılması genel amacı dışında almış olduğu borçların kârlılığı etkilerinin araştırılması yerinde olacaktır. Bu konuda araştırmalar yapılmış ve aşağıdaki, bankalarda borçtan yararlan-

ma; borçların öz sermaye kârlılığına etkisini veren formül geliştirilmiştir.

Banka kârlarının büyük bir kısmı çok yüksek düzeyde bir kaldıracın kullanılmasından ileri gelir. Bir bankanın öz sermaye üzerindeki kaldıracı şöyle hesaplanabilir (216).

$$k = \frac{t(rA - ki_1d_1 - ki_{23}d_{23} - ki_4d_4)}{A - (d_1 + d_{23} - d_4)}$$

k = Banka öz sermayesinin tarihi verim oranı

t = (1-V) V; Vergi oranı

r = % olarak kârlılıkların verim oranı (Tüm varlık kârlılığı)

A = Toplam banka varlıkları

ki₁ = % olarak öz sermaye ile uzun süreli sermaye maliyeti

d₁ = Toplam öz sermaye ve uzun süreli sermaye

ki₂₃ = Kısa süreli banka borçları ve vadeli mevduatların efektif maliyeti

d₂₃ = Toplam vadeli mevduatlar ve kısa süreli borç almalar

ki₄ = % olarak vadesiz mevduatların yönetilme ve çekilme maliyeti

d₄ = Toplam vadesiz mevduatlar

Yukarıdaki formül Türkiye'deki bankalar için aşağıdaki şekilde uygulanabilecektir.

(216) Maçen, D. Shimon/Harter, R. Thomas; "Cost of Capital and Divident Policies In Commercial Banks", Journal of Financial and Quantitative Analysis, Vol. 6, No: 2, March, 1971, s. 733-746 ve 783-784.

$$\text{Bankanın kaldıraç etkisi} = \frac{(1 - \text{Vergi Oranı}) \left(\text{Toplam Gelirler} - \text{Net kâr} - \text{Faiz Odemeleri} - \text{Vadesiz Mevduat Gider Payı} \right)}{\left(\text{Aktif Toplamı} \right) - \left(\text{Öz Sermaye} + \text{Vadeli Mevduatlar} + \text{Vadesiz Mevduatlar} \right)}$$

$$\text{Pamukbank 1982 yılı kaldıraç etkisi} = \frac{(1-0.03)(33.247-322-26.725-2470)}{153.761 - (6.992 + 110.315)}$$

$$k_{82} = \frac{0.97 \cdot 3800}{36.454} = \frac{3.686}{36.454} = 0.10$$

$$k_{82} = \% 10$$

$$k_{83} = \frac{(1-0.14)(38.756 - 344 - 31.134 - 3.272)}{178.674 - (6962 + 127.130)}$$

$$k_{83} = \frac{0.86 \cdot 4006}{44.582} = \frac{3.445}{44.582} = 0.077$$

$$k_{83} = \% 7.7$$

Pamukbank'ta son yılda kaldıraç etkisinin azaldığı görülmektedir.

c) Bankanın Vergi Yüğü

Bankaların öz sermaye kârlılığını etkileyen diğér bir faktör de bankaların vergi yüküdür. Bankaların vergi yükünden maksat, bankanın bütün giderleri çıktıktan sonraki dönem kârından alınan vergidir. Bankaların dönem kârlarına uygulanan vergi oranı ile öz sermaye kârlılıkları arasında ters bir ilişki vardır. Vergi oranı arttıkça banka-

(★) Vadesiz mevduat gider payı; vadesiz mevduatların aktif içindeki payı bulunup, toplam gelirlerden kâr ve faizler düşüldükten sonra kalan rakamla çarpılarak bulunmuştur.

nın vergi yükü artacağından öz sermaye kârlılığı azalacaktır. Buna karşılık vergi oranı azaldıkça öz sermaye kârlılığı artacaktır (217).

Banka yönetimi bankanın kârına uygulanan vergi oranını kolayca etkileyememektedir. Devlet tarafından konulan vergi oranları veri kabul ederek banka yönetimi yasal yollardan bankanın vergiyükünü biraz olsun hafifletilebilir. Örneğin, daha fazla şüpheli alacak karşılığı ayırmak gibi, Bankanın vergi problemleri bankanın finansal yönetiminin kapsamına girmektedir (218).

Bankaların kârlılığı, bankanın tüm yönleri ile ilgilidir. Banka yönetiminin bütün faaliyetlerini kapsar. Banka gelirlerini arttırma ve giderlerini azaltma çabaları bankanın faaliyet yönetimini oluşturur. Ucuz fon kaynakları bulup bunları optimal bir biçimde varlıklar arasında dağıtma ve bankanın vergi politikasını belirleme bankaların finansal yönetimini oluşturmaktadır (219).

4.1.4.3. Bankalarda Kârlılığın Ölçülmesi

Bankalarda kârlılık oranları, bankanın tümünü kapsayacak şekilde geniş ölçülerle hesaplanabileceği gibi, bankanın bir şubesine fonksiyonuna veya servisine ait olmak üzere daha dar anlamda da hesaplanabilir. Geniş anlamda oranlar, bankanın genel kârlılığını ölçerken, dar anlamda oranlar, ait oldukları fonksiyonların veya servislerin kârlılığını ortaya koyar.

(217) Donnell, John L., İşletme Finansmanı, (Çeviren: Doğan Sinderen) Ankara, 1965, s. 53.

(218) Reed, a.g.k., s. 518.

(219) Gürbüz, Banka İşletmelerinde Rantabilite, s. 186.

Bankaların genel kârlılık oranları, bankanın toplam kârının toplam sermayesine bölünmesi suretiyle bulunur. Bankanın kârı ve sermayesinin türlerine göre; tüm sermaye kârlılığı, işletme kârlılığı, uzun süreli kaynakların kârlılığı, öz sermaye kârlılığı faktör ayırımı yoluyla kârlılık analizi ve gelir getiren varlıkların kârlılık analizi olmak üzere bankaların kârlılık analizlerini 6 gruba ayırabiliriz. 6 grup kârlılık analizi aşağıda kısaca incelenecektir (220).

a) Tüm Sermaye Kârlılığı

Bankanın belli bir dönemde çeşitli kaynaklardan elde edilen toplam kârının, varlıklar (Tüm sermaye) toplamına bölünmesiyle bulunan oran tüm sermaye kârlılığıdır. Bu orana "teşebbüs kârlılığı" da denmektedir (221).

Yukarıdaki açıklamaların ışığında tüm sermaye kârlılığını şöyle bulabiliriz:

$$\frac{\text{Vergi Faiz Öncesi Kâr}}{\text{Tüm Sermaye (Varlıklar)}} = \text{Tüm Sermaye Kârlılığı}$$

Tüm sermaye kârlılığı, toplam varlıkların dönüşüm hızı ile sürüm kârlılığının çarpımı suretiyle de hesaplanabilir. Böylece tüm sermaye kârlılığı formülünün arkasındaki faktörler gözönüne alınarak ayrıntılı bir analiz yapma imkânı elde edilebilir (222).

(220) Oluç, Mehmet; a.g.k., s. 407.

Pekiner, Kamuran, *Prodüktivite Denetimi*, İstanbul, 1971, s. 20.

Gürbüz, a.g.k., s. 29. Herrick, a.g.k., s.

Koltveit, a.g.k., s. 2-4.

(221) Yüksel, Para Bulma, s. 21.

Pekiner, *Prodüktivite Denetimi*, s. 22.

(222) Van Horne, a.g.e., James C.; *Financial Management and Policy*, New Jersey, Prentice Hall, Inc., 1968., s. 521.

Koç, Yüksel; *İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri*, Ankara, 1970, a.g.e., s. 48.

$$\frac{\text{Toplam Gelirler}}{\text{Tüm Sermaye}} \cdot \frac{\text{Vergi Faiz Öncesi Kâr}}{\text{Toplam Gelirler}} = \frac{\text{Vergi Faiz Öncesi Kâr}}{\text{Tüm Sermaye}} = \text{Tüm Sermaye Kârları}$$

Aşağıda iki bankaya ait tüm sermaye kârlılık oranları hesaplanmıştır.

Pamukbank A.Ş. Yıllar İtibariyle Tüm Sermaye Kârlılığı

	1979	1980	1981	1982	1983
Kâr + faiz	987	3.401	19.829	27.047	31.480
Tüm Sermaye	24.862	52.918	117.368	153.761	178.674
Tüm Sermaye Kârlılığı	3.9	6.4	12.6	17.6	17.6

İş Bankası A.Ş. Yıllar İtibariyle Tüm Sermaye Kârlılığı

	1979	1980	1981	1982	1983
Kâr + Faiz	7.447	17.571	56.318	121.317	199.431
Tüm Sermaye	165.025	237.587	429.279	783.751	1.080.789
Tüm Sermaye Kârlılığı	4.5	7.4	13.1	15.5	18.5

Küçük bankada tüm sermaye kârlılığı son iki yılda aynı kaldığı halde büyük bankada aynı artış hızını devam ettirmektedir.

b) İşletme Kârlılığı

İşletmenin ana faaliyet kârı ile ana faaliyet sahasında kullanılan varlıklar arasındaki orana işletme kârlılığı denmektedir (223). Bu oran formülle şöyle ifade edilebilir.

(223) Kennedy/Mc Mullen, a.g.k., s. 473.
Isaac, Alfred; İşletmelerde Revizyon ve Kontrol, İstanbul, 1944, s. 61.

$$\frac{\text{Ana Faaliyet Kârı (Organik Kâr)}}{\text{Ana Faaliyette Kullanılan Varlıklar (Faaliyet Varlıkları)}} = \text{İşletme Kârlılığı}$$

Bankacılık faaliyetinden doğan kârı tespit etmek gelişmiş ülkelerde kolaydır. Yayınlanan banka gelir tablolarında ana faaliyet kârı ile yan faaliyetlere ait kâr ve zararlar arasında ayırım yapılmaktadır (224).

Türkiye'de tespit edilmiş standart finansal tablolarda böyle ayırımlar yapılmamıştır. Gerek ana faaliyet varlıklarını ve gerekse ana faaliyet kârını doğru olarak göstermeden yayınlanan banka bilanço ve kâr zarar cetvelleriyle bankaların işletme kârlılığını bulmak olanaksızdır (225).

c) Uzun Süreli Sermaye Kârlılığı

Uzun süreli sermaye kârlılığı, net kâr ile faizlerin toplamının uzun süreli sermayeye bölünmesi suretiyle bulunur.

$$\text{Uzun süreli sermaye Kârlılığı} = \frac{\text{Net Kâr} + \text{Faizler}}{\text{Öz Sermaye} + \text{Uzun Süreli Borçlar}}$$

Uzun süreli sermaye kârlılığı oranı, işletme içinde performans analizi aracı olarak pek kullanılmaz. Bu nedenle uzun süreli kaynakların kârlılığı işletme içinde performans denetiminden çok işletme dışı finansal analiz için kullanılmaktadır.

Bankaların başlıca uzun süreli sermaye kaynakları, uzun süreli mevduat, tahviller, öz sermaye ve diğer uzun sü-

(224) Garcia, L.L.: "Bir banka raporu nasıl tahlil edilir" (Çev. Yüksel Koç) T. Bankalar Birliği Yayınları No: 30, Ankara, 1968, Kennedy/Mc Mullen, a.g.e., s. 847.

(225) Gürbüz, Banka İşletmelerinde Rantabilite Denetimi ve Türk Tatbikatı, s. 122.
Tosun, Necmi; Türk Bankacılığında Sermaye Maliyeti ve Rantabilite Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1978, s. 23.

reli borçlardır. Bu sermaye türleri oranın paydasını, net kâr ve uzun süreli kaynaklara ödenen faiz ve komisyonlar toplamı oranın payını oluşturmaktadır.

Aşağıda iki bankaya ait uzun süreli sermaye kârlılıkları karşılaştırma yapmak üzere hesaplanmıştır.

Pamukbank A.Ş. Yıllar İtibariyle Uzun Süreli
Sermaye Kârlılığı

	1979	1980	1981	1982	1983
Kâr + Faiz ödemeleri	987	3401	14829	27047	31480
Öz sermaye + Tasarruf Mevduatları	6126	16729	48238	62817	67152
	0.16	0.20	0.31	0.43	0.470

İş Bankası A.Ş. Yıllar İtibariyle Uzun Süreli
Sermaye Kârlılığı

	1979	1980	1981	1982	1983
Kâr + faiz ödemeleri	7447	17570	56318	121317	199431
Öz sermaye + Tasarruf Mevduatları	58926	90167	201281	381791	547946
	0.13	0.19	0.28	0.32	0.36

Pamukbank'ın uzun süreli sermaye kârlılığı yıllar itibariyle İş Bankası'ndan daha yüksek olduğu görülmektedir.

d) Öz Sermaye Kârlılığı

Öz sermaye kârlılığı, öz sermayenin verimini ölçen bir araçtır. Bütün analizciler için bir anahtar görevi görmesine rağmen genellikle ortaklar ile ortak olacaklar açısından çok önem taşımaktadır.

Öz sermaye kârlılığının paydasında toplam öz sermaye payında net kâr yer almaktadır (226).

$$\frac{\text{Net Kâr}}{\text{Toplam Gelirler}} \cdot \frac{\text{Toplam Gelirler}}{\text{Öz Sermaye}} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Öz Sermaye}} = \text{Öz Sermaye Kârlılığı}$$

Bankaların kuruluş amaçlarının başında ortaklarına tatmin edici kârı sağlamak gelmektedir. Bankaların öz sermaye kârlılığı bu amacın ne dereceye kadar gerçekleştiğini ortaya koyar. Bundan dolayı öz sermaye oranı bankanın başarı ölçüsü olarak da kullanılmaktadır (227).

Bankalarda, öz sermaye kârlılığı hesaplanırken bankanın net kârı;

- Bankanın esas sermayesine,
- Bankanın ödenmiş sermayesi ve yedek akçeleri toplamına veya

Bankanın toplam öz sermayesine oranlanmaktadır.

Bu hesaplamalar içerisinde anlam ifade eden ve en çok kullanılan bankanın toplam öz sermayesine oranlanmasıdır (228).

Aşağıda iki bankaya ait öz sermaye kârlılık oranları verilmiştir

Pamukbank A.Ş. Yıllar İtibariyle Öz Sermaye Kârlılığı

	1979	1980	1981	1982	1983
Kâr	340	1292	1652	322	345
Öz sermaye	968	1580	2703	6992	6961
Öz sermaye kârlılığı	35.1	81.7	61.1	4.6	4.9

(226) Yüksel, Parabolma, s. 20, Gönenli /Sarıkamış, İşletme Finansmanı, İstanbul, 1970, s. 94-95.

(227) American Bankers Association, The Commercial Banking Industry, New Jersey, 1964, s. 327.

(228) Garcia, a.g.k., s. 230.

İş Bankası A.Ş. Yıllar İtibariyle Öz Sermaye Kârlılığı

	1979	1980	1981	1982	1983
Kâr	851	2.877	4.769	4.637	10.332
Öz Sermaye	3.069	4.460	6.448	32.754	63.966
Öz Sermaye Kârlılığı	27.7	64.5	73.9	14.2	16.2

Birinci bankada serbest faiz uygulamasına geçilen 1980 yılından itibaren öz sermaye kârlılığı azalmaya başlamaktadır. Aynı zamanda 70 s. BHKHK ile getirilen sınırlama gereği bankanın sermaye artırımına gitmesi öz sermaye kârlılığını daha da azaltmaktadır. Aynı şekilde ikinci bankanın da kararname gereği sermayesini arttırması öz sermaye kârlılığının azalmasına sebep olmuştur. Buna rağmen büyük bankanın öz sermaye kârlılığı diğer bankadan daha iyidir.

Bankanın net kârının, bankanın ödenmiş sermayesi, yedek akçeleri ve dağıtılmamış kârları toplamına oranı, bankaların kârlılık durumunun değerlendirilmesinde anlamlı bir ölçüdür. Bu oran, bankanın ortaklarının banka üzerindeki haklarının bir birimine isabet eden kâr oranını ortaya koymaktadır. Bankalarda bu oranın yanında pay başına gelir oranı ile pay başına gelir de önemlidir (229).

e) Faktör Ayırımı Yoluyla Kârlılık Analizi

Faktör ayırımı analizleri metodunun kullanımı pay başına kazançları belirlemede kârlılığı gösteren faktörlerle hacmi gösteren faktörleri birbirinden ayırır (kârlılığı gösteren faktör faaliyet oranı olarak gösterilmektedir). Bu ayırım kazançların değerlendirilmesinde kârlılığın rolünün anlaşılması için temel olmaktadır. Kârlılıklarını durağan tutan veya onu geliştiren bankaların, kazançların niteliği

ile ilgilenen stratejiler izlemeleri , beklenebilir. Hacim ile ilgili faktörlerdeki değişmeler banka faaliyetlerinin büyüklüğü ile ilgili stratejileri yansıtabilir. Uzun dönemde kârlılık oranının sabit olduğu ya da arttığı durumlarda kazançların çok daha kolayca arttırılması sağlanabilecektir. Temel olarak artan hacmi yansıtan fakat ayrıca düşük kârlılığın bir dengesini de belirleyen, bu nedenle kârlılık kazançların analizinde merkezi bir odaktır (230).

Aşağıdaki tablolardan birincisinde İş Bankası'nın 1977 ve 1983 yıllarına ait Faktör kârlılıkları hesaplanmıştır. Birinci sütun bankanın 1977 yılındaki vergi öncesi kârını, ikinci sütun öz sermaye oranını, üçüncü sütun toplam faiz gelirlerinin aktif toplamına bölümünü, dördüncü sütun diğer gelirlerin aktif toplamına bölümünü, beşinci sütun personel giderlerinin aktif toplamına bölümünü, altıncı sütun borç kayıpları karşılıklarının aktif toplamına bölümünü, yedinci sütun diğer giderlerin aktif toplamına bölümünü, sekizinci sütun üç ve dördüncü sütun toplamından beş, altı ve yedinci sütun toplamalarının düşülmesinden sonraki rakamı, dokuzuncu sütun bankanın (1-V) vergi oranını, onuncu sütun pay senedi sayısını, on birinci sütun pay başına ortalama gelir (PBG) rakamını göstermektedir. Son sütunda her faktöre göre \mathbb{T} değişimleri yer almaktadır.

Son sütunun gözden geçirilmesi her faktörden dolayı \mathbb{T} değişmelerini gösterdiğinden, pay başına gelirleri etkileyen faktörleri özet halinde vermektedir. Analizciler bu sayede bu faktörlerin görece etkilerini kıyaslama imkânı bulurlar. Bu kolon kârlılığın çeşitli faktörlere göre önemli bileşmelerini de aydınlatır. Ayrıca bu kolon faktör yıl ile incelenen yıl arasındaki politikaların bir göstergesi duru-

(230) Herrick, a.g.k., s. 199. Koltveit, a.g.k., s. (2-21).

İŞ BANKASI A.Ş.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Faiz gelirleri	5.140.903 0.06150	6.864.840	10.317.292	23.609.534 0.09937	65.712.000 0.15314	131.529.000 0.16769	209.764.000 0.19408
Diğer gelirler	2.347.897 0.02809	3.533.423	5.879.116	10.977.757 0.04620	18.758.000 0.04369	31.609.000 0.04033	46.269.000 0.04281
Personel giderleri	2.928.773 0.03504	4.361.639	6.910.057	12.988.255 0.05466	20.637.000 0.04807	20.325.000 0.03869	36.670.000 0.03393
Borç kayıpları karşılıkları	357.040 0.00427	510.260	786.110	1.765.223 0.00743	1.358.000 0.00316	2.634.000 0.00336	6.158.000 0.00569
Diğer giderler	855.578 0.01023	1.030.931	1.052.310	2.262.180 0.00952	6.187.000 0.01441	8.857.000 0.01130	13.775.000 0.01275
Öz sermaye	1.869.934 0.02231	2.387.406	3.069.060	4.459.631 0.01876	6.448.000 0.01502	32.754.000 0.04179	63.966.000 0.05918
Vergiler	% 57	% 57	% 57	% 60	% 60	% 60	% 60
Pay senedi sayısı	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000	30.000.000	30.000.000
Aktif toplam	83.578.630	116.851.728	165.024.682	237.587.062	4429.279.00	783.751.000	1.080.789.000
K â r	630.729	750.552	851.127	2.876.972	4.770.000	4.651.000	10.332.000

İŞ BANKASI'nın FAKTÖR AYIRIMI YOLUYLA KÂRLILIK ANALİZİ

	Kâr ÷	Öz serm. Tüm serm.	Faiz gel. Aktif top.	Diğ.gel. Aktif top.	Personel gider. Aktif Top.	Borç kayıpl. karşıl. Aktif Top.	Diğer Giderler Aktif Top.	Toplam Faaliyet Oranı	(1-V) Vergi ÷ Oranı	Pay Senedi Sayısı	Muhtemel P.B.F.G.	Her faktöre isabet eden R değişimi
1977 Faktör Yılı	630.729	0.02237	0.06150	0.02809	0.03504	0.00427	0.01023	0.04005	0.57	40.000	16.091	
1983 Yılı Kâr	10.332.000	0.02237						0.04005	0.57	40.000	26.359	+ 10.268
1983 Yılı Sermaye Oranı		0.05918						0.04005	0.57	40.000	9.963	- 16.396
1983 Yılı Faiz Gelirleri Oranı			0.19408					0.17263	0.57	40.000	42.947	+ 32.984
1983 Yılı Diğer Gelirleri Oranı				0.04281				0.18735	0.57	40.000	46.609	- 3.662
1983 Personel Gider Oranı					0.03393			0.18846	0.57	40.000	46.886	+ 277
1983 Borç Kayıpları Oranı						0.00569		0.18704	0.57	40.000	46.532	- 354
1983 Diğer Gider Oranı							0.01275	0.18452	0.57	40.000	45.905	- 627
1983 Vergi Oranı								0.18452	0.60	40.000	48.321	+ 2.416
1983 Pay Senedi Sayısı								0.18452	0.60	30.000.000	644	- 47.677
1983 Faktörü	10.332.000	0.05918	0.19408	0.04281	0.03393	0.00569	0.01275	0.18542	0.60	30.000.000	644	- 47.677

P.B.F.G. = Pay Başına Faaliyet Geliri

mundadır da. Tabloda görüldüğü gibi İş Bankası'nda, kârlardaki büyüme pay başına gelirden 10268 ₺'lik bir artış sağlamaktadır. Aynı şekilde sermaye oranındaki artma ya da kaldıraç etkisindeki değişim pay başına gelirden 16396 ₺'lik bir azalmaya sebep olmaktadır. Bankanın faiz politikasındaki değişiklikten dolayı artan faiz gelirleri oranı paybaşına gelirden 32894 ₺'lik artış sağlamaktadır. Diğer gelirler oranındaki artış da pay başına gelirden 277 ₺'lik diğerlerine göre az bir artış meydana getirmektedir. Borç kayıpları karşılıklarındaki artma da pay başına gelirden 3545 ₺'lik bir azalmaya sebep olmaktadır. Bankanın diğer giderlerindeki artış pay başına gelirden 6275 ₺'lik bir azalma meydana getirmektedir. Bankanın vergi oranındaki azalma da pay başına gelirden 24165 ₺'lik bir artış sağlamaktadır. Faktör yıl olarak ele alınan 1977 yılında pay başına gelir 16.091 ₺ iken 1983 yılında pay başına gelir sermayenin 30 milyara çıkarılmasından dolayı 644,- ₺'sine düşmüştür.

İncelenen banka ile ilgili şunları da söyleyebiliriz. Bu banka 1977 yılına göre 1983 yılında önce varlıklardaki büyümeye önem vermiş bu sayede toplam gelirlerini arttırmayı başarmıştır. Daha sonra faiz politikasını değiştirerek faiz gelirlerini arttırmış, buna bağlı olarak diğer gelirler de arttırılmıştır. Bu politikalar sayesinde 1977 yılında 16.091 ₺'si olan pay başına gelir sermaye arttırımından dolayı 644.7 ₺'ya düşmüştür. Personel giderlerindeki azalışın yanında diğer giderlerde artış olmuştur. Bundan dolayı pay başına gelirlerde bir düşmeye sebep olmuştur. Karşılıklardaki artma pay başına gelirlerde bir düşme olmuştur. Karşılıklardaki artma pay başına geliri azaltmıştır. Gider kalemlerindeki değişiklikten dolayı 46.609 ₺ olan pay başına gelir 45.905 ₺'ya düşmüştür. Öz sermaye oranındaki artma bankanın öz sermayesinin arttığını göstermektedir. Daha fazla sermaye arttırımına gitmeden varlık büyümesini kolayca sağlayabilecektir.

f) Gelir Getiren Varlıkların Kârlılık Oranları

Bankalarda gelir getiren varlıkların ayrı ayrı getirdikleri gelirlere göre oranlanmaları yoluyla da özel kârlılık oranları bulunabilir. Bu tip kârlılık oranları bankalarda ayrı bir yönetim ya da karar verme aracı olarak da kullanılabilir (231). Örneğin faizlerin faiz getiren varlıklara oranlanması gibi.

Pamukbank A.Ş. Yıllar İtibariyle Temettü Oranı

	1979	1980	1981	1982	1983
Ortalama Temettü	% 10,3	% 15	% 13,6	% 200	-

Pamukbank 1979-83 faaliyet raporlarından bankanın ilk yıllarda kâr payı dağıtmaya önem verdiği kârlılık politikasını yakından takip ettiği 1982'de yedek akçelerden yüksek oranda temettü dağıttığı, 1983 yılında ise kâr payı dağıtmadığı görülmektedir. Bu da kârlılık politikasındaki tutarsızlığı ortaya koymaktadır.

4.1.5. Sermaye Politikası4.1.5.1. Bankalarda Sermayenin Fonksiyonları

Bankalarda sermaye, gelecekte kâr sağlamak amacıyla konulan riske karşı hiçbir garanti taşımayan fonları temsil etmektedir. Sermaye bir bankanın kendi faaliyetini sürdürmesine destek sağlayacak diğer fonları çekmek için garanti teşkil etmektedir. Bu bir bankanın gelecekte bankacılık faaliyetlerine devam etme yeteneği açısından pay sahiplerine olan güveni simgelemektedir.

(231) Koch, W. Timothy; "Commercial Bank Size, Relative Profitability and the Demand of Tax-Exempt Securities" Journal of Bank Research, Autumn, 1981, s. 136-144.

Batı Avrupa ülkelerinde bankaların bir holding şeklini almasını ve banka kaynaklarının belirli kuruluşlarda donmasını önlemek maksadıyla bankaların yapacakları iştiraklere niceliksel ve niteliksel sınırlamalar uygulanmaktadır (232).

En çok uygulanan niteliksel sınır, bankaların iştiraklerine tahsis edecekleri sermaye, banka öz sermayesinin belirli bir oranını aşmaması şeklindedir. Niceliksel sınırlamaların başında da bankaların ticari faaliyette bulunan ortaklıkların sermayelerine iştirak edememeleri veya pay senetlerini ellerinde bulunduramamaları şeklinde olmaktadır.

- Mevduatın bir kısmının kamu kesimi tahvillerinin satın alınmasında kullanılması,

- Mevduatın bir bölümünün, Merkez Bankası'nda mobilize edilecek nitelikte olan orta vadeli kredilere yatırılması,

- Mevduatın bir bölümünün konut kesimi finansmanında kullanılması,

- Mevduatın bir kısmının belirli ekonomik kesimlerin finansmanı için kullanılması şeklinde olmaktadır.

Türkiye'de yukarıdaki uygulamaların hemen hemen hepsini kapsayacak şekilde sınırlamalara rastlanmaktadır. Bu sınırlamalar ekonomideki istikrara göre arttırılıp azaltılmaktadır. En son çıkan 70 sayılı BHKHK'nin 38. maddesi genel kredi sınırlamaları başlığı altında bankaların kredi sınırları ile portföy kullanımlarını düzenlemiştir. Bu sınırlamalar kredi riski bölümünde ayrıntıları ile incelendiği için burada kısaca değinilmiştir.

Türkiye'de son yayınlanan 70 sayılı BHKHK'nin 47. maddesinde düzenlenen iştiraklere ait hükümde, bankaların iştiraklere tahsis edecekleri sermayenin toplam öz kaynakları aşamayacağı şeklindedir. Ayrıca niceliksel bir sınırlama da 47. maddenin 2. bendinde getirilmiştir. Bu sınırlamaya göre, bankaların sermayelerinin % 50'sinden fazlasına sahip oldukları iştirakleri; kamu kuruluşu şeklinde olanlar hariç banka sermayesinin % 10'undan fazlasına sahip olan ortakların, yönetim kurulu başkanı ve üyelerinin, genel müdür ve müdür yardımcılarının ayrı ayrı ya da birlikte sermayelerinin % 25'inden fazlasına sahip oldukları ortaklıklara iştirak edemezler şeklindedir.

Ayrıca bankalar açısından sermaye azaltım işlemi sayılan faaliyetler de yasaklanmıştır. Bir nevi yatırım sayılan şu işlemler bankalar ile iştiraklerine yasaklanmış, bir bankanın iştirak ettiği ortak ve kuruluşlar, sermayelerine iştirak eden bankanın pay senetlerini satın alamazlar, rehin olarak kabul edemezler ve karşılığında avans veremezler.

a) Finansal Piyasalarla Bağı

Bankaların sermaye yaratma veya çekme yeteneğini, bankanın politikalarını uzun dönemde sürdürüp sürdürmeyeceği belirler. Sermaye piyasalarından gelen etkilerin sermaye durumundaki değişme taleplerini gerçekleştirmesinde genellikle bir dizi yıl geçer. Düzenleyici kuruluşlar, finansal piyasaların sermaye durumunda meydana gelen değişmeler üzerindeki etkisini azaltabilirler.

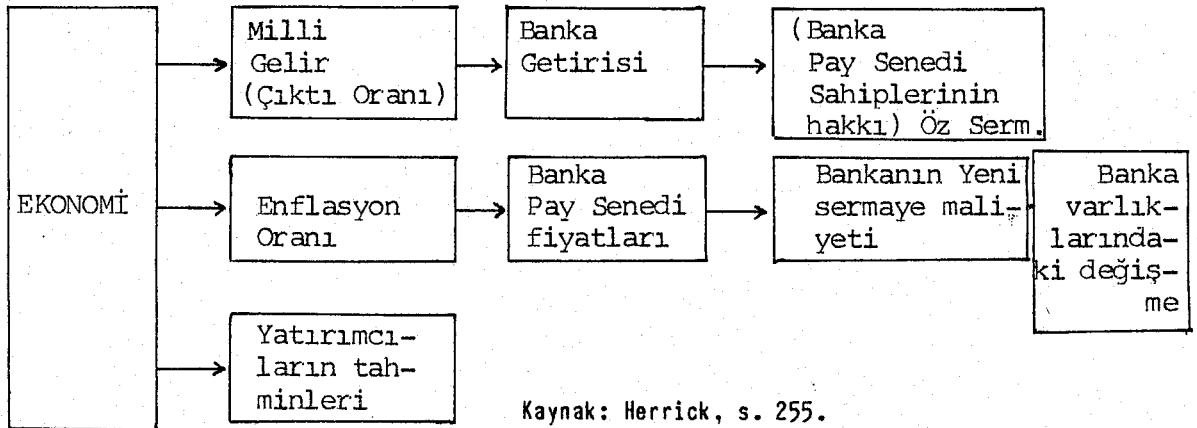
Sermayenin, finansal piyasalarla, bankanın kârlılığı arasında önemli bir rolü vardır. Banka yönetimi; kazançları, varlıkları ve sermayeyi arttırmak için yapılan baskılar arasındaki çabalara cevap verdiği için, finansal piyasalar, ka-

zançlar, varlıklar ve sermaye arasındaki ilişkiyi sürekli olarak izlerler. Belirli zamanlarda finansal piyasalar özellikle sermaye dönüşünde yansıyan kazanç paylarıyla da ilgilenirler. Diğer zamanlarda kaldıraç etkisiyle, bütün borçları ödeme gücüyle ve bankanın riskiyle ilgilenirler. Bununla beraber finansal piyasaların en çok ilgilendikleri ve gözledikleri alanlar bu karşıt güçlerin net sonucudur. Bu güçler, minimum borç ödeme araçlarını elde tutma riski ile, gerçek kazançlardan yararlanma ve banka ortaklarına maksimum kâr elde etmedir. Kârlılığın bu ölçüsü veya yatırılan sermayeden geriye dönüşler finansal piyasalar için en önemli göstergelerdir (233).

Ülke ekonomilerinin genel yönü bankaların finansal piyasalardaki faaliyet hacmini de etkilemektedir. Para ve sermaye piyasaları bankaların yeni sermaye maliyetlerini etkilemekte ve bu bağlantı aracılığı ile tüm bankacılık faaliyetlerinin gidişi üzerinde hızlandırıcı ya da azaltıcı etki yapmaktadırlar.

Aşağıdaki şekil bu bağları yansıtmaktadır. Sol taraf Hükümetçe alınan kararları, sağ taraf bankaca alınan kararları göstermektedir.

Şekil: 2 Ekonomik kararların banka kararlarına etkisi

Kaynak: Herrick, s. 255.

(233) Herrick, a.g.k., s. 199.

Bir ülkenin para arzı, parasının kuru, Euro döviz piyasası, mevcut mali politika, halkın alım gücü değeri yüksek paradan etkilenmektedir. Enflasyon oranı ve yatırımcıların tahminleri yeni sermayenin maliyetini etkilemektedir. Yeni sermayenin maliyeti ile mevcut sermaye kârı arasındaki ilişki, varlıkların arttırılacağını veya eksiltileceğini göstermektedir. Devlet politikaları, bankanın varlıklarındaki değişiklikleri etkileyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir.

b) Geçici Kayıplara Karşı Güvence

Banka sermayesinin ikinci amacı önemli miktarlara varabilecek geçici kayıplara karşı bir güvence sağlamaktır. Kayıplar her bankanın deneyimlerinin bir parçasıdır. Hiçbir banka ani büyük kayıplar ve bu kayıpların destekleneceğini beklemeyebilir. Eğer, bankanın kayıpları ciddiye, sermaye ana zorluklarda geçici olarak yardım eden rezervlerin potansiyel kaynağıdır. Bundan da önemlisi sermayenin varlığı, bankanın faaliyetlerinin devamlı olduğuna, mevduat sahipleri, tahvil sahipleri ve ortaklara bankanın uzun zaman sürecinde güçlüklerin üstesinden gelebileceğine güvenle bakmalarına sebep olarak görülmektedir (234).

Banka gelirlerinin artması her zaman kayıplara karşı bir güvence olacağı hakkında kesin sonuçlar da yoktur. Bununla beraber bankalar tüm güçlükleri kazanılan gelirlerle bertaraf etme imkânına da sahip değillerdir. Gelirlerin gelecekte de aynı artışla devam edeceği yolunda kesin delillerin varlığından da söz edilemez. Bundan öte bir dizi güçlük, gelirlerin geçmişteki canlılığını azaltma etkisi yapabilir ve gelirlerin gelecekteki durumu hakkında şüphe uyandırabilir.

(234) Herrick, a.g.k., s. 200.

c) Likiditasyon olayından korunma

Bu yol iflase gidişi önlemede sermayenin klasik kullanımıdır. Bununla beraber herhangi bir bankanın herhangi bir zamanda sermayesinin, mevduat sahiplerine ve fonlarını kurtarmak isteyen kısa süreli yatırımcılara karşı herhangi bir durumda yeterli olup olmayacağı hakkında şüpheler vardır. Yaklaşık tüm bankaların kaldıracı o kadar büyüktür ki bir kere bankaya olan güven kayboldu mu sermaye fiilen hiçbir koruma sağlayamaz.

4.1.5.2. Sermaye Politikasının Yönetimi

a) Optimal Sermaye Sorunu

Sermaye yeterliliği bazı zamanlarda yanlışlıkla paradokslar için kurulma dönemlerinde hem de finansal piyasalarla devamlı ilişkilerinde önemli bir rolü olduğu söylenir. Eğer güven organizasyona dönerse, sermayenin güven etkisi azalabilir. Ayrıca yüksek kârlı bankaların az bir öz sermaye ile çalışabilecekleri öne sürülebilir. Çünkü istedikleri zaman ek sermaye elde edebilecek güçtedirler, oysa kârsız bankalar sermayeye ihtiyaç duydukları zaman bunu elde etmeleri güçtür (235).

Bütün bunlara rağmen sermayenin rolü çok büyüktür. Sermaye, bankalarda önemlidir, çünkü bankanın kendi işlemleriyle bu işlemleri ne kadar iyi oluşturduklarının göstergesi, finansal piyasalarla aradaki bağıdır. Göstergeler genellikle ciddi zorluklar başlamadan önce kontrol edilirler ve banka yönetimi tarafından düzeltici tedbirleri alınır. Finansal piyasalardan fon alabilecek güçte olan bankalara politika ve programlarının iyi olduğu söylenir ve işlemlerini

genişletmeleri için fırsat tanınır. Tüm görünümüleriyle bu bankalar yeterli sermayeye sahip olmalıdırlar. Tersine bir durum, bankanın kaynakları koruması, iş politikasında zorluklar ve iş yönünü yeniden yönlendirmesi gerektiğini gösterir. Bu bankanın sermaye yetersizliği faaliyet politikasını değiştirmesi gerektiğini gösterecektir. Bankaların çoğunu kapsayan bu ekstremler arasında sermaye politikasının ilişkisi daha az acildir. Fakat bu onun daha az önemli olduğunu göstermez.

Sermaye ortakların payı olarak kullanılmaktadır. Ortakların payı, banka tarafından herhangi bir talep veya garanti olmada bir banka tarafından doğrudan yerleştirilmiş veya alıkonulmuş tüm fonları içerir. Bu fonlar taahhütler değildir. Bu temel nedenden dolayı bankalar bu fonları çeşitli türde talepleri ve zorlamaları olan diğer fonları elde etmede temel olarak kullanırlar.

Bankalar için en az sermaye yükümlülüğü yabancı ülkelerin bankalar kanunlarında tutarı gösterilerek ya da murakabe organına bu konuda yetki verilerek özellikle düzenlenen konulardan biridir.

Yurdumuzda ilk kez 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu (1933) ile en az banka sermayesi 1 milyon ₺ olarak belirlenmiştir. Bu esas, 2999 sayılı ilk Bankalar Kanunun'da (1936) aynen muhafaza edilmiştir.

1958 yılında yürürlüğe konulan 7129 sayılı Bankalar Kanunu ile en az sermaye yükümlülüğü, 2 milyon ₺'na, nüfusu 1 milyondan fazla şehirlerde kurulan ya da şube açan bankalar için ise 5 milyon ₺ 'na yükseltilmiştir.

1979 yılında 7129 sayılı Kanunda 28 sayılı KHK. ile yapılan değişiklikle bankaların en az sermaye yükümlüğü 25 milyon ₺ olarak belirlenmiştir.

28 sayılı KHK. ile en az sermayenin güçlendirilmesi konusunda getirilen en önemli yenilik ise, bir bankanın bu şehir sınırı içindeki tüm şubelerinin bir şube sayılacağına ilişkin esastan kaldırılarak, her şube için ayrı sermaye konulması ilkesinin benimsenmiş olmasıdır.

Maliye Bakanlığı 17.11.1981 tarih ve 5283-29/73184 sayılı yasası ile bankalar için en az sermaye miktarını 4 milyar ₺ olarak belirlemiştir. Bankaların en az sermaye yükümlüğüne yeni boyutlar getirmiş ve böylece bu alandaki emniyet katsayısı alabildiğine yükselmiştir. Bu kararın hukuki dayanağı, uygulamaya konuluş yöntemi ve uygulanabilirliğine ilişkin sorunlar ve tartışmalar bir yana bırakılarak banka işletmeciliği ve mevduatın emniyeti açısından değerlendirildiğinde, bu alandaki emniyet katsayısının günün ekonomik gereklerine uygun, banka işletmeciliği yönünden gerekli ve yeterli bir düzeye yükselmiş olduğu söylenebilir.

Son karardaki diğer önemli ancak olumsuz bir değişiklik ise, şube sermayesinin hesaplanmasında nüfus ilkesinin terkedilmiş olmasıdır. 70 s. BHKHK'de şubelerle ilgili olarak gerekli öz sermaye için 16. madde ile yeniden nüfus kriteri getirilmiştir. Buna göre nüfusu 1 milyondan fazla şehirlerde açılmış ve açılacak her şube için 100 milyon, 500 binden fazla nüfuslu şehirde şube başına 25 milyon özkaynak bulundurmak zorundadırlar.

Borçlanma sınırı (solvabilite) ya da daha dar anlamda tasarruf mevduatı kabul sınırı uygulaması da, bankacılıkta genel kabul görmüş önemli ilkelerden biridir.

Bu ilke, Yurdumuzda ilk kez 1933 yılında Mevduatı Koruma Kanunu ile bankacılık mevzuatımıza girmiş ve ödenmiş sermaye ve ihtiyatları toplamı beş yüz bin liraya kadar olan bankaların üç kattan, daha fazla olan bankaların da 5 kattan fazla tasarruf mevduatı kabul etmelerine izin verilmiştir. Diğer bir deyişle bu dönemde tasarruf mevduatı için en düşük emniyet katsayısı % 20 olarak belirlenmiştir.

Tasarruf mevduatı kabul sınırları 299 sayılı Bankalar Kanunu ile genişletilerek, ödenmiş sermaye ve ihtiyatların toplamı, 500 bin liraya kadar olan bankalar için üç kat, 4 milyon liradan fazla olan bankalar için 7 kat olarak saptanmıştır.

7129 sayılı Bankalar Kanunu, bankaların tasarruf mevduatı kabul sınırlarını, ödenmiş sermaye ve ihtiyatları toplamı 5 milyon ₺'na kadar olan bankalar için 7 kattan başlatarak 50 milyon ₺'dan fazla olan bankalar için 15 kata kadar yükseltmiştir.

Bu kanunda değişiklik yapan 28 sayılı KHK.de bankaların tasarruf mevduatı kabul sınırlarında yeni bir genişlik getirmiştir. Yapılan değişikliğe göre kabul edilebilecek tasarruf mevduatı tutarı, bankanın ödenmiş sermaye ve ihtiyat akçeleri toplamının büyüklüğüne göre, öz kaynakları 50 milyon ₺'na kadar olan bankalar için bunun 12 katı ile 2 milyar ₺'dan fazla olan bankalar için de bunun 22 katı arasında değişmektedir (236).

Tasarruf mevduatı kabul sınırının bankanın büyüklüğüyle orantılı olarak genişlemesi, diğer bir deyişle emniyet

(236) Karacan, Ali İhsan; "Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yeterliliği Üzerine" "Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması" s. 6. Haziran, 1980, s. 112.

katsayısının küçültülmesi, tasarruf mevduatının emniyetinin muhafazası yönünden iyi bir uygulamadır.'

Tasarruf mevduatı kabul sınırının emniyet yönünden başlıca göstergeler arasında yer alan mudi sayısı ve kredi müşterisi sayısı gibi esaslara dayandırılması da mümkün olmakla birlikte, bu konularda genel ekonomik koşullarda meydana gelen günlük değişimlerden etkilenmeyen objektif esasların saptanmasındaki güçlük, tasarruf mevduatı kabul sınırının öz kaynaklarla ilgilendirilmesiyle çözümlenmiş olmaktadır.

Tasarruf mevduatı kabul yeteneğinin öz kaynaklarla ilgilendirilmesinin diğer bir yararlı somut sonucu da, bankaların en önemli ve verimli kaynağı olan tasarruf mevduatını daha büyük oranlarda kabul edebilmeleri için öz kaynaklarını dolaylı yönden sürekli takviye etmeye özendirilmeleri olmaktadır.

Güvenin sarsılmaması düşüncesiyle bankaların, emniyet katsayısını aşan tasarruf mevduatını kabul etmeleri tümüyle yasaklanmış da değildir. Ancak, Bankalar Yasasına göre tasarruf mevduatı kabul sınırını geçen banka bu sınırı aşan mevduat için % 50 oranında daha yüksek mevduat munzam karşılığı yatırmak zorunda kalmaktadır.

b) Varlıklardaki Değişme

Sermaye oranı hem varlıklarda hem de ortakların paylarıyla düzenlenebileceği gibi, fiilen tüm durumlarda varlıklardaki değişimin temel faktörüdür. Bankanın sermaye oranını düzenleme yöntemi sermayenin düzenlenmesi programını temsil eder. Son yıllarda bankacılık organizasyonunun büyümesini sağlayan varlıkların, kazançları arttırma için göste-

rilen çaba ile birlikte genellikle varlıkların büyümesini desteklemek için sağladığı çabaları gözardı ederler. Bu sonuç da sermaye oranının son 10 yılda düşmesine sebep olmuştur (237).

Diğer yaklaşım varlıklardaki artış oranında sermayeyi arttırmak olacaktır. Artış, kazançlardan veya düzenleyici çevrelerin zorlamasıyla ortaklardan sağlanacaktır.

c) Temettü Ödemelerindeki Değişmeler

Sermaye politikasına bu yaklaşım, kazanç payını yüksek tutarak ve düşük oranlı temettü dağıtarak sermayenin daha fazla arttırılmasını içerir. Bunun nedeni ise daha yüksek alıkoymanın bankanın sermaye temelini diğerinden daha hızlı genişleteceğidir. Bu yaklaşım öz sermayenin arttırılmasında aktif bir yol gibi görünür. Çünkü bu halihazır-
daki ortakların kazançlarını azaltacak yeni paylar ortaya çıkarmaz. Bununla beraber alıkonmuş kazançların sermaye arttırmada yeni bir konudan daha az pahalı olduğu şüphelidir. Alıkonmuş kazançların maliyeti uzun dönemde öz sermaye maliyetiyle eşit hale gelecektir (238).

ç) Öneriler

Bankalar yeni pay senetleri veya pay senedine çevrilebilir tahvil ya da tahvil çıkararak sermayeleri arttırabilirler. Bu yaklaşımların bankaya aynı maliyeti yüklemelerine rağmen uzun dönemde daha iyi olduğu kuşkuludur (239).

Yüzeyde, pay senedine çevrilebilir (konvertible) tahviller veya imtiyazlı pay senetleri çıkarmak sermaye artışında düzenli sıradan arttırım yapmaktan daha ucuz bir yol

(237) Herrick, a.g.k., s. 203.

(238) Herrick, a.g.k., s. 204.

gibi görünür. Bankalar dönüştürülebilir tahvilleri doğrudan tahvil ihracından daha düşük bir faiz oranıyla çıkarabilir. Bununla beraber, banka açısından ne tahvillere ne de dönüştürülebilir tahvillere temettü ve gelecekle ilgili garanti vardır. Dönüştürülebilir tahvil sahipleri bunları pay senetlerine, bankalar pay senedi fiyatların gelecekte mümkün olan değişim fiyatının üzerine çıkarırlarsa çevirirler. Bu tip bir işlemin düşük maliyeti, öz sermayenin bankayı herhangi bir maliyeti ve gelecekte herhangi bir değişim olmayacağı varsayımı ile dengelenir.

Yeni temettünün dağıtımı geniş bloklarda ortaya çıkar ve dağıtımlar arasındaki süreler birkaç yılda son bulabilir. Bu model genellikle bir teklifin ilanı zamanında halihazırdaki ortakların kendi paylarında yazılı değeriyle ölçüldüğünde bir düşüşle karşılaşacakları yanlış izlenimi vardır. Aslında ortakların durumunun zayıflaması sermaye oranlarının gerekli olduğu düşünülen seviye ile kıyaslandığında derece derece ortaya çıkmaktadır. Ortaklar dönem üzerinden bir sermaye ayarlaması yapmaları gerekiyken, hiç kimse bunu yapmaya yanaşmaz. Uzun dönem göz önüne alındığında bozulan sermaye oranlarının bankaya maliyetinin olmadığına inanmak gerçekçi değildir (240).

d) Kârlılıktaki Değişmeler

Sermaye oranlarını yönetmenin en etkin yolu kârlılıktaki değişmeden geçer. Varlıkların ekonomik olarak daha fazla büyümesi için elde edilen kazançların, halihazır sermaye ihtiyacını karşılama ve gelecekteki büyümeyi gerçekleştirme gibi iki önemli etkisi vardır. Kazançlarda hızlı bir büyüme ortakların paylarında da büyümeyi sağlar. Varlıklardaki daha az bir büyüme bankanın sermaye oranı oluşturmasını engeller.

(240) Koltveit, a.g.k., s. 2-24, 18-31, 9-10.

e) Sermaye Yapısındaki Değişme

Sermaye yapısındaki değişme, ortakların temel mülkiyet konumlarındaki değişme sürecidir. Bu geniş bir pay senedi sunumu, bir banka ile birleşme veya payların ödenmemiş kısmının istenmesi ya da kârların alıkonması şeklinde olabilir. Bu adımlar bankanın uygulamayı istediği kesin kararlar şeklini alabilir.

Büyük miktarda pay senedi satımı imkânsız ya da şüpheli ise bu yolun denenmesi güçleşir. Bu gibi durumlarda en genel yol büyük ve daha güçlü bir organizasyonla birleşmektir (241).

f) Çalışanların Bankaya Ortak Olmaları

Bankacılık sanayiinde yaygın olmamakla beraber bazı bankalarca, çeşitli nedenlerle çalışanların bankaya ortak edilmeleri sağlanmaktadır.

Çalışanların bankalara ortak olmaları, çalışanların emekli sandık ve nakitleri aracılığı ile olmaktadır. Bu açıdan çalışanların ortaklıkları banka açısından bir nevi kâr bölüşümü şeklini almaktadır. Ayrıca böyle bir plan, emeklilik haklarını işverenin pay senedi değerlerine bağlı kılarak artan verimlilik için destek sağlamak üzere geliştirilmiştir (242).

Çalışanlara ait pay senetleri ile ilgili haklar sandık ve nakit yetkililerince genel kurulda oylamalarda kullanılır. Bununla beraber birleşme veya normal işlerden farklılıklar gösteren durumlarda herkes kendi payı ile orantılı olarak oy kullanabilir. Bankada bu haktan faydalananların pay oranları $1/3$ 'ten fazla olduğu durumlarda genel kurulda

(241) Herrick, a.g.k., s. 205

(242) Koltveit, .a.g.k., s. 23-1, 23-2

etkili olabilirler ve politikaları belirleyebilirler. T. İş Bankası ile Türk Ticaret Bankası'nda çalışanlar bankanın % 30'undan fazlasına sahiptirler. Politikalarda diğer bankalara göre daha etkili olabilmektedirler.

4.1.5.3. Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi

Bankacılıkta belki de sermaye oranından daha fazla incelenmiş bir konu yoktur. Düzenleyici kurumlar bir bankanın günlük faaliyetlerini yönetemeyeceklerini bilirler ve kabul edilebilecek kredi hadleri ile bankanın girebileceği iş alanlarını belirlerler ve bu konularda kesin sınırlar koyarlar. Ayrıca düzenleyici kurumlar bir bankanın kârını arttırmalarını yönetemezler. Böylece düzenleyici kurumlara uygun sermaye oranını denetleme yetkisi verilmiştir (243).

Sermaye yeterliliğini ölçme tekniklerindeki yeni görüşler düzenleyici kurumların mümkün olduğu kadar kesin olması isteğini yansıtır. ABD'de düzenleyici kurumlar tarafından 6 temel sermaye yeterliliği ölçümü kullanılmaktadır. Kullanılan ölçüleri şöyle sıralayabiliriz (244).

a) Ortakların varlıklar üzerindeki hakları

Sermaye yeterliliğinin en basit ölçüsü ortakların tüm varlıklar içerisindeki sermaye oranını gösteren ölçüdür. Bu ölçü öz sermayenin tüm varlıklara bölünmesi suretiyle elde edilir.

b) Merkez Bankası - Öz Sermaye Metodu

Merkez Bankası sistemi tarafından kullanılan sermaye oranı, öz sermayenin geniş bir ölçüsünü risk sorumluluğu ile kıyaslamaya yöneliktir. Payda öz sermaye ile borç kayıpları karşılıkları ve ertelenmiş vergi borçları yer alır,

(243) Herrick, a.g.k., s. 209.

(244) Herrick, a.g.k., s. 208.

paydada ise toplam borçlar, önemli olmayan tahvil ve pay senetleri, bankalardan alacaklar, tahakkuk etmiş kredi faizleri ile ertelenmiş vergi borçları yer alır. Bu sistem George Mitchell tarafından geliştirildiği için Merkez Bankası sisteminde genellikle Mitchell oranı olarak bilinmektedir (245).

c) Merkez Bankası - Brüt Sermaye Yöntemi

Merkez Bankası tarafından kullanılan ikinci oran, öz sermayeyi içeren bir sermaye ölçüsü, borç kayıpları karşılıkları, önemsiz ikinci derecedeki tahvil ve pay senetlerini ve ertelenmiş vergileri kapsayan bir orandır. Burada paydada toplam varlıklar yer alır, payda ise öz sermaye, borç kayıpları karşılıkları, ertelenmiş vergi borçları, önemsiz tahvil ve pay senetleri yer almaktadır.

ç) Merkez Bankası - Borçlar ve Brüt Sermaye Yöntemi

Burada sermaye yeterlilik ölçüsü olarak borçlar, toplam brüt sermayenin bir katı olarak ele alınır. Sermayeye göre verilen krediler sermayenin belirli bir çarpanı ile bulunmaktadır. Sermaye yeterliliğinin bu göstergesi, sermaye yeterliliği ve likiditesi için birleşik ölçü sayıldığından Merkez Bankaları tarafından en çok kullanılan bir yöntemdir.

d) Nakit Kontrolörlerine Göre - Sermaye Varlık Oranı Metodu

Nakit Kontrolörlerine göre sermaye varlık oranını bulurken paya sermaye olarak, öz sermaye ile uzun süreli tahvil ve pay senetleri yazılır, paydada ise toplam aktifler yer almaktadır.

(245) Herrick, a.g.k., s. 210.

e) Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC) - Toplam Oran Yöntemi

FDIC'in toplam oran yönteminde, payda, öz sermaye ile borç kayıpları karşılıkları yer alır, paydada ise toplam aktifler ile borç kayıpları karşılıkları yer almaktadır.

Bu bölümde sıralanan verilerin analiz aracı olarak kullanılmasına bizde pek alışılmamıştır. Söz gelimi vergi başlığında verilen rakamdan ne kadarının ertelenmiş, ne kadarının kısa süre sonrasında gelecek aylar içinde ödenecek olduğunun ayıklanabilmesi mümkün olamamaktadır. Yine söz gelimi mevduat Sigorta Kurumu'nun benzer işlev ve operasyonları bizde mevcut değildir. Bu nedenlerle bölümde gelişmiş ekonomi ülkelerindeki analiz yöntem ve tekniklerinin çeşitliliğinin bir örneği olarak bu konuya da topluca değinilmekle yetinilmiştir.

Ülkemizde ise sermaye yeterliliğinin ölçülmesinde yayınlanan verilerden istifade ederek aşağıdaki 6 oranı kullanabiliriz (246).

- 1) Öz sermaye/Toplam Varlıklar (ÖS/TV)
- 2) Öz sermaye/Riskli Varlıklar (ÖS/RV)
- 3) Öz Sermaye/Toplam Mevduat (ÖS/T_pM)
- 4) Öz Sermaye/Krediler (ÖS/K)
- 5) Öz Sermaye/Tasarruf Mevduatı (ÖS/T_sM)
- 6) Solvabilite Oranı (SO)

Pamukbank ile İş Bankası'na ait oran aşağıda karşılaştırma yapılmak üzere verilmiştir.

(246) Karacan, Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye, s. 116.
Garcia, a.g.k., s. 197-215.

Pamukbank A.Ş.'nin Sermaye Yeterlilik Oranları

	ÖS/TV	ÖS/RV	ÖS/T _p ^M	ÖS/K	ÖS/T _s ^M
1979	0.0388	0.0672	0.0639	0.0908	0.1874
1980	0.0298	0.0531	0.0473	0.0679	0.1043
1981	0.0230	0.0366	0.0319	0.0451	0.0593
1982	0.0454	0.0772	0.0633	0.1047	0.1252
1983	0.0389	0.0645	0.0547	0.0962	0.1156

Riskli Varlık = Toplam Varlık - (Kasa+TCMB+Kanuni karşılıklar
+Tahvil ve hisse senedi
cüzdanı)

İş Bankası'nın Sermaye Yeterlilik Oranları

	ÖS/TV	ÖS/RV	ÖS/T _p ^M	ÖS/K	ÖS/T _s ^M
1979	0.0186	0.0336	0.0282	0.0383	0.0549
1980	0.0187	0.0310	0.0267	0.0364	0.0520
1981	0.0150	0.0230	0.0201	0.0287	0.0330
1982	0.0417	0.0671	0.0577	0.0805	0.0938
1983	0.0591	0.0890	0.0860	0.1152	0.1321

İki bankaya ait oranlar karşılaştırıldığında Pamukbank'ta aşırı dalgalanmalar olduğu halde İş Bankası'nda normal bir seyir izlemektedir. İş Bankası'nın 1983 yılı tüm oranları Pamukbank'tan daha iyidir.

4.2. Ekonomik Ortam

Banka faaliyetlerinin ölçüsünü ekonomi belirler. Ayrıca bankanın çeşitli iş politikaları, piyasadaki banka sayısı gibi faktörler bu faaliyetlerin ölçüsünü etkiler. Bu-

nunla birlikte bankaların büyüklüğünü etkileyen en önemli faktör bankanın hizmet verdiği yerin ekonomisidir.

Banka faaliyetleri ile ilgili birçok sınırlamalar olmasına rağmen bankalar bu sınırlamalar içerisinde üç yönde faaliyetlerini geliştirme imkânı bulmuşlardır. Birincisi bankanın uluslararası bankacılığa yönelmesi, ikincisi bankanın bölgesel olarak faaliyetini sürdürmesi, üçüncüsü büyük şirketlerle ya da holdinglerle birleşmesidir. Bankaları bu yöne sevkeden faktörlerin başında mevcut ve gelecekteki ekonomik ortamla ilgili tahminler gelmektedir. Önce dünya ekonomisi hakkında, sonra bulunulan yerin ekonomisi hakkında tahminler gözönünde bulundurulur (247).

Bir bankanın, bankacılık faaliyetlerinin artması, kârlı duruma geçmesini gerektirmez. Daha geniş hacmin ölçek ekonomisinin temelini oluşturduğunu ileri süren önemli ekonomik teoriye göre bankacılıkta ölçek ekonomisinin açık örneği görülmemiştir. Aslında belirli bir büyüklüğe erişildikten sonra karşı ölçek ekonomileri olabilir ve birçok karşılaştırmada büyük bankaların küçük bankalardan daha az kârlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bankacılık bir hizmet işi olduğundan temel birimi bankacı ile müşteri arasındaki ilişkidir. Bu ilişki kolay bir şekilde daha etkin hale getirilemez, çünkü kişisel tartışmalar imalatta, üretim planlarında olduğu gibi bastırılmaz, bu ilişki ölçek ekonomilerinin sağlayacağı çabalar üzerinde büyük bir sınırlama olabilir (248).

Ekonominin, bankaları etkilediği yollardan biri de sermaye piyasasındaki bankaların pay senetlerinin fiyatları-

(247) Alan S. Mc Coll; "Economies of Scale, Operating Efficiencies and the Organizational structure of Commercial Bank" Journal of Bank Research, Summer 1980, s. 95-100, Herrick, a.g.k., s. 248.

(248) Herrick, a.g.k., s. 245.

dır. Sermaye, finansal çevre ve banka arasındaki hayati bağı teşkil eder. Bu bağ uzun vade uyarıcısı veya faaliyetlerin büyüklüğü üzerinde bir sınırlayıcı faktör olarak hizmet görür.

Türkiye'deki ekonomik ortam bankaları yakından etkilemektedir. Bankaların karşılaştığı sorunların çoğu finansmanına katıldığı kurumların sorunlarından kaynaklanmaktadır. Hızlı enflasyonu izleyen istikrar politikalarının uygulandığı dönemde daralan pazarlar, sağlıksız mali yapıların getirdiği yüksek maliyetler, firmaların likidite sıkıntıları, bütün bunlar bankacılık sistemine yansımaktadır. Bankaların mali yapıları bozulmakta, aktiflerin sağlamlığını, kârlılığını, likiditelerini olumsuz yönde etkilemektedir (249).

Bankaların bu faktörlerden daha az etkilenmesi için bankacılıktaki oligopolistik yapı yerine rekabetçi bir ortamın kurulması gerekmektedir. Rekabetçi bir ortamda bankalar politikaları daha rahatlıkla uygulama alanı bulurlar ve sorunları rahatlıkla çözebilirler.

Yapılan araştırmalarda, bankacılıkta yaşanan paniklerin bütün bireylerin durumlarının daha da kötüye götürdüğü sonucuna varılmıştır (250).

Pay senedi fiyatlarının oluşması hakkında birçok değişik görüş ve teoriler olmasına rağmen ekonomik şartların pay senedi fiyatlarının oluşmasında en önemli faktör olduğu hakkında yaygın inanış vardır. Şekil 2'de ülkelerin ekonomik faaliyetleri ile pay senedi fiyatlarının üç kanalda oluştuğunu göstermektedir. Ekonomik faaliyet düzeyi bir ülkedeki bankanın kazanç düzeyini etkilemektedir. Ülkedeki çıktı düzeyi reel GSMH veya endüstriyel üretim gibi açık ölçeklerde belirlenebilir. Bankacılık hizmetleri, banka pay senedi fiyatları üzerinde lehte etkisi olan reel çıktı arttığı zaman daha fazla kullanılır. Bu da banka kârlarının artması için bir temeli oluşturur.

(249) Öngüt, İbrahim; "Bankacılığımızın bugünkü durumu ve Temel Sorunları" Açık Oturum, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, s. 6, Haziran 1984, s. 20.

(250) Bryant, John; Bank Collapse and Depression Journal of Money, Credit and Banking, November, 1981.

Ekonomik ortamda, işletmelerin başarısızlıklarını etkileyen faktörleri şöyle sıralayabiliriz (251).

A- İç Faktörler

Yönetimden ileri gelen faktörler;

- a) Teknolojik değişmelere uyum sağlayamama,
- b) Yetersiz iletişim,
- c) Yetkiyi kötüye kullanma
- d) Maliyet faktörleri hakkında yetersiz bilgi,
- e) Kötü finansal yönetim,
- f) Aşırı borçlanma,

B- Dış Faktörler

- a) İşçi sendikaları, marjinal üründeki emek maliyetinin yüksek olması,
- b) İşletme ile ilgili ekonomik sinyallerin, devlet tarafından işletmenin faaliyetlerini engelleyecek şekilde düzenlenmesi.
- c) Doğal nedenler.

Başarısız işletmeler ile ilgili yapılan birçok analitik araştırmada oran analizleri işletmenin bir fonksiyonu olarak kullanılmaktadırlar. Bu oranlar işletmelerin iflasını önceden haber vermek için kullanılabilir. Oranların standart sapması, zamanla analizinin esası ve gelecekle ilgili tahminleri hakkında en güçlü gösterge olarak ortaya çıkmaktadır. Analizde kullanılacak oranları şöyle sıralayabiliriz. Net kâr/satışlar, Net kâr/Aktif toplamı, Borçlar/Aktif toplamı, sabit Varlıklar/Aktif toplamı ile likidite oranlarıdır. Kârlılık oranları yönetimin etkinlik derecesini ortaya koyar, kaldıraç oranları ile sabit varlıkların net değeri iflaslar için tarihsel faktörleri sunar, kaldırıcın aşırı veya akılsızca kullanımının riski çok büyüktür, likidite oranının istikrarı borçları ödemenin bir güvencesi durumundadır (252).

- (251) Argenti, J.; *Corporate Collapse; The Causes and Symptoms*. Mc.Graw Hill Book Com., London, 1976.
- (252) Dambolena, Ismael G.; Khoury, Sarkis; Ratio Stability and Corporate Failure, *The Journal of Finance*, September, 1980, s. 1017-1026.

4.3. Hukuki Ortam

Bankalar, birçok kanun yapıcının bankaların kamu için önemli olduğunu ve her zaman başarılı bir şekilde faaliyet göstermelerinin şansa bırakılmaması gerektiğini düşündüklerinden düzenlenirler.

Devlet, Maliye Bakanlığı, T.C. Merkez Bankası, Ticaret Bakanlığı, T. Bankalar Birliği, Sermaye Piyasası Kurulu aracılığı ile bankacılığı düzenlemekte ve gerekli müdahalelerde bulunmaktadır.

Bu müdahalelerin sınırları ekonominin gidişine göre fazla veya az olmaktadır. Devlet organlarının bir kısmı bankalara yol gösterici önerilerde bulunurken, bir kısmı direkt olarak müdahalelerde bulunur. Banka iflasları çok geniş çevreleri etkilediğinden bazen küçük bir bankanın iflası ekonomiyi sarsıntıya uğratabilmektedir. Bundan dolayı ekonomideki finans kesiminin büyük bir kısmını oluşturan bankalar devlet tarafından çok sıkı kontrol edilirler. Bankaların kontrol ve denetimleri kuruluş ve faaliyet döneminde etkin bir şekilde yürütülmektedir.

4.3.1. Kuruluş döneminde kontrol ve denetimler

Gelişmiş Avrupa ülkelerinin tümünde bazı istisnalar dışında, yeni bir bankanın kurulması veya kuruluşun banka ünvanını alması, para veya mali otoritelerin iznine bağlıdır. Bu otorite, bazen Merkez Bankası; İngiltere, İtalya, Hollanda, Serbest İrlanda gibi ülkelerde, bazen de bankacılığın denetimiyle görevli kamu kuruluşu; F. Almanya, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Yunanistan gibi ülkelerde olmaktadır. Bankanın faaliyetine izin verilirken, en az sermaye, yetenekli ve deneyimli yönetim, kurucuların belirli niteliklere sahip

olması, geleceğe dönük gerçekçi planların varlığı, yeni bir kuruluşa ekonominin veya mahalli bölgenin ihtiyacının bulunması gibi şartlar aranmaktadır. İzin konusunda yetkili bulunan organın, ilave koşullar ilerisürme hakkı genellikle bulunmaktadır. Yetki organının takdir hakkını kullanarak banka kuruluş istemini geri çevirmesi halinde, bu karara karşı itiraz imkânları genellikle sınırlandırılmıştır. Bazı ülkelerde yeni banka şubelerinin açılışı ve banka pay senetleri ile mülkiyetinin el değiştirmesi de yetkili organın onayına bırakılmıştır (253).

Ülkemizde de bankaların kuruluş ve şube açmaları belirli şartlara bağlanmıştır. 70 sayılı BHKHK ile yapılan değişikliklerden sonra bu şartlar aşağıdaki gibi olmuştur.

70. s. BHKHK'nin 4. maddesi Bankaların kuruluşu ya da yabancı bankaların şube açmasını Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlamıştır.

BHKHK'nin 5. maddesi Bankaların kuruluş şartlarını kapsamaktadır. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

Anonim Ortaklık şeklinde kurulmaları, ortak sayısının 100'den az olmaması, kurucuların yüz kızartıcı suçlardan mahkumiyeti ve nüfuz müflisliklerine karar verilmiş olmaması, pay senetlerinin tamamının ada yazılı olması, nakit karşılığı çıkarılması, itibari değerinin 100.000,- ₺'yi geçmemesi, menkul kıymetler ve kambiyo borsasına kote edilmesi, sermayelerinin en az % 75'inin gerçek kişilere veya şahıs şirketleri ile sermayedeki payları % 10'u aşmamak kaydıyla pay senetleri ada yazılı ve ortaklarının en az % 51'i gerçek kişi olan sermaye şirketlerine ait olması, Merkez şube dışındaki her şube için öngörülen sermaye dışında öz sermayesinin en az 1 milyar ₺ olması gerekmektedir.

(253) Akgüç, Batı Avrupa ülkelerinde, s. 176.

BHKHK'nin 8. maddesi izin verilme usulünü düzenlemiştir.

Başvuru için gerekli evrak ve işlemler tamamlandıktan sonra izin istemi Maliye Bakanlığı'nca kabul edilirse, başvuru dilekçelerini ekleri ile birlikte Ticaret Bakanlığı'na gönderir. İzin istemi Ticaret Bakanlığı'nca da uygun görüldüğü takdirde, Maliye Bakanlığı izin verilmesini, Bakanlar Kurulu'na önerir. Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmalarına izin verilmesi için Bakanlar Kurulu'na yapılacak önerilere, 6224 sayılı yabancı sermayeyi Teşvik Kanunu ve ilgili yasalara göre yetkili mercilerin uygun görüşü eklenir.

Verilen izinlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları Resmi Gazete'de yayınlanır.

Kuruluşuna izin verilen bankalar ile yabancı ülkelerde kurulmuş olup da Türkiye'de şube açmak isteyen bankalar kuruluş izni aldıktan sonra BHKHK'nın 10. maddesine göre beyannameleri verirler. Beyannameleri alan Maliye Bakanlığı ilgililerin bu kanun hükmünde kararnamede yazılı şartları yerine getirip getirmediğini, bankacılık işlemlerine veya mevduat kabulüne başlamak üzere yasaların gerekli kıldığı nitelikleri taşıyıp taşımadıklarını inceledikten ve Ticaret Bakanlığı'nın görüşünü aldıktan sonra durumları uygun bulunanlara beyannamenin verildiği tarihten itibaren iki ay içinde bankacılık işlemleri ile mevduat kabulüne başlamaları hususunda izin verilir.

4.3.2. Faaliyet Dönemindeki Kontrol ve Denetimler

"Bankalarda Dış denetim" başlığı altında 1.2.2.'nci bölümde incelendiği gibi faaliyet döneminde çok sıkı bir şekilde kontrol ve denetimler sürdürülmektedir.

Bankaların kontrollerinin birincisi, tüm bankaların bankacılık faaliyetlerinin çok yakından izlenmesi, ikincisi; bankaların bankacılık faaliyetine devamı, yeni şube açmasına izin verilmesinin kontrolü, üçüncüsü de düzenleyici kuruluşlardan banka hakkında olumlu ve olumsuz haber yayılmasıdır.

Ö Z E T ve S O N U Ç

Bankalar ile ilgili çıkar çevreleri diğer işletmelere göre çok fazladır. Bu çalışmamızda bütün grupları ayrı ayrı değil, sınıflara ayırarak altı türde banka analistleri olarak tasnif ettik. Altı türe ayırdığımız banka analistleri; yöneticiler, mevduat sahipleri, kredi alanlar, uzun ve kısa süreli (ortaklar) yatırımcılar, bankaya kredi verenler ve çalışanlardır.

Altı türdeki banka analistleri bankaları şu kriterlere göre değerlendirmeye tâbi tutmaktadırlar. Bankanın; likidite, kredi riski, faiz oranı, kârlılık ve sermaye politikaları ile gelecekteki ekonomik ortam, yönetim stratejileri hukuki ortam, yönetim kontrolleri ve muhasebe uygulamalarıdır.

Yöneticiler, bir bankadaki tüm kriterlere eşit derecede önem vermek zorundadırlar. Politikaların hepsi birbirinden daha önemlidir. Bununla beraber profesyonel yöneticiler kârlılık yanında likidite ve kredi riski politikalarına öncelik tanıyabilirler. Bir bankanın genel politikalarını belirleme yetkisi genel müdüre aittir. Genel müdür bu politikaların uygulanması hususunda yönetime yetkiler verir. Yönetim, politikaları uygularken ani kayıpların önüne geçmek için kontrol ve denetimlerini sürekli yapmaktadır. Genel müdür, bankanın izleyeceği stratejiyi çizer ve yönetimi bu strateji doğrultusunda hareket ettirir.

Finansal tablolar, banka yöneticilerinin ehliyetlerini ortaya koyma ve sorumluluktan kurtulma araçlarıdır. Finansal tabloları hazırlarken kendi işlerini kolaylaştırdıkları gibi karar alma sürecini de hızlandırmaktadırlar.

Uzun ve kısa süreli (ortaklar) yatırımcılar, bekle-dikleri geliri sağlamak amacı ile banka pay senetlerine ya-tırım yapan gruplardır.

Kısa süreli pay sahipleri, bankanın likiditesi ve toplum içindeki yeri ile pay senetlerinin piyasa değeri için ilgilenirler. Bunların genel amacı yatırdıkları serma-yeye en yüksek geliri elde etmektir.

Uzun süreli pay sahipleri, banka sermayesinin belir-li bir bölümünü ellerinde tutarlar ve onu kontrol etme imkân-ını sağlarlar. Bankanın politikalarında etkili oldukları gibi ellerindeki pay senetlerinin piyasa değeri ve bankanın kendisi ile ilgilenirler. Yönetim, hünerini kısa süreli ya-tırımcıdan ziyade uzun süreli yatırımcıya göstermek zorun-dadır.

Pay sahipleri, bankanın kârlılığı ve temettü dağıtımı ile yakından ilgilenirler. Finansal tablolaradaki bilgiler-den yararlanarak bankadaki mevcut yatırımlarını muhafaza etme ya da arttırıp azaltma hakkında karara varacaklardır.

Bankayı değerlendiren analistlerin en önemlilerinden biri de o bankada çalışanlardır. Onların değerlendirmeleri diğer analistlere göre bankanın sorunlarına daha fazla zaman ayırmalarından dolayı da önem kazanmaktadır. Çalışan-ların çalışmalarını bankanın mevduatının büyüklüğü, yöneti-cilerinin itibarı, bankanın borçlarının çok olması, banka pay sahiplerinin iyi ve zengin olması pek yakından ilgilen-dirmez. Onların banka ile olan ilişkileri genellikle kişi-seldir.

Çalışanlar, bankanın izlediği strateji ile çok yakın-dan ilgilenirler. Bankayı çalışmalarını arttırıcı ve özen-dirici yer olarak görürler. Bankanın geleceği onların gele-ceğidir. Ayrıca çalışanlar yönetimin kontrolleri ile de ya-kından ilgilenirler.

Çalışanlar, bankanın kârlılık politikasına büyük ilgi duyarlar. Kârlılık politikası, bankanın yönetim stratejisi ile yakından ilgili olup, stratejinin ölçüldüğü başarı anlamını taşımaktadır. Kârlılık, uzun süreli bir değerlendirilmenin temelini oluşturduğu gibi bankaların, birçok çalışanın gelmeyi ümit ettiği mevkileri sağlaması için yeterli kaynaklar sağlayabileceği anlamına gelir.

Kredi alanlar, bankayı bir fon kaynağı olarak ve kredi maliyetlerini düşük tutabilecekleri bir kuruluş olarak görürler. Bankalara devlet müdahalesinin az olduğu ülkelerde, bankaların kredi müşterilerine yükledikleri faizler büyük ölçüde rekabetçi ortamda belirlenir. Kredi alanlar, faiz politikası kadar bankanın kredi riski politikası ile de yakından ilgilenirler. Gelecekteki ekonomik ortam hakkında tahminler kredi alacakları çok yakından ilgilendirmektedir. Bir bankanın kredi riski politikası, bankadan kredi alanların kredi değerliliğini hangi yönlerden değerlendirdiğini ortaya koyar. Kredi alanlar bankanın faiz politikası ile de yakından ilgilenmektedirler. Bu politika, bir bankanın fonlarının maliyeti ile bu fonların kullanımından sağlanacak gelirler arasında ne tür bir denge kurulduğunu ortaya koyar.

Mevduat sahipleri, bankalara fonlarının güvenliğini sağlayan ve onlara faiz kazandıran bir araç olarak bakarlar. Mevduat sahiplerini bankaya çeken çeşitli faktörler içinde, şubelerin rahatlığı, bankaya duyulan kişisel hisler ve mevduatın güvenliği konusuna duyulan hassas ilgi bulunmaktadır. Mevduat sahipleri bir bankanın likidite politikasıyla çok yakından ilgilenirler. Likidite politikasının ne anlama geldiğini bilmeseler bile emanet olarak verdikleri fonların bankalarca kolay ve çabuk nakde çevrilebilir varlıklara yatırıldığından emin olmak isterler. Bankanın kredi riski politikası ile de ilgilenirler. Kredi riski çevresinde gelir-

leri azaltıcı faktör olarak, kredi kayıpları ve taşınır değer kayıpları önemli yer tutar. Ayrıca büyük kârları ve büyük kredi kayıpları olan bankalar yerine kârı ve kredi kaybı az olan bankayı tercih etme eğilimindedirler.

Mevduat sahipleri, bankanın muhasebe sistem ve organizasyonları ile varlıkları değerlendirme yöntemlerini bilmek isterler. Onlar muhasebe tekniklerine; banka yönetiminin ve finansal yönetimin etkinlik derecesi, yönetim stratejisinin temel göstergesi olarak bakarlar.

Bankalara borç verenler, kısa süreli değerli kâğıt, sermaye değerli kâğıt her türden belge karşılığı ve altın karşılığı kredi verenleri kapsamaktadır.

Borç verenler, bankanın likidite durumunu yakından ilgilendirmesine rağmen bu ilgi mevduat sahipleri kadar değildir. Bankaların sermaye politikaları ile yakından ilgilenebilirler. Sermaye politikasına bağlı olarak kârlılık politikası ile krediyi geri alabilmenin bir yolu olduğu için ilgilenebilirler. Kredi riski politikası ile bankanın uzun dönemde kârlılığının devam etmesi yönünden ilgilenebilirler.

Bankaları finansal yönden analiz edip değerlendirme de temel politikalar olan likidite, kredi riski, faiz oranı, sermaye ve kârlılık politikaları yanında, bankaların iş çevresi, iş stratejileri ve kontroller ile kamuya açıklanan finansal raporlarının değerlendirilmesi de gerekmektedir.

Birçok banka finansal politikalarını açık bir şekilde ortaya koymaktan kaçınır ve genellikle, bu politikalar ile ilgili yöneltilen sorular hakkında, esnek kalabilmiş olmak için, genel ve belirsiz yorumlarla yetinirler. Fakat banka raporlarının dikkatli bir analizi yapılırsa, çoğunun beirli bir süre, düzenli bir şekilde belli bir politikayı takip ettikleri ortaya çıkar.

Beş finansal politika birbiriyle denge halinde olup, bütün banka analistlerinin ilgi alanı içinde olan finansal yapının önemli bölümlerini teşkil ederler. Bazı durumlarda bu bölümler, birbirlerine karşıt çalışırlar. Bu niçin çok önemli olduklarını ortaya koyar. Bir bankanın başarılı olduğuna dair belirtiler bütün bu politikaların güçlü olması birinin diğerini gölgelememesidir. Ayrıca banka ile ilgili beş politika yeterli bilgi kaynağı altında incelenmelidir. Bunun yanında ekonomik ortam, hukuki ortam, yönetim stratejileri, yönetim kontrolleri ve bankanın muhasebe uygulamaları ayrıntılı bir şekilde incelenerek bu politikalar ile bütünlük sağlanmalıdır. Bankanın beş politikası eldeki veriler ile incelenip belirli sonuçlar elde edilebileceği halde, ekonomik ortam, hukuki ortam, yönetim stratejileri ve kontrolleri ile muhasebe uygulamalarının değerlendirilmesi tam manasıyla yapılamaz.

Likidite politikası, bankaların fon sağlama yollarını açıklar. Bankalar likidite yönetiminde şu yollardan bir ya da birkaçını izlemelidirler. a) Bankadaki varlıkların kendi kendini likidite etmesi, b) bazı varlıkların paraya çevrilmesi, c) yeni fonları bankaya çekme, d) kredi alanların düzenli bir şekilde bankayı likidite etmeleri (ana para ve kredi faizlerini ödemeleri) e) merkez bankası kredilerinden yararlanma.

Likidite politikasının ölçülmesi:

Bankaların likidite politikasını incelerken; a) menkul kıymetlerin mevduatları oranı, b) kredilerin mevduatlara oranı, c) kredilerin aktif toplamına oranı, d) nakit oranı, e) likidite oranı gibi oranlar ile mevduatların bileşimi ve gelişimi kredilerin kalitesi ve kullanılmamış kredi limitleri, Merkez Bankası kredilerinin durumları ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek belirli sonuçlar çıkarılabilir.

Pamukbank'ın yeni ve tutarlı bir likidite politikası izleme çabalarını sürdürdüğünü, bulunan oranların bunu ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Kredi Riski politikası;

Kredi riski, kredi ile faizinin ödemesinin gecikmesi ya da çeşitli kredi kayıplarının ortaya çıkması sonucunu doğurur. Bankalar kredi riskini üstlenirler, bu da kredi riskine nasıl yaklaşacaklarını ve politikalarını oluşturur. Bankalar kredi riski kararlarını genellikle dört varlık türü üzerinde oluşturmaktadırlar. Bunlar, krediler, taşınır değerler, döviz işlemleri ve küçük yatırımlardır.

Bankalar kredi riski yönetiminde, a) minimal risk politikası, b) risk fiyatlaması ve bu iki politikanın karışımı olan risk dağıtma politikasını kullanırlar.

Minimal risk yönetimi, bilançonun aktif kısmının krediler, taşınır değerler ve diğer varlıklar olarak iki kısma ayırır. Birinci kısım varlıkların itibari değer üzerinden elde tutulacağı ve dönemde belirli bir gelir sağlayacağı, ikinci kısım ise varlıkların geriye dönebileceği ve gelir getirecekleri düşünülür. Bu geriye dönmeyecek varlıklar kredi riskini oluşturmaktadır.

Minimal risk yaklaşımının etkisi, bir banka için tamamen bilinen alanlarda sınırlı faaliyetlerini sürdürme eğilimidir. Çünkü bankacılığın yeni alanları daha büyük belirsizlikler taşımaktadır.

Risk fiyatlaması, bir kredinin risk kısmının derecelendirilmesi ile ilgili çalışmaları kapsar. Küçük bir riskin bulunduğu kredi için düşünülen faiz oranı büyük risk taşıyan kredinin faiz oranından daha düşük olacaktır. Uygulamada, banka varlıklarının alacaklarına (kredilerine), taşınır değerlerine ve diğer yatırımlarına beyaz ve gri olarak

bakılmakta, bütün varlıklar yasal ve değerli varlıklar olarak kabul edilmektedir. Büyük gelir beklenen krediler büyük kayıp riski de taşırlar. Ancak bu varlıklar, banka için kârla birlikte kendi kredi risklerini karşılayacak daha yüksek faiz geliri sağlayacak şekilde fiyatlaması beklenir. Risk fiyatlamasının başarılı olabilmesi için şu üç koşulun gerçekleşmesi gerekir: 1) Bankanın varlık portföyünde çok sayıda varlığın bulunması, 2) Bankanın esaslı ve analitik hünere sahip personel bulunması, 3) Bankanın cari tahmin yeteneğine sahip olması.

Bankanın kredi riskinin ölçülmesi üç yolla olmaktadır.

a) Bankaların, kredilerinin 5 K kuralına göre değerlendirme yapıp bütün kredilerine bir risk numarası verip ona göre bankayı bütün olarak değerlendirme,

b) Kredinin ya da tahvilin geri ödeme ve iyi bir gelir sağlama kapasitesi ile ilgili bir sınıflandırmanın yapılması bankanın buna göre değerlendirilmesi,

c) Kredilerin öz sermaye ve uzun süreli sermaye ile karşılaştırılmasıdır.

Ayrıca kredi kayıpları karşılıklarının kredilere oranlanması da bir diğer kredi riski ölçme yöntemi olabilir.

Pamukbank'ın kredi riski politikasını iyi uygulayamadığı, kredi kayıplarını azaltmak için gerekli önlemleri alması ve yeni bir kredi riski politikası belirlemesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Faiz oranı politikası;

Faiz oranı politikası faiz oranı dağılımı ile fon kaynaklarının ve fonların kullanımlarının vadesinin dengeli olup olmadığına bağlıdır. Banka fonların kullanımı ile ilgili oluşabilecek bir dengesizlik faiz oranı dalgalanmaları ile kâr veya zararlara sebebiyet verebilir.

Pamukbank ile ilgili bulunan oranlardan bankanın faiz oranı politikasını, faizlerin serbest bırakılmasından, ekonomideki istikrarsızlıktan ve diğer faktörlerden dolayı düzenli bir şekilde uygulayamadığını söyleyebiliriz.

Bankaların kârlılık politikası;

Bankaların kârlılık politikasının ölçülmesinde şu oranlar kullanılabilir. 1) Tüm sermaye kârlılığı, 2) Öz sermaye kârlılığı, 3) uzun süreli sermaye kârlılığı, 4) faktör ayırımı yoluyla kârlılık analizi, 5) Gelir getiren varlıkların kârlılığı.

Pamukbank'ın tüm sermaye kârlılığı yıllar itibariyle gelişiminin iyi olduğu söylenebilir. Öz sermaye kârlılığı son yıllarda düşmüştür. Bunun sebebi, sermaye arttırımına gidilmesinin yanında faiz politikasının uygulanmasındaki yetersizlikler olabilir. Uzun süreli sermaye kârlılığı yıllar itibariyle iyi ve tutarlı bir şekilde gelişmiştir.

Pamukbank'ın kârlılık politikasının daha iyi anlaşılabilmesi için, faktör ayırımı yoluyla kârlılık analizi yaptığımızda aşağıdaki sonuçları çıkarabiliriz.

Tabloda görüldüğü gibi, Pamukbank'ta kârlardaki büyüme Pay Başına Gelir (PBG)de 383.38 ₺ bir artış sağlamaktadır. Aynı şekilde sermaye oranındaki azalma ile de kaldıraç etkisindeki değişme PBG'de 152.18 ₺'lik bir artışa sebep olmaktadır. Bankanın faiz politikasındaki değişiklikten dolayı artan faiz gelirleri oranı, PBG'de 1200.48 ₺'lik bir artış sağlamaktadır. Diğer gelirler oranındaki artış da PBG'de 493.89 ₺'lik artış sağlamaktadır. Personel giderlerindeki artış PBG'de 51.25 ₺'lik azalışa sebep olmuştur. Borç kayıpları karşılıklarındaki artma da PBG'de 24.74 ₺' bir azalışa sebep olmuştur. Bankanın diğer giderlerindeki artış da PBG'de 46.19 ₺'lik bir azalışa sebep olmaktadır. Faktör yıl olarak ele alınan 1977 yılında PBG 95.41 ₺ iken 1983 yılında PBG, sermaye arttırımına rağmen 773.04 ₺ olmaktadır.

PAMUKBANK A.Ş.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Faiz gelirleri	246.099 0.04464	613.119 0.04856	1.362.918 0.05478	4.483.574 0.07472	13.574.000 0.11565	23.845.000 0.15507	24.970.000 0.13975
Diğer gelirler	209.598 0.03802	271.699 0.02152	446.947 0.01794	2.323.290 0.04389	6.801.000 0.05795	9.402.000 0.06115	13.786.000 0.07715
Personel giderleri	109.060 0.01978	251.530 0.01992	414.703 0.01665	1.229.897 0.02322	2.211.000 0.01883	3.023.000 0.01966	4.261.000 0.02384
Borç kayıpları karş.	44.300 0.00803	52.549 0.006539	181.495 0.00728	555.688 0.01048	1.202.000 0.01024	1.815.000 0.01180	1.786.000 0.00999
Diğer giderler	26.768 0.00486	116.155 0.00920	873.528 0.03511	1.619.899 0.03057	2.133.000 0.01817	1.362.000 0.00885	1.522.000 0.00852
Öz Sermaye	283.016 0.05133	857.807 0.06794	967.692 0.03889	1.580.475 0.02985	2.703.000 0.02303	6.992.000 0.04547	6.961.000 0.03895
Vergiler	% 57	% 57	% 57	% 50	% 60	% 60	% 60
Pay senedi sayısı	400.000	800.000	800.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000
Aktif toplam	5.513.075	1.2624.234	24.862.236	52.918.924	117.368.000	153.761.000	178.674.000
Kâr	68.571	172.286	340.139	1.292.307	1.652.000	322.000	345.000

PAMUKBANK'ın FAKTÖR AYIRIMI YOLUYLA KÂRLILIK ANALİZİ

	Kâr ÷	Öz serm. Tüm serm.	[×	(1-V) Vergi ÷	Pay Senedi	=	Muhtemel P.B.F.G.	Her faktöre isabet eden R değişimi
			Faiz gel. Aktif top.	Diğ.gel. Aktif top.	Personel gider. Aktif Top.	Borç kayıpl. karşıl. Aktif Top.	Diğer Giderler Aktif Top.	Toplam Faaliyet Oranı	Vergi Oranı						
Faktör Yılı 1977	68.751	0.05133	0.04464	0.03802	0.01978	0.00803	0.00486	0.04999	0.57	400.000	95.41				
1983 Yılı Kârı	345.000							0.04999	0.57	400.000	478.79	+ 383.38			
1983 Yılı Sermaye Oranı		0.13895						0.04999	0.57	400.000	630.97	+ 152.18			
1983 Yılı Faiz Gelirleri Oranı			0.13975					0.14510	0.57	400.000	1831.45	+ 1200.48			
1983 Yılı Diğer Gelirler Oranı				0.07715				0.18423	0.57	400.000	2325.34	+ 493.89			
1983 Yılı Personel Giderleri Oranı					0.02384			0.18017	0.57	400.000	2274.09	- 51.25			
1983 Yılı Borç Kayıpları Karşılığı Oranı						0.02999		0.17821	0.57	400.000	2249.35	- 24.74			
1983 Yılı Diğer Giderler Oranı							0.00852	0.17455	0.57	400.000	2.203.16	- 46.19			
1983 Yılı (1-V) Vergi Oranı								0.17455	0.60	400.000	2.319.11	+ 115.95			
1983 Yılı Pay Senedi Sayısı	345.000	0.03895	0.13975	0.07715	0.02384	0.00999	0.00852	0.17455	0.60	1.200.000	773.04	- 1546.07			

P.B.F.G. = Pay Başına Faaliyet Geliri

Pamukbank ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz. Bu banka 177 yılına göre 1983 yılında önce varlıklardaki büyümeye önem vermiş bu sayede toplam gelirlerini arttırmaya çalışmıştır. Daha sonra faiz politikasını değiştirerek faiz gelirlerini arttırmıştır. Buna bağlı olarak diğer gelirlerini de arttırmıştır. Bu politikalar sayesinde 1977 yılında 95.41 ₺ olan PBG'de sermaye arttırımına rağmen 1983 yılında 773.04 ₺'ya yükselmiştir.

Sermaye politikası;

Bankalarda en çok incelenen konuların başında gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde çok ayrıntılı bir şekilde incelenmekte ve katı sınırlar konmaktadır. Bankacılık, genellikle yabancı sermayeye dayanarak yürütülen bir faaliyet kolu gibi görünmekteyse de bu faaliyette öz sermayenin önemi de çok büyüktür. Öz sermaye, bir yanda belirli bir likidite güvencesi sağlarken mevduat sahibinin bankaya emanet ettiği maddi değerlerin emniyeti için konulmuş bulunan sınır ve ölçülerin objektif temelini oluşturmaktadır.

Gelecekteki ekonomik ortam;

Pamukbank Türkiye'nin gelişmiş şehirlerinde ve İstanbul'da toplam 186 şubeye sahiptir. Bu şubelerin 48'i İstanbul'dadır. Süratle gelişen ve ihracat yapılan yerlere öncelik vererek planlı ve dengeli bir gelişme sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca bir holdingle bağlantısından dolayı holding bankası durumundadır. Ülke ekonomisindeki değişimlerden etkilenmekte ve gelişmelere uyum sağlamaya çalışmaktadır. 1980 yılında alınan istikrar önlemleri etkilerini dönem sonuna doğru göstermeye başlamış, parasal sınırlamalar yanında enflasyonun azaltılması ile ilgili kararlar bankayı etkilemiştir. Temmuz 1980'de alınan bankacılıkla ilgili kararlar bankada büyük bir hareketlilik yaratmış, bu kararlara uyum sağlamada oldukça başarılı olmuştur. 1981 yılındaki ekonomik durgunluk bankayı da yakından etkilemiştir. Bu durgunluktan

çabuk çıkılmayacağını gören banka yönetimi 1981 yılından itibaren ihracat işlemlerine ağırlık vermeye başlamışlardır. Bu konuda başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Aynı politikayı sürdürmeye devam etmektedir. 1982'de hızlanan bankalar arası rekabet dolayısıyla banka mevcut pazar payını koruma çabalarını sürdürmüştür. Bunda bir dereceye kadar başarılı olmuştur. Yüksek faiz ve mevduat toplamasından dolayı faiz oranı spreadi, %-17'lere kadar yükselmiştir. Bu arada eski varlıklardaki büyüme hızı da sürdürülememiştir. 1983 yılında kredi riski politikasına gereken önem verilirken personel eğitimine ağırlık verilmeye başlamış, bu konuda çalışmalar arttırılmıştır. Çağın gereklerine uygun bankacılık için çalışmalar sürdürülmektedir.

Pamukbank, 1972 yılında bir holding ile organik bağ içerisine girmiş ve holding bankası şekline dönüşmüştür. O zamana kadar küçük ve bağımsız bir banka iken holdingle bütünleştikten sonra devamlı ve dengeli bir büyüme politikası izlemeye başlamıştır. Ayrıca yönetici kadro devamlı yenilikler peşinde koşmakta ve bankacılık hizmetlerini çeşitlendirme ve arttırma çabalarını sürdürmektedir. Büyük ve hızlı bir gelişmenin kontrolü güçleştireceği için strateji genelde dengeli tutulmuş gibi gözükmektedir. Bankacılık hizmetlerinde rakiplere oranla yeterli farklılaşmaya gidilmekte fakat bu büyük sermaye artışları ile kredi ve likidite zorluklarının geleceği seviyede değildir. Banka liderlik stratejisi izlememekte, lider bankaların uygulamalarındaki açık noktaları araştırarak bu açık noktalardan istifade etme ve iş hayatındaki gelişmeleri yakından takip ederek o yönlere ağırlık verme yönünde bir strateji izlemektedir.

Buraya kadar Pamukbank'ın durumunu inceledik. Aynı şekilde durumu kötüleşen ve 1982 yılında faaliyeti durdurulan İstanbul Bankası'nın oranları ile bir karşılaştırma yaptığımız zaman şu sonucu çıkarabiliriz:

	<u>Pamukbank</u>	<u>İstanbul Bankası</u>
Krediler/mevduatlar	0.77	0.369
Krediler/Aktif toplamı	0.51	0.303
Krediler/Öz sermaye	22.1	16.94
Kredi faiz oranı	0.326	0.23
Mevduat faiz oranı	0.289	
Faiz oranı spreadi	0.037	0.13
Faiz gelirleri/Toplam gelirleri	0.64	0.58
Faiz giderleri/Toplam gelirler	0.47	0.58
Tüm sermaye kârlılığı	0.126	0.0007
Öz sermaye kârlılığı	0.611	0.04
Öz sermaye/Toplam varlık	0.0230	0.0179
Öz sermaye/Toplam mevduat	0.0318	0.0217
Öz sermaye/Krediler	0.0451	0.0589
Öz sermaye/Tasarruf mevduatı	0.0593	0.0296

Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız oranlar içinden aşağıdaki 7 tanesini seçerek bir bankanın durumunun kötüye gittiğini belirli bir oranda önceden kestirilebilir.

- 1) Krediler/mevduatlar oranı düşmekte ise,
- 2) Krediler/Aktif toplamı oranı düşüş göstermekte ise,
- 3) Faiz oranı spreadi (-) çıkmakta ve bu artmakta ise,
- 4) Faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisinde payı azalmakta ise,
- 5) Tüm sermaye kârlılığı yıllar itibariyle azalmakta ise,
- 6) Öz sermaye/Aktif toplamı oranı azalmakta ise,
- 7) Öz sermaye krediler oranı yükselmekte ise o bankaların durumu kötüye gidiyor demektir

Yukarıdaki 7 oranın incelenmesi sonucunda İstanbul Bankası'nın Pamukbank'a göre finansal yönden daha kötü durumda olduğu görülmektedir. Ayrıca oranlardaki gelişmelere bakarak İstanbul Bankası'nın finansal yapısının kötüye gittiğini en az bir yıl önceden belirlemek mümkündür.

Sonuç olarak, bu ve daha değişik tertipteki oranların saptanması yoluyla finansal yapıları kötüleşen bankalar için bir "erken uyarı sistemi'nin oluşturulması imkân dahilindedir.

Erken uyarı sisteminden istenilen sonuçları almak için bankaların finansal tabloların doğruluklarının iç denetim ve dış denetim sistemlerinin koordineli bir şekilde yapılması yoluyla sağlanması şarttır. Bunun için, bankaların iç denetimde yeterli ve kaliteli eleman çalıştırmaları, dış denetim için ise "Bağımsız Muhasebe Uzmanlığı" yasasının çıkarılması ve kamusal denetçilerin sayısı ve kalitesi arttırılarak denetleme imkânlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akdoğan, Nalan; Banka İşletmelerinde Finansal Tablolar ve Analizi.
- Akgüç, Öztin; Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, Ankara, 1984.
- Akgüç, Öztin; Mali Tablolar Analizi, İstanbul, 1979.
- Akgüç, Öztin; "Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetimi ve Gözetimi", İstanbul, 1982.
- Akgüç, Öztin; "Banka Bilançolarının Analizi", Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Şubat, 1977.
- Akgüç, Öztin; Para Piyasasındaki Son Gelişmeler ve 1 Temmuz Bankacılığı, Para Dergisi, Temmuz 1982.
- Akpınar, Turgut; Batı Almanya Kredi İşleri Kanunu, T. Bankalar Birliği Yayın No: 42, Ankara, 1971.
- Akpınar, Dr. Turgut; Bankalar ve Devlet, Banka ve Devlet Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966.
- Alan, S. Mc Coll; "Economies of Scale, Operating Efficiencies and the Organizational Structure of Commercial Bank" Journal of Bank Research, Summer, 1980.
- Albayrak, İsmail Hakkı; Beşeri Kaynaklar Muhasebesi ve Kıdem Tazminatı Maliyeti, İstanbul, 1982.
- Anderson, James A.; A Comparative Analysis of Selected Income Measurement Accounting, American Accounting Association, 1976.
- American Bankers Association, The Commercial Banking Industry, New Jersey, 1964.
- Arap Türk Bankası Faaliyet Raporu.
- Argenti, J.; Corporate Collapse, The Causes and Symptoms. Mc Graw Hill Book Com., London, 1976.

- Arkun, Osman Fikret; Bilanço ve Kâr/Zarar, İstanbul, 1970.
- Arıkan, Türkân; Yıllık Faaliyet Raporları Nasıl Düzenlenebilir?, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Kasım, 1975.
- Arıkan, Türkân; Çevre Kirlenmesi Muhasebesi, Yönetim Dergisi, Ocak-Şubat, 1976.
- Artun, Tuncay; T.C. Merkez Bankası ve Ticaret Bankacılığı İlişkileri, Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması Dergisi, Mart, 1979.
- Avrupa Ekonomik Topluluğunda Bankacılık Alanındaki Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı, T. İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Aysan, Mustafa; XI. Muhasebe Kongresi Bildirisi, İstanbul, 1969.
- Aysan, A. Mustafa; Muhasebe Denetleme İlkeleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, İstanbul, 1971.
- Bankaların Açacakları Krediler İçin Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları, T. Bankalar Birliği Yayını No: 20, Ankara, 1963.
- Bierman, Harold Jr./Drebin, Allan R.; Financial Accounting, An Introduction, 1978, London.
- Birnberc, Jacob C./Dopuch, Nicholas; A Conceptual Approach to the Framework for Disclosure, Şubat, 1963.
- Bursal, Nasuhi; Muhasebe-Maliyet Finansal Kontrol Konuları, İstanbul, 1976.
- Buser, A. Stephen; "Ellicient Risk/Return Management In Commercial Banking", Journal of Bank Research, W. 1980
- Buzby, Stephen L.; The Nature of Adaquete Disclosure, April, 1974.
- Bryant, John; Bank Collapse and Depression, Journal of Money, Credit and Banking, November, 1981.
- Cramer, H. Robert/Milley, B. Robert; "Multivariate Time Series Analysis of Bank Financial Behavior", Journal of Financial and Quantitative Analysis, December, 1978.

- Çömlekçi, Ferruh; Banka Finansal Durum Tablolarının Analizi, ESADER, C. VI, Sayı I, Ocak, 1970.
- Çömlekçi, Ferruh; Yıllık Rapor ve Yatırım Analizi.
- Dambolena, Ismael G./Khoury Sarkis J.; Ratic Stability and Corporate Failure, The Journal of Finance, September, 1970.
- Doğanay, İsmail; Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 5. Cilt, Ankara, 1974.
- Domaniç, Hayri; Anonim Şirketler, İstanbul, 1978.
- Donnell, John L.; İşletme Finansmanı, Çev. Doğan Sinderen, Ankara, 1965.
- Durmuş, Ahmet Hayri; Mali Tablolar Tahlili, İstanbul, 1981.
- Earley, S. James/Euans R. Gary; "The Problem is Bank Liability Management" Challenge, January-February, 1982.
- Edwards, Edgar/Bell, Philip; The Theory and Measurement of Business Income, University of California Press, 1961.
- Eli Shapiro, Ezra Salamon and W.L. White; Money and Banking, New York, 1968.
- Erem, Faruk/Altı Akın/Tandoğan, Haluk; Bankalar Kanunu Şerhi, Ankara, 1971.
- Ergin, Feridun; Para Siyaseti, 2. Baskı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No: 247, İstanbul, 1969.
- Estes, Ralph; Dictionary of Accounting, The MIT Press, 1981.
- Eyüpgiller, Servet; Çağdaş Banka İşletmeciliği, Ankara, 1979.
- Hans, Dieter Deppe; Bank Betriebliches Lese Bech, Stuttgart, 1978.

- Herrick, Tracy G.; Bank Analiyst's Handbook, John Wiley and Sons, 1978.
- Hiçşaşmaz, Mazhar; Maliyet Muhasebesine Giriş, Ankara, 1972.
- Hintekhüber, Hans H.; Stratejik İşletme Yönetimi, (Çev. Lâle Uraz), İstanbul, 1984.
- Garcia, F.L.; Bir Banka Raporu Nasıl Tahlil Edilir?, Çev. Yüksel Koç, Ankara, 1968.
- Gérard Salato/Alain Ghez; Muhasebe Denetimi, Çev. Nusret Beygo/Cevdet Yalçın, Ankara, 1974.
- Gerhard Emmerich; Grudlargen der Rechnungslegung West Deutscher Bank Betriebe im Intenessenq eqsatz der Beteiligten. (Çeviren Niyazi Berk).
- Glenn, A. Welsch; İşletme Bütçeleri.
- Gönenli, Atila; Finansal Durum Tabloları, İstanbul, 1967.
- Gönenli, Atila/Sarıkamış, Cevat; İşletme Finansmanı, İstanbul, 1970.
- Gürbüz, Hasan; Muhasebe Denetimi I, İstanbul, 1982.
- Gürbüz, Hasan; Banka İşletmelerinde Rantabilite Denetimi ve Türk Tatbikatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975.
- Gürmen, M. Yener; Türkiye Bankacılığının 1978 yılında Sayısal Görünümü ve Bankalarda Çalışanlar.
- Güven, Özcan; Bankalarda Fon Kullanma ve Yönetimi, İzmir, 1981.
- Güven (Sihay), Jale/Sevilengül, Orhan; Genel Muhasebe, Ankara, 1981.
- Güvemli, Oktay; İşletmelerde Finans Yönetimi (Varlıkların Yönetimi), Cilt I, İstanbul, 1984.
- Ijiri, Yuri; Theory of Accounting Measurement American Accounting Association, 1975.
- Isaac, Alfred; İşletmelerde Revizyon ve Kontrol (Çev. Volf Cernis), İstanbul, 1944.

- İmregün, Oğuz; Mevduatı Koruma Bakımından Bankalara Devlet Müdahalesi, İstanbul, 1957.
- Kabaalioğlu, Haluk A.; Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Finansal Bilgi Alma Hakkı, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Ağustos-Kasım, 1980.
- Kahya, Hayri; Bankaların Birleştirilmesi, Sanayi Dünyası, Aralık, 1982.
- Karacan, Ali İhsan; "Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yeterliliği Üzerine, Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, Haziran, 1980.
- Karacan, Ali İhsan; Bankaların Kamuya Açıklanan Mali Tabloları, İstanbul, 1983.
- Karacan, A. İhsan; Kamuya Açıklama Açısından Faaliyet Raporları Üzerine Bir İnceleme, Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması Dergisi, Aralık, 1981.
- Karayalçın, Yaşar; Bilanço Hukuku, Ankara, 1979.
- Koantz, Harold/Fulmer, Robert M.; Apractical Introduction To Business, Richard D. Irving Inc. Third Edition, 1981.
- Koch, W. Timothy; "Commercial Bank Size, Relative Profitability and the Demand of Tax-Exempt Securities, Journal of Bank Research, 1981.
- Koç, Yüksel; İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, 2. B., Ankara Üniversitesi, SBF. Yayın No: 293, Ankara, 1970.
- Koçer, Tamer; İşletme Yöneticiliği, İstanbul, 1982.
- Kohler, Eric; A Dictionary for Accountants, Prentice Hall, 1970.
- Koltveit, James M.; Accounting of Bank, 1983.

- Lynch, Richard M.; Accounting for Management Planning and Control, Mc. Graw Hill Book, New York, 1967.
- Magen, D. Shimon/Harter, R. Thomas; "Cost of Capital and Divident Policies In Commercial Banks", Journal of Financial and Quantitative Analysis, March, 1971.
- Mason, John M.; Financial Management of Commercial Banks, Warren Gorman and Lamont, New York, 1981.
- Merih, Kutlu; Banka Sisteminde Bunalım ve Optimal Faiz Sorunu, Yeni İş Dünyası, Mart, 1983.
- Moore, Carl L./Jaedicke, Robert K.; Yönetim Muhasebesi, Çev. Alpaslan Peker, İstanbul, 1980.
- Myer, John M.; Financial Statement Analysis, New Jersey, Prentice Hall. Inc., 1961.
- Nightingirl, S.D.; The Annual Report and Publicity, Accountancy, July, 1967.
- Nikita, D. Labonov; Banka Nedir, Ne Yapar?, Para Dergisi, Şubat 1982.
- Oluç, Mehmet; İşletme Organizasyonu ve Yönetimi; İstanbul, 1978.
- Öngüt, İbrahim; Bankacılığımızın bugünkü durumu ve Temel Sorunları, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran, 1984.
- Özbalcı, Yılmaz; Gelir Vergisi.
- Paklar, Selahaddin; Kurumlar Vergisi Yorum ve Uygulaması, İstanbul, 1982.
- Paton, William/Dixon, Robert; Muhasebenin Temelleri, Çev. Mustafa Aysan, İstanbul, 1964.
- Pekiner, Kâmuran; İşletmelerde Prodüktivite Denetimi, İstanbul, 1971.
- Pekiner, Kâmuran; Sigorta İşletmeciliği, İstanbul, 1971.

- Rao, J. Kailas; An Evaluation and Empricial Study of The Disclosure of Accounting Policies In Published Financial Statements, Doctoral Dissetation Completed at the University of Oklahoma Inc., 1974.
- Reed, W. Edward; Commercial Bank Management, Harper and Row, Tokyo, 1963.
- Robinson, Roland J.; The Management of Bank Funds, New York, 1951.
- Sarıkamış, Cevat; I. Muhasebe Kongresi, İstanbul, 1969.
- Savage, T. Donald; "Branch Banking Laws, Deposits Market Share and Prolitability of New Banks", Journal of Bank Research, Winter, 1982.
- Scheirer, H. James; "Income Smoothing: An Analysis in the Banking Industry", Journal of Bank Research, Summer, 1981.
- Serin, Necdet; Bankacılık Sisteminin Tam Bir Reforma İhtiyacı Vardır, Para Dergisi, Temmuz 1982.
- Siegel, Jerem J.; "Infcation, Bank Profits and Government Seigniorange" Revenue, May 1981.
- Sinkey, F. Joseph; "Identifying Problem Banks", Journal of Money Credit and Banking, May 1978.
- Solaş, Çiğdem; Bankalarda İç Denetim ve Türkiye Uygulaması, Doçentlik Tezi, 1978.
- Sterling, Robert R.; Theory of the Measurement of Enterprise Income, University Press of Kansas, 1970.
- Stettler, Howard F.; Denetçi Bağımsızlığının Kuvvetlendirilmesi Üzerine İki Öneri, (Çev. Doç. Dr. Tuğrul Dirimtekin), Bursa İktisadi ve İdari Bil. Fak. Dergisi, Mart 1963.
- Taşdelen, Servet; Faiz Farkı İadesi Uygulaması, T. Bankalar Birliği Yayını No: 108.

- Tekil, Fahiman; Şirketler Hukuku, 2. Cilt, İstanbul, 1976.
- Tekinalp/Poroy/Çamoğlu; Ortaklıklar Hukuku, 1. Cilt, 2. Baskı, İstanbul.
- Tekinalp, Ünal; İşletme İlgililerinin Finansal Bilgi Elde Etme Hakkı, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Ağustos-Kasım 1980.
- Tekinalp, Ünal; Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri, Kamuoyu Aydınlatma İlkesi, İstanbul, 1979.
- Tekok, Osman; Finansal Yönetim, Finansal Planlama - Yatırım Politikası, Ankara, 1980.
- Tesal, D. Reşat; Banka Hukuku, İstanbul, 1980.
- Thompson, Thomas W./Berry Leonard L./Davidson, Philip H.; Banking Tomorrow, New York, Von Mostrand Reinhold Company, 1978.
- Troeblood, Robert M.; Ortaklara ve İşletme Dışı Diğer Kişi ve Kurumlara Sunulan Bilgiler, "10. Uluslararası Muhasebeciler Kongresi", 1972.
- Tosun, Necmi; Türk Bankacılığında Sermaye Maliyeti ve Rantabilite, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1978.
- Tuğçetin, Talat/Kurt, İbrahim; Bankaların Merkez Bankası ile İlişkileri, Ankara, 1977.
- Uman, Nuri; Enflasyon Muhasebesi, İstanbul, 1979.
- Ulutan, Burhan; Bankacılığın Tekâmülü, Ankara, 1957.
- Ülken, Yüksel; Para Piyasasındaki Son Gelişmeler ve 1 Temmuz Bankacılığı, Para Dergisi, 1982.
- Uras, Güngör; Bankacılığımızın Bugünkü Durumu ve Temel Sorunları, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran, 1984.
- Van Horne, James C.; Financial Management and Policy, New Jersey, 1968.

- Walker, R. John; Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler, Banka Hizmetlerinin Fiyatlamasında Maliyetleme Yöntemleri (Çev. Dr. Feryal Orhon), İstanbul, 1984.
- William, L. Scott and Peters, Rose; Bankalarda İflas Sorununun Yeniden İncelenmesi, Çev. Mustafa İme, M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi. 1984
- Yabancı Memleketlerin Bankalar Kanunları, T. Bankalar Birliği Yayın No: 17.
- Yücel, Göksel; Bankaların Topluma Açıklanan Finansal Tabloları, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ocak, 1980.
- Yazıcı, Mehmet; Türk İşletmelerinin Tek Düzen Hesap Çerçevesi, İstanbul, 1965.
- Yazıcı, Mehmet; Bilanço Kuramları ve Çözümleri, İstanbul, 1974.
- Yüksel, Ali Sait; Bankacılık Hukuku, 2. Baskı, Trabzon, 1982.
- Yüksel, Ahmet; Finansal Tablo Bilgilerinin Yararlılığını Belirleyen Nitelikler, İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, Kasım 1983.
- Yüksel, Ali Sait; Parabolma ve Yatırım, İstanbul, 1982.
- Bankalar Kanunu,
 - Resmi Gazete,
 - Türkiye Bankalar Birliğinin Bankaların Yıl sonu Bilanço ve kâr/zarar tabloları,
 - Ticaret Odası Ekonomik Raporları,
 - Vergi Kanunları,
 - Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

E K L E R

- EK: 1 Personel giderlerinin yıllar itibariyle toplam gelirler içerisindeki payları (1979-1983).
- EK: 2 Bankalarda çalışan personelin yıllar itibariyle ortalama aylık ücret seviyeleri (1977-1983).
- EK: 3 Yıllar itibariyle personel başına mevduat miktarları (1978-1983).
- EK: 4 Yıllar itibariyle personel başına kullanılan kredi miktarları (1978-1983).
- EK: 5 Yıllar itibariyle personel masrafları üretkenliği (1978-1983).
- EK: 6 Yıllar itibariyle personel başına elde edilen ortalama gelir (1978-1983).
- EK: 7 Yıllar itibariyle kredi miktarları ile elde edilen gelirler ve ortalama kredi maliyetleri (1979-1983).
- EK: 8 Yıllar itibariyle toplam gelirler içerisinde faiz ve komisyon gelirlerinin payları. (1977-1983).
- EK: 9 Yıllar itibariyle tasarruf mevduatı hesap adetleri ve mevduat faiz oranları (1977-1983).
- EK:10 Yıllar itibariyle tasarruf sahiplerine ödenen faiz ve komisyonların toplam gelirler içerisindeki payı (1977-1983).
- EK:11 2999 sayılı ka-un döneminde (1936-1958) kullanılan Bilanço formu.
- EK:12 7129 sayılı kanun döneminde (1958-1980) kullanılan bilanço formu.
- EK:13 1980-1985 döneminde kullanılan bilanço formu.
- EK:14 Aylık bilanço izleme formu.
- EK:15 Sermaye piyasası kanununa tabi anonim ortaklıkların sermaye piyasası kuruluna verecekleri tip bilanço.
- EK:16 Sermaye piyasası kanununa tabi anonim ortaklıkların ilanlarında kullanacakları tip bilanço.
- EK:17 2999 sayılı kanun döneminde (1936-1958) kullanılan kâr zarar hesabı formu.
- EK:18 7129 sayılı kanun döneminde (1958-1980) kullanılan kâr zarar hesabı formu.
- EK:19 1980-1985 döneminde kullanılan kâr zarar hesabı formu.
- EK:20 Aracı kurumların sermaye piyasası kuruluna verecekleri tip gelir tablosu.
- EK:21 Aracı kurumların ilanlarında kullanacakları tip gelir tablosu.
- EK:22 Sermaye piyasası kanununa göre anonim ortaklıkların yönetim kurullarının yıllık faaliyet raporlarında bulunması zorunlu bilgiler.
- EK:23 Sermaye piyasası kanununa tabi anonim ortaklıkların ve aracı kurumların düzenleyecekleri yıllık denetleme kurulu veya denetçi raporu örneği.

Tablo: 1 Personel Giderlerinin Yıllar İtibarıyla Toplam Gelirler İçerisindeki Payları (1979-1982)
(Personel giderleri/Toplam gelirler)

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	30.8	28.9	39.3	27.1	15.8	19.7	11.6
2. Anadolu Bankası	40.3	52.6	57.7	41.9	19.6	11.9	11.0
3. Çaybank	71.1	87.7	80.3	77.0	64.2	71.0	72.0
4. Demirbank	39.4	40.8	50.0	40.8	24.2	24.1	15.2
5. Egebank	22.2	30.2	38.2	19.3	16.6	14.5	5.7
6. Eskişehir Bankası	29.5	37.8	53.8	33.3	23.3	18.3	16.9
7. Hisarbank	37.1	45.5	27.3	12.8	11.3	-	-
8. İktisat Bankası	23.3	29.7	38.3	38.8	32.3	21.6	14.8
9. İstanbul Bankası	39.4	42.8	50.8	34.7	17.7	-	-
10. İşçi Kredi Bankası	36.7	40.1	41.7	25.2	21.5	29.9	-
11. Kocaeli Bankası	39.9	49.1	49.7	56.7	31.0	20.1	18.2
12. Milli Aydın Bankası	33.0	40.3	45.5	41.8	34.1	46.3	29.2
13. Ortadoğu İktisat Bankası	44.9	46.5	69.9	54.6	46.3	28.8	-
14. Pamukbank	32.1	28.4	22.9	18.1	10.8	9.1	10.9
15. Şekerbank	45.3	42.2	50.1	52.3	31.4	28.9	20.1
16. Türk Dış Ticaret Bankası	32.0	36.0	40.8	38.3	22.4	19.9	9.6
17. T. Ticaret Bankası	39.5	42.9	49.4	39.9	27.2	25.4	25.7
18. T. Bağcılar Bankası	41.4	53.8	72.5	75.8	52.4	17.9	6.8
19. T. Garanti Bankası	46.6	54.1	52.5	45.0	26.3	21.7	24.4
20. T. İmar Bankası	20.0	26.9	27.8	21.0	13.4	14.7	10.4
21. T. İş Bankası	39.1	41.9	42.6	37.5	24.4	18.6	14.3
22. T. Tütünçüler Bankası	37.0	37.5	47.6	46.5	34.3	14.9	9.7
23. Uluslararası End. Tic. Bankası	30.1	40.4	43.3	42.7	14.5	4.9	9.0
24. Yapı Kredi Bankası	40.7	50.9	48.8	52.9	31.3	17.3	19.6
25. T.C. Ziraat Bankası	25.1	27.9	39.5	26.5	13.7	13.3	11.8
26. T. Emlak Kredi Bankası	30.6	32.5	34.9	23.1	13.6	9.2	8.0
27. T. Halk Bankası	36.7	46.2	42.3	28.2	15.3	13.5	12.8
28. T. Öğretmenler Bankası	33.8	43.6	47.1	43.3	24.4	20.5	19.5
29. T. Vakıflar Bankası	30.6	46.2	52.5	44.9	35.9	22.1	18.8
30. Osmanlı Bankası	31.9	39.5	31.1	15.7	26.1	19.1	17.3
	36.0	42.0	46.2	39.1	25.8	20.9	17.5

Tablo: 2 Bankalarda Çalışan Personelin Yıllar İtibarıyla Ortalama Aylık Ücret Seviyeleri

(Personel giderleri/12xPersonel sayısı)

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	9.460	11.920	25.900	40.460	57.140	84.770	91.602
2. Anadolu Bankası	7.100	13.050	23.070	31.070	57.330	87.820	94.059
3. Çaybank	4.350	6.710	9.500	19.100	36.000	41.660	55.555
4. Demirbank	3.920	6.600	16.020	20.680	32.690	57.390	63.249
5. Egebank	4.560	8.210	19.521	33.020	54.360	86.330	98.837
6. Eskişehir Bankası	4.800	6.540	16.720	22.050	50.480	75.940	83.731
7. Hisarbank	2.940	4.850	14.520	28.950	50.070	-	-
8. İktisat Bankası	5.210	4.850	15.530	25.160	40.710	68.800	83.750
9. İstanbul Bankası	7.250	10.450	26.100	33.90	48.610	-	-
10. İşçi Kredi Bankası	9.250	12.880	20.100	24.190	49.000	72.300	-
11. Kocaeli Bankası	4.780	8.480	11.450	25.660	36.230	73.830	182.038
12. Milli Aydın Bankası	5.620	8.210	13.680	26.460	31.970	58.330	137.596
13. Ortadoğu İktisat Bankası	6.450	12.420	13.460	19.900	44.600	74.530	-
14. Pamukbank	6.800	14.280	18.480	50.180	77.250	121.900	128.188
15. Şekerbank	7.000	10.630	19.621	43.960	46.188	103.800	85.113
16. T. Dış Ticaret Bankası	11.230	16.200	24.300	52.150	57.930	104.900	132.634
17. T. Ticaret Bankası	7.720	11.700	19.580	35.800	54.520	88.660	99.699
18. T. Bağcılar Bankası	5.460	8.610	16.990	38.260	55.550	62.000	73.293
19. T. Garanti Bankası	7.920	14.000	23.390	49.840	71.260	119.970	124.748
20. T. İmar Bankası	8.770	15.260	20.230	30.720	40.560	110.560	107.191
21. T. İş Bankası	13.410	19.840	30.200	56.000	84.700	140.410	138.952
22. T. Tütüncüler Bankası	3.470	5.400	8.200	14.170	27.950	51.030	67.636
23. Yapı Kredi Bankası	10.780	18.290	26.520	72.220	110.130	145.160	139.771
24. Uluslararası End.T.Bankası	11.870	18.530	26.500	44.350	79.130	136.250	186.229
25. T. Ziraat Bankası	6.590	9.680	19.420	32.330	38.160	60.560	39.047
26. T. Emlak Kredi Bankası	6.400	9.580	14.666	22.620	27.630	42.200	45.481
27. T. Halk Bankası	5.330	8.450	13.170	20.430	26.830	40.580	41.282
28. T. Öğretmenler Bankası	7.810	13.430	19.750	41.190	50.760	87.620	99.157
29. T. Vakıflar Bankası	7.970	14.570	27.352	50.465	104.210	134.870	126.512
30. Osmanlı Bankası	13.520	22.800	27.480	78.230	129.660	143.270	138.573
	7.270	11.570	18.510	36.120	55.720	88.270	109.621

Tablo: 3 Yıllar İtibarıyla Personel Başına Mevduat Miktarları
(000) TL.(Top. Mevduat/Personel Sayısı)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	4.664	6.636	11.619	22.652	30.206	37.370
2. Anadolu Bankası	2.245	2.194	5.892	12.937	19.196	22.580
3. Çaybank	411	470	600	523	625	1.000
4. Demirbank	869	597	5.029	8.762	9.605	11.068
5. Egebank	2.026	4.173	5.446	10.688	13.610	15.949
6. Eskişehir Bankası	1.314	19.12	4.085	10.078	19.316	24.935
7. Hisarbank	1.500	6.207	9.862	17.600	30.839	-
8. İktisat Bankası	1.522	2.243	5.288	8.855	14.479	22.160
9. İstanbul Bankası	1.949	3.400	6.950	22.747	19.629	-
10. İşçi Kredi Bankası	4.612	6.418	8.875	4.754	11.972	-
11. Kocaeli Bankası	1.719	2.022	3.239	4.304	14.448	15.660
12. Milli Aydın Bankası	1.595	2.427	3.118	2.082	3.170	12.418
13. Ortadoğu İktisat Bankası	2.125	2.000	5.000	7.417	19.242	-
14. Pamukbank	4.200	8.082	16.309	35.478	44.481	45.895
15. Şekerbank	1.692	2.060	3.214	4.940	6.206	9.077
16. T. Dış Ticaret Bankası	3.297	3.560	4.846	6.504	18.346	29.922
17. T. Ticaret Bankası	1.780	3.931	6.275	8.742	11.623	14.611
18. T. Bağcılar Bankası	712	971	2.557	3.196	22.320	20.195
19. T. Garanti Bankası	2.558	4.384	6.456	12.978	19.919	23.585
20. T. İmar Bankası	4.616	5.400	9.460	19.260	23.078	33.049
21. T. İş Bankası	3.903	5.707	8.624	15.772	26.266	33.804
22. T. Tütüncüler Bankası	1.189	1.440	1.736	6.175	13.736	19.796
23. Uluslararası End. T. Bankası	3.689	4.809	6.683	7.038	87.077	51.612
24. Yapı Kredi Bankası	3.707	5.222	8.879	22.860	27.486	34.861
25. T.C. Ziraat Bankası	2.193	3.215	8.180	9.473	16.864	23.265
26. T. Emlak Kredi Bankası	1.981	2.894	4.381	9.241	10.852	21.881
27. T. Halk Bankası	1.437	2.145	4.901	6.070	10.480	12.793
28. T. Öğretmenler Bankası	2.087	2.668	2.797	9.366	21.419	25.477
29. T. Vakıflar Bankası	2.486	4.482	5.7075	15.169	21.941	29.387
30. Osmanlı Bankası	3.565	5.497	8.831	15.582	18.343	26.500
	2.389	3.607	6.160	11.375	20.194	23.768

Tablo: 4 Yıllar İtibarıyla Personel Başına Kullandırılan Kredi Miktarları (000) TL (Toplam Kredi/Personel Sayısı)

	<u>1978</u>	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
1. Akbank	2.907	4.476	7.884	11.241	15.739	19.606
2. Anadolu Bankası	1.378	2.136	4.246	12.927	19.053	25.254
3. Çaybank	-	-	533	1.523	1.458	1.555
4. Demirbank	750	1.276	1.746	6.224	6.172	6.877
5. Egebank	2.469	3.938	6.255	12.125	11.029	17.189
6. Eskişehir Bankası	762	1.166	2.443	7.226	8.819	13.284
7. Hisarbank	800	4.366	7.263	13.595	18.433	-
8. İktisat Bankası	1.194	1.782	3.171	5.153	10.490	-
9. İstanbul Bankası	1.317	2.317	3.971	8.399	11.308	-
10. İşçi Kredi Bankası	2.516	3.719	5.208	2.830	8.236	-
11. Kocaeli Bankası	951	920	1.885	2.193	3.177	7.398
12. Milli Aydın Bankası	663	1.550	1.723	1.714	2.340	11.317
13. Ortadoğu İktisat Bankası	1.437	774	1.282	2.052	2.024	-
14. Pamukbank	4.225	5.691	11.365	25.103	26.923	26.109
15. Şekerbank	1.574	1.010	1.624	2.797	9.393	19.499
16. T. Dış Ticaret Bankası	2.959	3.560	3.918	5.712	19.900	40.783
17. T. Ticaret Bankası	1.754	1.700	3.914	5.416	6.596	9.339
18. T. Bağcılar Bankası	424	463	1.542	1.959	12.166	24.566
19. T. Garanti Bankası	1.474	2.645	4.275	6.909	9.493	9.863
20. T. İmar Bankası	3.965	4.203	7.745	13.952	16.213	26.744
21. T. İş Bankası	3.143	4.192	6.336	11.030	18.824	25.236
22. T. Tütüncüler Bankası	950	940	934	2.378	11.368	19.393
23. Uluslararası End.T.Bankası	2.982	4.050	4.447	48.403	55.285	54.722
24. Yapı Kredi Bankası	2.293	3.074	5.949	11.614	13.548	15.250
25. T.C. Ziraat Bankası	2.520	4.335	8.180	13.652	14.028	17.516
26. T. Emlak Kredi Bankası	1.988	2.788	3.681	7.290	10.852	18.066
27. T. Halk Bankası	2.126	3.234	4.901	7.944	10.490	13.570
28. T. Öğretmenler Bankası	1.194	1.563	2.787	3.823	5.375	9.397
29. T. Vakıflar Bankası	1.854	2.890	5.705	11.498	14.212	18.011
30. Osmanlı Bankası	<u>3.439</u>	<u>4.823</u>	<u>9.507</u>	<u>12.689</u>	<u>11.568</u>	<u>15.721</u>
	1.931	2.744	4.480	9.312	12.816	17.933

Tablo: 5 Yıllar İtibarıyla Personel Masrafları Prodüktivitesi
(Toplam Gelirler/Personel Masrafları)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	3.45	3.54	3.69	6.29	10.27	8.61
2. Anadolu Bankası	1.90	1.73	2.38	5.10	8.43	9.05
3. Çaybank	1.28	1.05	1.33	1.55	1.4	1.38
4. Demirbank	2.45	2.00	2.45	4.12	4.16	6.55
5. Egebank	3.40	2.64	5.20	6.00	6.89	6.09
6. Eskişehir Bankası	2.68	1.84	3.01	4.28	5.48	5.90
7. Hisarbank	2.19	3.85	7.82	8.81	-	-
8. İktisat Bankası	3.50	2.74	2.60	3.09	4.62	6.75
9. İstanbul Bankası	2.34	1.96	2.87	5.63	-	-
10. İşçi Kredi Bankası	2.75	2.57	4.23	4.65	3.33	-
11. Kocaeli Bankası	2.00	2.00	1.80	3.22	4.97	5.48
12. Milli Aydın Bankası	2.47	2.24	2.40	2.92	2.16	3.42
13. Ortadoğu İktisat Bankası	2.14	1.40	2.00	2.15	3.46	-
14. Pamukbank	3.52	4.37	5.53	9.21	10.99	9.09
15. Şekerbank	2.36	1.9	1.91	3.18	3.46	4.96
16. T. Dış Ticaret Bankası	2.77	2.46	2.60	4.47	5.01	10.36
17. T. Ticaret Bankası	2.32	2.02	2.50	3.67	3.93	3.89
18. T. Bağcılar Bankası	1.85	1.35	1.31	1.90	5.59	14.73
19. T. Garanti Bankası	1.85	1.94	2.22	3.79	4.60	4.09
20. T. İmar Bankası	3.70	3.64	4.75	7.48	6.82	9.65
21. T. İş Bankası	2.38	2.34	2.66	4.09	5.37	6.98
22. T. Tütüncüler Bankası	2.66	2.13	2.18	2.91	6.72	10.28
23. Uluslararası End.T.Bankası	2.49	2.32	2.34	6.89	20.34	11.10
24. Yapı Kredi Bankası	1.96	2.05	1.88	3.19	5.77	5.09
25. T.C. Ziraat Bankası	3.57	2.53	3.76	7.29	7.51	8.46
26. T. Emlak Kredi Bankası	3.08	2.85	4.33	7.35	10.86	12.4
27. T. Halk Bankası	2.16	2.36	3.55	6.51	7.40	7.79
28. T. Öğretmenler Bankası	2.28	2.12	2.31	4.09	4.88	5.13
29. T. Vakıflar Bankası	2.16	1.90	2.22	2.78	4.54	5.32
30. Osmanlı Bankası	2.53	3.31	2.93	3.83	5.24	5.78
	2.53	2.34	3.03	4.68	6.22	7.24

Tablo: 6 Yıllar İtibarıyla Personel Başına Elde Edilen Ortalama Gelir (000) TL (Toplam Gelirler/Personel Sayısı)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	494	791	1.791	4.314	8.707	9.468
2. Anadolu Bankası	297	477	998	3.504	7.404	10.214
3. Çaybank	58	117	266	666	583	925
4. Demirbank	193	381	682	1.616	2.387	4.978
5. Egebank	326	612	2.054	3.923	5.949	7.228
6. Eskişehir Bankası	204	369	861	2.597	4.162	5.935
7. Hisarbank	200	329	1.489	3.868	-	-
8. İktisat Bankası	313	474	775	1.511	2.945	6.785
9. İstanbul Bankası	242	615	1.172	3.286	-	-
10. İşçi Kredi Bankası	354	562	1.146	1.754	2.412	-
11. Kocaeli Bankası	195	272	540	1.402	3.673	11.970
12. Milli Aydın Bankası	243	360	759	1.122	1.261	5.658
13. Ortadoğu İktisat Bankası	312	225	434	854	2.583	-
14. Pamukbank	603	967	3.326	8.542	13.406	13.991
15. Şekerbank	302	469	1.008	1.765	3.595	5.068
16. T. Dış Ticaret Bankası	538	711	1.632	3.108	5.258	16.490
17. T. Ticaret Bankası	326	475	1.075	2.406	3.485	4.660
18. T. Bağcılar Bankası	178	275	600	1.000	3.660	12.659
19. T. Garanti Bankası	309	534	1.329	3.244	5.528	6.129
20. T. İmar Bankası	668	871	1.751	3.640	7.544	12.423
21. T. İş Bankası	567	849	1.789	4.161	7.550	11.642
22. T. Tütüncüler Bankası	164	200	364	782	3.430	8.344
23. Uluslararası End. T. Bankası	548	734	1.243	6.548	27.725	24.817
24. Yapı Kredi Bankası	446	650	1.635	4.216	8.384	8.549
25. T.C. Ziraat Bankası	414	605	1.460	3.339	4.553	5.993
26. T. Emlak Kredi Bankası	353	502	1.176	2.436	4.585	6.789
27. T. Halk Bankası	212	373	870	7.097	3.004	3.860
28. T. Öğretmenler Bankası	366	504	1.141	2.496	4.282	6.104
29. T. Vakıflar Bankası	377	624	1.348	3.475	6.122	8.069
30. Osmanlı Bankası	691	1.090	2.758	5.866	7.516	9.624
	351	534	1.249	3.085	5.770	8.783

EK : 7

Tablo: 7 Yıllar itibariyle Kredi Miktarları ile Elde Edilen Gelirler ve Ortalama Kredi Maliyetleri

	1981			1980			1979			1982			1983		
	Faiz	Kredi (000)	%	Faiz	Kredi (000)	%	Faiz	Kredi (000)	%	Faiz	Kredi (000)	%	Faiz	Kredi (000)	%
Osmanlı Bankası	5.752	20.087	28.7	2.716	4.786	18.3	1.007	7.564	13.3	8.994	21.414	42.0	11.606	29.101	39.8
Åkbank	34.888	111.051	31.4	13.009	77.849	16.7	5.373	42.956	12.5	62.380	159.154	39.2	77.846	193.606	40.2
Anadolu Bankası	5.613	26.457	21.2	1.324	7.716	17.2	441	3.495	12.6	13.285	42.109	31.5	20.717	62.000	33.4
Çay Bank	9	32	28.1			17.0				13	35	37.1	15	42	35.7
Demirbank	308	1.444	21.3	78	3.358	21.7	34	259	13.3	577	1.753	32.9	579	1.912	30.2
Egebank	976	4.935	19.7	427	1.965	21.7	127	1.087	11.6	1.978	5.647	35	2.536	8.870	28.5
Hisarbank	2.370	13.010	18.2	479	3.204	14.9	12	358	3.1				1.748	5.566	31.4
İktisat Bankası	168	675	24.8	50	353	14.2	34	134	24.4	508	2.056	24.7			
İstanbul Bankası	2.943	13.204	22.6	999	6.033	16.5	407	3.222	12.6				925	3.564	25.9
İşçi Kredi Bankası	228	368	60.3	53	251	20.8	17	119	14.2	305	1.219	25			
Kocaeli Bankası	80	202	39.6	36	164	21.3	16	51	19.7	260	340	76.5			
Milli Aydın Bankası	252	420	60.0	165	393	41.7	74	403	18.3	270	646	41.8	647	762	84.9
Ortadoğu İktisat B.	57	197	28.9	12	59	20.3	4	25	16.6	157	326	48.2	606	1.460	41.5
Pamukbank	13.574	59.871	32.6	4.484	23.353	19.2	1.363	10.644	12.7	23.845	66.771	35.7	24.970	72.323	34.5
Şekerbank	2.869	6.701	42.8	1.369	3.767	36.3	644	2.353	27.3	6.701	24.217	27.7	10.628	51.127	20.7
T. Dış Ticaret B.	659	2.009	32.8	358	1.246	28.6	176	1.037	16.8	1.423	8.159	17.4	5.603	18.475	31
T. Ticaret Bankası	12.775	36.674	34.8	5.518	26.077	21.2	2.216	15.939	13.8	19.620	47.078	41.7	26.163	66.341	39.4
T. Bağcılar Bankası	85	239	35.5	18	208	15.7	8	33	21.8	739	3.650	20.2	2.174	8.156	26.6
T. Garanti Bankası	7.719	24.515	31.4	3.596	16.346	21.9	1.503	10.371	14.4	12.267	33.275	36.9	15.180	34.374	44.1
T. İmar Bankası	1.073	5.246	20.4	443	2.526	17.5	108	950	11.3	2.642	8.139	32.5	4.058	13.078	31.0
T. İş Bankası	65.742	223.965	39.3	23.610	122.453	19.2	10.317	79.968	12.9	131.529	406.702	32.9	209.764	554.999	57.8
T. Tütüncüler B.	268	1.018	26.3	62	241	25.3	35	221	15.9	1.230	6.082	20.2	3.766	12.366	30.4
Ulusl. End. Tic. B.	1.250	15.344	8.1	293	1.244	22.5	160	1.297	12.3	9.350	27.753	33.7	11.433	35.898	31.8
Yapı Kredi Bankası	28.360	104.553	27.1	11.586	60.337	19.2	4.557	32.176	14.2	47.736	175.364	38.1	49.321	138.775	35.5
			30.5			20.5			15.0			35.0			35.9
T. Ziraat Bankası	88.226	418.881	21.0	39.027	254.699	15.3	15.384	134.446	11.4	123.855	445.316	27.8	182.894	611.094	29.9
Emlak Kredi Bankası	8.933	39.843	22.4	3.420	23.057	14.8	1.441	14.582	10.6	19.389	66.471	29.2	30.869	112.484	27.4
Halk Bankası	17.923	77.886	23.0	7.072	47.923	14.7	2.891	29.548	9.6	28.670	113.749	25.2	40.150	159.130	25.2
Öğretmenler Bankası	3.127	7.552	41.5	1.114	5.418	20.5	412	3.026	14.2	5.082	11.853	42.9	8.324	20.636	40.3
Vakıflar Bankası	14.781	38.870	25.1	5.588	29.311	19.0	2.000	13.211	15.2	25.753	70.092	36.7	32.058	87.357	36.6
			283			20.4			14.5			34.6			35.14

EK: 7

Tablo: 8 Yıllar İtibarıyla Tasarruf Sahiplerine Ödenen Faiz ve Komisyonların Toplam Gelirler İçerisindeki Payları

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	32.43	29.5	34.0	36.5	65.9	69.3	69.6
2. Anadolu Bankası	39.4	35.9	29.8	31.4	40.4	67.8	78.2
3. Çaybank	14.3	9.2	7.9	6.3	7.1	7.1	12.0
4. Demirbank	34.4	33.2	31.0	35.7	53.1	59.3	73.8
5. Egebank	41.1	36.3	33.1	19.7	38.8	55.4	49.0
6. Eskişehir Bankası	41.9	40.2	31.9	42.7	62.2	67.3	68.0
7. Hisarbank	13.9	8.9	4.5	37.8	47.7	56.6	-
8. İktisat Bankası	47.9	52.5	35.4	39.5	44.4		-
9. İstanbul Bankası	38.1	37.2	33.7	40.3	58.2	52.1	-
10. İşçi Kredi Bankası	38.1	32.7	34.2	27.2	57.4	34.6	-
11. Kocaeli Bankası	27.9	32.9	30.3	23.0	45.7	38.5	11.8
12. Milli Aydın Bankası	26.5	16.7	33.5	35.2	35.3	19.9	31.1
13. Ortadoğu İktisat Bankası	15.4	11.6	30.1	10.0	26.8	80.4	-
14. Pamukbank	26.7	29.6	35.8	30.9	64.6	63.9	80.0
15. Şekerbank	41.1	45.9	39.8	38.9	58.4	27.9	70.9
16. T. Dış Ticaret Bankası	30.8	28.9	30.4	22.1	23.6	62.9	46.5
17. T. Ticaret Bankası	31.9	29.9	33.3	35.9	55.6	61.7	57.2
18. T. Bağcılar Bankası	19.8	22.0	19.7	14.2	27.8	67.5	51.6
19. T. Garanti Bankası	38.3	31.7	34.4	37.4	60.0	67.5	61.1
20. T. İmar Bankası	32.4	40.4	59.3	50.4	66.1	71.5	75.7
21. T. İş Bankası	36.2	36.4	40.7	42.4	61.0	49.6	73.8
22. T. Tütüncüler Bankası	38.5	34.0	33.2	45.7	45.3	71.1	48.6
23. Uluslararası End. T. Bankası	43.6	40.5	40.2	34.1	51.8	74.6	53.6
24. Yapı Kredi Bankası	35.2	34.8	38.7	33.7	55.6	71.3	75.9
25. T. Ziraat Bankası	46.4	42.2	48.3	52.5	57.9	56.5	77.0
26. T. Emlak Kredi Bankası	37.0	38.5	35.0	30.8	46.3	66.9	65.4
27. T. Halk Bankası	39.4	36.7	38.1	31.4	45.8	56.7	72.1
28. T. Öğretmenler Bankası	19.4	23.1	28.9	28.7	50.8	65.9	64.6
29. T. Vakıflar Bankası	37.2	39.1	34.7	34.7	53.2	64.2	66.6
30. Osmanlı Bankası	34.5	31.5	33.4	32.9	47.7	60.1	65.9
	33.3	32.0	32.1	32.7	48.5	57.3	60.0

Toplam Gelirler

Ödenen Faiz Komisyonlar x 100

EK : 9

Tablo:9 Yıllar itibariyle Tasarruf Mevduatı,
Hesap Adetleri ve Mevduat Faiz Oranları
(1977-1982)

ÖZEL YASALARLA KURULMUŞ BANKALAR					TİCARET BANKALARI			
	Tasarruf mevduatı hesap adedi	Tasarruf mevduatı tutarı	Tasarruf mevduatına ödenen faiz tutarı	Ortalama tasarruf mevduat faiz or.	Tasarruf mevduatı hesap adedi	Tasarruf mevduatı tutarı	Tasarruf mevduatına ödenen faiz tutarı	Ortalama tasarruf mevduat faiz or.
1977	7.650.066	43.742	7.041	16.1	13.571.347	76.702	6.454	8.4
1978	8.185.511	95.744	8.987	13.3	14.314.368	101.836	9.070	8.9
1979	8.904.811	83.887	14.943	17.8	15.191.519	147.482	15.639	10.6
1980	9.407.642	123.391	36.103	29.2	16.356.068	252.418	36.789	14.5
1981	9.935.288	266.964	95.830	35.9	17.109.274	618.953	144.241	23.3
1982	10.821.051	508.893	186.243	36.5	17.978.945	893.016	326.664	36.6
1983	11.668.518	795.548	304.798	38.3	17.104.952	1.100.580	415.010	37.7

Tablo: 10 Yıllar İtibarıyla Toplam Gelirler İçerisinde Faiz ve Komisyon Gelirlerinin Payları

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1. Akbank	72.6	70.5	70.7	73.5	81.8	70.8	83.2
2. Anadolu Bankası	76.8	71.6	56.2	72.9	73.4	81.2	83.0
3. Çaybank	66.3	52.2	49.5	47.5	64.2	92.9	60.0
4. Demirbank	57.6	54.1	44.6	55.4	81.1	85.1	41.8
5. Egebank	85.3	82.5	75.1	66.1	61.1	64.9	67.9
6. Eskişehir Bankası	56.5	55.0	50.9	53.7	70.8	75.1	70.2
7. Hisarbank	76.7	84.0	41.6	72.8	64.0	-	-
8. İktisat Bankası	65.2	66.5	62.1	58.1	84.8	86.5	68.2
9. İstanbul Bankası	66.4	61.7	47.4	56.0	57.9	-	-
10. İşçi Kredi Bankası	84.7	93.0	92.9	95.3	97.3	85.4	-
11. Kocaeli Bankası	87.9	80.6	66.7	76.1	62.0	66.2	52.5
12. Milli Aydın Bankası	67.9	68.3	80.4	95.0	91.6	75.8	83.0
13. Ortadoğu İktisat Bankası	74.5	61.1	57.8	60.6	69.5	37.7	-
14. Pamukbank	72.5	69.3	75.3	65.8	66.6	71.7	64.4
15. Şekerbank	75.8	68.1	58.9	58.5	67.8	72.2	79.9
16. T. Dış Ticaret Bankası	74.2	71.4	84.5	68.7	60.4	66.0	75.0
17. T. Ticaret Bankası	76.7	76.8	72.7	77.0	78.4	78.9	79.0
18. T. Bağcılar Bankası	44.5	55.0	39.2	41.3	69.6	71.0	50.5
19. T. Garanti Bankası	67.3	67.7	71.7	70.5	67.0	63.3	71.1
20. T. İmar Bankası	69.7	64.3	54.8	77.3	78.3	69.8	66.8
21. T. İş Bankası	68.6	66.0	63.7	68.2	77.8	80.6	81.9
22. T. Tütüncüler Bankası	76.0	76.2	73.6	65.5	80.0	67.0	69.1
23. Uluslararası End. T. Bankası	76.9	75.9	68.1	75.0	60.2	67.2	70.2
24. Yapı Kredi Bankası	68.1	66.1	67.3	69.8	74.7	61.5	63.4
25. T. Ziraat Bankası	80.0	81.6	81.9	85.8	86.1	85.7	87.0
26. T. Emlak Kredi Bankası	64.4	53.3	59.3	55.2	67.0	69.1	73.0
27. T. Halk Bankası	85.5	84.7	83.8	83.0	87.1	87.9	89.0
28. T. Öğretmenler Bankası	48.1	48.3	44.2	50.1	63.4	53.8	62.0
29. T. Vakıflar Bankası	80.1	79.4	70.4	80.6	83.0	85.3	81.9
30. Osmanlı Bankası	71.1	63.6	58.8	63.2	62.2	64.7	65.2
	71.2	68.9	64.1	67.9	71.1	73.1	70.7

AKTİF

NEŞROLUNACAK

	Lira	Krş.
ÖDENMEMİŞ SERMAYE		
KASA VE MERKEZ BANKASI		
KANUNİ KARŞILIKLAR KASASI (Bankalar kanunu mucibince)		
BANKALAR		
RÖPORLAR		
SENEDAT CÜZDANI		
ESHAM VE TAHVİLÂT CÜZDANI		
AVANSLAR		
BORCLU CARİ HESAPLAR		
İPOTEK MUKABİLİ İKRAZLAR		
TAHSİL OLUNACAK GAYRİMENKUL SATIŞ TAKSİTLERİ		
ZİRAİ KREDİLER		
TEMLİK EDİLMİŞ EMEKLİ DUL VE YETİM AYLIKLARI		
MUHTELİF BORÇLULAR		
EMTİA MEVCUDU		
İŞTİRAKLERİMİZ		
MÜESSESE VE TEŞEBBÜSLERİMİZE TAHSİS OLUNMUŞ SERMAYE		
SABİT KIYMETLER		
Menkuller (..... lira üzerinden sigortalıdır)		
Gayrimenkuller (..... lira üzerinden sigortalıdır)		
SAİR AKTİFLER		
İLK TESİS MASRAFLARI		
ZARAR		
Eski senelerden müdevver zarar		
Bilânço senesi zararı		
YEKÜN		
NAZIM HESAPLAR		

SENELİK BİLÂNÇO

PASİF

	Lira	Krş.
SERMAYE		
İHTİYATLAR		
İlerde vukuu muhtemel zarar karşılığı (Bankalar kanunu madde 31)		
Kanunî ihtiyatlar		
Fevkalâde ihtiyatlar		
KARŞILIKLAR		
TEDAVÜLDE BULUNAN TAHVİLLERİMİZ		
TAAHHÜTLERİMİZ		
MEVDUAT VE CARİ HESAPLAR		
Tasarruf mevduatı		
Diğer mevduat		
KABUL KREDİLERİ		
TEDİYE EMİRLERİ		
TALEP OLUNMAMIŞ KIYMETLER (Kanun No: 2308)		
MUHTELİF ALACAKLILAR		
SAİR PASİFLER		
KÂR		
YEKÜN		
NAZIM HESAPLAR		
1 — Cirolarımız		
2 — Kefaletlerimiz		
3 — Sair nazım hesaplar		

No.		Türk Lirası	No.		Türk Lirası
I	ÖDENMEMİŞ SERMAYE		I	SERMAYE	
II	KASA		II	İHTİYAT AKÇELERİ	
III	T. C. MERKEZ BANKASI			Kanunî ihtiyatlar	
IV	KANUNİ KARŞILIKLAR KASASI			Özel ihtiyatlar	
	Munzam karşılıklar mukabili kıymetler			Fevkalâde ihtiyatlar	
	Diğer kanunî karşılıklar kasası		III	KARŞILIKLAR	
V	BANKALAR		IV	TEDAVÜLDEKİ TAHVİLLERİMİZ	
VI	RÖPÖRLER		V	TAHHÜTLERİMİZ	
VII	TAHVİLLER VE HİSSE SENETLERİ CÜZDANI			Vadesiz	Vadeli
	Hazine plâsman bonoları			T. C. Merkez Bankasına	
	Tahviller			Avanslar ve reeskont	
	Hisse senetleri			ettirilen senetler	
VIII	SENETLER CÜZDANI			Transfer emirleri	
	İştiraklerimiz			Diğer taahhütlerimiz	
	Müesseselerimiz		VI	MEVDUAT	
	İştiraklerimiz ve müesseselerimiz kefaletiyle			Resmî mevduat	Vadesiz Vadeli
	Sair müşteriler			Ticari mevduat	
IX	AVANSLAR			Bankalar mevduatı	
	İştiraklerimiz			Tasarruf mevduatı	
	Müesseselerimiz		VII	TEDİYE EMİRLERİ	
	İştiraklerimiz ve müesseselerimiz kefaletiyle		VIII	MUHTELİF ALACAKLILAR	
	Sair müşteriler		IX	TALEP OLUNMAMIŞ KIYMETLER	
X	BORÇLU CÂRİ HESAPLAR		X	DİĞER PASİFLER	
	İştiraklerimiz		XI	KÂR	
	Müesseselerimiz			Geçen yıldan devreden	
	İştiraklerimiz ve müesseselerimiz kefaletiyle			Bilanço yılı kârı	
	Sair müşteriler				
XI	ZİRAİ KREDİLER				
XII	İPOTEK MUKABİLİ KREDİLER				
XIII	MESLEKİ KREDİLER				
XIV	İŞTİRAKLERİMİZ				
	Bankalar Ka. m. 48, f. 1				
	Bankalar Ka. m. 48, f. 2				
XV	MÜESSESE VE TEŞEBBÜSLERİMİZ				
	Bankalar Ka. m. 48, f. 1				
	Bankalar Ka. m. 48, f. 2				
XVI	SABİT KIYMETLER				
	Menkuller (..... T. L. na sigortalıdır.)				
	Gayrimenkuller (..... T. L. na sigortalıdır.)				
XVII	MUHTELİF BORÇLULAR				
XVIII	DİĞER AKTİFLER				
XIX	İLK TESİS MASRAFLARI				
XX	ZARAR				
	Geçen yıldan devreden zarar,				
	Bilanço yılı zararı				
	Yekûn			Yekûn	

FORMÜLER NO: 4

No.		Türk Lirası	No.		Türk Lirası
	Nakliyekün			Nakliyekün	
	NÂZİM HESAPLAR			NÂZİM HESAPLAR	
				Drölarımız	
				Merköz Bankasına	
				Diğer	
				Kefaletlerimiz	
				İştiraklerimiz	
				Müesseselerimiz	
				İştiraklerimiz ve müesseselerimiz kefaletle	
				Sair müşteriler	
				Diğer nâzım hesaplar	
	Umumi yekün			Umumi yekün	

		Türk Lirası				Türk Lirası	
Devir				Devir			
NAZIM HESAPLAR				NAZIM HESAPLAR			
				Cirolarımız			
				- T. C. Merkez Bankasına			
				- Diğer			
				Kefaletlerimiz			
				- İştirak ve kuruluşlarımız			
				- İştiraklerimiz ve kuruluşlarımız kefaletiyle			
				- Diğer müşterilere			
				Kabullerimiz			
				- Yurt İçi			
				- Yurt Dışı			
				Diğer Nazım Hesaplar			
GENEL TOPLAM				GENEL TOPLAM			

AYLIK BİLANÇO İZLEME FORMU		Dln TL			
A010	ÖDENMEMİŞ SERMAYE (Ek 1)			F010	SERMAYE (Ek 1)
A020	K A S A			F020	YEDEK AKÇELER
A021	Bonolnot			F021	7129 Sk. md 35
A022	Ufukluk			F022	TTİK, md 466
A023	Diğer (Türk İnanı)			F023	Diğer
A024	Efektif			F030	KARŞILIKLAR
A025	Diğer (yabancı para)			F040	TAHVİLLER
A030	MERKEZ BANKASI			F050	MERKEZ BANKASI
A031	Serbest Tevdiat			F060	ÖZEL HESAPLAR KARŞILIGI (Ek 7)
A032	Diğer			F001	Transfer Emriyle
A040	BANKALAR (Ek 2)			F002	İhtisat Tevdiatları
A050	RÖPÖRLER			F003	Diğer
A060	MENKUL DEĞERLER CÜZ. (Ek 3)			F070	BANKALAR (Ek 2)
A070	MEVDUAT KARŞILIKLARI			F080	DIŞ KREDİLER
A071	1211 Sk. md 40 vadeli			F081
A072	1211 Sk. md 40 vadeli			F082
A073	7129 Sk. md 28 vadeli			F083
A074	7129 Sk. md 28 vadeli			F084
A075	Devlet Yatırım Bankası			F085
A080	KREDİLER (Ek 4a ve 4b)			F086
A140	MUHTELİF BORÇLULAR			F090	FONLAR
A141	Kamu İdareleri			F091
A142	Kamu Girişimleri			F092
A143	Özel Girişimler			F093
A144	Hanehalkı			F100	MEVDUAT (Ek 6a)
A145	Yurtdışı (Türk İnanı)			F110	DÖVİZ TEVDİAT (Ek 6a)
A146	Yurtdışı (yabancı para)			F120	ÖDEME EMİRLERİ
A147	Diğer Kesimler (1)			F121	Çek, Havale (Türk İnanı)
A170	ÖZEL HESAPLAR (Merkez Bankası)			F122	Çek, Havale (yabancı para)
A160	ELDEN ÇIKARILACAK KIYMETLER			F123	Provizyon (Türk İnanı)
A170	AYNIYAT MEVCUDU			F124	Provizyon (yabancı para)
A180	KANUNİ YEDEKLER KARŞILIGI KIYMETLER			F130	MUHTELİF ALACAKLILAR
A190	İŞTİRAKLER (Ek 5a ve 5b)			F131	Kamu İdareleri
A200	KURULUŞLAR			F132	Kamu Girişimleri
A210	SABİT DEĞERLER			F133	Özel Girişimler
A211	Menkul			F134	Hanehalkı
A212	Banlounun kendil işleri için gerekli gayrimenkuller			F135	Yurtdışı (Türk İnanı)
A213	Diğer gayrimenkuller			F136	Yurtdışı (yabancı para)
A220	TAHSİLİ GECİKMİŞ ALACARLAR			F137	Diğer Kesimler (1)
A221	Kamu İdareleri			F140	ÖDEMESİ GECİKMİŞ BORÇLAR
A222	Kamu Girişimleri			F141	Kamu İdareleri
A223	Özel Girişimler			F142	Kamu Girişimleri
A224	Hanehalkı			F143	Özel Girişimler
A225	Yurtdışı (Türk İnanı)			F144	Hanehalkı
A226	Yurtdışı (yabancı para)			F145	Yurtdışı (Türk İnanı)
A227	Diğer kesimler (2)			F146	Yurtdışı (yabancı para)
A230	GEÇİCİ VE ARACI HESAPLAR			F147	Diğer Kesimler (5)
A231	Gözet Hesapları			F150	ZAMAN AŞIMIHA UĞRAŞIŞ VE TALEP OLUNMAMIŞ KIYMETLER
A232	Kamu İdareleri			F160	GEÇİCİ VE ARACI HESAPLAR
A233	Kamu Girişimleri			F101	Genel Hesaplar
A234	Özel Girişimler			F102	Kamu İdareleri
A235	Hanehalkı			F103	Kamu Girişimleri
A236	Yurtdışı (Türk İnanı)			F104	Özel Girişimler
A237	Yurtdışı (yabancı para)			F105	Hanehalkı
A238	Diğer Kesimler (3)			F106	Yurtdışı (Türk İnanı)
A239	Kar-Zarar Reeskontları Diğer Aracı Hesaplar			F107	Yurtdışı (yabancı para)
A240	ARTIFLESTİRİLMİŞ GİDERLER			F108	Diğer Kesimler (6)
A250	Z A R A R			F109	Kar-Zarar Reeskontları Diğer Aracı Hesaplar
				F170	K A R
BİLANÇO TOPLAMI				BİLANÇO TOPLAMI	
(1) (2) (3) (4) (5) Açıklama verilmiş :		[] yılı [] ayı için		[] (imza)	
Not : Açıklama için ayrıca yer verilmiş ise formun arka yüzünde kullanınız ve açıklamanın hangi kalem için olduğunu belirtiniz.		[] günü düzenlenmiştir.			

A K T İ F

P A S İ F

I - DÖNEN VARLIKLAR		I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
A - Hazır Değerler	A - Uzun Vadeli Kredî Takvîlleri
1 - Kasa	B - Tahvil Anapara Takvîlleri
2 - Banka	C - Banka Kredîleri
3 - Diğer Hazır Değerler	D - Kısa Vadeli Borçlar
B - Menkul Kıymetler	1 - Satıcılara Senetsiz Borçlar
1 - Hisse Senetleri	2 - Ortaklara Senetsiz Borçlar
2 - Özel Kesim Tahvilleri	3 - Borç Senetleri (Satıcılar)
3 - Devlet Tahvilleri	(-) Borç Senetleri Reeskontu (.....)	
4 - Diğer Menkul Kıymetler	4 - Borç Senetleri (Ortaklar)
C - Kısa Vadeli Alacaklar	(-) Borç Senetleri Reeskontu (.....)	
1 - Müşterilerden Senetsiz Alacaklar	5 - İştraktöre Borçlar
2 - Ortaklardan Senetsiz Alacaklar	6 - Personele Borçlar
3 - Alacak Senetleri (Müşteri)	7 - Alınan Depozito ve Teminatlar
(-) Alacak Senetleri Reeskontu (.....)		8 - Ödenen Kâr Payları
4 - Alacak Senetleri (Ortaklar)	9 - Paşın Tahsilatlar
(-) Alacak Senetleri Reeskontu (.....)		10 - Diğer Borçlar
5 - İştraktörden Alacaklar	E - Alınan Avanslar
6 - Personelden Alacaklar	F - Ödenen Vergi, Harç, Prîm v.b.
7 - Verilen Depozito ve Teminatlar	G - Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
8 - Şüpheli Alacaklar	II - ORTA VE UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
(-) Şüpheli Alacaklar Karşılığı (.....)		A - Teravütdaki Tahviller
9 - Yurtdışı Alacaklar	B - Banka Kredîleri
10 - Diğer Alacaklar	C - Uzun Vadeli Borçlar
D - Verilen Avanslar	1 - Satıcılara Senetsiz Borçlar
E - Stoklar	2 - Ortaklara Senetsiz Borçlar
1 - İlk Madda ve Malzeme	3 - Borç Senetleri (Satıcılar)
2 - Yarı Mamuller	(-) Borç Senetleri Reeskontu (.....)	
3 - Mamuller	4 - Borç Senetleri (Ortaklar)
4 - Emtea	(-) Borç Senetleri Reeskontu (.....)	
5 - Anbaraj Malzemesi	5 - İştraktöre Borçlar
6 - Konsinyelerde Emtea	6 - Alınan Depozito ve Teminatlar
7 - Değerli Düşük Emtea	7 - Diğer Borçlar
8 - Hurdalar	D - Alınan Avanslar
9 - Yataklı Emtea ve Giderleri	E - Takstlendirilmiş Vergi ve Prîm
10 - Dışarıda Bittim İşindeki Emtea	F - Diğer Orta ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
11 - Diğer Stoklar	III - ÖZ KAYNAKLAR	
(-) Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (.....)		A - Çıkarılmış veya Ödenmiş Sermaye
F - Akredittifler	1 - Nominal Sermaye
G - Paşın Ödenmiş Giderler	(-) Ödenmemiş Sermaye (.....)	
H - Diğer Dönen Varlıklar	B - Yedek Akçe
II - DURAN VARLIKLAR		1 - Yasal Yedek Akçeler (I. Tertip)
A - Uzun Vadeli Alacaklar ve Fonlar	2 - Yasal Yedek Akçeler (II. Tertip)
1 - Müşterilerden Senetsiz Alacaklar	3 - İhtiyari Yedek Akçeler (Ana Sözleşmeye Göre)
2 - Ortaklardan Senetsiz Alacaklar	4 - İhtiyari Yedek Akçeler (Genel Kurul Kararına Göre)
3 - Alacak Senetleri (Müşteri)	5 - Diğer Yasal Yedek Akçeler
(-) Alacak Senetleri Reeskontu (.....)		C - Karşılıklar
4 - Alacak Senetleri (Ortaklar)	1 - Yatırım İndirimi
(-) Alacak Senetleri Reeskontu (.....)		2 - Yenilene Fonu
5 - İştraktörden Alacaklar	3 - Özel Fonlar
6 - Verilen Depozito ve Teminatlar	4 - Diğer Karşılıklar
7 - Şüpheli Alacaklar	D - Hisse Senedi ve Tahvil İhraç Prîmi
(-) Şüpheli Alacaklar Karşılığı (.....)		E - Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu
8 - Yurtdışı Alacaklar	F - İştraktörde Değer Artış Karşılığı
9 - Özel Fonlar	G - Dağıtılmamış Kârlar
10 - Diğer Alacaklar	H - Dönem Kârı
B - Bağlı Menkul Kıymetler	1 - (-) Zararlar (.....)	
1 - Hisse Senetleri	2 - Geçmiş Yıllar Zararları (.....)	
2 - Özel Kesim Tahvilleri	3 - Dönem Zararları (.....)	
3 - Devlet Tahvilleri	IV - DİĞER KAYNAKLAR	
4 - Diğer Menkul Kıymetler	A - Yıllara Sarf İşler İçin Alınmış İstihkaklar
C - Verilen Avanslar	B - Diğer Pasifler
D - İştraktier		
(-) Sermaye Taahhüdünden Borçlar (.....)			
E - Yapılmakta Olan Yatırımlar		
F - Maddi Sabit Değerler		
1 - Arazi ve Araçlar		
2 - Yer Üstü Düzemleri		
3 - Yer Altı Düzemleri		
4 - Binalar		
5 - Makina ve Teçhizat		
6 - Döşeme ve Denirbaşlar		
7 - Gamilar ve Taşitlar		
8 - Diğer Maddi Sabit Değerler		
(-) Birlikmiş Amortismanlar (.....)			
G - Maddi Olmayan Sabit Değerler		
1 - Kuruluş Giderleri		
2 - Diğer Maddi Olmayan Sabit Değerler		
(-) Birlikmiş İta Payları (.....)			
H - Özel Tükennmeye Tabi Varlıklar		
(-) Birlikmiş Tükennme Payları (.....)			
I - Hisse Senedi ve Tahvil İhraç İskontosu		
J - Akredittifler		
K - Diğer Duran Varlıklar		
III - DİĞER VARLIKLAR			
A - Yıllara Sarf İşler İçin Yapılmış Harcamalar		
B - Diğer Aktifler		
AKTİF TOPLAMI	PASİF TOPLAMI
NAZİM HESAPLAR	NAZİM HESAPLAR
AKTİF GENEL TOPLAMI	PASİF GENEL TOPLAMI

Bilanço Dip Notları

- 1 - Kayıtlı sermaye sisteminin kabul edilmiş bulunan ortaklıklarda kayıtlı sermaye lavansı,
- 2 - Stok değerleme yöntemi, envanter ve amortisman yöntemlerine ilişkin açıklayıcı notlar,
- 3 - Aktif değerler üzerinde mevcut bulunan toplam ipotek veya teminat tutarları,
- 4 - Aktif değerlerin toplam sigorta tutarı,
- 5 - Alacaklar için alınmış olan ipotek ve diğer teminatların toplam tutarı,
- 6 - Pasifte yer almayan taahhütlerin toplam tutarı,

SERMAVE PİYASASI KANUNU'NA TABİ ANONİM ORTAKLIKLARIN
(ARCI KURUMLAR DAHİL) İLÂNLARINDA KULLANACAKLARI

EK:16

TİP BİLANÇO

(1.000.— TL.)

..... A. Ş.'nin/...../198... TARİHİNDEKİ BİLANÇOSU

AKTİF

PASİF

I — DÖNEN VARLIKLAR	I — KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
A — Hazır Değerler	A — Uzun Vadeli Borç Takstleri
B — Menkul Kıymetler	B — Banka Kredileri
C — Kısa Vadeli Alacaklar (Net)	C — Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar (Net)
D — Stoklar	II — ORTA VE UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
1 — İlk Madde ve Malzeme	A — Tedavüldeki Tahviller
2 — Yarı Mamuller	B — Diğer Orta ve Uzun Vadeli Yabancı Kay. (Net)
3 — Mamuller veya Emtea	III — ÖZ KAYNAKLAR
4 — Diğer	A — Çıkarılmış veya Ödenmiş Sermaye
E — Diğer Dönen Varlıklar	B — Yedek Akceler
II — DURAN VARLIKLAR	C — Karşılıklar
A — Uzun Vadeli Alacaklar ve Fonlar (Net)	1 — Yatırım İndirimi
B — Bağlı Menkul Kıymetler	2 — Yenileme Fonu
C — İştirakler Net)	3 — Diğer Karşılıklar ve Özel Fonlar
D — Yapılmakta Olan Yatırımlar	D — Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu
E — Sabit Değerler	E — İştiraklerde Değer Artış Karşılığı
(—) Birlikmiş Amortismanlar, Tükenme ve İtfa Payları	(.....)	F — Dağıtılmamış Kârlar
H — Diğer Duran Varlıklar	G — Dönem Kârı
III — DİĞER VARLIKLAR	H — (—) Zararlar	(.....)
		1 — Geçmiş Yıllar Zararları	(.....)
		2 — Dönem Zararı	(.....)
		IV — DİĞER KAYNAKLAR
AKTİF TOPLAMI	PASİF TOPLAMI
NAZİM HESAPLAR	NAZİM HESAPLAR
AKTİF GENEL TOPLAM	PASİF GENEL TOPLAMI

Bilanço Dip Notları :

- 1 — Kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş bulunan ortaklıklarda kayıtlı sermaye tavanı,
- 2 — Stok değerlendirme yöntemi, envanter ve amortisman yöntemlerine ilişkin açıklayıcı notlar,
- 3 — Aktif değerler üzerinde mevcut bulunan toplam ipotek veya teminat tutarları,
- 4 — Aktif değerlerin toplam sigorta tutarı,
- 5 — Alacaklar için alınmış olan ipotek ve diğer teminatların toplam tutarı,
- 6 — Pasifler yer almayan taahhütlerin toplam tutarı.

NEŞREDİLECEK BİLÂNÇOYA EKLENECEK

Z İ M M E T

Personel masrafları

Vergi ve harclar

Sair masraflar

Verilen faiz ve komisyonlar

Amortismanlar

Karşılıklar

Müesseselerimiz zararları

Teşebbüslerimiz zararları

Muhtelif zararlar

Geçen senelerden müdevver zararlar

Kâr

Y e k û n

XÂR VE ZARAR HESABI

EK:17

M A T L U P

Alınan faiz ve komisyonlar

Esham ve tahvilât cüzdanı gelirleri

Banka hizmetleri mukabilinde alınan
ücret ve komisyonlar

Kambiyo kârı

İştiraklerimiz kârı

Müesseselerimiz kârı

Teşebbüslerimiz kârı

Muhtelif kârlar

Geçen seneden müdevver kâr

Zarar

Y e k û n

KÂR VE ZARAR HESABI

BORÇ	Türk Lirası		ALACAK	Türk Lirası	
I. PERSONEL GİDERLERİ			I. ALINAN FAİZLER		
1. Aylık ve Ücretler	_____		1. Kredilerden	_____	
2. Kıdem Tazminatları ve Emekli İkramiyeleri	_____		2. Bankalardan	_____	
3. Diğer Personel Giderleri	_____		3. Mevduat Karşılıklarından	_____	
II. VERGİ VE HARÇLAR			4. Kanuni Yedekler Karşılığı Kayımlardan	_____	
III. DİĞER İŞLETME GİDERLERİ			5. Menkul Değerler Cüzdanından	_____	
IV. VERİLEN FAİZLER			6. Diğer Faizler	_____	
1. Mevduata			II. ALINAN ÜCRETLER ve KOMİSYONLAR		
A. Resmi Mevduata	_____		1. Kredi İşlemleriyle İlgili Olarak Alınanlar	_____	
B. Ticari Mevduata	_____		2. Bankacılık Hizmetleriyle İlgili Olarak Alınanlar	_____	
C. Bankalar Mevduatına	_____		III. KAMBIYO KÂRLARI		
D. Tasarruf Mevduatına	_____		IV. KURULUŞLARIMIZDAN ALINAN KÂR PAYI		
E. Diğer Mevduata	_____		V. İŞTİRAKLERİMİZDEN ALINAN KÂR PAYI		
2. T. C. Merkez Bankasına	_____		VI. MUHTELİF GELİRLER VE KÂRLAR		
3. Tahvillerimize	_____		VII. ZARAR		
4. İştirak ve Kuruluşlarımıza	_____				
5. Verilen Diğer Faizler	_____				
V. VERİLEN KOMİSYONLAR					
VI. KAMBIYO ZARARLARI					
VII. AMORTİSMANLAR					
1. Menkuller	_____				
2. Gayri Menkuller	_____				
3. Özel Maliyet Bedelleri	_____				
4. İlk Tesis Giderleri	_____				
VIII. KARŞILIKLAR					
1. Şüpheli Alacaklar Karşılığı	_____				
2. _____	_____				
IX. KURULUŞLARIMIZ ZARAR PAYI					
X. MUHTELİF GİDERLER VE ZARARLAR					
IX. KÂR					
TOPLAM			TOPLAM		

A. Ş.'nin
1...../198...../198..... DÖNEMİ GELİR TABLOSU)

I -- SATIŞ HASILATI		
1 -- Hisse Senetleri ve Geçici İlimhaberleri Satışı	(+)	
2 -- Özel Kesim Tahvilleri Satışı	(+)	
3 -- Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgeleri Satışı	(+)	
4 -- Kamu Kesimli Tahvil ve Bonoları Satışı	(+)	
5 -- Diğer Menkul Kıymet ve Kıymetli Evrak Satışı	(+)	
6 -- Mali Değerleri Temsil Eden Diğer Belgeler Satışı	(+)	
7 -- Aracılık Komisyonları	(+)	
8 -- Diğer Hizmet Gelirleri (Brüt)	(+)	
II -- SATILAN BELGELERİN MALİYETİ		(-)
1 -- Hisse Senetleri ve Geçici İlimhaber Maliyeti	(-)	
Dönembaşı Stoku	(-)	
Yıl İçinde Satın Alınan	(-)	
Dönemsonu Stoku	(+)	
2 -- Özel Kesim Tahvilleri Maliyeti	(-)	
Dönembaşı Stoku	(-)	
Yıl İçinde Satın Alınan	(-)	
Dönemsonu Stoku	(+)	
3 -- Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgeleri Maliyeti	(-)	
Dönembaşı Stoku	(-)	
Yıl İçinde Satın Alınan	(-)	
Dönemsonu Stoku	(+)	
4 -- Kamu Kesimli Tahvil ve Bonoları Maliyeti	(-)	
Dönembaşı Stoku	(-)	
Yıl İçinde Satın Alınan	(-)	
Dönemsonu Stoku	(+)	
6 -- Diğer Menkul Kıymet ve Kıymetli Evrak Maliyeti	(-)	
Dönembaşı Stoku	(-)	
Yıl İçinde Satın Alınan	(-)	
Dönemsonu Stoku	(+)	
6 -- Mali Değerleri Temsil Eden Diğer Belgeler Maliyeti	(-)	
Dönembaşı Stoku	(-)	
Yıl İçinde Satın Alınan	(-)	
Dönemsonu Stoku	(+)	
III -- YAPILAN HİZMETLERİN MALİYETİ		(-)
1 -- Amortismanlar (Hizmetle İlgili)	(-)	
2 -- Kiralar (Hizmetle İlgili)	(-)	
3 -- Sigorta Giderleri (Hizmetle İlgili)	(-)	
4 -- Ödenen Hizmet Ücretleri	(-)	
5 -- Ödenen Hizmet Komisyonları	(-)	
6 -- Genel Yönetim Giderlerinde Ödenen Pay	(-)	
IV -- SATIŞ GİDERLERİ VE VERGİLER		(-)
1 -- Reklam ve İlan Giderleri	(-)	
2 -- Ödenen Gider Vergileri	(-)	
3 -- Diğer Satış Giderleri	(-)	
V -- BRCT SATIŞ KÂR VEYA ZARARI		(+)
VI -- GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		(-)
1 -- Personel Giderleri	(-)	
2 -- Sosyal Yardımlar	(-)	
3 -- Memur ve İşçilere Ödenen Kâr Payları	(-)	
4 -- Yönetim Kurulu Denetçi Müşavir Ücretleri	(-)	
5 -- Amortismanlar	(-)	
6 -- Enerji, Yakıt, Su	(-)	
7 -- Bakım - Onarım	(-)	
8 -- Sigorta	(-)	
9 -- PTT, Seyahat, Ağırtaşıma, Kırtasiye	(-)	
10 -- Ödenen Kiralar	(-)	
11 -- Diğer Genel Yönetim Giderleri	(-)	
VII -- İŞLETME KÂR VEYA ZARARI		(+)
VIII -- İŞLETME DIŞI KÂR VEYA ZARAR		(+)
1 -- Konusu Kalmayan Karşılık	(+)	
2 -- İştiraklerden Kâr Payları	(+)	
3 -- Alınan Kiralar	(+)	
4 -- Sabit Değerler Satış Kâr-Zararı	(+)	
5 -- Ayrılan Favkalade Amortismanlar	(-)	
6 -- Ayrılan Karşılıklar	(-)	
7 -- İşletme Dışı Diğer Kâr veya Zarar	(+)	
IX -- PORTFÖYDEKİ BELGELERİN GETİRİSİ		(+)
1 -- Faiz Gelirleri	(+)	
2 -- Kâr Payları	(+)	
3 -- Diğer	(+)	
X -- FİNANSMAN GİDERLERİ		(-)
1 -- Kısa Vadeli Kredil Faizi ve Gideri	(-)	
2 -- Orta ve Uzun Vadeli Kredil Faizi ve Gideri	(-)	
3 -- Diğer Finansman Giderleri	(-)	
XI -- VERGİDEN ÖNCEKİ KÂR VEYA ZARAR		(+)
XII -- ÖDENECEK VERGİLER VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER		(-)
XIII -- DÖNEM KÂR VEYA ZARARI		(+)
XIV -- DÖNEM KÂRININ DAĞITIMI (DAĞITIM KONUSU KÂR)		(-)
1 -- Kâra Mahsubedilen Geçmiş Yıllar Zararı	(-)	
2 -- Yasal Yedek Akçe (I. Tertip)	(-)	
3 -- I. Temettü	(-)	
4 -- Yasal Akçe (II. Tertip)	(-)	
5 -- II. Temettü	(-)	
6 -- Memur ve İşçilere Kâr Payı	(-)	
7 -- Yönetim Kuruluna Kâr Payı	(-)	
8 -- Diğer Yedek Akçeler	(-)	

**ARACI KURUMLARIN İLÂNLARINDA KULLANACAKLARI
TİP GELİR TABLOSU**

(1.000,— TL.)

..... A.Ş.'nin
(...../...../198... -/...../198... DÖNEMİ GELİR TABLOSU)

I — SATIŞ HASILATI
1 — Belge Satış Hasılatı	(+)
2 — Aracılık Komisyonları	(+)
3 — Diğer Hizmet Gelirleri (Brüt)	(+)
II — SATILAN BELGELERİN MALİYETİ	(—)
III — YAPILAN HİZMETLERİN MALİYETİ	(—)
IV — SATIŞ GİDERLERİ VE VERGİLER	(—)
V — BRÜT SATIŞ KÂR VEYA ZARARI	(±)
VI — GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	(—)
VII — İŞLETME KÂR VEYA ZARARI	(±)
VIII — İŞLETME DIŞI KÂR VEYA ZARAR	(±)
1 — İştiraklerden Kâr Payları	(+)
2 — İşletme Dışı Diğer Kâr veya Zarar	(±)
IX — PORTFÖYDEKİ BELGELERİN GETİRİSİ	(+)
1 — Faiz Gelirleri	(+)
2 — Kâr Payları	(+)
3 — Diğer	(+)
X — FİNANSMAN GİDERLERİ	(—)
XI — VERGİDEN ÖNCEKİ KÂR VEYA ZARAR	(±)
XII — ÖDENECEK VERGİLER VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER	(—)
XIII — DÖNEM KÂR VEYA ZARARI	(±)

ANONİM ORTAKLIKLARIN YÖNETİM KURULLARININ
YILLIK FAALİYET RAPORLARINDA BULUNMASI
ZORUNLU BİLGİLER

I — GİRİŞ

Bu bölümde aşağıdaki bilgiler yer alır.

- 1 — Raporun dönemi,
- 2 — Ortaklığın unvanı.
- 3 — Dönem içinde Yönetim ve Denetleme Kurullarında görev alan Başkan ve üyelerin, murahhas üyelerin ad ve soyadları, yetki sınırları, bu görevlerinin süreleri (başlangıç ve bitiş tarihleriyle),
- 4 — Dönem içinde esas sözleşmede değişiklik yapılmışsa bunun nedenleri ve yapılan değişikliklerin neler olduğu,
- 5 — Ortaklığın nominal ve ödenmiş sermayesi veya kayıtlı ve çıkarılmış sermayesi ile dönem kâr veya zararı,
- 6 — Ortaklığın sermaye durumunda dönem içinde meydana gelen değişiklikler sermaye artırımı yapılmışsa amaçları, hisse senedi çıkarıp çıkarmadığı, çıkarılmamışsa nedenleri, ortak sayısı, hisse senetleri fiyatlarının yıl içinde gösterdiği gelişme, 1982 yılında sermaye artırımı yapıp yapılmadığı, son üç yılda dağıtılan temettü oranları, ortaklık sermayesinin % 10 undan fazlasına sahip olan ortakların adları, paylarının miktar ve sermayedeki oranları,
- 7 — Ortaklığın istiraklerinin unvanları, sermayeleri, faaliyet konuları ve bunlardaki ortaklık payının miktarları, bu ortaklıklardan son üç yılda sağlanan iştirak kazançları,
- 8 — Varsa çıkarılmış bulunan menkul kıymetlerin (tahvil, hisse senedi, kâr'a iştirakli tahvil, hisse senetleri ile değiştirilebilir tahvil, intifa senedi ve benzeri) tutarı, bunların ortaklığa getirdiği yük ve ödenme imkânları,
- 9 — Ortaklığın faaliyet gösterdiği sektör hakkında bilgi ve bu sektör içerisindeki yeri.

II — FAALİYETLER

A — Yatırımlar:

1 — Teşvik tedbirlerinden yararlanma durumu, yararlanmışsa ne ölçüde gerçekleştirildiği.

2 — Yatırımlardaki gelişmeler.

B — Mal ve Hizmet Üretimine İlişkin Hareketler:

1 — İşletmenin üretim birimlerinin nitelikleri, kapasite kullanım oranları ve bunlardaki gelişmeler, genel kapasite kullanım oranı.

2 — Faaliyet konusu mal ve/veya hizmet üretimindeki gelişmeler, miktar, kalite, sürüm ve fiyatların geçmiş dönem rakamlarıyla karşılaştırılmalarını içeren açıklamalar.

3 — Faaliyet konusu mal ve/veya hizmetlerin fiyatları, satış hasılatları, satış koşulları ve bunlarda yıl içinde görülen gelişmeler.

4 — Randıman ve produktivite katsayılarındaki gelişmeler, geçmiş yıllara göre bunlardaki önemli değişikliklerin nedenleri.

C — Finansal Yapıya İlişkin Bilgiler:

1 — En az bir önceki dönem verileriyle karşılaştırmalı olarak Kurul'a gönderilen bilanço kalemlerine ilişkin açıklamalar.

2 — En az bir önceki dönem verileriyle karşılaştırmalı olarak Kurul'a gönderilen gelir tablosu kalemlerine ilişkin açıklamalar.

3 — Fon hareketlerine ilişkin açıklamalar.

4 — Yukarıdaki tablolar ve bilgiler esas alınarak hesaplanan, mali durum, karlılık ve borç ödeme durumlarına ilişkin temel rasyolar.

5 — Yukarıda yer alan açıklamalar doğrultusunda, ortaklığın mali yapısını iyileştirmek için alınması düşünülen önlemler.

D — İdari Faaliyetler:

1 — Üst yönetimde (genel müdür, genel müdür yardımcıları, genel koordinatör, muhasebe müdürü, finansman müdürü, tedarik ve fon müdürü, baş hukuk müdürü ve benzeri görevliler) yıl içinde yapılan değişiklikler ve halen görev başında bulunanların adı, soyadı ve formasyonları.

2 — Personel ve işçi hareketleri.

3 — Toplu sözleşme uygulamaları.

4 — Kıdem Tazminatları yükümlülük durumu.

5 — Personel ve işçiye sağlanan hak ve menfaatler.

6 — Meksiz fiillerden doğan ve yıl içinde ödenen tazminatların ve ödenmiş vergi cezalarının tutarı.

7 — Önemli uyumsuzluklar.

a) Personel ve işçilerle olan uyumsuzluklar.

b) Vergi uyumsuzlukları.

c) Resmî uyumsuzluklar.

d) Gerçek ve tüzel kişilerle olan uyumsuzluklar.

III — KÂR DAĞITIM ÖNERİSİ VE SONUÇ

Bu bölümde, vergiden sonraki kârın tahsis yerleri, imtiyazlı ve intifa pay gruplarına dağıtım miktarı ve kâr payı dağıtımının en geç Eylül ayı sonuna kadar olmak üzere ödenme zamanları hakkında Genel Kurul'a yapılacak öneri yer alır.

**ANONİM ORTAKLIKLARIN VE ARACI KURUMLARIN
DÜZENLEYECEKLERİ YILLIK DENETLEME KURULU
VEYA DENETÇİ RAPORU ÖRNEĞİ**

..... A.Ş. Genel Kurul'una

Unvanı :

Merkezi :

Sermayesi :

Faaliyet Konusu :

- Ortaklığın
- Denetçi veya denetçilerin adı ve görev süreleri, ortak olup olmadıkları :
- Katılınan Yönetim Kurulu ve yapılan Denetleme Kurulu toplantıları sayısı :
- Ortaklık hesapları, defter ve belgeleri üzerinde yapılan incelemenin kapsamı, hangi tarihlerde inceleme yapıldığı ve varılan sonuç :
- Türk Ticaret Kanununun 353 üncü maddesinin 1 inci fıkrasının 3 numaralı bendi gereğince ortaklık veznesinde yapılan sayımların sayısı ve sonuçları :
- Türk Ticaret Kanununun 353 üncü maddesinin 1 inci fıkrasının 4 numaralı bendi gereğince yapılan inceleme tarihleri ve sonuçları :
- İntikal eden şikayet ve yolsuzluklar ve bunlar hakkında yapılan işlemler :

..... Anonim Ortaklığının,/...../198 -/...../198... dönemi hesap ve işlemlerini Türk Ticaret Kanunu, ortaklığın esas sözleşmesi ve diğer mevzuat ile genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartlarına göre incelemiş bulunmaktayım (bulunmaktayız).

Görüşüme (Görüşümüze) göre içeriğini benimsediğim (benimsediğimiz) ekli ./. /198. tarihi itibarıyla düzenlenmiş bilanço ortaklığın anılan tarihteki gerçek mali durumunu; ./. /198. - ./. /198. dönemine ait kâr - zarar tablosu anılan döneme ait gerçek faaliyet sonuçlarını yansıtmakta ve karın dağıtım önerisi yasalara ve ortaklık esas sözleşmesine uygun bulunmaktadır.

Bilançonun ve kâr - zarar cetvelinin onaylanmasını ve Yönetim Kurulu'nun aklanmasını oylarınıza arz ederim (arz ederiz).

Denetçi (Denetleme Kurulu)

NOTLAR : 1 — Yukarıda öngörülen metin, şekli ve bütünlüğü bozulmaksızın ilân edilir.

2 — Yönetim kurulunun aklanmaması istendiği takdirde, yukarıdaki metnin son iki paragrafı yerine bilançonun ve kâr - zarar cetvelinin onaylanmamasına, yönetim kurulunun aklanmamasına ve yapılacak hukuki işlem konusunda karar alınıp alınmamasına ilişkin denetçi veya denetleme kurulu önerisi özet gerekçesiyle yazılır.

3 — Denetçi veya denetleme kurulu tarafından hazırlanan rapora, varsa eleştiri, dilek ve aklanmama gerekçelerini içeren ayrıntılı bir metin eklenebilir. Bu ek metnin ilâm zorunlu değildir.